

โครงการการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายพื้นที่คุ้มครองทางทะเลอันดามัน
STRENGTHENING ANDAMAN MARINE PROTECTED AREAS
NETWORK PROJECT (SAMPAN)

โครงการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนมอแกน
อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา
Improved Well-Being of Moken Community on Surin Islands

ระยะที่ 3 (พฤษภาคม 2555 – ธันวาคม 2556)

ภายใต้แผนการดำเนินกิจกรรมโครงการ SAMPAN (มกราคม - ธันวาคม 2556)

ระยะต่อขยาย (ธันวาคม 2556 – มกราคม 2557) แผนปฏิบัติการ A1-A3

รายงานการดำเนินงานโครงการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนชาวมอแกนอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์
ภายใต้โครงการการสร้างเสริมความเข้มแข็งของเครือข่ายพื้นที่คุ้มครองทางทะเลอันดามัน (SAMPAN)
โดยโครงการนาร่องอันดามัน สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้เอื้อเพื่อข้อมูล ชาวเลมอแกน อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา
ผู้เรียบเรียง นฤมล อรุโณทัย พลาเดช ณ ป้อมเพชร อุษา โคตรศรีเพชร กิ่งแก้ว บัวเพชร
โครงการนาร่องอันดามันและหน่วยปฏิบัติการวิจัยชนพื้นเมืองและทางเลือกการพัฒนา
ภาพปกโดย โครงการ SAMPAN
รูปภาพประกอบ นฤมล อรุโณทัย พลาเดช ณ ป้อมเพชร อุษา โคตรศรีเพชร กิ่งแก้ว บัวเพชร
จัดพิมพ์โดย สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

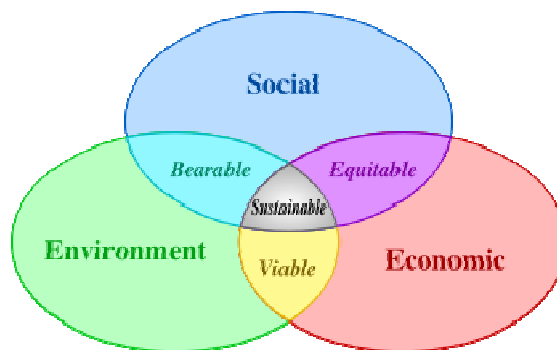
ข้อมูลบรรณานุกรม
โครงการนาร่องอันดามัน สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
โครงการการสร้างเสริมความเข้มแข็งของเครือข่ายพื้นที่คุ้มครองทางทะเลอันดามัน (SAMPAN)
2556. 146 หน้า

คำนำ

ชายฝั่งทะเลและเกาะบริเวณทะเลอันดามันฝั่งตะวันตกของประเทศไทยเป็นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกว่า “ชาวเล” ซึ่งมีวิถีชีวิต ภาษา และวัฒนธรรมโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ พื้นที่ของหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงาเป็นบ้านและที่ทำมาหากินของชาวเลกลุ่มมอแกนมายาวนานก่อนที่จะมีการประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติในปี พ.ศ. 2524 ปัจจุบันมีชาวมอแกนประมาณ 230 คนอาศัยอยู่ที่หมู่เกาะแห่งนี้

แม้ว่าชาวมอแกนจะเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศบริเวณนี้ แต่ภายหลังที่เป็นอุทยานแห่งชาติแล้ว ก็ยังไม่มีนโยบายที่ชัดเจนและเป็นทางการเกี่ยวกับผู้คนกลุ่มนี้เลย การบริหารจัดการพื้นที่คุ้มครองจะไม่ยั่งยืนถ้าละเลยส่วนต่าง ๆ ที่สำคัญ ทั้งในส่วนของปกป้องสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติ การจัดการท่องเที่ยว และการกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

“การพัฒนาที่ยั่งยืน” นั้นมักจะนำไปสับสนกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมสุดโต่ง แผนภูมิข้างล่างนี้แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นจำเป็นต้องพิจารณาดุลยภาพระหว่างสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม การที่กรมป่าไม้ (ในสมัยนั้น) สามารถจะประกาศพื้นที่ให้เป็นอุทยานแห่งชาติได้หมายถึงว่าวิถีชาวมอแกนในอดีตนั้นไม่ได้ทำให้สิ่งแวดล้อมบริเวณนี้เสื่อมโทรมหรือเสียหายไป ดังนั้น แนวทางการบริหารจัดการอุทยานฯ ควรจะส่งเสริมวิถีอนุรักษ์ที่มีมาแต่อดีตในขณะที่พัฒนาคุณภาพชีวิตให้เป็นไปอย่างพอเหมาะพอควร ไม่ใช่กีดกันหรือผลักไสชุมชนออกจากพื้นที่ซึ่งเป็นบ้าน ที่ทำกิน ที่ผิงศพของบรรพบุรุษมายาวนาน และไม่ใช่ว่าปล่อยให้ชุมชนอยู่อาศัยต่อไปตามยถากรรม

ความอุดมสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อม และวิถีที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติได้เป็นอย่างดี ทำให้ UNESCO เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมในพื้นที่แห่งนี้ และสนับสนุนให้เกิดโครงการนำร่องอันดามันเพื่อส่งเสริมการศึกษาวิจัยวิถีวัฒนธรรมชาวมอแกนและพัฒนาความเข้าใจระหว่างชุมชน อุทยานฯ และผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ นอกจากนั้น UNESCO ยังเห็นว่าพื้นที่นี้จะมีโอกาสที่จะเป็นแหล่งมรดกโลกผสมทั้งทางธรรมชาติ และวัฒนธรรม ซึ่งแหล่งมรดกประเภทนี้มีจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับแหล่งธรรมชาติอย่างเดียว หรือแหล่งวัฒนธรรมอย่างเดียว

ภายหลังเหตุการณ์สึนามิ เมื่อเกิดโครงการการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายพื้นที่คุ้มครองทางทะเล อันดามัน (SAMPAN) ขึ้น โดยการสนับสนุนจาก The French Global Environment Facility (FFEM -Fonds Français pour l'Environnement Mondial) และ French Agency for Development (AFD - Agence Française de Développement) รวมทั้งองค์การกองทุนสัตว์ป่าโลกสากล (WWF – World Wildlife Fund) จึงเกิดความร่วมมือระหว่างองค์กรเหล่านี้กับกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช และเกิดการสนับสนุนกิจกรรม เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชุมชนมอแกนในอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์

โครงการนำร่องอันดามันจึงดำเนินงานร่วมกับโครงการ SAMPAN ในกิจกรรมดังต่อไปนี้

- 1) **กิจกรรมที่ 1 การจัดอบรมและฝึกฝนยุวมัคคุเทศก์ ณ หมู่บ้านมอแกน อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา** ทีมงานได้จัดกิจกรรมอบรมเด็กและเยาวชน 28 คน ณ หมู่บ้านมอแกน อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา เพื่อกระตุ้นให้เยาวชนมอแกนพัฒนาความกล้าแสดงออกและสามารถที่จะเป็นมััคคุเทศก์น้อยได้ นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นให้ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมและทรัพยากรท้องถิ่นของตน
- 2) **กิจกรรมที่ 2 การค้นหาและนำเสนอแนวทางในการพัฒนาและส่งเสริมหัตถกรรมชาวมอแกน ณ หมู่บ้านมอแกน อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา** ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสรุปเป็นบทเรียนเกี่ยวกับการส่งเสริมหัตถกรรมที่ผ่านมา พร้อมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอแนวทางในการส่งเสริมหัตถกรรมเพื่อให้ชาวมอแกนจะได้มีอาชีพทางเลือกเพิ่มขึ้น
- 3) **กิจกรรมที่ 3 การประเมินสถานการณ์สิ่งแวดล้อมชุมชน และเสนอแนวทางในการปรับปรุง** เบื้องต้นทางโครงการฯ ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและประเมินสถานการณ์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมชุมชน โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังจากที่มีการสร้างหมู่บ้านขนาดใหญ่และถาวร เพื่อนำมาวิเคราะห์ปัญหาและค้นหาแนวทางในการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชน และส่งเสริมให้ชาวมอแกนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนทั้งในระดับหมู่บ้านและในระดับกรรมการอุทยานต่อไป
- 4) **กิจกรรมที่ 4 การจัดกิจกรรมเพิ่มความรู้และทักษะสำหรับตัวแทนชุมชนและเยาวชน โดยการจัดเรียนรู้** ดูงาน ณ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคา ชุมชนบ้านไร่ใน อำเภอสุขสำราญ จังหวัดระนอง และชุมชนมอแกนบ้านทุ่งตาบ อำเภอเกาะพระทอง จังหวัดพังงา ทีมงานได้นำตัวแทนชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มความรู้และทักษะ รวมทั้งเรียนรู้เกี่ยวกับการรวมกลุ่มและแนวทางพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง ณ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคา และชุมชนในจังหวัดระนอง โดยกิจกรรมดังกล่าวมุ่งเน้นให้ตัวแทนเหล่านี้ได้เก็บเกี่ยวประสบการณ์และความรู้ที่ได้เพื่อนำไปเสริมศักยภาพให้ชุมชนมอแกนเข้มแข็งมากขึ้น รวมถึงร่วมค้นหากิจกรรมอื่น ๆ ที่จะหนุนเสริมงานท่องเที่ยวในชุมชนและค้นหาทางเลือกอาชีพอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยคำนึงถึงความถนัดหรือความเชี่ยวชาญของชาวมอแกน
- 5) **กิจกรรมที่ 5 ร่างแผนชุมชนมอแกน อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา** ทีมงานได้เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนมอแกนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล

และร่างเป็นแผนชุมชนเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาชุมชนให้เป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตมอแกน
ครอบคลุมทั้งในด้านที่อยู่อาศัย สิทธิพื้นฐานในการได้รับการรับรองสถานะบุคคลโดยหน่วยงานรัฐ การ
รักษาพยาบาล บริการด้านสาธารณสุข และการสร้างเสริมสุขภาพ การศึกษาเรียนรู้ การส่งเสริมอาชีพ การ
เสริมสร้างศักยภาพชุมชน และการสร้างเสริมความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม โดยคำสำคัญของแผนคือ
“ทำร่วม-รวมกลุ่ม-ชุมชนสุขภาวะ-พอกินพอใช้-ใส่ใจอัตลักษณ์-อนุรักษ์สุนทรียะ”

งานชิ้นนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความร่วมมือจากส่วนต่าง ๆ รวมทั้งชุมชนมอแกนด้วย ทีมงานขอขอบคุณ
หน่วยงานองค์กรภาคีในโครงการนี้ และผู้แทนจากองค์กร หน่วยงาน มูลนิธิ ฯลฯ ที่กรุณาให้ข้อมูลที่มีประโยชน์
งานนี้ถือเป็นงานที่เป็นการ “ลงขัน” เพราะสถาบันวิจัยสังคมได้อนุเคราะห์ (in kind) โดยการให้ทีมงานได้มีโอกาส
ทำงานชิ้นนี้ รวมทั้งเอื้อเพื่ออุปกรณ์คอมพิวเตอร์ เครื่องพิมพ์ รถตู้และพนักงานขับรถในการจัดกิจกรรมและ
ดำเนินงาน หวังเป็นอย่างยิ่งว่ากิจกรรมทั้ง 5 จะได้จุดประกายให้เกิดความร่วมมือเพื่อต่อยอดงานในอนาคต และ
เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้เครือข่ายพื้นที่คุ้มครองทางทะเลอันดามันได้ในที่สุด

ทีมงานโครงการนำร่องอันดามัน

นฤมล อรุโณทัย

พลาเดช ณ ป้อมเพชร

อุษา โคตรศรีเพชร

กิงแก้ว บัวเพชร

วิถีชาวมอแกน

ข้อมูลพื้นฐานประกอบการทำความเข้าใจกิจกรรมโครงการสร้างความเข้มแข็ง
ของเครือข่ายพื้นที่คุ้มครองทางทะเลฝั่งอันดามัน (SAMPAN)

โครงการนาร่องอันดามัน สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

กิจกรรมที่ 1 การจัดอบรมและฝึกฝนยุวมัคคุเทศก์ ณ หมู่บ้านมอแกน อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์

จังหวัดพังงา

1. หลักการและเหตุผล	13
2. วัตถุประสงค์ของกิจกรรม	13
3. สถานที่จัดกิจกรรม	13
4. องค์กรที่สนับสนุน	13
5. ขั้นตอนการจัดอบรม	14
6. ผลการดำเนินกิจกรรม	15
6.1 กิจกรรมการแบ่งกลุ่มย่อยและการสร้างสำนึกกลุ่ม	15
6.2 กิจกรรมการระดมความคิดในกลุ่มและการนำเสนอ	16
6.3 กิจกรรมการเก็บข้อมูลจากผู้อาวุโสในชุมชน	17
6.4 การนำเสนอข้อมูลที่ได้นำไปค้นคว้ามา	18
6.5 กิจกรรมเรียนรู้และฝึกปฏิบัติเป็นยุวมัคคุเทศก์	21
7. ประโยชน์ที่ได้รับจากกิจกรรม	26
8. ปัญหาและอุปสรรค	26
9. ข้อเสนอแนะสำหรับการต่อยอดงานในอนาคต	27
ภาคผนวก ก: รายชื่อเยาวชนที่เข้าร่วมการอบรมยุวมัคคุเทศก์	29
ภาคผนวก ข: กำหนดการกิจกรรมอบรมยุวมัคคุเทศก์	30
ภาคผนวก ค: บางส่วนของหลักจรรยาบรรณการท่องเที่ยวโลก	31

กิจกรรมที่ 2 การค้นหาและนำเสนอแนวทางในการพัฒนาและส่งเสริมหัตถกรรมชาวมอแกน ณ หมู่บ้านมอแกน

อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา

1. หลักการและเหตุผล	33
2. วัตถุประสงค์ของกิจกรรม	33
3. การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและความจำเป็นในการมีอาชีพเสริม	33
4. พัฒนาการงานหัตถกรรมของชาวมอแกน	35
4.1 หัตถกรรมที่มีฐานมาจากวัฒนธรรมดั้งเดิม	35
4.2 หัตถกรรมรูปแบบใหม่ ๆ	39
5. ข้อจำกัดและปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับงานหัตถกรรมและการจำหน่ายหัตถกรรม	41
5.1 ข้อจำกัดเรื่องวัตถุดิบ วัสดุ สีย้อม/สีวาด และอุปกรณ์ประกอบ	41
5.2 ข้อจำกัดเรื่องความถนัดและฝีมือ	42

5.3	ข้อจำกัดเรื่องตลาดและการจำหน่าย	44
6.	แนวทางส่งเสริมกิจกรรมมอแกนในอนาคต	45
6.1	การส่งเสริมการพัฒนาฝีมือและจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง	45
6.2	การพัฒนางานหัตถกรรมหรืองานสร้างสรรค์รูปแบบใหม่ ๆ	46
6.3	การวางแผนการตลาดเพื่อการจำหน่ายและกระจายสินค้า	48
7.	เอกสารอ้างอิง	49

กิจกรรมที่ 3 การประเมินสถานการณ์สิ่งแวดล้อมชุมชน และเสนอแนวทางในการปรับปรุง

1.	หลักการและเหตุผล	51
2.	วัตถุประสงค์ของกิจกรรม	51
3.	สิ่งแวดล้อมและวิถีชุมชน: จากอดีตสู่การเปลี่ยนแปลง	51
3.1	การเปลี่ยนแปลงพื้นที่สาธารณะ สวนครัว แหล่งน้ำ ห้องน้ำห้องส้วม	54
3.1.1	พื้นที่เปิดโล่งที่ใช้สอยร่วมกัน	54
3.1.2	สวนครัวหลังหมู่บ้าน	55
3.1.3	แหล่งน้ำ	56
3.1.4	พื้นที่ห้องน้ำห้องส้วม	57
3.2	สถานการณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน	58
3.2.1	ปัญหาขยะสะสม	58
3.2.2	ปัญหามลพิษทางเสียง	60
3.2.3	ปัญหาสัตว์เลื้อยและการเลี้ยงสัตว์	61
3.2.4	ปัญหาสิ่งแวดล้อมสาธารณสุข	62
3.2.5	ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ	63
3.2.6	ปัญหาสิ่งแวดล้อมเชิงสังคม	64
4.	แนวทางในการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชน	65
4.1	การประสานข้อมูลและการทำงานร่วมกันของหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ที่ทำงานในพื้นที่	65
4.2	การวางแผนสิ่งแวดล้อมชุมชนอย่างมีส่วนร่วม	66
4.3	การสร้างการรวมกลุ่มและการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน	67
5.	สรุปลำดับความสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน	68
6.	เอกสารอ้างอิง	70
ภาคผนวก ก:	ตารางแสดงหน่วยงาน องค์กร มูลนิธิ ที่ทำงานกับชุมชนมอแกน หมู่เกาะสุรินทร์ จ.พังงา	71
ภาคผนวก ข:	แผนผังหมู่บ้านมอแกนอ่าวบอนใหญ่ หมู่เกาะสุรินทร์	74

กิจกรรมที่ 4 การจัดกิจกรรมเพิ่มความรู้และทักษะสำหรับตัวแทนชุมชนและเยาวชน

โดยการจัดเรียนรู้ดูงาน ณ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคา ชุมชนบ้านไร่ใน

อำเภอสุขสำราญ จังหวัดระนอง และชุมชนมอغلนบ้านทุ่งดาบ อำเภอเกาะพระทอง

จังหวัดพังงา

1. หลักการและเหตุผล	76
2. วัตถุประสงค์ของกิจกรรม	76
3. สถานที่จัดกิจกรรม	77
4. องค์กรที่สนับสนุน	77
5. ขั้นตอนการจัดอบรม	77
6. ผลการดำเนินกิจกรรม	78
6.1 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคา	78
6.2 ชุมชนบ้านไร่ใน อ.สุขสำราญ จ.ระนอง	85
6.3 ชุมชนบ้านทุ่งดาบ อ.เกาะพระทอง จ.พังงา	89
7. สรุปผลการศึกษาดูงานชุมชน และการเพิ่มเติมความรู้และทักษะ	91
7.1 สรุปผลการเรียนรู้สำหรับกิจกรรมที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคา	91
7.2 สรุปผลการเรียนรู้สำหรับกิจกรรมศึกษาดูงานชุมชนบ้านไร่ใน	91
7.3 สรุปผลการเรียนรู้สำหรับกิจกรรมศึกษาดูงานชุมชนมอغلนบ้านทุ่งดาบ	92
8. ประโยชน์ที่ได้รับจากกิจกรรม	93
9. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาเรียนรู้ดูงานในอนาคต	93
ภาคผนวก ก: รายชื่อผู้เข้าร่วมศึกษาเรียนรู้ดูงาน	95
ภาคผนวก ข: กำหนดการกิจกรรม	96
ภาคผนวก ค: ผลจากการตอบคำถามเพื่อประเมินงาน	98
ภาคผนวก ง: วิธีทำน้ำหมักชีวภาพ น้ำยาล้างจาน แชมพู	100

กิจกรรมที่ 5 ร่างแผนชุมชนมอแกน อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา

1. หลักการและเหตุผล	103
2. วัตถุประสงค์ของกิจกรรม	103
3. ความจำเป็นในการร่างแผนชุมชน	104
4. กระบวนการในการทำแผนชุมชน	107
4.1 การทบทวนเอกสาร	107
4.2 การเก็บข้อมูลภาคสนามในชุมชน	109
4.3 การประมวลข้อมูลเพื่อการร่างแผนชุมชนมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์	110
5. การวิเคราะห์สถานการณ์ชุมชน	110

5.1 พัฒนาหรือไม่พัฒนา มีส่วนร่วมหรือไม่มีส่วนร่วม - เป็นคำถามใหญ่	110
5.2 สถานการณ์ด้านสถานะบุคคล	111
5.3 สถานการณ์ด้านสาธารณสุข การรักษาพยาบาล	112
5.4 สถานการณ์ด้านการศึกษาของเด็กมอแกน	114
5.5 ความมั่นคงด้านการทำมาหากินและอาชีพ	115
5.6 การสนับสนุนการพึ่งพาตัวเองและการออมทรัพย์	116
6. การวางแผนโดยการกำหนดเป้าหมายของชุมชน	116
7. แผนชุมชนมอแกน	118
8. เอกสารอ้างอิง	132
ภาคผนวก ก: การแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ตามมติคณะรัฐมนตรี 30 มิถุนายน 2541	134
ภาคผนวก ข: แนวนโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลตามมติคณะรัฐมนตรี 2 มิถุนายน 2553	139
ภาคผนวก ค: ร่างกฎกติกาและระเบียบชุมชน	141
ภาคผนวก ง: กรณีศึกษา-การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ-วัฒนธรรม “ช่อหมาด๊ะห์”	143
ภาคผนวก จ: กิจกรรมสาธิตมอแกนพาเที่ยว	144
ภาคผนวก ฉ: นามสถานภาษามอแกน	145
ภาคผนวก ช: ตัวอย่างเว็บไซต์ที่อ้างอิงถึงชุมชนมอแกน	146

วิถีชาวมอแกน¹

ชาวเลกลุ่มที่เรียกตนเองว่ามอแกน เป็นกลุ่มที่ยังรักษาชีวิตดั้งเดิมไว้ได้มากที่สุดเมื่อเทียบกับชาวมอแกน และชาวอุรักลาไวย์ ในปัจจุบันจะพบชาวเลมอแกนได้ที่อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา ที่เกาะเหลา เกาะพยาม และเกาะช้าง ในจังหวัดระนอง และที่หาดราไวย์ในจังหวัดภูเก็ต ประมาณกันว่ามีมอแกนในประเทศไทย อยู่กว่า 900 คน

ชาวมอแกนมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับฤดูกาลจากอิทธิพลของลมมรสุม กล่าวคือ ในช่วงมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อทะเลเรียบและอากาศดี มอแกนจะใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในเรือ เดินทางไปไกล ๆ เพื่อจับปลาและงมหอย แต่ในช่วง มรสุมตะวันตกเฉียงใต้ มอแกนจะมารวมกลุ่มกันสร้างกระท่อมชั่วคราวเพื่อเป็นที่พักพิงในระหว่างที่ทะเลมีคลื่นลมจัด การเคลื่อนที่โยกย้ายทำให้เข้าถึงแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์และหลากหลาย ในขณะเดียวกันก็ไม่ก่อให้เกิดความ เสื่อมโทรมของทรัพยากรที่เนื่องมาจากการใช้สอยที่ต่อเนื่องและซ้ำอยู่ในบริเวณที่จำกัด

ในสมัยก่อน มอแกนเดินทางไปตามชายฝั่งทะเลและเกาะต่าง ๆ โดยใช้เรือ “ก่าบาง” ที่เป็นทั้งพาหนะและ บ้าน ก่าบางเป็นเรือขุดเสริมกราบไม้ระกำ ซึ่งเป็นไม้ที่มีน้ำหนักเบา ทำให้ก่าบางเป็น “เรือที่ไม่มีวันจม” ก่าบางมี เอกลักษณะที่โดดเด่นคือมี “ง่าม” หรือรอยหยักเว้าที่หัวเรือและท้ายเรือ หลังคาก่าบางทำด้วยใบเตยหนามเย็บซ้อน กัน ส่วนใบเรือก็ทำด้วยใบเตยหนามด้วยเช่นกัน ก่าบางแต่ละลำจะมีแจว 4-6 เล่ม แรงลมและแรงคนแจวทำให้เรือ แล่นฉิว

นอกจากความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการเดินเรือ การว่ายน้ำดำน้ำ และการทำมาหากินทางทะเลแล้ว ชาว มอแกนยังมีความรู้เกี่ยวกับป่าและพืชพันธุ์ไม้ที่หลากหลาย เพราะชาวมอแกนเข้าป่าเพื่อตัดไม้และใบไม้มาทำเรือ ทำเสาบ้าน หลังคาบ้านและหลังคาเรือ ฝาบ้าน ไม้พื้น และใช้พืชสมุนไพรบางชนิดเพื่อรักษาโรค

แต่เดิมนั้น ชาวมอแกนเป็นกลุ่มชนที่มีวิถีชีวิตเร่ร่อนเดินทางมาทำมาหากินและตั้งเพิงพักหรือหมู่บ้านบน หมู่เกาะสุรินทร์เหนือและใต้ ในปัจจุบันชาวมอแกนที่อาศัยอยู่บนหมู่เกาะสุรินทร์เริ่มตั้งถิ่นฐานอย่างถาวร ชาว มอแกนมีความคุ้นเคยกับทะเลและมีความรู้ลึกซึ้งเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรทางทะเล โดยสามารถสังเกตลม คลื่น อากาศ กระแสน้ำ และช้างขึ้นช้างแรม รวมทั้งมีความรู้ที่จะปรับตัวให้สอดคล้องกับวงจรธรรมชาติความรู้เกี่ยวกับ สภาพลมฟ้าอากาศทางทะเลและทักษะการจับสัตว์ทะเลที่ได้มาจากการเล่นและการฝึกฝนตั้งแต่ยังเด็กทำให้มอแกน ไม่ต้องมีอุปกรณ์ในการจับสัตว์ที่ซับซ้อน

¹ ข้อมูลเรียบเรียงจาก “ชุมชนมอแกนและอุรักลาไวย์กับพื้นที่คุ้มครอง” จัดพิมพ์โดยสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2549) และ “อุรักลาไวย์ มอแกน และมอแกน ---ผู้เชี่ยวชาญทะเลแห่งเกาะและชายฝั่งอันดามัน” เอกสารทำมือจัดพิมพ์โดยโครงการนำร่องอันดามัน (2550)

วิถีดั้งเดิมของมอแกนคือการเก็บหาสัตว์ทะเล โดยมีภูมิปัญญาเกี่ยวกับทะเลและการสร้างเรือ“กำบาง”

หลังจากที่มีการประชาสัมพันธ์ให้หมู่เกาะสุรินทร์เป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดพังงา ก็เริ่มมีนักท่องเที่ยวมาเยือนหมู่เกาะสุรินทร์มากขึ้น ชาวมอแกนได้เก็บเปลือกหอยมาเสนอขายให้และมีรายได้ค่อนข้างดีในช่วงฤดูท่องเที่ยว จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2539 ทางอุทยานฯ จึงห้ามมอแกนนำเปลือกหอยมาขายอีกต่อไป และเพื่อเป็นการช่วยเหลือชาวมอแกน อุทยานฯ ได้จัดตั้ง “กองทุนมอแกน” และใช้เงินสวัสดิการอุทยานฯ จ้างมอแกนบางคนมาขับเรือและทำงานต่าง ๆ

อุทยานฯ เริ่มจ้างงานชาวมอแกนจำนวนมากขึ้นในปี พ.ศ. 2545 เพื่อเป็นคนขับเรือ คนเก็บขยะ คนทำครัว และคนขนของตลอดจนเป็นแรงงานก่อสร้าง เมื่อมีการขยายพื้นที่พักแรมและสร้างอาคารใหม่ ๆ มอแกนบางคนที่ไม่ได้ทำงานให้อุทยานฯ จะมีรายได้จากการขายงานฝีมือให้นักท่องเที่ยวในฤดูท่องเที่ยว ผู้หญิงมอแกนจะสาน กระปุก ตะกร้า และเสื่อจากใบเตยหนาม กระปุกกับตะกร้าขายในราคา 20-100 บาท ส่วนเสื่อราคา 100-250 บาท ส่วนผู้ชายจะทำเรือจำลองซึ่งขายได้ในราคา 100-3,000 บาท ขึ้นอยู่กับขนาดและความประณีตของฝีมือ ในปัจจุบันชาวมอแกนต้องการรายได้เพิ่มขึ้นเพื่อที่จะซื้อสิ่งของจำเป็นต่าง ๆ และสินค้าอุปโภคบริโภคใหม่ ๆ

ก่อนเหตุการณ์สึนามิ มีหมู่บ้านมอแกนอยู่สองหมู่บ้านที่เกาะสุรินทร์คือที่อ่าวไทรเอนและที่อ่าวบอนเล็ก แต่ในช่วงฤดูลมว่าวหรือลมตะวันตก (ธันวาคม-มกราคม) บางครัวเรือนจะย้ายไปอยู่ที่ช่องขาดบนเกาะสุรินทร์ได้นอกจากจะเป็นการหลบลมตะวันตกแล้ว ยังสะดวกในการเดินทางมารับจ้างทำงานในอุทยานฯ ในช่วงเหตุการณ์สึนามิในเดือนธันวาคม ปี พ.ศ. 2547 หมู่บ้านทั้งสองถูกทำลายไปจนหมดสิ้น หลังเหตุการณ์สึนามิ ชาวไทยและชาวต่างชาติเริ่มรู้จักมอแกนเกาะสุรินทร์มากขึ้นในฐานะกลุ่มชนพื้นเมืองที่สามารถจะเอาชีวิตรอดจากสึนามิได้ ต่อมา มีการสร้างหมู่บ้านใหม่ในเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ 2548 มีจำนวนบ้าน 55 หลัง (ในเดือนเมษายน 2548 ได้เพิ่มขึ้นเป็น 63 หลัง) ซึ่งนับว่าเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่กว่าเดิม

มอแกนแทงปลาในช่วงเวลาน้ำลง

มอแกนตกปลาหน้าหมู่บ้านในช่วงเช้าตรู่

ภายหลังจากเหตุการณ์สึนามิ มูลนิธิชัยพัฒนาประสานกับศูนย์ศึกษานอกโรงเรียนกระบือ อุทยานแห่งชาติ หมู่เกาะสุรินทร์ และสำนักงานอำเภอกระบือจัดตั้งโรงเรียนขึ้นที่หมู่บ้านใหม่ และจัดครูสองคนมาสอนหนังสือให้เด็กมอแกน โดยเน้นที่การอ่านออกเขียนได้ และการเรียนรู้เกี่ยวกับโลกภายนอก

แต่ก่อนมอแกนเก็บหาล่าสัตว์และค้าขายแลกเปลี่ยนเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน แต่เมื่อถูกผลักดันเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในระบบตลาดและเริ่มมีสินค้าบริโภคใหม่ ๆ เป็นสิ่งดึงดูด พฤติกรรมการบริโภคของมอแกนจึงเปลี่ยนแปลงไป ยิ่งเมื่อพื้นที่ป่าและทะเลที่จะเก็บหาอาหารมีน้อยลงเพราะการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ชายฝั่ง ที่ดินชายฝั่งถูกจับจองครอบครองเพื่อการพัฒนาหรือไม่ก็เพื่อการอนุรักษ์โดยภาคเอกชนหรือภาครัฐ ผลก็คือ พื้นที่เพื่อการเก็บหาอาหารและการตั้งถิ่นฐานของมอแกนนั้นจำกัดลง ตรงกันข้ามกับความต้องการของมอแกนซึ่งเพิ่มขึ้นอย่างน่าเป็นห่วงจากอิทธิพลของวิถีบริโภคใหม่ ๆ ที่สืบคลานเข้ามาในชุมชนมอแกน

นับตั้งแต่ที่มีการประกาศพื้นที่เป็นอุทยานฯ ผืนดินและผืนน้ำแห่งนี้ก็อยู่ภายใต้กฎระเบียบที่อ้างอิงตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2504 อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการพื้นที่ได้ใช้หลักนิติศาสตร์ร่วมกับหลักรัฐศาสตร์ กล่าวคือมีการอะลุ่มอล่วยให้ชุมชนมอแกนสามารถจะอยู่ในพื้นที่และทำมาหากินต่อไปได้ ความคาดหวังต่ออนาคตของมอแกนนั้นเกี่ยวพันกับการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ชาวมอแกนส่วนใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัยกลางคนและสูงอายุมักจะเคยชินกับสิ่งที่ตนเองทำมาทั้งชีวิต ได้แก่ การงมหอย การจับปลาและสัตว์ทะเลชนิดต่าง ๆ การเก็บหาของป่า และการค้าขายแลกเปลี่ยนเล็กน้อย ดังนั้นจึงแทบจะมองไม่เห็นทางเลือกอื่น ๆ ในด้านอาชีพ จึงน่าที่จะมีข้อเสนอแนะสำหรับกิจกรรมการพัฒนาชุมชนคือการจัดพูดคุยเพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับทางเลือกในอนาคต การดูงาน การสร้างเสริมประสบการณ์ใหม่ ๆ เพื่อที่ชาวมอแกนจะได้มีโลกทัศน์กว้างขวางในเรื่องอนาคต และสามารถเลือกหนทางการพัฒนาด้วยตนเองได้

กิจกรรมที่ 1 การจัดอบรมและฝึกฝนยุวมัคคุเทศก์

ณ หมู่บ้านมอแกน อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา

กิจกรรมที่ 1 การจัดอบรมและฝึกฝนยุวมัคคุเทศก์

ณ หมู่บ้านมอแกน อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา

1. หลักการและเหตุผล

เด็กและเยาวชนเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าในชุมชนหรือสังคม ในปัจจุบัน เด็กมอแกนได้เรียนรู้วิถีวัฒนธรรมของชาวทะเลจากพ่อแม่และญาติพี่น้อง และเรียนรู้การอ่านออกเขียนได้รวมทั้งความรู้ที่จำเป็นต่อการเป็นพลเมืองของสังคมจากศูนย์เรียนรู้ชุมชนในระบบการศึกษานอกโรงเรียน แต่เด็กเหล่านี้ขาดโอกาสที่สำคัญ คือ การเรียนรู้เพื่อจะพัฒนาจิตสำนึกใหม่ในการอยู่อาศัย ทำมาหากิน และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ และการเรียนรู้ที่จะพัฒนาทักษะในการสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน การสื่อสาร การนำเสนอข้อมูลต่าง ๆ เหล่านั้นเพื่อให้ผู้ที่มาเยือนเข้าใจว่าชาวมอแกนเป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์ทางธรรมชาติหมู่เกาะสุรินทร์มาเป็นเวลานานร้อยปี ดังนั้น หมู่เกาะสุรินทร์จึงถือเป็น “ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม” (cultural landscape) ที่สำคัญ จนกระทั่งองค์การระหว่างประเทศที่ทำงานด้านวัฒนธรรมเช่น UNESCO เข้ามาเห็นความสำคัญและสนับสนุนให้เกิดโครงการนาร่องอันดามันในช่วงแรกขึ้น

ที่ผ่านมา โครงการนาร่องอันดามันได้จัดกิจกรรมอบรมและฝึกฝนยุวมัคคุเทศก์ ภายใต้ชื่อ “จุดประกายยุวมัคคุเทศก์มอแกน” ครั้งที่ 1 และ 2 ภายในปี พ.ศ. 2552-2554 เพื่อที่จะให้เยาวชนมีความภูมิใจในวัฒนธรรมและทรัพยากรท้องถิ่นของตน มีความกล้าแสดงออก และมีความคิดสร้างสรรค์ผ่านกระบวนการทางศิลปะ กีฬาและนันทนาการ รวมทั้งสร้างสำนึกใหม่เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวประสบความสำเร็จพอสมควร โครงการนาร่องอันดามันจึงเสนอที่จะจัดอบรมและฝึกฝนยุวมัคคุเทศก์ต่อเนื่องจากกิจกรรมครั้งที่แล้ว เพื่อส่งเสริมและต่อยอดความรู้ความสามารถของเด็ก

2. วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

1.1 เพื่อให้ตัวแทนเยาวชนมอแกนได้ร่วมกิจกรรมที่กระตุ้นให้รู้จักคุณค่าของความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมและทรัพยากรท้องถิ่นของตน

1.2 เพื่อให้เยาวชนพัฒนาความกล้าแสดงออก และสามารถที่จะเป็นยุวมัคคุเทศก์ในหมู่บ้านได้

3. สถานที่จัดกิจกรรม การจัดอบรมและฝึกฝนยุวมัคคุเทศก์มอแกน ภายใต้ชื่อกิจกรรม “จุดประกายยุวมัคคุเทศก์มอแกน ครั้งที่ 3” จัดขึ้น ณ หมู่บ้านมอแกน อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ จ.พังงา

4. องค์กรที่สนับสนุน สำนักงานบริหารโครงการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายพื้นที่คุ้มครองทางทะเลฝั่งอันดามัน (SAMPAN) ภายใต้โครงการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนชาวมอแกน อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์

และทีมงานโครงการนำร่องอันดามัน สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่สนับสนุนบุคลากรซึ่งมีประสบการณ์การทำงานกับกลุ่มชนพื้นเมือง

5. ขั้นตอนการจัดอบรม มีดังนี้

5.1 การประชุมทีมงานและวางแผนกิจกรรมต่าง ๆ ทีมงานจัดประชุมกับกลุ่ม “มอแกนพาเที่ยว” และผู้อาวุโสในชุมชน เพื่อเตรียมแผนและกำหนดการสำหรับกิจกรรม โดยแบ่งการอบรมเป็น 2 ช่วงเวลา (ช่วงเช้า-ช่วงบ่าย) ระหว่างการจัดอบรมกิจกรรมตามฐานทั้งในช่วงเช้าและช่วงบ่าย จะจัดช่วงเวลาทำกิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมเข้าจังหวะ ร้องเพลง เล่นเกม รับประทานขนม น้ำหวาน เพื่อให้เด็กและเยาวชนมอแกนรู้สึกผ่อนคลายและมีเวลาในการเตรียมตัว เตรียมข้อมูลของกลุ่มเพื่อนำเสนอในช่วงบ่าย

5.2 การคัดเลือกตัวแทนเด็กและเยาวชน ทีมงานและพี่เลี้ยงทำการคัดเลือกเด็กและเยาวชนที่ให้ความสนใจที่จะฝึกอบรมเป็นยุวมัคคุเทศก์ โดยพิจารณาจากช่วงอายุ คือ เด็กที่มีอายุตั้งแต่ 7 ปีขึ้นไปจนถึง 16 ปี เพราะพร้อมที่จะเรียนรู้ ร่วมกิจกรรม สามารถเข้าใจและอธิบายรายละเอียดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับตัวเองและชุมชนมอแกนได้ นอกจากนั้นก็พิจารณาให้เด็กที่เข้าร่วมอบรมมีเพศหญิงและชายจำนวนใกล้เคียงกัน

ตารางแสดงจำนวนเด็กที่เข้าร่วมการอบรม แยกตามอายุและเพศ

เด็กที่เข้าร่วมการอบรม	ชาย	หญิง	รวม
อายุ 7-9 ปี	4	6	10
อายุ 10-13 ปี	4	5	9
อายุ 14-16 ปี	5	4	9
รวม	13	15	28

5.3 การเตรียมพื้นที่ในชุมชนสำหรับเป็นฐานอบรม ได้แก่ บริเวณศาลาaniหรรศการ ศาลารวมใจไทย-มอแกน พื้นที่บริเวณชายหาดหน้าหมู่บ้าน พื้นที่เส้นทางศึกษาธรรมชาติ หมู่บ้าน (โดยเน้นบ้านผู้อาวุโส) นอกจากนั้นก็เตรียมอุปกรณ์ประกอบการทำกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น แผนที่ เรือกำบังจำลอง เตรียมเครื่องเขียน กระดาษ ปากกา ฯลฯ เตรียมนัดหมายเวลาและสถานที่สำหรับวิทยากร ผู้อาวุโส พี่เลี้ยงจากกลุ่ม “มอแกนพาเที่ยว” ที่จะให้ความรู้และทักษะการเป็นมัคคุเทศก์ นอกจากนี้ ยังมีเยาวชนที่เคยผ่านการฝึกอบรมยุวมัคคุเทศก์รุ่นแรก ๆ มาร่วมเป็นพี่เลี้ยงให้กับกลุ่มน้อง ๆ อีกด้วย

5.4 การจัดกิจกรรมอบรมยุวมัคคุเทศก์ มีกิจกรรมหลายอย่างตั้งแต่การเล่นเกม การแบ่งกลุ่ม การฝึกทักษะการนำเสนอ โดยมีทีมงานโครงการนำร่องอันดามัน กลุ่ม “มอแกนพาเที่ยว” และผู้อาวุโสเป็นผู้ฝึกอบรมให้ความรู้ตามฐานเรียนรู้ การฝึกให้เยาวชนรู้จักการค้นคว้าหาความรู้เรื่องบ้านและเรือ เรื่องสมุนไพร-ยารักษาโรค เรื่องเครื่องดนตรีและเพลง เรื่องอาหาร โดยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์ การจดบันทึก และการวาดรูปเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวลงบนกระดาษ รวมถึงการนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการปฏิบัติกิจกรรมตามฐาน

5.5 การสรุปงาน ภายหลังจากที่กิจกรรมเสร็จสิ้นลงแล้ว ทีมงานได้พูดคุยซักถามสิ่งที่ได้เรียนรู้และความรู้สึกเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ จากเด็กที่เข้าร่วมอบรมยุวมัคคุเทศก์ หลังจากนั้น ก็ได้ร่วมกับกลุ่ม “มอแกนพาเที่ยว” พูดคุยสรุปผลที่ได้ ข้อสังเกตเกี่ยวกับการเรียนรู้ของเด็ก ความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมในแต่ละฐาน การแบ่งเวลารวมทั้งปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ซึ่งได้บันทึกไว้ในส่วนท้ายของรายงานนี้

6. ผลการดำเนินกิจกรรม

กิจกรรมจุดประกายยุวมัคคุเทศก์มอแกน ครั้งที่ 3 จัดขึ้น ณ ศาลานิทรรศการ ศาลารวมใจไทย-มอแกน และบริเวณชายหาดใต้ต้นहुกวางใหญ่ในหมู่บ้านมอแกน อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา โดยทีมงานจากโครงการนำร่องอันดามัน สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นำโดย ดร.นฤมล อรุโณทัย น.ส.อุษา โคตรศรีเพชร นายพลาเดช ณ ป้อมเพชร น.ส.กิงแก้ว บัวเพชร และนายชูเกียรติ จันทา

การเริ่มต้นกิจกรรมในวันนั้น ทีมงานได้รับลงทะเบียนเยาวชนมอแกนทั้งหญิงชายจำนวน 28 คน ในจำนวนนี้มีผู้ที่เคยเข้าร่วมในกิจกรรมจุดประกายยุวมัคคุเทศก์รุ่นแรก ๆ 5 คน และมีเยาวชนที่เคยผ่านการอบรมแล้วเข้าร่วมเป็นพี่เลี้ยงคือ น.ส.เดือน กล้าทะเล และ น.ส.ชาลิกา กล้าทะเล

กิจกรรมอบรมยุวมัคคุเทศก์แบ่งเป็น 2 ช่วง คือ **ช่วงเช้า** เน้นการละลายพฤติกรรม การระดมสมองเรื่อง “ของดีในหมู่บ้าน” และการสร้างความเข้าใจเรื่องความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมและนิเวศวัฒนธรรม ที่เป็นมรดกร่วมไม่ใช่แต่ของชาวมอแกนเท่านั้น แต่ยังถือว่าเป็นมรดกของไทยและของโลกด้วย ส่วน **ช่วงบ่าย** เน้นกิจกรรมการเก็บข้อมูลจากผู้อาวุโส การนำเสนอและถ่ายทอดข้อมูลในรูปแบบต่าง ๆ และการฝึกปฏิบัติเป็นยุวมัคคุเทศก์ตามฐานต่าง ๆ ในหมู่บ้านเพื่อให้เด็กมีประสบการณ์จริงและเรียนรู้จุดอ่อนจุดแข็งของตนเอง รวมทั้งสิ่งที่ต้องปรับปรุงหากต้องการเป็นยุวมัคคุเทศก์ที่ดีในอนาคต

6.1 กิจกรรมการแบ่งกลุ่มย่อยและการสร้างสำนักกลุ่ม

ในช่วงเช้าประมาณ 08.30 น. เด็กและเยาวชนมอแกนเริ่มลงทะเบียนบริเวณศาลาการนิทรรศการ จากนั้นในเวลา 09.00 น. ทีมงานและพี่เลี้ยงพาเด็กร่วมกิจกรรมนันทนาการ เล่นเกม ร้องเพลงบริเวณชายหาดหน้าหมู่บ้านเพื่อละลายพฤติกรรม สร้างความพร้อมเพรียง และเริ่มดำเนินกิจกรรมตามแผนงาน โดยแบ่งเด็กเป็น 4 กลุ่ม กลุ่มละ 6-8 คน โดยมีพี่เลี้ยงประจำกลุ่ม พร้อมตั้งชื่อกลุ่ม ดังรายละเอียด คือ

- 1) **กลุ่มที่ 1** เอ่กาน หรือ “ปลา” มีสมาชิกในกลุ่ม 8 คน คือ ด.ญ.ดำลิ่ง ด.ญ.โอวัลติน ด.ญ.กำเดือน ด.ช.เปียร์ ด.ช.กาหุย ด.ช.คมแพน นายไข่ และ น.ส.ลอบ๊ะ และมีพี่เลี้ยงประจำกลุ่มคือ น.ส.อุษา โคตรศรีเพชร
- 2) **กลุ่มที่ 2** ก่าละห์ หรือ “เต่ากระ” มีสมาชิกในกลุ่ม 7 คน คือ น.ส.วันดี ด.ช.น็อต ด.ญ.ปอแป้ ด.ช.เตี๋ยว ด.ช.โมโล ด.ญ.เกียะ และด.ช.ทาย และมีพี่เลี้ยงประจำกลุ่มคือ น.ส.กิงแก้ว บัวเพชร
- 3) **กลุ่มที่ 3** บุงะ หรือ “ดอกไม้” มีสมาชิกในกลุ่ม 7 คน คือ น.ส.ยอย ด.ญ.พล่าว ด.ญ.ขวด ด.ช.ปาป้า ด.ญ.พลอย ด.ช.สุรินทร์ และด.ญ.ม่วง และมีพี่เลี้ยงประจำกลุ่มคือ น.ส.ชาลิกา กล้าทะเล

- 4) กลุ่มที่ 4 กอตาง หรือ “กุง” มีสมาชิกในกลุ่ม 6 คน คือ ด.ญ.ก่อลาย ด.ญ.ปูก ด.ช.โชติ ด.ญ.โมเม ด.ช.ป่อจิก และด.ช.วาคิม และมีพี่เลี้ยงประจำกลุ่มคือ น.ส.เดือน กล้าทะเล

กิจกรรมนันทนาการในช่วงเช้า และการสร้างความพร้อมเพรียงในการทำงาน

6.2 กิจกรรมการระดมความคิดในกลุ่มและการนำเสนอ

หลังจากแบ่งกลุ่มเด็กเรียบร้อยแล้ว ดร.นฤมล อรุโณทัย ได้เป็นวิทยากรนำเข้ากิจกรรม “การระดมความคิด ค้นหาข้อดีและเรียนรู้จากกรณีปัญหา” เพื่อให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้การทำงานเป็นกลุ่ม ช่วยกันค้นหาเรื่องในหมู่บ้านที่อยากรู้ ระดมความคิดเรื่อง “ของดีในหมู่บ้าน” ที่อยากรวบรวมให้นำเสนอให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักเกี่ยวกับหมู่บ้าน มอแกนของตนเองโดยให้เขียนลงในกระดาษฟลิปชาร์ตที่แต่ละกลุ่มได้รับแจก

ในช่วงแรกได้มีการกำหนดหัวข้อเพื่อให้เด็ก ๆ แต่ละกลุ่มเข้าใจเรื่องราวที่จะถ่ายทอดได้ง่ายขึ้น เช่น เรื่อง บ้านและเรือ สมุนไพร เครื่องดนตรีและเพลง อาหาร เป็นต้น จากนั้นให้แต่ละกลุ่มช่วยกันนำเสนอเรื่องราว สิ่งที่ต้องการจะสื่อสารบอกกล่าวให้นักท่องเที่ยว

ผลจากการช่วยกันระดมสมองพบว่า เด็กแต่ละกลุ่มสามารถบอกเล่าเรื่องราวออกมาเป็นคำพูดได้ดี แต่ละคนได้แสดงศักยภาพของตนเองตามความถนัด เช่น วาดรูป ช่วยคิด ช่วยจด เป็นคนพูดนำเสนอ แม้ยังไม่ได้รายละเอียด แต่ละเรื่องชัดเจน และยังติดขัดปัญหาเรื่องการเขียนและการสื่อสารให้แก่ผู้ฟังเข้าใจ แต่เด็ก ๆ พยายามแก้ปัญหาด้วยการวาดรูป และเชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ ด้วยความเข้าใจตามภาษาตนเองซึ่งเป็นภาษาที่ตนเองมีความถนัดมากกว่า

การนำเสนอ “ของดีชุมชน” ของแต่ละกลุ่ม ซึ่งเด็กทุกคนในกลุ่มผลิตกันนำเสนออย่างครบถ้วน

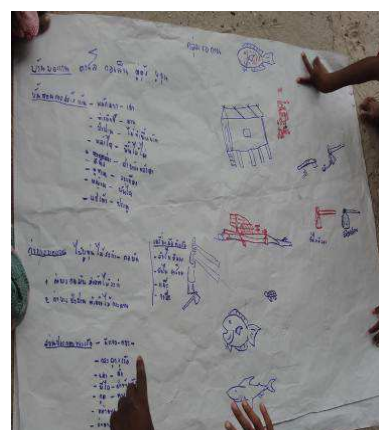
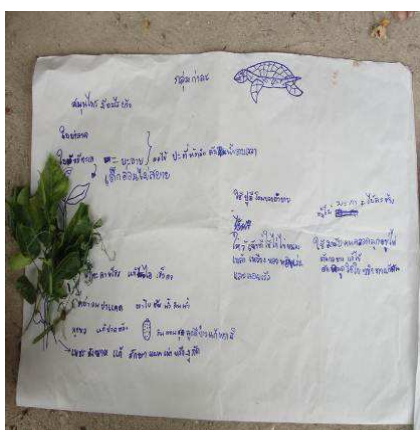
6.3 กิจกรรมการเก็บข้อมูลจากผู้อาวุโสในชุมชน

หลังจากนำเสนอจนครบทุกกลุ่มแล้ว จึงมีเวลาพักให้เด็ก ๆ ได้รับความสนุกสนานและน้ำหวานร่วมกัน เพื่อผ่อนคลาย ก่อนเข้าสู่กิจกรรมในช่วงต่อไป โดยทางทีมงานกำหนดให้แต่ละกลุ่มใช้เวลา 1 ชั่วโมง (เวลา 10.30 น.-11.30 น) แยกย้ายกันไปเก็บข้อมูลโดยการสอบถามจากผู้อาวุโสที่ยังคงมีความรู้พื้นบ้านในหมู่บ้านและนำเสนอสิ่งที่ได้จากการค้นหาในช่วงบ่ายต่อไป โดยแต่ละกลุ่มได้รับโจทย์ที่จะต้องช่วยกันหาคำตอบดังนี้

กลุ่มที่ 1 เอ่กาน (ปลา)	ค้นคว้าเรื่องบ้านและเรือ
กลุ่มที่ 2 ก่าละห์ (เตากระ)	ค้นคว้าเรื่องสมุนไพร-ยารักษาโรค
กลุ่มที่ 3 บุงะ (ดอกไม้)	ค้นคว้าเรื่องเครื่องดนตรี-เพลง
กลุ่มที่ 4 กอดาง (กุ่ม)	ค้นคว้าเรื่องอาหาร

เมื่อแยกย้ายกันไปเก็บข้อมูล พี่เลี้ยงประจำกลุ่มได้ช่วยซักถามและสังเกตวิธีการเก็บข้อมูลของเด็กแต่ละกลุ่มพบว่าส่วนใหญ่เด็ก ๆ ยังไม่ค่อยกล้าซักถามจากผู้ใหญ่เองโดยตรง ต้องให้พี่เลี้ยงช่วยถาม สาเหตุหลักคือไม่รู้ว่าจะถามเกี่ยวกับอะไร เริ่มตั้งคำถามอย่างไร ซึ่งเป็นข้อจำกัดประการสำคัญที่ทำให้เด็กได้เรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และมรดกวัฒนธรรมมอแกนอย่างจำกัดมาก การเรียนรู้ส่วนใหญ่เกิดจากการรับฟัง สังเกต และรับรู้ด้วยประสบการณ์ แต่ในสมัยปัจจุบันที่วิถีดั้งเดิมลดลง ผู้ใหญ่ที่รู้จักวิธีถ่ายทอดอย่างน่าสนใจมีจำนวนน้อย และมีสื่อสมัยใหม่ที่ดึงดูดความสนใจของเด็กและเยาวชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ดิจิทัล โทรศัพท์มือถือ ฯลฯ

ข้อจำกัดเรื่องการพูดและการเขียนภาษาไทยก็ทำให้เด็กไม่กล้าถาม เพราะกลัวพูดผิด บางคนฟังเพียงอย่างเดียวโดยไม่จดบันทึก เพราะเขียนไม่เก่ง ทำให้ข้อมูลที่ได้รับการถ่ายทอดจากผู้ใหญ่สูญหายระหว่างการซักถามพูดคุย และต้องถามใหม่เมื่อจะจดบันทึก พี่เลี้ยงจึงให้เด็ก ๆ ช่วยกันถามเป็นภาษามอแกน เพราะเด็กจะเข้าใจได้ดีกว่า ทำให้เด็กกล้าที่จะซักถาม พูดคุยโต้ตอบและนำสิ่งที่ได้รับจากการถ่ายทอดมาเขียนบันทึกและแปลเป็นภาษาไทย โดยมีพี่เลี้ยงช่วยเรียบเรียงเป็นคำพูดที่สละสลวยยิ่งขึ้น

ตัวอย่างข้อมูลที่เด็กเก็บประเด็นมาจากผู้ใหญ่ในชุมชน

6.4 การนำเสนอข้อมูลที่ได้นำไปค้นคว้ามา

เวลา 12.00 น.-13.00 น. เป็นช่วงพักรับประทานอาหารกลางวันและให้เด็ก ๆ ได้ใช้เวลาในการเขียนบันทึกเพิ่มเติมข้อมูลของกลุ่มให้สมบูรณ์ กิจกรรมช่วงบ่ายเริ่มต้นเมื่อเวลา 13.00 น. และเริ่มด้วยกิจกรรมเพื่อกระตุ้นให้เกิดความตื่นตัวและพร้อมเพรียง เช่น กิจกรรมปรบมือเป็นจังหวะ ร้องเพลง เล่นเกม ฯลฯ ต่อจากนั้น พี่เลี้ยงจึงให้เด็ก ๆ เตรียมนำเสนอสิ่งที่ได้เรียนรู้จากโจทย์ของแต่ละกลุ่ม

6.4.1 กลุ่มที่ 1 เอ่กาน (ปลา) นำเสนอเรื่องบ้านและเรือ ได้รับข้อมูลจากนายจีเป็น กล้าทะเล

เด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ค้นพบว่า บ้านของชาวมอแกนในอดีต มีลักษณะเป็นบ้านไม้ได้ถุนสูง มีเสาหลักจำนวน 9 ต้น บ้านแต่ละหลังมีอายุการใช้งาน ราว 2-5 ปี ขึ้นอยู่กับชนิดและสภาพของไม้ หากเสาบ้านเริ่มชำรุด ชาวมอแกนจะทำการซ่อมแซมด้วยการตัดไม้เสามาเสริมค้ำเสาบ้านเดิมก่อน หากเสาบ้านหลายต้นเกิดการชำรุดมาก ชาวมอแกนจึงจะเข้าป่าตัดไม้เพื่อเตรียมสร้างบ้านหลังใหม่ โดยใช้ไม้มาทำโครงบ้านก่อน แล้วจึงนำไม้ไผ่มาปูพื้นบ้าน และนำใบค้อทะเลมาเย็บเป็นตับเพื่อบนหลังคา

สำหรับความรู้เรื่องเรือนั้น เด็ก ๆ นำเสนอว่า “กำบาง” เป็นภาษามอแกนแปลว่า “เรือ” ในสมัยก่อน ชาวมอแกนสร้างเรือชุดเสริมกราบ คือนำไม้ทั้งท่อนมาขุดและเบิกราบเรือให้กว้าง แล้วเสริมกราบด้วยไม้ระกำ ชาวมอแกนเรียกเรือนี้นว่า “กำบางกอมัน” (เรือไม้ระกำ) ซึ่งเคยเป็นทั้งบ้านที่พักอาศัยและพาหนะของมอแกนในการเดินทางไปตามเกาะต่าง ๆ

เครื่องมือในการสร้างเรือเป็นเครื่องมือที่เรียบง่าย ส่วนใหญ่ใช้เพียง 3 อย่างคือ

- 1) ขวาน หรือเรียกในภาษามอแกนว่า “ก่าป๊ะ” ขวามอแกนใช้ขวานสำหรับตัดไม้เพื่อทำเรือ
- 2) สี่สำหรับขุด หรือ “อจโย” เป็นเครื่องมือที่ออกแบบมาเพื่อใช้สำหรับการขุดเนื้อไม้
- 3) สี่สำหรับแต่ง หรือ “เลอเมะห์” เป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับแต่งเนื้อไม้ให้เรียบได้รูปทรง

บ้านและเรือแบบดั้งเดิมของขวามอแกน

เด็ก ๆ ยังได้เรียนรู้เรื่องคำภาษามอแกนที่ใช้เรียกส่วนประกอบต่าง ๆ ของเรือมอแกน ซึ่งมีดังต่อไปนี้

- 1) มาดก่าบาง (มาดเรือ)
- 2) กางยง (หลังคา)
- 3) ปีโต (ฝาसानขัดแตะข้างเรือ)
- 4) ปาโด้ (ตัวกงเรือ)
- 5) ปูว่า (ไม้แจว)
- 6) หล่าบ้อ (สมอเรือ)
- 7) จะกูด (หางเสือ)
- 8) กางก่าบาง (ง่ามเรือ)
- 9) หล่ายาน (ใบเรือ)

6.4.2 กลุ่มที่ 2 ก่าละห์ (เต่ากระ) นำเสนอเรื่องสมุนไพร-ยารักษาโรค ได้รับข้อมูลจากนางแต่น้อย กล้าทะเล นางแคเนะ กล้าทะเล นางยี่เล็ง กล้าทะเล นายตุน่ง กล้าทะเล นางมอกลี กล้าทะเล และ นายเอนาย กล้าทะเล

เด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ค้นพบว่า ขวามอแกนมีการใช้สมุนไพรบำบัดอาการเจ็บป่วย โดยเฉพาะไข้และบาดแผล อาทิเช่น

- 1) ใบหยีทะเล มีสรรพคุณในการลดไข้สำหรับเด็กอ่อน ขวามอแกนจะนำใบหยีทะเลที่ตำละเอียดมาโปะบริเวณหน้าผากเด็กอ่อน หรือนำใบมาต้มกับน้ำ ใช้สำหรับอาบน้ำเวลาเด็กอ่อนไม่สบาย
- 2) ฟ้าทลายโจร มีสรรพคุณในการบรรเทาอาการไอ แก้เจ็บคอ

- 3) ลูกยอ รับประทานผลสุก (ผลเป็นสีขาว) มีสรรพคุณในการบรรเทาอาการปวดท้อง ช่วยถ่ายพยาธิ
- 4) เพชรสังฆาต มีสรรพคุณในการแก้/รักษาแผลเน่าหรือแผลงูกัด

6.4.3 กลุ่มที่ 3 บุงะ (ดอกไม้) นำเสนอเรื่องเครื่องดนตรี-เพลง ได้รับข้อมูลจากนายตุนุ่น กล้าทะเล และนางมอ ก็ กล้าทะเล

เด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ค้นพบว่า เครื่องดนตรีของชาวมอแกน ประกอบด้วย

- 1) ป่านา (รำมะนา)
- 2) ฉิ่ง (เรียกเหมือนชื่อภาษาไทย)
- 3) ฆ้อง (เรียกเหมือนชื่อภาษาไทย) ซึ่งต้องมีไม้ตี เรียก กะเอ้ฆ้อง
- 4) ก่าตึง (เครื่องดนตรีประเภทเครื่องสีของชาวมอแกน) ซึ่งต้องมีคันชัก เรียก ไกวมะตึง

ส่วนเพลงร้อง (ยี่เนมอแกน) ของชาวมอแกนที่เกาะสุรินทร์นิยมขับร้องกันคือเพลงดุย่ง มีเนื้อเพลงดังนี้

“ป้อยดุย่ง ดิงดุย่ง ดุย่งญาปีต้า บ๊าบเออดุย่งปานาดบิลู บ๊าบเออดุย่งปานาดบิลู

ป้อยปะญุย ดิงปะญุย ญุยยาปีตะ บ๊าบเออปะญุย แลกอนดาเยเอบูม”

6.4.4 กลุ่มที่ 4 กอดาง (กุ้ง) นำเสนอเรื่องอาหาร ได้รับข้อมูลจากนางเซปา กล้าทะเล

เด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ค้นพบว่าอาหารที่เป็นที่นิยมคือยำเอี้ยกเต้เต็บ (ยำหอยดิบ) และยำดูกุน (ยำหอยล้น) ซึ่งวิธีทำมีดังนี้

- 1) ยำเอี้ยกเต้เต็บ

วัตถุดิบ คือ หอยดิบซึ่งสามารถเก็บหาได้ตามชายหาดบริเวณอ่าวไทรเอน ใช้อุปกรณ์เก็บหา คือ 1) แปดดอกเอี้ยก (มีดแคะหอย) 2) ต่าลอด (ตะกร้า)

เครื่องปรุง ประกอบด้วย กระเทียม หอมแดง พริกสด เกลือ และมะขาม

วิธีการปรุง นำหอยดิบสดมาล้างกับกระเทียมสดและหอมแดงสับ ปรุงรสด้วยเกลือ พริกสดหั่นฝอย และน้ำมะขาม

- 2) ยำดูกุน

วัตถุดิบ คือ “ดูกุน” หรือหอยล้น จำนวน 10 ตัว สามารถเก็บหาบริเวณอ่าวแม่ยาย ใช้อุปกรณ์เก็บหา คือ 1) กอโด (เหล็กเกี่ยว) 2) แปดดอกเอี้ยก (มีดแคะหอย) 3) ต่าลอด (ตะกร้า)

เครื่องปรุง ประกอบด้วย กระเทียม หอมแดง พริกสด เกลือ มะพร้าว ยอดเต้าร้าง มะขาม

วิธีการปรุง นำหอยล้น มาต้ม ขูดเอาเปลือกออก สับเนื้อให้ละเอียด นำกระเทียม หัวหอม พริกสด เกลือ มะพร้าวขูด มาตำในครกให้แหลกพอควร แล้วคลุกเคล้ากับยอดเต้าร้างที่หั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ และเนื้อหอยล้นที่เตรียมไว้แล้วปรุงรสให้เปรี้ยวด้วยน้ำมะขาม

การนำเสนอข้อมูลที่เก็บมาจากผู้อาวุโสในชุมชน โดยเด็ก ๆ ในกลุ่มผลัดกันมานำเสนอ

ภายหลังจากที่แยกย้ายกันไปเก็บข้อมูลกับผู้อาวุโสที่มีความรู้พื้นบ้านในหมู่บ้าน พบว่า ข้อมูลแต่ละส่วนที่ไม่ชัดเจนในช่วงเช้า ก็มีความชัดเจนในรายละเอียดมากขึ้น เด็กทุกคนมีความตั้งใจในการรวบรวมข้อมูลในสิ่งที่ตนเองไม่รู้ เช่น การนำชนิดตัวอย่างพืชสมุนไพรที่ชาวมอแกนใช้รักษาโรคมาประกอบการอธิบาย การวาดภาพเครื่องดนตรี เครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ ของมอแกน ทำให้พี่เลี้ยงและเพื่อนกลุ่มอื่น ๆ เข้าใจการบอกเล่าเรื่องราวมากขึ้น อีกทั้งเด็ก ๆ และเพื่อนกลุ่มที่ไม่เคยรู้เรื่องราวในหมู่บ้านก็มีโอกาสได้เรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน เช่น เพลงมอแกน ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับชีวิตของสัตว์ในทะเล เด็ก ๆ ได้ร้องเพลงและรู้ความหมายของเพลง เรื่องการสร้างบ้าน สร้างเรือ อุปกรณ์ที่ใช้สร้างบ้านและเรือ ฯลฯ

ในช่วงการนำเสนอผลงาน จะเห็นว่าเด็กหลายคนมีอาการเขินอาย พูดผิดถูกไปบ้าง แต่ก็ได้เห็นถึงความตั้งใจในการนำเสนอข้อมูลต่าง ๆ ที่ไปค้นคว้ามา หากมีระยะเวลาในการศึกษาเก็บข้อมูลมากกว่านี้ จะทำให้เด็ก ๆ ได้รับรู้ข้อมูลในหมู่บ้านของตนเองและพัฒนาความกล้าพูดกล้านำเสนอมากขึ้น

6.5 กิจกรรมเรียนรู้และฝึกปฏิบัติเป็นยุวมัคคุเทศก์

จากนั้นในเวลา 14.30 น. เป็นกิจกรรมเรียนรู้และฝึกปฏิบัติเป็นยุวมัคคุเทศก์ โดยมีกลุ่ม “มอแกนพาเที่ยว” เป็นวิทยากรประจำฐาน ซึ่งมีทั้งหมด 4 ฐาน คือ

6.5.1 ฐานกระท่อมนิทรรศการ กระท่อมนิทรรศการมอแกนมีขนาดเนื้อที่ประมาณ 16 ตารางเมตร เป็นกระท่อมเล็ก ๆ เปิดโล่ง มีหลังคา มีการจัดแสดงข้อมูลเนื้อหาเกี่ยวกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และประเพณีของกลุ่ม

ชาติพันธุ์ชาวเลโดยเฉพาะชาวมอแกน ให้แก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมหมู่บ้านได้เรียนรู้ ภายในกระท่อมประกอบด้วยป้ายนิทรรศการ จำนวน 7 แผ่น (ป้ายภาษาไทยจัดทำโดยโครงการนำร่องอันดามัน และป้ายภาษาอังกฤษจัดทำโดยได้รับการสนับสนุนจากโครงการ SAMPAN) นำเสนอเรื่องของชาวเลสามกลุ่มในประเทศไทย เรื่องชีวิตพวกเราชาวมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์ เรื่องเครื่องมือทำมาหากินของชาวมอแกน และขั้นตอนการสร้างเรือมอแกน นอกจากนี้ยังมีวัตถุจัดแสดง อาทิ เรือมอแกนจำลอง เครื่องมือหากินและเครื่องมือทำเรือ เป็นต้น กระท่อมนี้เป็นจุดแรกที่นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมหมู่บ้านมักจะแวะมาเพื่อเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับชาวมอแกนและวิถีชีวิตที่ผูกพันกับแหล่งธรรมชาติบริเวณเกาะและชายฝั่งทะเลอันดามัน

การฝึกฝนยุวมัคคุเทศก์โดยใช้กระท่อมนิทรรศการเป็นฐานนี้ มีนายสุทนต์ กล้าทะเล และนายตะวัน กล้าทะเล เป็นวิทยากรประจำฐานโดยใช้แผ่นนิทรรศการเป็นจุดอ้างอิงในการเรียนรู้ เด็ก ๆ ได้เรียนรู้ข้อมูลเกี่ยวกับตนเอง เรื่องเรือ ความสำคัญของเรือและขั้นตอนการทำเรือ ข้อมูลการกระจายตัวของกลุ่มชาวเลในประเทศไทย วิถีชีวิตของชาวเล เครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต และป้ายข้อมูล FAQs ตอบคำถามที่นักท่องเที่ยวมักจะถามบ่อย ๆ เมื่อเข้ามาเยี่ยมชมหมู่บ้าน การได้รู้จักตัวตน ที่มาของตนเอง วิถีชีวิต ช่วยให้เด็ก ๆ มอแกนเข้าใจและภาคภูมิใจในการนำเสนอเรื่องราวของตนเองแก่นักท่องเที่ยว

การจัดทำกระท่อมนิทรรศการมอแกน ณ หมู่บ้านมอแกน บริเวณอ่าวบอนใหญ่

ด้านหน้าและภายในกระท่อมนิทรรศการ

6.5.3 ฐานหมู่บ้าน –เส้นทางศึกษาธรรมชาติและวัฒนธรรม หมู่บ้านมอแกนในปัจจุบันตั้งอยู่บริเวณอ่าวบอนใหญ่ บนเกาะสุรินทร์ใต้ มีบ้านเรือนรวม 70 หลังคาเรือน ลักษณะที่ตั้งของหมู่บ้านอยู่ริมหาดในอ่าวที่เป็นบริเวณปลอดภัยจากคลื่นลม สามารถทอดสมอจอดเรือได้ อ่าวบอนใหญ่ยังมีแหล่งน้ำจืดที่ไหลตลอดทั้งปีและเพียงพอสำหรับการบริโภคและอุปโภคในครัวเรือนของทั้งหมู่บ้าน แหล่งทรัพยากรทั้งในป่าและทะเลบริเวณหมู่บ้านนี้อุดมสมบูรณ์ เนื่องจากวิถีชีวิตของชาวมอแกน ต้องพึ่งพาทรัพยากรจากป่าและท้องทะเลเพื่อการดำรงชีวิตเสมอมา ยกตัวอย่างเช่น การเก็บพืช ผัก ผลไม้จากป่าสำหรับใช้บริโภค เก็บใบค้อทะเลมาใช้สานเป็นตบมุงหลังคาบ้าน ตัดไม้ไผ่มาสำหรับทำพื้นบ้านและทำด้ามเครื่องมือใช้สอย เก็บใบเตยหนาสำหรับนำมาสานเป็นเสื่อ กระปุกเพื่อใช้ใส่ของใช้ในครัวเรือน เป็นต้น ในส่วนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรจากทะเล ชาวมอแกนเก็บหาสัตว์ทะเลเพื่อการบริโภคเป็นหลัก

เส้นทางศึกษาธรรมชาติวัฒนธรรม “ตะบิง-ก่อตาน” ถือเป็นเส้นทางศึกษาธรรมชาติวัฒนธรรมแห่งที่สองในประเทศไทย โดยเส้นทางแห่งแรกนั้นคือเส้นทาง “ช่อมาด๊ะห์” ซึ่งอยู่บริเวณอ่าวบอนใหญ่เช่นเดียวกัน ตามเส้นทางนี้จะมีป้ายข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทางธรรมชาติที่โดดเด่นในบริเวณนั้นควบคู่ไปกับข้อมูลความรู้พฤษศาสตร์พื้นบ้าน และความรู้อื่น ๆ ที่ทำให้ชาวมอแกนอยู่ร่วมกับธรรมชาติมาได้อย่างกลมกลืนเป็นเวลาหลายร้อยปี

สำหรับในฐานนี้ พี่เลี้ยงแต่ละกลุ่มจะทำตัวเป็นนักท่องเที่ยวง่ายและให้เด็ก ๆ เป็นคนพาเดินเส้นทางศึกษาธรรมชาติ-วัฒนธรรม และอธิบายเรื่องเกี่ยวกับพืช สัตว์ และธรณีสัณฐานต่างๆ รวมทั้งความรู้พื้นบ้านของมอแกนต่อจากนั้นจึงพานักท่องเที่ยวมามชมหมู่บ้าน เด็ก ๆ ได้เล่าเรื่องราวของหมู่บ้านมอแกนและสร้างสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ที่มาเยี่ยมชม ในกิจกรรมนี้ “ยุวมัคคุเทศก์” จึงได้ฝึกฝนเชิญชวนและตอบข้อซักถามของนักท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องบ้าน เรือ อาชีพ โรงเรียน สุขภาพ และงานฝีมือที่ทำจากใบเตยหนาม

6.5.4 ฐานเรือกำบังมอแกน ฐานนี้มีนายญาโญะ กล้าทะเล เป็นวิทยากรประจำฐาน โดยใช้เรือกำบังจำลองเป็นจุดอ้างอิงในการเรียนรู้ ฐานนี้ช่วยสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรือซึ่งเปรียบเสมือนบ้านของมอแกน และเป็นสิ่งสะท้อนภาพวิถีชีวิตในอดีต เมื่อครั้งที่ชาวมอแกนยังคงเดินทางเร่ร่อนใช้ชีวิตทำมาหากินอยู่กับท้องทะเล เรือมอแกนมีวิวัฒนาการมาตั้งแต่ยังเป็นเรือไม้ระกำที่เคลื่อนที่ด้วยแรงลมและแรงคน ไปจนกระทั่งพัฒนาเป็นเรือไม้กระดานที่ติดเครื่องยนต์

เด็ก ๆ ได้เรียนรู้ส่วนประกอบต่าง ๆ ของเรือ การสร้างเรือ ข้าวของเครื่องใช้และตำแหน่งการใช้ประโยชน์บนเรือ รวมทั้งแลกเปลี่ยนซักถามสิ่งที่สงสัยเกี่ยวกับเรือมอแกนจากวิทยากร ในปัจจุบันนี้เรือมอแกนได้ถูกแทนที่ด้วยเรือหัวโทง ความหมายและความผูกพันที่มีต่อเรือมอแกนจึงลดลงอย่างเห็นได้ชัด ความเปลี่ยนแปลงหลายอย่างเข้ามามีผลต่อวิถีชีวิตของชาวมอแกน ทั้งเรื่องการเริ่มตั้งถิ่นฐานอย่างถาวร การหันมายึดอาชีพรับจ้าง และอาชีพอื่น ๆ ที่ไม่ต้องอาศัยทักษะทางทะเล ทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมและการเดินทางทางทะเลลดลง

หากไม่มีการสร้างเรือและการใช้ประโยชน์จากเรือมอแกนอีกต่อไป ความรู้ความเชื่อที่ฝังลึกอยู่ในทุก ๆ รายละเอียดของเรือมอแกนเหล่านี้ก็จะรางเลือนและหลงลืมโดยลูกหลาน ความรู้ที่สั่งสมและถ่ายทอดกันมา

ชำนานยอมถึงคราวสูญสลายไปพร้อมกับเรือมอแกน ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเสียดายเพราะความเชื่อและประเพณีปฏิบัติเหล่านี้ได้สะท้อนถึงความรู้พื้นบ้านที่แยบยล และเป็นกลไกที่ทำให้ชาวมอแกนสามารถดำรงชีพออย่างสอดคล้องกับธรรมชาติมานานนับร้อยปี

จดหมายข่าวองค์กรยูเนสโกกรุงเทพฯ ที่อ้างถึงภูมิปัญญาการสร้างเรือแบบดั้งเดิมของชาวมอแกนที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่ง และอ้างถึงการใช้เส้นทางศึกษาธรรมชาติ-วัฒนธรรม “ช่อกมาด๊ะห์” ว่าเป็น “การศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน” ในทางปฏิบัติจริง (Education for Sustainable Development in Action)

4 ฐานการเรียนรู้ คือกระท่อมนิทรรศการ แผนที่หมู่เกาะสุรินทร์ หมู่บ้าน และเรือจำลอง

7. ประโยชน์ที่ได้รับจากกิจกรรม

เมื่อเด็กทั้ง 4 กลุ่ม ได้สลับเปลี่ยนไปยังฐานต่าง ๆ ทั้ง 4 ฐานจนครบแล้ว พบว่าเด็กได้เรียนรู้ทักษะการนำเที่ยว การให้ข้อมูลและการเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ ของหมู่บ้านมอแกน แต่ละคนมุ่งมั่นในการจดจำ เรียนรู้และตั้งใจฝึกทดลองเป็นยุวมัคคุเทศก์อย่างมาก แม้บางคนจะรู้สึกไม่มั่นใจและเขินอายไปบ้างในช่วงที่ทดลองเป็นมัคคุเทศก์ กิจกรรมจุดประกายยุวมัคคุเทศก์มอแกน ครั้งที่ 3 จบลงด้วยรอยยิ้ม ความสุข และความอึดอ้อมของเด็ก ๆ

สรุปประโยชน์ที่ได้รับจากกิจกรรมนี้คือ

1) เด็กและเยาวชนมอแกนมีความสนใจเรื่องวิถีวัฒนธรรมของตนเองเพิ่มขึ้น ได้รับรู้เรื่องการค้นคว้าหาข้อมูลเรื่องบ้านและเรือ เรื่องสมุนไพร-ยารักษาโรค เรื่องเครื่องดนตรีและเพลง รู้จักวิธีตั้งคำถามและวิธีการเก็บข้อมูลโดยการสังเกต เรียนรู้ถึงความสำคัญของการจดบันทึก และการวาดรูปเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวลงบนกระดาษ และที่สำคัญที่สุดคือเด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ว่าวิถีวัฒนธรรมของชาวมอแกนไม่สามารถแยกออกจากวิถีธรรมชาติ แหล่งทรัพยากรบกและทะเล และความหลากหลายทางชีวภาพของหมู่เกาะสุรินทร์ได้

2) เด็กและเยาวชนมอแกนมีความมั่นใจในการนำเสนอข้อมูลมากขึ้น หลายคนสามารถจะอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับชุมชนได้ การมีพี่เลี้ยงที่เป็นเยาวชนมอแกนที่เคยผ่านการฝึกอบรมยุวมัคคุเทศก์มาก่อน ประกอบกับมีกลุ่ม “มอแกนพาเที่ยว” เป็นตัวอย่างของการกล้าพูดกล้านำเสนอ ทำให้เด็กมีกำลังใจและเห็นว่าการพัฒนาทักษะดังกล่าวเป็นเรื่องที่ไม่ยากนัก สำหรับเด็กที่ยังไม่พร้อมจะสื่อสารหรือบอกเล่าเป็นภาษาไทย ก็เปิดโอกาสให้ทดลองเล่าเป็นภาษามอแกน การเรียนรู้จึงมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไปและทำให้เด็กและเยาวชนเพิ่มความมั่นใจขึ้นอย่างต่อเนื่อง

3) ผู้อาวุโสชาวมอแกนรู้สึกดีใจที่เด็กและเยาวชนอยากเรียนรู้และเห็นคุณค่าในวัฒนธรรมดั้งเดิม ชาวมอแกนที่เป็นผู้ใหญ่หลายคนยินดีที่ได้ถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรมมอแกนให้เด็ก ๆ ได้รับทราบ และอยากให้มีการจัดกิจกรรมเช่นนี้บ่อย ๆ และกลุ่ม “มอแกนพาเที่ยว” ที่เป็นผู้ฝึกอบรมให้ความรู้ตามฐานก็มีมุมมองที่ดีขึ้นต่อเด็ก และเห็นว่าสามารถจะพัฒนาต่อยอดศักยภาพให้เด็กและเยาวชนกลายเป็นยุวมัคคุเทศก์ได้ จากเดิมที่เห็นเด็ก ๆ เหล่านี้ว่าไม่สนใจเรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรม เอาแต่เล่นสนุกไปวัน ๆ

4) การจัดกิจกรรมนี้ทำให้ได้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับวัฒนธรรมมอแกนในด้านต่าง ๆ รวมทั้งวัฒนธรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับแหล่งธรรมชาติบริเวณหมู่เกาะสุรินทร์ และหากมีการรวบรวมข้อมูลเหล่านี้ ก็จะสามารถนำไปเชื่อมโยงกับกิจกรรมยุวมัคคุเทศก์และการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในอนาคตได้

8. ปัญหาและอุปสรรค

1. ข้อจำกัดด้านระยะเวลาและความถี่ในการจัดกิจกรรมอบรมฝึกฝนยุวมัคคุเทศก์ เนื่องจากการฝึกฝนยุวมัคคุเทศก์นั้นมียุวมัคคุเทศก์ที่หลากหลาย แต่ละกิจกรรมต้องอาศัยระยะเวลาในการค่อย ๆ เรียนรู้ โดยเฉพาะกับสิ่งที่เด็กไม่คุ้นเคย เช่น การตั้งคำถาม จดบันทึก และนำเสนอข้อมูลในกลุ่มใหญ่ ดังนั้น การอบรมในแต่ละครั้งควรใช้เวลาไม่ต่ำกว่า 2 วันเต็ม และควรจะมีการจัดกิจกรรมเช่นนี้อีกอย่างสม่ำเสมอ เช่น ปีละ 2 ครั้ง เพื่อกระตุ้นให้เกิดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ และมีเวทีให้ฝึกบ่อยครั้ง

2. **ข้อจำกัดเรื่องการเขียนอ่าน** เด็กส่วนใหญ่ยังจดบันทึกและเขียนหนังสือไม่คล่อง นอกจากนี้ เด็กบางส่วนที่เข้าร่วมกิจกรรมยังอายุน้อย ไม่ถนัดการเขียนหรือพูดเชื่อมโยงเรื่องราวเพื่อจะสื่อสารออกมาเป็นภาษาไทยได้ชัดเจน วิธีแก้ไขคือให้ใช้ภาษามือแทนเป็นภาษาสื่อสารหลัก แต่ในการสื่อสารให้นักท่องเที่ยวได้รับทราบเกี่ยวกับวัฒนธรรมชาวมอแกนนั้น จะต้องสื่อสารเป็นภาษาไทย ดังนั้น ควรจะต้องค่อย ๆ ฝึกฝนการใช้ภาษาไทย ทั้งที่เป็นภาษาพูดและภาษาเขียน แต่ในขณะเดียวกันก็ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ความหมายของคำภาษามอแกน โดยเฉพาะคำที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติในท้องถิ่น ส่วนการจดบันทึกนั้น ส่วนหนึ่งอาจจะใช้บันทึกโดยการวาดรูป ซึ่งเด็ก ๆ ชาวมอแกนวาดรูปต่าง ๆ ได้ดีอยู่แล้ว

3. **ข้อจำกัดเรื่องการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนต่างๆ** ในการจัดอบรมยุวมัคคุเทศก์นั้น ได้รับการสนับสนุนอย่างดีจากกลุ่ม “มอแกนพาเที่ยว” และผู้อาสาในชุมชน ซึ่งเต็มใจสละเวลาให้ข้อมูลกับเด็ก ๆ และฝึกฝนให้เด็กมีทักษะเพิ่มขึ้น แต่อันที่จริงแล้ว กิจกรรมควรจะสร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น โรงเรียน (ทั้งบนเกาะและโรงเรียนบนฝั่ง) อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ บริษัทนำเที่ยว นักท่องเที่ยว ฯลฯ ซึ่งจะทำให้กิจกรรมนี้มีความยั่งยืนมากขึ้น จัดได้บ่อยครั้งขึ้น และส่งผลในระยะยาว ที่ผ่านมา โครงการนำร่องอันดามันได้จัดกิจกรรมเช่นนี้มาหลายครั้งแล้ว และได้เชิญอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ให้เข้ามามีส่วนร่วม แต่ก็ยังไม่ได้ได้รับความร่วมมือมากนัก

9. ข้อเสนอแนะสำหรับการต่อยอดงานในอนาคต

1. **การส่งเสริมให้มีการจัดอบรมอย่างสม่ำเสมอและสร้างกิจกรรมนำร่องให้ยุวมัคคุเทศก์ได้ฝึกภาคปฏิบัติบ่อย ๆ** โดยให้ยุวมัคคุเทศก์รุ่นก่อน ๆ เข้ามามีส่วนร่วม เพราะทีมงานพบว่าเด็กหลายคนที่เคยอบรมในรุ่นก่อนหน้านี้ สามารถพัฒนาตนเองเป็นยุวมัคคุเทศก์มอแกน รวมทั้งช่วยเป็นที่เลี้ยงสอนน้อง ๆ ได้ หากมีการฝึกให้เด็กได้ซักถาม พูดคุยแลกเปลี่ยน ได้ทำหน้าที่เล่าเรื่องราวให้นักท่องเที่ยวฟังด้วยประสบการณ์ตรงบ่อยครั้ง จะช่วยให้เด็ก ๆ กลุ่มนี้สามารถฝึกฝนพูด เขียน เก็บข้อมูลชุมชน อันจะเป็นการสร้างทักษะและความเคยชินให้แก่เด็ก และสามารถทำหน้าที่เป็นยุวมัคคุเทศก์นำนักท่องเที่ยวเยี่ยมชมหมู่บ้านของพวกเขาเองได้ นอกจากนี้ยังทำให้เด็กมอแกนเกิดความภาคภูมิใจในวิถีวัฒนธรรมของตนเอง

2. **การจัดอบรมควรจะประสานความร่วมมือกับหลายภาคส่วน** ดังที่กล่าวแล้วว่าการอบรมควรจะสร้างการมีส่วนร่วมจากโรงเรียน (ทั้งบนเกาะและโรงเรียนบนฝั่ง) อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ บริษัทนำเที่ยวนักท่องเที่ยว ฯลฯ เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีความรู้และทักษะที่รอบด้านมากขึ้น เช่น รู้เรื่องหลักการการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง รู้จักวิธีการดูแลความปลอดภัยทางทะเลและการช่วยชีวิตเบื้องต้น รู้จักแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และเข้าใจว่านักท่องเที่ยวคือผู้ที่มาเยือนที่ต้องเคารพเจ้าของบ้านด้วยเช่นกัน การประสานกับโรงเรียนจะทำให้การเรียนรู้ของยุวมัคคุเทศก์บูรณาการไปกับเนื้อหาในโรงเรียน และทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มเด็กที่หลากหลายหลายภายในอำเภอกระบุรี การประสานกับอุทยานฯ จะทำให้เด็กและเยาวชนเข้าใจบทบาทขององค์กรอนุรักษ์ การประสานกับบริษัทท่องเที่ยวจะเปิดโอกาสให้เด็กได้ทดลองนำความรู้และทักษะจากการอบรมไปใช้จริง ซึ่งจะทำให้งานนี้สามารถจะนำรายได้มาสู่ชุมชนได้ และในอนาคตควรจะส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้เรื่องการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเอง

3. การส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรมมอแกนผ่านวิชาท้องถิ่นศึกษาหรือหลักสูตรท้องถิ่น ในอนาคตควรจะพัฒนากิจกรรมอบรมยุวมัคคุเทศก์ให้เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรท้องถิ่นสำหรับเด็กและเยาวชนมอแกน และมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนเสริมจากการเรียนทั่วไป โดยให้ผู้อาวุโสในหมู่บ้านได้มีส่วนร่วมเป็นคนสอนหรือเปิดโอกาสให้เด็กได้ค้นคว้าเอง เพื่อให้เด็ก ๆ ได้มีเวลาและเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวหรือชุมชน ได้ใช้เวลาว่างในการค้นหาสิ่งที่แสดงถึงตัวตน และวิถีวัฒนธรรมของตนเอง รวมถึงได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนมอแกนกับป่าและทะเล อันจะเป็นการส่งเสริมให้เด็กเกิดความรักภูมิใจและเห็นคุณค่าของวิถีวัฒนธรรมที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน รวมทั้งเห็นความสำคัญของการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า

4. ในการส่งเสริมกิจกรรมยุวมัคคุเทศก์และการท่องเที่ยว จำต้องคำนึงถึงข้อควรระวังเกี่ยวกับการสร้างผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม การท่องเที่ยวนั้นมีประโยชน์แต่ภาพด้านลบก็เพียงอย่างเดียว แต่ในหลายกรณีได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชนท้องถิ่นด้วย ไม่ว่าจะเป็นเชิงกายภาพ สิ่งแวดล้อม หรือสังคม วัฒนธรรม ดังนั้น การส่งเสริมกิจกรรมยุวมัคคุเทศก์ก็ต้องพิจารณาถึงเรื่องนี้ด้วย และควรให้เยาวชนรวมทั้งผู้ใหญ่ชาวมอแกนได้มองเรื่องการท่องเที่ยวอย่างรอบด้าน ในปัจจุบัน ไม่มีข้อกำหนดใด ๆ เกี่ยวกับการจำกัดจำนวนและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เข้าไปในชุมชนมอแกน อันที่จริงแล้ว ตามหลักจรรยาบรรณการท่องเที่ยวโลก (Global Codes of Ethics for Tourism) ที่กำหนดขึ้นโดยองค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization) (โปรดดูเพิ่มเติมในภาคผนวก ค) ได้กล่าวถึงจรรยาบรรณที่นักท่องเที่ยวและผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องปฏิบัติตัวโดยให้คุณค่ากับประเพณี สังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ซึ่งรวมถึงชนกลุ่มน้อยและชนพื้นเมืองด้วย ในอนาคต อาจจะมีการสร้างกติการ่วมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในชุมชนมอแกน รวมทั้งพิจารณาถึง การพัฒนามัคคุเทศก์หรือยุวมัคคุเทศก์ชาวมอแกน เพื่อที่จะได้นำเสนอภาพสังคมวัฒนธรรมอย่างถูกต้อง สมดุล และแสดงถึงการให้เกียรติต่อผู้คนที่อยู่อาศัยมาก่อนในบริเวณนี้

การรวมกลุ่มเพื่อแสดงความคิดเห็นและความรู้สึกเกี่ยวกับกิจกรรมยุวมัคคุเทศก์ จะเห็นได้ว่ากลุ่มด้านหลังเป็นกลุ่มเด็กเล็กที่แม้ว่าจะเล็กเกินจะร่วมกิจกรรม แต่การที่ได้มาคลุกคลีกับพี่ ๆ ก็จะทำให้เกิดความคุ้นเคยและค่อย ๆ เรียนรู้ไปด้วยกันในที่สุด

ภาคผนวก ก: รายชื่อเยาวชนที่เข้าร่วมการอบรมยุวมัคคุเทศก์

รายชื่อเยาวชนมอแกนที่เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 28 คน มีรายชื่อดังต่อไปนี้

1. น.ส.วันดี กล้าทะเล อายุ 16 ปี
2. น.ส.ลอป๊ะ กล้าทะเล อายุ 15 ปี
3. นายเซ้ กล้าทะเล อายุ 15 ปี
4. น.ส.ยอย กล้าทะเล อายุ 15 ปี
5. ด.ญ.ก่อลาย กล้าทะเล อายุ 14 ปี
6. ด.ญ.โมเม กล้าทะเล อายุ 14 ปี
7. ด.ช.คมแพน กล้าทะเล อายุ 14 ปี
8. ด.ช.สุรินทร์ กล้าทะเล อายุ 14 ปี
9. ด.ญ.ม่วง กล้าทะเล อายุ 14 ปี
10. ด.ช.วาคิม กล้าทะเล อายุ 14 ปี
11. ด.ช.น็อต กล้าทะเล อายุ 13 ปี
12. ด.ช.ป้อจ๊ก กล้าทะเล อายุ 13 ปี
13. ด.ญ.พลาว กล้าทะเล อายุ 13 ปี
14. ด.ญ.กำเดือน กล้าทะเล อายุ 12 ปี
15. ด.ญ.ปู้ก กล้าทะเล อายุ 11 ปี
16. ด.ญ.ปอเป้ กล้าทะเล อายุ 11 ปี
17. ด.ช.ปาป้า กล้าทะเล อายุ 11 ปี
18. ด.ญ.โอวันติน กล้าทะเล อายุ 10 ปี
19. ด.ช.กาหุย กล้าทะเล อายุ 10 ปี
20. ด.ญ.พลอย กล้าทะเล อายุ 9 ปี
21. ด.ช.ไมโล กล้าทะเล อายุ 9 ปี
22. ด.ช.เปียร์ กล้าทะเล อายุ 8 ปี
23. ด.ช.โชติ กล้าทะเล อายุ 8 ปี
24. ด.ญ.ขวด กล้าทะเล อายุ 8 ปี
25. ด.ญ.ตำลึง กล้าทะเล อายุ 7 ปี
26. ด.ญ.เกี้ยว กล้าทะเล อายุ 7 ปี
27. ด.ช.ทาย กล้าทะเล อายุ 7 ปี
28. ด.ช.เดี้ยว กล้าทะเล อายุ 7 ปี

ภาคผนวก ข: กำหนดการกิจกรรมอบรมยุวมัคคุเทศก์

08.30 - 09.00 น.	- ลงทะเบียน
09.00 - 10.30 น.	- เกมละลายพฤติกรรม-นันทนาการ - เรียนรู้และสร้างความเข้าใจในการเป็นยุวมัคคุเทศก์ - แบ่งกลุ่มระดมสมองเรื่อง “ของดีในหมู่บ้าน” เรื่องบ้านและเรือ เรื่องสมุนไพร-ยารักษาโรค เรื่องเครื่องดนตรี-เพลง เรื่องอาหาร - อาหารว่าง
10.30 น.-11.30 น.	- แยกย้ายกันไปเก็บข้อมูลโดยการสอบถามจากผู้อาวุโส
11.30 น. -13.00 น.	- พักผ่อนตามอัธยาศัย และรับประทานอาหารกลางวัน
13.00 น. -14.30 น.	- นำเสนอข้อมูลจากช่วงเช้า
14.30 น.-16.00 น.	- ฝึกการเป็นยุวมัคคุเทศก์ แยกตามฐาน ฐานกระท่อมนิทรศการ ฐานแผนที่ ฐานหมู่บ้าน - เส้นทางศึกษาธรรมชาติและวัฒนธรรม ฐานเรือกำบังมอแกน
16.00 น. - 17.00 น.	- อาหารว่าง – สรุปงาน

ภาคผนวก ค: บางส่วนของหลักจรรยาบรรณการท่องเที่ยวโลก²
(Excerpt from the Global Code of Ethics for Tourism)

หลักที่ 1

การท่องเที่ยวสร้างความเข้าใจและความนับถือร่วมกันระหว่างคนและสังคม

Tourism's contribution to mutual understanding and respect between peoples and societies

1. ความเข้าใจและการส่งเสริมค่านิยมทางจริยธรรมซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปต่อมนุษยชาติ ด้วยเจตคติของความใจกว้างและยอมรับนับถือต่อความหลากหลายทางศาสนา ปรัชญาและความเชื่อทางศีลธรรม ทั้งสองประการจะเป็นพื้นฐานและผลสืบเนื่องของการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาการท่องเที่ยวและตัวนักท่องเที่ยวเองควรจะปฏิบัติตามประเพณีทางสังคมและวัฒนธรรม และปฏิบัติต่อทุกคน รวมทั้งคนกลุ่มน้อยและคนพื้นเมือง และการให้การยอมรับคุณค่าของคนเหล่านั้น

The understanding and promotion of the ethical values common to humanity, with an attitude of tolerance and respect for the diversity of religious, philosophical and moral beliefs, are both the foundation and the consequence of responsible tourism; stakeholders in tourism development and tourists themselves should observe the social and cultural traditions and practices of all peoples, including those of minorities and indigenous peoples and to recognize their worth;

2. กิจกรรมทางการท่องเที่ยวควรจะดำเนินไปในลักษณะที่กลมกลืนกับคุณลักษณะและประเพณีเคารพต่อกฎหมาย และธรรมเนียมการปฏิบัติของภูมิภาคและประเทศเจ้าของบ้าน

Tourism activities should be conducted in harmony with the attributes and traditions of the host regions and countries and in respect for their laws, practices and customs;

.....

² สืบค้นจาก www.talay.psu.ac.th/classes/itsp/GCEs.doc (เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2556)

กิจกรรมที่ 2 การค้นหาและนำเสนอแนวทาง ในการพัฒนาและส่งเสริมหัตถกรรมชาวมอแกน

กิจกรรมที่ 2 การค้นหาและนำเสนอแนวทางในการพัฒนาและส่งเสริมหัตถกรรม ชาวมอแกน ณ หมู่บ้านมอแกน อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา

1. หลักการและเหตุผล

ในฤดูกาลท่องเที่ยว ชาวมอแกนมีรายได้จากการจ้างงานโดยอุทยานฯ และธุรกิจท่องเที่ยว นอกจากนั้นยังมีการผลิตหัตถกรรมเพื่อขายแก่นักท่องเที่ยว เช่น เสื้อ กระปุก กำไล สายคาดศีรษะ และกระเป๋าที่ทำจากใบเตยหนาม ซึ่งเป็นงานฝีมือโดยผู้หญิงชาวมอแกน ส่วนผู้ชายก็ทำเรือจำลองในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรือกำบังแบบดั้งเดิม เรือแจว เรือหัวโทง เรือพิท ฯลฯ อย่างไรก็ตาม การทำหัตถกรรมเหล่านี้มีข้อจำกัดหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องวัตถุดิบ ตลาด การพัฒนาฝีมือและความหลากหลายของรูปแบบหัตถกรรม

ที่ผ่านมา มูลนิธิชัยพัฒนาได้ประสานงานกับกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมในการอบรมพัฒนางานฝีมือที่ทำจากเตยหนาม ครูศูนย์เรียนรู้ชุมชนชาวมอแกน (ที่ใช้ระบบการศึกษาออกโรงเรียน) ได้สอนให้นักเรียนทำงานฝีมือบาติกด้วยการวาดภาพจากฝีมือของเด็กและเยาวชน ส่วนเจ้าหน้าที่สาธารณสุขก็นำลูกปัดมาให้ผู้หญิงชาวมอแกนลองร้อยเป็นกำไล สร้อย ฯลฯ โครงการนำร่องอันดามันจะรวบรวมและนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการส่งเสริมที่ผ่านมา รวมทั้งค้นหาแนวทางในการพัฒนาและส่งเสริมหัตถกรรมของชาวมอแกนเพื่อเป็นทางเลือกอาชีพได้ในอนาคต

2. วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

- 1) เพื่อรวบรวมข้อมูลและสรุปบทเรียนเกี่ยวกับการส่งเสริมหัตถกรรมที่ผ่านมา
- 2) เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอแนวทางในการส่งเสริมหัตถกรรมเพื่อที่ชาวมอแกนจะได้มีอาชีพทางเลือกเพิ่มขึ้น

องค์กรที่สนับสนุน สำนักงานบริหารโครงการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายพื้นที่คุ้มครองทางทะเลฝั่งอันดามัน (SAMPAN) ภายใต้โครงการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนชาวมอแกน อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ โดยโครงการนำร่องอันดามัน สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและความจำเป็นในการมีอาชีพเสริม

นับจากที่มีการประกาศเขตพื้นที่คุ้มครอง ชาวมอแกนยังทำมาหากินและพักพิงในพื้นที่อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ด้วยการดำรงวิถีการเก็บหาเพื่อยังชีพด้วยเครื่องมือเครื่องใช้แบบเรียบง่ายได้ ต่อมาชาวมอแกนเริ่มตั้งถิ่นฐานถาวรมากขึ้น ไม่อพยพเคลื่อนย้ายเหมือนแต่ก่อน³ ในขณะเดียวกันกระแสสังคมภายนอกก็เคลื่อน

³ โปรดดูปัจจัยที่ทำให้ชาวมอแกนอยู่ติดที่มากขึ้นและเคลื่อนย้ายน้อยลงใน นฤมล อรุโณทัย และคณะ 2549:17-18

เข้ามาสู่สังคมมอแกนอย่างต่อเนื่องทั้งจากนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยว การติดต่อสื่อสาร และการพึ่งพิงสิ่งของเครื่องใช้เพื่อการอุปโภคบริโภคของมอแกนกับชุมชนบนฝั่งก็มีมากขึ้น

นอกจากนี้จากพิบัติภัยสึนามิในปลายปี พ.ศ. 2547 ได้ทำให้ชุมชนมอแกนสองแห่งบนหมู่เกาะสุรินทร์ คือที่อ่าวบอนเล็กบนเกาะสุรินทร์ใต้ และอ่าวไทรเอนบนเกาะสุรินทร์เหนือได้รวมเป็นชุมชนใหญ่และมีการขยายครัวเรือนเพิ่มขึ้น ประเด็นนี้ก็ยังคงขาดความชัดเจนว่าการนำสองชุมชนมาอยู่รวมกันเป็นชุมชนใหญ่นั้นส่งผลในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือไม่ หรือจะเป็นคลื่นแห่งการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ผลกระทบต่อธรรมชาติและต่อสังคมวัฒนธรรมมอแกนหรือไม่

การเปลี่ยนแปลงเนื่องด้วยปัจจัยต่าง ๆ ทั้งการซึมซับวัฒนธรรมใหม่ ๆ ของสังคมภายนอก การเป็น “แรงงานไร้ฝีมือ” ในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวของอุทยานฯ ทำให้มอแกนได้รับผลกระทบจากความผันผวนของธุรกิจท่องเที่ยว โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2553-2554 การท่องเที่ยวเกาะในพื้นที่ฝั่งอันดามันซบเซาลงเป็นอย่างมาก ทั้งจากกระแสข่าวสื่อการเกิดพิบัติภัยสึนามิผ่านช่องทางสื่อต่าง ๆ ที่เริ่มมาตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2552 การปิดจุดดำน้ำเพราะปะการังเกิดการฟอกขาว อุทยานฯ ได้ลดจำนวนการจ้างงานอย่างมากในปลายปี พ.ศ. 2553-2554 (โครงการนำร่องอันดามัน 2554: 30) ในช่วงนั้น ชวามอแกนที่ยังคงมีรายได้จากการจ้างงานของอุทยานฯ นั้นเป็นเพียงส่วนน้อย คือ ประมาณ 15 คน จากครัวเรือนทั้งหมด 65 ครัวเรือน (240 คน) เท่านั้น

ชวามอแกนทั้งหญิงชายวัยผู้ใหญ่ วัยทำงานหลายคนจึงมีเวลาว่างมากขึ้น รวมทั้งวัยรุ่นจำนวนมากซึ่งได้รับโอกาสในการพัฒนาศักยภาพทางการศึกษาในระดับช่วงชั้นที่ 1 (ประถมศึกษาปีที่ 1-3) จนมีความรู้อ่านออกเขียนได้ แต่ระบบการศึกษายังไม่เอื้อให้เรียนต่อในช่วงชั้นที่สูงขึ้นได้ เด็กวัยรุ่นจึงก้าวสู่วงจรของตลาดแรงงานเช่นเดียวกับผู้ใหญ่เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ในสถานการณ์ที่ครัวเรือนมีรายได้ลดลง ความต้องการใช้เงินกลับมีเพิ่มขึ้นตามผลพวงจากการบริโภคที่พึ่งพาสินค้าทั้งที่จำเป็นและไม่จำเป็นของสังคมข้างนอกมากขึ้น มอแกนที่อยู่ภายในวัยทำงานและวัยรุ่นหลายคนจึงต้องออกไปทำงานบนฝั่ง มีทั้งรับจ้างก่อสร้าง ทำสวน ในพื้นที่บ้านทับตะวัน บ้านบางสัก บ้านน้ำเค็ม เขาหลัก จังหวัดพังงา และบางกลุ่มต้องเดินทางไกลไปถึงจังหวัดกระบี่

จากการสำรวจภาคสนามของคณะวิจัย⁴ พบว่าชวามอแกนที่อยู่บนเกาะในช่วงนั้น (2553-2554) เป็นผู้สูงอายุ เด็ก และแม่บ้านที่มีข้อจำกัดในการไปทำงานบนฝั่ง เพราะเรื่องของภาษาในการสื่อสาร การต้องดูแลลูกเล็ก ความรักอิสระตามวิถีเดิม ฯลฯ มอแกนส่วนหนึ่งที่ยังอยู่ที่เกาะจึงมีความพยายามในการหารายได้เสริม คือการทำงานหัตถกรรมเรือจำลองของชวามอแกน และการสานกระปุกใบเตยหนามของหญิงมอแกน แต่ก็ขายได้บ้างไม่ได้บ้าง จึงมีผลิตภัณฑ์มาวางขายจากเพียงไม่กี่ครัวเรือนเท่านั้น

งานฝีมือจากวัตถุดิบธรรมชาตินั้นเป็นสินค้าที่มีความเฉพาะและตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยวบางกลุ่มเท่านั้น แต่เนื่องจากจำนวนนักท่องเที่ยวลดน้อยลงอย่างมาก งานฝีมือจึงยิ่งขายได้น้อยลงอีก การศึกษานี้จึงได้พิจารณาถึงบทเรียนในการส่งเสริมงานหัตถกรรมมอแกนที่ผ่านมาเพื่อวิเคราะห์ถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาหรืออุปสรรคของความพยายามในการส่งเสริมงานหัตถกรรมมอแกนโดยบุคคล กลุ่มคน หน่วยงาน หรือ

⁴ ข้อมูลจากการสำรวจภาคสนามและสัมภาษณ์ชวามอแกน วันที่ 27 มกราคม - 2 กุมภาพันธ์ 2555 และวันที่ 10-18 มีนาคม

องค์กรต่าง ๆ รวมถึงมุมมองของชาวมอแกนเองต่อการส่งเสริมงานหัตถกรรมมอแกน เพื่อเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงข้อเสนอแนะหรือแนวทางที่จะดำเนินต่อไปในอนาคต

4. พัฒนาการงานหัตถกรรมของชาวมอแกน

งานหัตถกรรมของชาวมอแกนอาจจะแบ่งได้ออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ หัตถกรรมที่มีรากฐานมาจากวัฒนธรรมดั้งเดิมและหัตถกรรมที่พัฒนารูปแบบใหม่ ๆ หรือได้รับอิทธิพลมาจากภายนอก

4.1 หัตถกรรมที่มีฐานมาจากวัฒนธรรมดั้งเดิม นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยี่ยมเยือนหมู่เกาะสุรินทร์ นอกจากจะได้ชื่นชมกับความงามตามธรรมชาติของแหล่งดำน้ำดูปะการังแล้วจะได้พบเห็น “เรือก่าบางจำลอง” “รูปสลักไม้” และ “ผลิตภัณฑ์จากใบเตยหนาม” ของชาวมอแกนที่มีรูปทรง ลวดลาย และสีสันแปลกตา ซึ่งมีฐานมาจากวิถีชีวิตประจำวันดั้งเดิม

4.1.1 งานจักสานจากใบเตยหนาม - งานของผู้หญิง งานหัตถกรรมเตยหนามของชาวมอแกนมีฐานมาจากวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ทำไว้ใช้เองในเรือหรือในบ้าน และพัฒนามาสู่งานหัตถกรรมเพื่อขายใบเตยหนาม หรือที่เรียกในภาษามอแกนว่า “จะแค่ กะโดง” (*Pandanus tectorius* Blume ชื่อวงศ์ Pandanaceae) เป็นพืชที่พบได้ในป่าตามเกาะและชายฝั่งทะเล ในสมัยก่อนหญิงมอแกนส่วนใหญ่จะเรียนการจักสานงานหัตถกรรมเตยหนามจากแม่หรือญาติผู้หญิง การเรียนใช้การสังเกตและทดลองทำ ไม่ได้มีการเรียนแบบเป็นทางการหรือสอนเป็นขั้นตอน

หัตถกรรมเตยหนามมี 2 รูปแบบ คือ เสื่อ กับกระปุกหรือกล่องสำหรับใส่เสื้อผ้าและสิ่งของ โดยปกติแล้วชาวมอแกนจะตัดเตยหนามในช่วงหน้าแล้ง เพราะขั้นตอนการทำงานนั้นต้องอาศัยแสงแดด ซึ่งยิ่งแดดจัดก็จะเป็นการไล่ความชื้นในเส้นเตย ทำให้แห้งเร็วและทนทาน ถ้าเก็บรักษาดี ๆ หัตถกรรมเตยหนามก็จะมีอายุใช้งานได้นาน ในสมัยก่อน หญิงมอแกนจะนำเสื่อและกระปุกมาตากแดดบ่อย ๆ บนหลังคาเรือหรือหลังคาบ้าน แต่ถ้าการตัดเตยและการสานเสื่อหรือกระปุกทำกันในช่วงหน้าฝน ก็มักจะมีปัญหาเกี่ยวกับการเก็บรักษา และก็มีอายุยุงยากมากขึ้นรวมทั้งใช้เวลาในแต่ละขั้นตอนมากขึ้นด้วย

ในการเก็บหาใบเตยหนามนั้น แหล่งที่ชาวมอแกนไปเก็บหากันมากคือ อ่าวบอนใหญ่ อ่าวสับปะรด และอ่าวแม่ยาย การเสาะหาแหล่งใบเตยหนามไม่ใช่เรื่องยากสำหรับมอแกนเกาะสุรินทร์ แต่การตัดใบเตยหนามไม่ใช่เรื่องง่ายเลย หญิงมอแกนมีวิธีการคัดเลือกใบเตยหนามที่เรียนรู้จากรุ่นแม่ รุ่นยาย ใบที่ใช้ได้นั้นจะต้องเป็นใบที่ไม่อ่อนเกินไปหรือแก่เกินไป เพราะถ้าใบอ่อนเกินไปจะแตกง่าย หรือถ้าใบแก่เกินไปก็จะกริดใหนุ่มได้ยากเพราะใบยังแก่ก็ยังมีความแข็งกระด้างของใบมากขึ้น การเลือกตัดเช่นนี้จะทำให้ต้นเตยหนามสามารถจะงอกใบขึ้นมาอีกได้ หลังจากเลือกใบที่ต้องการได้แล้วก็จะตัดใบเตยหนามประมาณ 70-80 ใบ แล้วมัดรวมกันแบกออกจากป่า ขึ้นเรือกลับมายังหมู่บ้าน และนำมาผ่านขั้นตอนต่าง ๆ ทั้งการกริดเป็นเส้น ตากแดด นวด ต้ม ย้อม เพื่อให้ได้เส้นเตยหนามไปสานหรือทำงานหัตถกรรมได้

ต่อมาเมื่อชาวมอแกนเริ่มหารายได้ด้วยการขายหัตถกรรม งานเตยหนามที่เคยทำเพื่อใช้ในครัวเรือนจึงกลายเป็นของฝากที่นักท่องเที่ยวจะซื้อหากลับไป ซึ่งเมื่อต้องทำเพื่อเป็นรายได้สำหรับครอบครัว จึงมีการพัฒนา

รูปลักษณะ ขนาด และสีส้มมากขึ้น อีกทั้งราคาก็ไม่แพงเลย ภาพที่ปรากฏให้ผู้เยี่ยมชมได้เห็นจนจินตนาการในเวลาวางขามอแกนจะมานั่งเล่นที่ชายหาดบริเวณหมู่บ้าน มีการจักสานเสื่อ กระปุก ภาชนะใส่ของที่ทำจากใบเตยหนามไว้ใช้และขาย โดยจะเห็นหญิงตั้งแต่วัยรุ่นจนถึงวัยชราทำงานลักษณะนี้ วัยรุ่นหรือสาวมอแกนทำได้ในส่วนที่ไม่ซับซ้อนมากนักเช่นการสอดเส้นเตยไปในช่องเพื่อทำขอบหรือเพื่อเก็บงาน

ในระหว่างที่อุทยานเปิดรับนักท่องเที่ยวในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนพฤษภาคม ขามมอแกนจะมีรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากใบเตยหนามเหล่านี้ โดยราคาจะขึ้นกับขนาดของชิ้น อยู่ในระหว่าง 20-100 บาท งานขนาดเล็ก เรียกว่า “ซอม้าก” งานขนาดใหญ่ที่ใช้ใส่ผ้าได้และมีฝาปิดเรียกว่า “ซีทุม” และยังมีภาชนะอีกแบบคือ “หลูโหลง” มีขนาดใหญ่แต่ไม่มีฝาปิด ส่วนเสื่อนั้นราคาขึ้นอยู่กับความยาวของเสื่อและความประณีตของลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของขามมอแกน ราคาตั้งแต่ 100-250 บาท จากหัตถกรรมเตยหนามเพื่อการใช้สอยในเรือและในครัวเรือนจึงได้พัฒนามาสู่ผลิตภัณฑ์เพื่อจำหน่ายเป็นรายได้มาเลี้ยงครอบครัว

ในการประชุมเชิงปฏิบัติการที่หมู่เกาะสุรินทร์ในโครงการนำร่องอันดามันช่วงที่ 1 ในปี พ.ศ. 2540 - 2541 ได้มีการพูดถึงเรื่องการส่งเสริมงานฝีมือหัตถกรรมใบเตยหนาม เพื่อที่มอแกนสามารถใช้เป็นทางเลือกอาชีพได้ เพราะหัตถกรรมดังกล่าวเป็นสิ่งที่สืบทอดมายาวนาน หญิงมอแกนสานเสื่อเพื่อรองนั่งและนอน สานกระปุกเพื่อเก็บเสื่อผ้าและข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ อยู่แล้ว ดังนั้นการส่งเสริมงานหัตถกรรมจึงเป็นการต่อยอดจากความรู้เดิม โดยพัฒนาให้งานมีความงดงามและละเอียดประณีตยิ่งขึ้น

ในช่วงนั้น โครงการนำร่องอันดามันได้สำรวจและซื้อหัตถกรรมใบเตยหนามจากตลาดนัดจตุจักร และจากจังหวัดในภาคใต้ เช่น กระบี่ ตรัง มาเพื่อเป็นตัวอย่างของผลิตภัณฑ์ที่เป็นที่นิยมของผู้ซื้อ หญิงมอแกนบางคนสามารถจะสานกระเป๋ามาได้จากตัวอย่างที่นำไปให้ดู จึงมีงานฝีมือรูปแบบใหม่ ๆ ขึ้น โดยที่คงลวดลายดั้งเดิมไว้ คือลายก้างปลา ลายดอกไม้ ฯลฯ โครงการฯ ยังได้จัดหาสีย้อมผง จำนวน 10 สีแจกจ่ายไปยังผู้หญิงมอแกนที่สานเสื่อและกระปุก ขามมอแกนคุ้นเคยกับการใช้สีย้อมอยู่แล้ว แต่ไม่นิยมใช้สีย้อมธรรมชาติที่ได้มาจากส่วนต่าง ๆ ของพืช เพราะสีที่ออกมาจะซีดและทำให้งานฝีมือไม่สวย ดูเหมือนของเก่า ต่างจากสีย้อมผงที่นำน้ำยาที่ย้อมแล้วกลับมาใช้อีกได้หลาย ๆ ครั้งจนกระทั่งน้ำยาหมด (โครงการนำร่องอันดามัน 2546: 54-55)

ในช่วงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2544 - มีนาคม พ.ศ. 2545 โครงการฯ ได้พยายามจัดหาตลาดให้งานหัตถกรรมโดยติดต่อร้านขายงานฝีมือแห่งหนึ่งในย่านสุขุมวิทและสยามสมาคม ซึ่งได้รับกระปุกและเสื่อไว้ขาย แต่ความต้องการสินค้าเหล่านี้มีไม่มากนักและไม่สม่ำเสมอ อีกทั้งทางอุทยานฯ ก็เกรงว่าหากส่งเสริมงานฝีมือแล้ววัตถุดิบคือใบเตยหนามจะเป็นที่ต้องการมากขึ้นและถูกตัดไปจนหมด อย่างไรก็ตาม ในช่วงหลังเหตุการณ์สึนามิ ได้มีหน่วยงาน กลุ่มและองค์กรต่าง ๆ หลายหน่วยงานได้พยายามจัดการอบรมการสร้างสรรคและพัฒนาผลิตภัณฑ์เตยหนามในรูปแบบใหม่ เช่น หมวกสาน ในปี พ.ศ. 2548 แต่ไม่ได้รับความสนใจมากนัก หญิงขามมอแกนจึงทำงานฝีมือแบบเดิมต่อไป คือกระปุกใบเล็ก ๆ และเสื่อ ซึ่งก็พอขายได้บ้างในช่วงฤดูท่องเที่ยว

4.1.2 เรือจำลอง - งานของผู้ชาย จากการประชุมเชิงปฏิบัติการที่หมู่เกาะสุรินทร์ภายใต้โครงการนำร่องอันดามันช่วงที่ 1 ในปี พ.ศ. 2541 ได้มีการพูดถึงเรื่องการส่งเสริมงานฝีมือหัตถกรรมเพื่อที่

มอแกนสามารถใช้เป็นทางเลือกอาชีพได้ โดยโครงการฯ ได้เสนอแนะว่า ควรจะมีการส่งเสริมหัตถกรรมสำหรับผู้ชายมอแกนด้วย

ชายสูงอายุชาวมอแกนเล่าว่าเริ่มทำเรือจำลองลำแรก ๆ เพื่อขายนักท่องเที่ยวเมื่อกว่า 10 ปีที่แล้ว โดยการทำเรือขนาดเล็กที่ไม่ต้องการใส่รายละเอียดมาก มีเพียงรูปทรงของหัว-ท้ายเรือที่บอกได้ว่าเป็น “กำบางกอมัน” ซึ่งหมายถึงเรืองามมอแกน แต่ต่อมาเรือก็มีรายละเอียดมากขึ้น ทำอย่างประณีตมากขึ้น

ไม้ที่นำมาทำเรือจำลองนั้นส่วนใหญ่จะเป็นไม้ปอทะเล (*Hibiscus tiliaceus* ชื่อวงศ์ Malvaceae) ชายมอแกนบอกว่ามีไม้หลายชนิดที่นำมาทำเรือจำลองได้ แต่ไม้ปอทะเลมีกะพี้ (ส่วนของเนื้อไม้ที่หุ้มแก่น หรือเนื้อไม้ที่อยู่ระหว่างเปลือกและแก่นไม้) ที่มีความแข็งกำลังดี เนื้อไม้ไม่แข็งมากเกินไปจนการถากและการเหลา แต่ก็ไม่นุ่มเกินไปจนผู้พายหรือขึ้นราได้ง่าย จึงมีความทนทานและยังมีลวดลายเนื้อไม้ที่สวยงามตามธรรมชาติ ส่วนเปลือกซึ่งเหนียวมากยังสามารถนำมาทำเชือกต่าง ๆ เช่น เชือกยึดเสากระโดงเรือ ชายมอแกนไปตัดไม้ซึ่งมีมากที่อ่าวจากและเกาะต่าง ๆ ในพื้นที่หมู่เกาะสุรินทร์ เช่น อ่าวสับปะรด อ่าวแม่ยาย อ่าวเต่า อ่าวจาก อ่าวมังกร และหาดไม้งาม ซึ่งการตัดนั้นจะไม่โค่นลงทั้งต้นแต่จะตัดเฉพาะกิ่งที่มีขนาดใหญ่ แต่กระนั้นไม้ทำเรือก็หาได้ยากขึ้น ในช่วงหลังสันามิ ทางอุทยานฯ ได้จัดหาไม้จากบนฝั่งมาเป็นวัตถุดิบให้มอแกนทำเรือจำลอง แต่ไม่มีเนื้ออ่อนและลายไมสวย จึงไม่ได้รับความนิยม

อุปกรณ์ที่ใช้ได้แก่ ขวาน (กำปะ) ส่ว (ปากัด) มีดพรว้า (เปิดเน็ก) แต่ถ้าต้องการใส่รายละเอียดส่วนต่าง ๆ ของเรือให้เหมือนกับเรือที่มอแกนเคยใช้อยู่อาศัยจริงที่มีส่วนประกอบต่าง ๆ มากมาย อุปกรณ์ที่ใช้ก็เพิ่มมากขึ้นได้แก่ กบไสไม้ (ทีโป่ว) ส่วาน (แว๊ด/บูบู้) ชายมอแกนในหมู่บ้านบางคนก็ใช้อุปกรณ์ไฟฟ้า เช่น กบไฟฟ้า ส่วานไฟฟ้า ซึ่งการสร้างสรรค์ชิ้นงานในทั้งสองแบบต่างก็มีข้อดีและข้อด้อยต่างกัน

การใช้อุปกรณ์ไฟฟ้ามีข้อดีคือ ทำให้สามารถผลิตชิ้นงานได้จำนวนเพิ่มขึ้น และลักษณะของผิวชิ้นงานดูเรียบเนียน แต่ข้อด้อยคือ ความหยาบ ความดิบในทางศิลปะของชิ้นงานที่เคยสื่อสารผ่านพื้นผิวงานด้วยอุปกรณ์ง่าย ๆ เพียงไม่กี่อย่างได้หายไป และยังต้องเสียค่าใช้จ่ายของค่าไฟเป็นต้นทุนในการผลิตที่เพิ่มขึ้น ซึ่งหากนำรายจ่ายส่วนนี้มาคำนวณและเปรียบเทียบกับรายได้ต่อวันแล้วย่อมไม่คุ้มกับการทำชิ้นงานในลักษณะของงานหัตถกรรมในครัวเรือนที่มีความต้องการของตลาดไม่แน่นอน บางวันอาจขายได้มาก หรือบางวันอาจขายได้น้อยหรือขายไม่ได้เลย

ชายชาวมอแกนสามารถทำเรือจำลองขนาดเล็กความยาวประมาณ 30 ซม. (ที่ไม่มีรายละเอียดได้) 2 ลำ/วัน (ถ้านั่งทำตลอดทั้งวันโดยที่ไม่ได้ทำอย่างอื่น) แต่ถ้าหากใส่รายละเอียดก็ต้องทำหลายวัน ซึ่งเวลาทำนี้ยังไม่รวมการเดินทางเข้าไปในป่าเพื่อหาวัตถุดิบ ราคาเรืออยู่ที่ประมาณ 200-400 บาท ส่วนเรือจำลองขนาดใหญ่ความยาวประมาณ 80 ซม. นั้น สามารถทำได้ 1 ลำ/7-20 วัน ราคาอยู่ที่ประมาณ 2,500-3,000 บาท ราคาของเรือจำลองที่ตั้งไว้นั้นเทียบไม่ได้กับคุณค่าที่ชายมอแกนแต่ละคนตั้งใจทำขึ้นมาจากสองมือ โดยพยายามจำลองบ้านที่เขาเคยอยู่อาศัยร่อนเร่ไปในทะเลตามหมู่เกาะน้อยใหญ่ตามวิถีของมอแกน แทนความรู้สึกที่เคยได้สร้างเรือกำบางกอมันขนาดใหญ่ที่อาศัยอยู่กันเป็นครอบครัว

ชายมอแกนบางคนได้พัฒนาเรือจำลองให้ตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยวมากขึ้น โดยการทำเรือขนาดเล็ก ลดทอนรายละเอียด และจำหน่ายในราคาถูก (ลำละ 100 บาท) ผลปรากฏว่าได้รับการตอบรับจากนักท่องเที่ยวในช่วงก่อนสันามิและหลังสันามิเป็นอย่างมาก แต่ก็ประสบปัญหาในปีที่นักท่องเที่ยวมีจำนวนลดลง

เช่นกัน นอกจากนี้ ยังมีขายมอแกนหลายคนที่ยพยายามพัฒนาเรื่อรูปแบบต่าง ๆ เช่น เรือหัวโทง เรือพีท เรือใบแบบที่ใช้ในมหาสมุทรแปซิฟิก ฯลฯ

4.1.3 งานแกะสลัก/รูปสลักไม้ งานหัตถกรรมสำหรับขายมอแกนนอกจากเรือจำลองแล้วก็ยังมีงานแกะสลักไม้ บางคนสนใจจะทำเสาหล่อโบริงจำลอง (เสาวิญญานบรรพบุรุษ) เป็นงานฝีมือเพื่อจำหน่ายในรูปของแท่นวางปากกา และแท่นกันหนังสือ แต่ก็ยังมีปัญหาเกี่ยวกับรูปแบบและการเลือกไม้ที่เหมาะสม ไม้ที่มีเนื้ออ่อนแม้จะแกะสลักได้ง่ายแต่ก็อาจจะเกิดรอยแตกร้าวในภายหลัง โครงการฯ มองว่าในอนาคตควรจะมีการหารูปแบบของงานฝีมือแกะสลักที่ไม่สิ้นเปลืองวัตถุดิบและหาตลาดได้ไม่ยากนักมาฝึกอบรมให้มอแกน (โครงการนำร่องอันดามัน 2546: 56)

ในช่วงปี พ.ศ. 2549 นายไข่ กล้าทะเล ช่างฝีมือชาวมอแกนแกะสลักรูปเรือและคนโดยแสดงวิถีทำมาหากินจากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสชาวมอแกนผสมกับจินตนาการส่วนบุคคล งานเหล่านี้มีความสวยงาม ประณีต โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ และขายได้ราคาดี โดยเฉพาะกับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากชาวยุคนี้นี้มีความเป็นศิลปินสูง และไม่ต้องการทำชิ้นงานที่ซ้ำกับของเดิม รวมทั้งไม่ได้มีความประสงค์ที่จะถ่ายทอดการออกแบบรวมทั้งวิธีแกะสลักผลงานให้กับชาวมอแกนอื่น ๆ จึงทำให้นายไข่ไม่สามารถจะพัฒนาต่อเป็นงานฝีมือที่ออกมาอย่างสม่ำเสมอ หรือเป็นงานที่จะฝึกฝนและสอนต่อไปให้ชาวมอแกนคนอื่นได้

นายไข่ กล้าทะเล ช่างฝีมือชาวมอแกนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ชิ้นงานมีลักษณะแตกต่างกันไปตามจินตนาการ

4.1.4 พวงกุญแจไม้ ในช่วงปี พ.ศ. 2550 ครูของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมอแกนเกาะสุรินทร์เห็นว่าชาวมอแกนมีฝีมือในการแกะสลักไม้ จึงมีแนวคิดที่จะส่งเสริมการทำหัตถกรรมพวงกุญแจไม้รูปสัตว์ทะเล เช่น ปลา ปลาหมึก ฯลฯ โดยครูได้จัดหาเครื่องมือและอุปกรณ์มาให้เด็กในศูนย์การเรียนรู้ทดลองทำ วัตถุดิบก็เก็บหาเอาจากท่อนไม้ที่ล้มแล้วในป่าหลังหมู่บ้าน หรือเศษไม้จากงานหัตถกรรมเรือจำลองที่ทำโดยผู้ใหญ่ แต่งานนี้มีเด็กชาวมอแกนเพียงไม่กี่คนเท่านั้นที่ให้ความสนใจ เนื่องจากเป็นงานที่ต้องใช้ทักษะและความตั้งใจในการแกะสลัก รูปทรงของผลงานจึงยังไม่ลงตัวนัก เพราะเด็ก ๆ ยังขาดทักษะและความชำนาญในการใช้เครื่องมือและอุปกรณ์แกะสลัก นอกจากนั้นก็ยังไม่มีตลาดรองรับงานแกะสลักพวงกุญแจไม้ที่ชัดเจน

จากเศษไม้ชิ้นเล็ก ๆ ถูกสร้างสรรค์เป็นพวงกุญแจรูปสัตว์ทะเล พวงกุญแจที่นำมาวางขายเพื่อหารายได้ให้กับเด็กนักเรียน

4.2 หัตถกรรมรูปแบบใหม่ ๆ ที่ผ่านมามีความพยายามส่งเสริมหัตถกรรมรูปแบบใหม่ ๆ สำหรับหญิงมอแกน เช่น การทำผ้าบาติก การวาดลายบนถุงผ้า และการร้อยลูกปัด ในกิจกรรมมอแกนเรียนรู้ดูงานครั้งที่ 4 เมื่อวันที่ 11-13 มีนาคม พ.ศ. 2555 โครงการนำร่องอันดามันได้พูดคุยสอบถามถึงความต้องการและความสนใจของหญิงมอแกนเพื่อส่งเสริมการทำงานหัตถกรรม และเพื่อให้แม่บ้านชาวมอแกนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ หญิงบางคนสนใจการสานเส้นพลาสติกเป็นผลิตภัณฑ์แทนการใช้เตาหมกที่มีลดน้อยลงและต้องเข้าไปในป่าที่ไกลขึ้น บางคนสนใจการร้อยลูกปัด (ซึ่งจะกล่าวถึงในหัวข้อ 4.2.3) ซึ่งทางทีมวิจัยโครงการนำร่องอันดามันก็ได้รวบรวมข้อมูลความต้องการและความสนใจของเหล่าแม่บ้านมอแกนไว้เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการค้นหาแนวทางในการส่งเสริมงานหัตถกรรมในอนาคต

4.2.1 ผ้าบาติก (กระเป๋าสื่อเย็ด ผ้าเช็ดหน้า ผ้าพันคอ) ในปี พ.ศ. 2550 ครูของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมอแกนเกาะสุรินทร์ ได้สนับสนุนการเรียนรู้งานหัตถกรรมผ้าบาติกเพื่อพัฒนาเป็นอาชีพเสริมของเด็กนักเรียน ซึ่งลวดลายที่ครูนำมาสอนเน้นภาพทรัพยากรธรรมชาติใต้ท้องทะเลอันดามัน ซึ่งเด็กมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติชายฝั่งทะเลเป็นทุนเดิม การเรียนรู้และทำงานหัตถกรรมผ้าบาติกลวดลายสิ่งมีชีวิตใต้ทะเล เช่น ปลา หอย ปะการังต่าง ๆ จึงมีความสวยงามและโดดเด่นผ่านลวดลายสีสนับานา แต่เนื่องจากครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมอแกนมองว่างานหัตถกรรมที่เกิดขึ้นนี้ไม่ได้ตั้งใจแสวงหากำไรเป็นหลัก จึงมีข้อยกเว้นที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมอแกน ลูกค้าจึงมีเพียงกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินผ่านมาที่โรงเรียนเท่านั้น และที่ตั้งของโรงเรียนอยู่ปลายสุดของอ่าวบอนใหญ่ ตลาดรองรับผลงานของเด็กจึงถูกจำกัดลงไปด้วย

ในปี พ.ศ. 2551 โครงการนำร่องอันดามันได้เห็นถึงความตั้งใจของครูและเด็กมอแกนจึงสนับสนุนการขายตลาดโดยการนำผลิตภัณฑ์ส่วนหนึ่งขึ้นมาขายที่กรุงเทพฯ ในช่วงที่มีการร่วมจัดบูธกิจกรรมเพื่อเผยแพร่งานวิจัยในงานต่าง ๆ ที่สามารถนำสินค้าที่ระลึกไปขายได้ แต่ความต้องการของตลาดก็มีไม่มากนัก กอปรกับครุมองว่าผลงานหัตถกรรมที่สร้างสรรค์โดยเด็กมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์ก็ควรขายที่เกาะสุรินทร์ การสนับสนุนในส่วนนี้จึงสิ้นสุดลง และเมื่อครูศูนย์การเรียนรู้ที่สอนบาติกลาออกไป งานฝีมือนี้จึงหยุดชะงักลงไปด้วย

4.2.2 ถู้งิ้ววาดลายและระบายสีด้วยมือ (hand-painted) ในปี พ.ศ. 2554 ทีมงานโครงการนำร่องอันดามันได้ทดลองนำงานวาดถู้งิ้วมาทำให้หญิงมอแกนทำ โดยทางทีมงานได้ร่างรูปภาพให้เป็นตัวอย่างแล้วให้แม่บ้านมอแกนระบายสี แต่พบว่าแม่บ้านส่วนใหญ่เพิ่งเคยจับพู่กันและใช้สีวาดผ้าเป็นครั้งแรก จึงยังไม่ค่อยมั่นใจในการลงสี ในขณะที่แม่บ้านรุ่นใหม่บางคนมีความตั้งใจและลงสีได้อย่างประณีตสวยงาม

นอกจากการทำกิจกรรมหัตถกรรมรูปแบบใหม่โดยการวาดถู้งิ้วกับกลุ่มแม่บ้านแล้ว ทีมงานโครงการฯ ได้ชักชวนเด็กหลากหลายวัยในหมู่บ้านมอแกนมาทำกิจกรรมวาดรูประบายสีบนกระดาษ ซึ่งจากผลงานที่สร้างสรรค์รูปทรง เส้นสาย และสีสันบนกระดาษของเด็ก ๆ จะถูกประเมินโดยทีมงานว่า ใครมีความสามารถในการสร้างสรรค์การวาดบนถู้งิ้วได้ ซึ่งพบว่าเด็กมอแกนหลายคนมีความสามารถในการวาดภาพได้ท่วงท่า การจัดวางองค์ประกอบของภาพและการเลือกใช้สีต่าง ๆ ได้อย่างสวยงาม อย่างไรก็ตาม เด็ก ๆ ส่วนใหญ่ยังขาดความเข้าใจพื้นฐานของวงจรัส และการผสมสี ทำให้ไม่สามารถสร้างสรรค์ผลงานได้ตามที่ตั้งใจไว้ ทีมงานจึงสอนพื้นฐานเรื่องสีเท่าที่ทำได้ในเวลาอันจำกัด

ทีมงานจึงประเมินว่าการวาดและระบายสีถู้งิ้วอาจจะเหมาะสมสำหรับเยาวชนอายุประมาณ 13-18 ปี และกลุ่มแม่บ้านรุ่นใหม่บางคนที่มีความสนใจในงานนี้ แต่จะต้องมีการประสานงานเพื่อที่จะได้จัดซื้อวัตถุดิบ (ถู้งิ้ว สี พู่กัน ฯลฯ) และจัดกลุ่มในการวาดภาพและใช้สีร่วมกัน รวมทั้งจะต้องพัฒนารูป ลาย และการระบายสีให้มีความละเอียดประณีตมากขึ้นกว่าเดิม

4.2.3 งานร้อยลูกปัด ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2553 สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยส่วนกลาง ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอดูชะบุรี จังหวัดพังงา และเครือข่ายหน่วยงานอาสาสมัครฝึกอบรม ได้เข้ามาจัดสอนกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งเพื่ออาชีพเสริมและเพื่อลดค่าใช้จ่ายให้กับชุมชนมอแกน เช่น กิจกรรมการเพาะถั่วงอก ทำน้ายาล้างจาน และร้อยลูกปัด

งานหัตถกรรมร้อยลูกปัดนั้น ใช้ลูกปัดคริสตัล ซึ่งร้อยออกมาเป็นสร้อยคอ สร้อยข้อมือ แหวน พวงกุญแจ ฯลฯ หญิงมอแกนให้ความสนใจกับการฝึกอบรมงานหัตถกรรมร้อยลูกปัดเพียงไม่กี่คน แต่ก็มีเพื่อนไปสอนต่อกันบ้างหลังจากฝึกอบรมในวันนั้น เพราะมีลูกปัดจำนวนหนึ่งที่ทางผู้ฝึกอบรมได้มอบให้ไว้ทดลองร้อย ซึ่งหญิงมอแกนหลายคนได้นำลูกปัดที่ร้อยไว้มาวางขายให้กับนักท่องเที่ยว ปรากฏว่านักท่องเที่ยวสนใจซื้อหากลับไปเป็นของที่ระลึกต่อมา “หมอน้อย” หรือเจ้าหน้าที่สาธารณสุขชุมชนก็ได้ให้การสนับสนุน แต่อย่างไรก็ดี นักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งให้ความเห็นว่าหัตถกรรมดังกล่าวไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิต “ชาวเล” เพราะเป็นงานฝีมือที่พบได้ทั่วไป นอกจากนั้นยังมีปัญหาเรื่องวัสดุลูกปัดคริสตัลเพราะต้องสั่งมาจากในเมือง เมื่อวัสดุหมดลง งานร้อยลูกปัดจึงไม่ได้ดำเนินการต่อ

ในเดือนเมษายน 2556 โครงการนำร่องอันดามันได้นำลูกปัดแบบใหม่ไปทดลองให้หญิงชาวมอแกนร้อย โดยใช้ชุดลวดยาว ซึ่งสามารถจะตัดออกมาเป็นส่วน ๆ เพื่อทำแหวน กำไล หรือสร้อยคอได้ ลูกปัดมีข้อดีตรงที่สามารถจะเก็บไว้ได้นานโดยไม่เสื่อมสภาพ และการร้อยลูกปัดขนาดเล็กลงในเส้นลวดนั้นไม่ยากนัก ทั้งหญิง ชาย เด็ก ผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ ก็ทำได้ แต่ละคนสามารถจะใส่จินตนาการวาดลายลงไปโดยใช้ลูกปัดสีต่าง ๆ กัน งานแต่ละเส้นจึงเป็นเอกลักษณ์ อีกทั้งเมื่อลูกปัดเปื้อนฝุ่นทรายก็สามารถจะนำไปล้างให้สะอาดได้ งานร้อยลูกปัดเล็กจึงเป็นงานที่ผลิตเพลีนและทำให้ชาวมอแกนใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ โครงการฯ จัดให้มีการร้อยลูกปัดเป็นกลุ่ม ๆ

เพื่อที่จะใช้อุปกรณ์บางอย่างร่วมกัน เช่น ขดลวดยาว คีมตัด คีมดัด ฯลฯ ที่ผ่านมา งานลูกปัดนี้ขายได้ดีพอควร ส่วนที่ขายไม่ได้ก็ยังคงเก็บไว้ได้นานไม่เหมือนหัตถกรรมที่ใช้วัสดุธรรมชาติหรืองานผ้า ซึ่งจะดูความชื้นในช่วงฤดูฝนทำให้ขึ้นราหรือมีสีที่เปลี่ยนไป

เนื่องจากงานลูกปัดเล็กนี้เป็นงานที่เพิ่งส่งเสริม โครงการฯ จึงจะต้องติดตามผลต่อในฤดูกาลท่องเที่ยวหน้า หากชาวมอแกนสนใจทำต่อและผลิตภัณฑ์นี้ขายนักท่องเที่ยวได้อย่างสม่ำเสมอ ก็เป็นสิ่งที่ควรจะสนับสนุนต่อไปในอนาคต

ผู้หญิงและเด็กมอแกนให้ความสนใจกับการร้อยลูกปัดเล็กเข้าไปในเส้นลวด

5. ข้อจำกัดและปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับงานหัตถกรรมและการจำหน่ายหัตถกรรม

5.1 ข้อจำกัดเรื่องวัตถุดิบ วัสดุหัตถกรรม สีย้อม/สีวาด และอุปกรณ์ประกอบ จากการสำรวจภาคสนาม การสังเกต และพูดคุยกับกลุ่มหญิงชาวมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์เกี่ยวกับการพัฒนางานหัตถกรรมเตยหนาม เรือจำลอง จากการสัมภาษณ์ครูที่สนับสนุนและส่งเสริมงานหัตถกรรมบาติกให้กับเด็กมอแกน และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขชุมชนที่นำงานลูกปัดมาส่งเสริม ข้อจำกัดและปัญหาอุปสรรคส่วนหนึ่งอยู่ที่วัตถุดิบ สีย้อม/สีวาด และอุปกรณ์ประกอบ

5.1.1 หัตถกรรมเตยหนาม สำหรับหัตถกรรมเตยหนามนั้น สิ่งที่เป็นข้อจำกัดเกี่ยวกับวัตถุดิบคือเรื่องแหล่งใบเตยหนามและสีย้อม วิธีการใช้สอยในแบบดั้งเดิมของชาวมอแกนนั้นคือการตัดใบเตยหนามมาเพื่อการสานไว้ใช้ในเรือหรือครุฑเรือ แต่เมื่อมีการใช้วัตถุดิบมาเพื่อการขายด้วย ก็ต้องใช้ใบเตยหนามในจำนวนที่มากขึ้น เนื่องจากอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ปิดรับนักท่องเที่ยวในช่วง 6 เดือนของฤดูฝน ธรรมชาติจึงมีโอกาสปักฟันและเติบโตทดแทนได้ ในช่วงต้นของฤดูกาลท่องเที่ยว (พฤศจิกายน-กุมภาพันธ์) จึงไม่มีปัญหาเรื่องแหล่งธรรมชาติของใบเตยหนาม แต่ในช่วงปลายฤดูกาลท่องเที่ยว (มีนาคม-พฤษภาคม) ชาวมอแกนต้องเข้าไปไกลขึ้นเพื่อหาใบเตยหนาม และในช่วงนั้นภูมิอากาศก็แล้งมากกว่าเดือนอื่น ๆ ต้นเตยหนามจึงเติบโตช้าและใบไม่ดกเท่าช่วงฤดูฝน

นอกจากวัตถุดิบแล้วก็มีข้อกำหนดเรื่องสีย้อม ซึ่งระยะหลังนิยมใช้สีย้อมสังเคราะห์ซึ่งต้องซื้อจากภายนอก จากการสัมภาษณ์หญิงมอแกน สมัยก่อนการย้อมจะใช้สีธรรมชาติ หรือถ้าใช้สีสังเคราะห์จากภายนอก ก็จะใช้เพียงสีเดียวคือสีม่วงจากยาเจนเซียน ไวโอเลต (Gentian Violet) ซึ่งสีนี้จะย้อมติดดี ส่วนสีอื่นไม่ค่อยได้ใช้ เพราะหาซื้อได้ยาก โครงการนำร่องอันดามันได้จัดซื้อสีผงลงไปแจกจ่ายเป็นครั้งคราว และในช่วงหลังสีนามิ เครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนอันดามันเหนือได้บริจาคสีย้อมหนึ่งลังใหญ่ให้ชุมชนมอแกน แต่เนื่องจากสีย้อมนี้หาซื้อค่อนข้างยาก การที่ชาวมอแกนจะซื้อสีเองในอนาคตจึงเป็นเรื่องยาก นอกจากนั้น สีสังเคราะห์บางชุดก็ให้สีที่ไม่สม่ำเสมอ และบางครั้งก็ย้อมไม่ติด แหล่งซื้อสีที่เชื่อถือได้จึงสำคัญมาก ในระยะหลัง งานหัตถกรรมเตยหนามมีคุณภาพสีลดลง สีไม่สดสม่ำเสมอ กัน คงจะเป็นเพราะสีย้อมมีปริมาณที่ไม่เพียงพอ โครงการนำร่องอันดามันจึงนำสีย้อมไปให้เฉพาะครอบครัวหญิงที่สานเสื่อและกระปุก 20 ครอบครัวเมื่อเดือนพฤษภาคม 2556

5.1.2 หัตถกรรมเรือจำลอง การทำเรือจำลองในอนาคตอาจจะพบกับข้อกำหนดของปริมาณไม้ปอทะเล ทั้ง ๆ ไม้อื่นอีกหลายประเภทที่อาจจะนำมาทำเรือจำลองได้ แต่ชาวมอแกนนิยมใช้ไม้ปอทะเลที่มีความแข็งแรงพอเหมาะและมีลวดลายสวยงามซึ่งเหมาะกับการทำเรือที่มีงามโค้งบริเวณหัวและท้ายเรือเช่นกำบางมอแกน แม้ว่าจะมีข้อกำหนดด้านวัสดุ แต่หากคำนึงถึงโอกาสในการขายเรือจำลองของมอแกน ซึ่งมีเพียงเฉพาะในช่วง 6 เดือนที่มีการเปิดเกาะในฤดูกาลท่องเที่ยวเท่านั้น ก็น่าจะมีการสนับสนุนเรื่องวัสดุในการทำเรือได้ เพราะจุดแข็งของเรือจำลองคือเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์และเป็นการต่อยอดจากภูมิปัญญาของเดิม ทำให้ชาวมอแกนคงความภาคภูมิใจในวิถี “กล้าทะเล” ข้อกำหนดอีกประการหนึ่งคือเรือที่มีรายละเอียดมากก็จะขนย้ายนำพาไปยาก เพราะอาจจะมีส่วนที่เปราะหรือหักได้ ทำให้ต้องคิดถึงหีบห่อสำหรับการบรรจุเพื่อขนย้าย

5.1.3 งานฝีมือที่เกี่ยวข้องกับผ้าและลูกปัด ทั้งสองงานเป็นงานฝีมือที่จะต้องอาศัยวัสดุจากภายนอก ซึ่งมีข้อดีคือไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรบนเกาะ ส่วนข้อเสียคือต้องพึ่งพาภายนอก ต้องมีต้นทุนที่สูงขึ้น และต้องมีผู้ประสานหรือคนกลางเพื่อนำวัสดุดังกล่าวมาแจกจ่ายแบ่งปันกันในชุมชน งานหัตถกรรมผ้าบาติกนั้นมีขั้นตอนที่ซับซ้อนภายหลังจากการวาด ลงสี ผิ้ว และระบายสี ที่ผ่านมา การทำงานหัตถกรรมบาติกที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนได้หยุดชะงักลง เพราะครูที่มีประสบการณ์หัตถกรรมบาติกได้ลาออกไป อย่างไรก็ตาม หากมีเจ้าหน้าที่หรือครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่สามารถจะประสานงานและช่วยพัฒนาทักษะงานหัตถกรรมบาติกขึ้นมาใหม่ก็จะเป็นโอกาสให้เกิดทางเลือกอาชีพต่อไปในอนาคตได้ เพราะเด็ก ๆ ส่วนใหญ่มีฝีมือในการวาดสัตว์ทะเลและบรรยากาศชายฝั่งทะเลได้อย่างสวยงาม ส่วนงานลูกปัดนั้นก็เช่นเดียวกัน จะต้องอาศัยผู้ประสานเพื่อที่จะนำลูกปัดและวัสดุที่เกี่ยวข้องลงมาในชุมชน

5.2 ข้อกำหนดเรื่องความถนัดและฝีมือ ข้อกำหนดเรื่องฝีมือและความละเอียดของงานก็เป็นประเด็นสำคัญซึ่งแยกตามประเภทหัตถกรรมได้ดังนี้

5.2.1 หัตถกรรมเตยหนาม งานหัตถกรรมจากเตยหนามเป็นงานฝีมือที่หญิงมอแกนสร้างสรรค์และพัฒนาจากฐานวัฒนธรรมดั้งเดิม งานที่มีความสวยงามและมีรายละเอียดสูงมักจะถูกสร้างสรรค์ออกมาโดยหญิงมอแกนสูงวัย เนื่องจากมีความใจเย็น อดทน และผ่านการสานงานเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันมาเป็นเวลานานแล้ว งานหัตถกรรมเตยหนามมีการพัฒนารูปแบบและประโยชน์ใช้สอยเพิ่มขึ้นจากเดิม ทั้งนี้ เนื่องจากการส่งเสริมโดยการนำตัวอย่างมาให้ดู เช่น กระเป๋ ตะกร้า ฯลฯ แต่ข้อจำกัดคืองานฝีมือนี้ไม่มีการสืบทอดไปยังรุ่นหลัง ๆ ดังนั้น ลวดลายที่งดงามก็จะค่อย ๆ ถูกลืมเลือนไปเมื่อหญิงอาวุโสค่อย ๆ จากไปหรือมีสายตาฝ้าฟางลง ไม่สามารถจะสาน เสื่อ กระปุก และกระเป๋ได้

หญิงมอแกนที่เชี่ยวชาญการสานเสื่อกำลังพิจารณาเสื่อกลมหที่นำมาให้เป็นตัวอย่างเพื่อสร้างสรรค์ให้เกิดงานในรูปแบบใหม่ ๆ และมีลวดลายใหม่ ๆ แต่ผู้หญิงทั้งหมดก็เห็นว่าลายนี้ยากเกินไป ไม่สามารถจะทำได้ (ตัวอย่างเสื่อเอื้อเพื่อโดยคุณกรองแก้ว สุอำพัน และคุณเสาวภา อาศน์ศิลารัตน์)

5.2.2 หัตถกรรมเรือจำลองและการแกะสลัก เช่นเดียวกับเสื่อและกระปุกเตยหนาม เรือจำลอง ก็พัฒนาจากฐานวัฒนธรรมดั้งเดิม ชายชาวมอแกนมีความคุ้นเคยกับรูปแบบเรืออยู่แล้วแม้ว่าจะไม่เคยลงมือทำเรือก่าบางที่อยู่อาศัยและเดินทางได้จริง ชายมอแกนที่สูงวัยและมีประสบการณ์งานไม้จะมีฝีมือดีกว่าหนุ่ม ๆ ส่วนการแกะสลักรูปคนและเรือที่ทำโดยนายไข่ กล้าทะเล นั้น เป็นงานฝีมือที่สวยงามและเป็นเอกลักษณ์ แต่ข้อจำกัดคือการไม่สนใจที่จะถ่ายทอดวิธีทำหรือแนะนำให้กับคนอื่น ๆ ดังนั้น จึงเป็นงานฝีมือที่จำกัดเฉพาะตัวงานเรือจำลองและแกะสลักยังจะต้องอาศัยเครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ นอกจากสิ่ว กระดาษทราย แชลแล็ค ตะปู เล็ก ฯลฯ ชาวมอแกนทำงานฝีมืออย่างสืบทอดตามกันมาเรื่อย ๆ จึงยังไม่มีเทคนิคที่จะทำให้งานมีความหลากหลายหรือละเอียดกว่าเดิมมากนัก

“เรือกำบัง” จำลองเป็นหัตถกรรมที่เป็นเอกลักษณ์

ชาวมอแกนนำหัตถกรรมมาวางขายบริเวณหน้าบ้าน

5.2.3 งานฝีมือที่เกี่ยวข้องกับผ้าและลูกปัด ส่วนงานวาดผ้าบาติก และการวาดถุงผ้า แม้ไม่ใช่งานที่พัฒนามาจากฐานวัฒนธรรมดั้งเดิม แต่ชาวมอแกนโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนก็นำภาพประสบการณ์ที่พบเห็นได้ท้องทะเล มาประยุกต์ใช้เข้ากับงานศิลปหัตถกรรมได้เป็นอย่างดี งานนี้เหมาะกับเด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่ที่คุ้นเคยกับการใช้ดินสอ ปากกา พู่กัน ฯลฯ แต่ไม่เหมาะกับแม่บ้านหรือผู้อาวุโสที่รู้สึกว่าจะไม่สามารถจะควบคุมการใช้อุปกรณ์ขีดเขียนหรือวาดได้ ส่วนงานหัตถกรรมรูปแบบอื่น ๆ อาทิ การร้อยลูกปัดนั้น ชาวมอแกนหลายคนมีความสามารถที่จะทำได้ เพียงแต่ขาดโอกาสในการพัฒนาทักษะฝีมือและการออกแบบลวดลายหรือสีให้มีความสวยงามตรงกับความต้องการของลูกค้า

5.3 ข้อจำกัดเรื่องตลาดและการจำหน่าย

ข้อจำกัดนี้เป็นสิ่งที่มีมาอย่างต่อเนื่องยาวนานและเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้งานหัตถกรรมไม่สามารถจะเป็นแหล่งรายได้เสริมที่ยั่งยืนสำหรับชาวมอแกนได้ ปัจจุบันงานหัตถกรรมเหล่านี้จำหน่ายกันที่หมู่บ้าน โดยชาวมอแกนจะคอยสังเกตเรือท่องเที่ยวที่แล่นเข้าสู่หมู่บ้าน หากมีเรือแล่นมา แต่ละครอบครัวที่มีงานหัตถกรรมก็จะนำเอากระเจาดใส่งานมาวางขายไว้บริเวณหน้าหมู่บ้านหรือหน้าบ้านตนเอง โดยส่วนใหญ่เด็กหรือผู้หญิงเป็นคนนำขาย ซึ่งการขายเช่นนี้เป็นช่องทางที่ดีที่สุด เพราะแต่ละครอบครัวเป็นคนจัดการเองรับเงินเองโดยตรงนักท่องเที่ยวก็ได้เห็นและสื่อสารโดยตรงกับคนขายหรือคนทำงานฝีมือ

สำหรับความสนใจและความต้องการงานหัตถกรรมนั้น นักท่องเที่ยวที่มีความสนใจซื้อจริง ๆ มีจำนวนน้อย และส่วนหนึ่งก็มักจะต่อรองราคา ทั้งที่กระบวนการในการทำนั้นค่อนข้างยากและซับซ้อนโดยเฉพาะงานจักสานเตยหนามและงานเรือจำลอง นักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งอาจจะไม่ได้เตรียมเงินมาเพราะลงเรือมาดำน้ำดูปะการัง นักท่องเที่ยวต่างชาติอาจจะไม่ได้นำเงินติดตัวมาเลยเพราะมีแต่บัตรเครดิต หรือบ้างก็อาจจะไม่มีเงินซื้อแต่ชาวมอแกนไม่มีเงินทอน นอกจากนั้น ยังมีข้อจำกัดเรื่องชาวมอแกนไม่มีถุงหรือหีบห่อบรรจุที่เหมาะสม โดยเฉพาะสำหรับเรือจำลองหรือรูปแกะสลักที่มีส่วนประกอบที่อาจจะแตกหักเสียหายได้

6. แนวทางส่งเสริมหัตถกรรมมอแกนในอนาคต

6.1 การส่งเสริมการพัฒนาฝีมือและจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง งานหัตถกรรมของหญิงและชายมอแกน รวมทั้งของเด็กและเยาวชน จำเป็นต้องมีการส่งเสริมการพัฒนาฝีมือและพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ โดยการส่งเสริมนี้ควรจะต้องมีปัจจัย 3 ประการดังนี้

6.1.1 มีผู้ประสานงานหลักที่รู้จักชุมชนเป็นอย่างดี โดยสามารถจะเป็นพี่เลี้ยงให้คำปรึกษาและคำแนะนำกับชุมชน ประสานกับหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสานต่องานทั้งในแง่ของวัตถุดิบ อุปกรณ์ และตลาด มีการติดตามผลและเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงงาน หากขาดผู้ประสานงานหลักนี้แล้ว การส่งเสริมหัตถกรรมมอแกนก็จะออกมาในรูปแบบเดิม คือมีบุคคล องค์กร หน่วยงาน เข้ามาให้การสนับสนุนเป็นครั้งคราว แต่ไม่ต่อเนื่องและไม่เกิดผลอย่างยั่งยืน ไม่มีการสรุปบทเรียนหรือย้อนอดีตกลับไปดูว่าเคยมีการสนับสนุนอะไร อย่างไร และผลเป็นเช่นใด และดูว่าการสนับสนุนนั้นเหมาะสมกับความถนัดหรือความสนใจกับชุมชนหรือไม่อย่างไร ข้อจำกัดมีอะไรบ้าง ฯลฯ

6.1.2 มีการส่งเสริมวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในการทำหัตถกรรมและมีกิจกรรมฝึกฝนอบรมที่กระทำอย่างสม่ำเสมอหรือต่อเนื่อง ชาวมอแกนมักจะเคยชินกับการทำงานฝีมือแบบเดิม ๆ ที่สืบทอดกันมาโดยไม่ได้มีการพัฒนางานมากนัก ดังนั้น ควรจะต้องมีการเสริมให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ การนำตัวอย่างมาให้ดู การแนะนำวัสดุอุปกรณ์หรือเครื่องมือที่เรียบง่าย ใช้สะดวก แต่ทำให้เกิดงานที่ละเอียดประณีตยิ่งขึ้นและสามารถจะเพิ่มมูลค่าได้ เช่น ในการกริดเส้นเตย กลุ่มแม่บ้านมุสลิมในจังหวัดกระบี่ ตรัง และสตูลใช้ใบมีดหรือคัทเตอร์มาเสียบลงในร่องไม้ เพื่อให้การกริดเส้นเตยง่ายขึ้น เร็วขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็ได้เส้นเตยที่เล็กเรียวยาว และนำมาสานงานที่ละเอียดขึ้นได้ และมีลูกกลิ้งสำหรับผ่อนแรงการนวดเส้นเตย (โปรดดูภาพด้านล่าง) นอกจากนั้นควรจะมีการสนับสนุนชุดเครื่องมือแกะสลักขนาดเล็ก เครื่องมือฉลุลายไม้ และอุปกรณ์อื่น ๆ ที่เน้นการใช้งาน สะดวก และมีราคาไม่แพงหรือทำเองได้ โดยอาจจะเชื่อมโยงงานกับการศึกษานอกโรงเรียนในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมอแกน และควรจะมีการส่งเสริมต่อเนื่องจนกระทั่งเห็นพัฒนาการของงานหัตถกรรม เพราะเมื่องานฝีมือละเอียดประณีตยิ่งขึ้นก็จะทำให้มีมูลค่าเพิ่มมากขึ้นในขณะที่ใช้ทรัพยากรจากธรรมชาติลดลง

อุปกรณ์ในการกริดและนวดเส้นเตยที่ใช้กันในกลุ่มแม่บ้านมุสลิม

หัตถกรรมแม่บ้านมุสลิมซึ่งสานเสื่อรูปแบบคล้ายกับขามมอแกน แต่มีกระปุกที่สานด้วยเส้นเตยที่เล็กละเอียดกว่า⁵

6.1.3 มีการส่งเสริมเรื่องวัสดุจากธรรมชาติ งานหัตถกรรมมอแกนที่ใช้วัสดุจากธรรมชาติควรมีการศึกษาถึงแหล่งที่มาและสภาพการใช้ และหาแนวทางในการส่งเสริมฟื้นฟู เช่น ใช้วนวัฒนวิธี (Silvicultural methods) คือมีการนำมาใช้ประโยชน์โดยไม่ทำให้สภาพธรรมชาติเสื่อมโทรมและมีแนวทางการปลูกเสริม สำหรับต้นเตยหนามและเตยชนิดต่าง ๆ ที่ขามมอแกนใช้ประโยชน์นั้น ก็ควรจะมีการส่งเสริมให้ปลูกแซมของเดิมในช่วงต้นฤดูฝน เพื่อที่จะมีวัตถุดิบใช้ตลอดช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวและเพื่อให้เกิดสำนึกเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากร โดยเฉพาะสำหรับขามมอแกนรุ่นหลัง ๆ ที่ละเลยวิถีอนุรักษ์ที่แฝงอยู่ในชีวิตแบบดั้งเดิมเช่นในรุ่นบรรพบุรุษ

นอกจากนี้ หน่วยงานและองค์กรที่ทำงานด้านอนุรักษ์ควรจะมีการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์กับชุมชนมอแกนโดยการพูดคุยวางหลักเกณฑ์ เงื่อนไขและวิธีการร่วมกัน โดยที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมและประเพณีเดิม ทั้งนี้ จะได้ไม่เป็นการทำงานแบบบนลงล่าง หรือใช้คำสั่งห้ามแต่อย่างเดียว

ส่วนเรื่องการใช้ไม้ในการทำเรือจำลองนั้น ก็ควรจะต้องส่งเสริมด้วยวนวัฒนวิธี และควรจะต้องหาทางส่งเสริมให้ใช้ไม้ประเภทอื่น ๆ บ้างนอกจากปอทะเล เพราะขามมอแกนหลายคนทำเรือจำลองรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งไม่จำเป็นต้องอาศัยไม้ปอทะเลอย่างเดียว เรือประเภทอื่น ๆ ที่เป็นเรือต่ออาจจะใช้ไม้เหลือใช้หรือเศษไม้เป็นวัสดุในการทำเรือ จึงควรที่จะพัฒนารูปแบบเรือจำลองที่ไม่ใช้ไม้สิ้นเปลืองมากนัก

6.2 การพัฒนางานหัตถกรรมหรืองานสร้างสรรค์รูปแบบใหม่ ๆ ซึ่งควรจะมีการส่งเสริมและพัฒนางานการสร้างสรรค์อัตลักษณ์ท้องถิ่น การออกแบบและผลิตหีบห่อหรือบรรจุภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่างานฝีมือ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

6.2.1 การส่งเสริมและพัฒนางานหัตถกรรมรูปแบบใหม่ ๆ ที่ผ่านมามีการส่งเสริมงานฝีมือที่หลากหลายมากขึ้น เช่น การทำกระเป๋าใบเตยหนามแทนที่จะทำเป็นเพียงกระปุกหรือกล่อง แต่รูปแบบก็ยังมีจำกัด

⁵ สืบค้นจาก <http://pongong2.blogspot.com> (เมื่อ 1 สิงหาคม 2556) เรื่อง “โครงการภูมิปัญญาท้องถิ่น (เตยปาดหนาม)” โดย พรรณวิษา สุวรรณโชติ ลัดดาวัลย์ จันทร์ชุม และวิลาวัลย์ พูนหนู (วันอาทิตย์ที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2555)

ในอนาคตควรจะหาแนวทางพัฒนารูปแบบอื่น ๆ เช่น ทำเป็นที่คั่นหนังสือ (โปรตุเกสด้านล่าง) นอกจากนั้น งานฝีมือแบบใหม่ ๆ เช่น งานวาดถุงผ้า งานร้อยลูกปัด ก็มีแนวโน้มจะพัฒนาต่อไปได้ แต่ต้องมีผู้ที่ประสานงานและจัดให้มีการฝึกฝนพัฒนางานดังที่กล่าวแล้วใน 6.1.1

การผสมผสาน ประยุกต์ หรือต่อยอดผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งนอกเหนือจากการสร้างหัตถกรรมรูปแบบใหม่ ๆ เช่น การนำหัตถกรรมเตยหนามมาประยุกต์เข้ากับงานวาดผ้า หรือนำมาเป็นขอบของการดอวยพร หรือการนำกระปุกเตยหนามไปเป็นหีบห่อใส่ผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้กลายเป็นสินค้าที่มีอัตลักษณ์ผสมผสาน แต่ก็แสดงให้เห็นถึงความเป็นท้องถิ่น เช่น การนำกระปุกเตยหนามมาใส่สบู่น้ำมันมะพร้าว (ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่นภายในอำเภอกระบือหรือภายในจังหวัดพังงา) เพื่อจัดเป็นชุดของที่ระลึกหรือชุดของขวัญแต่งงานเช่นนี้ต้องอาศัยผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์และเป็นผู้ประสาน สามารถจะคิดออกแบบชุดของที่ระลึกหรือผสมผสานงานฝีมือท้องถิ่นหลาย ๆ อย่างเพื่อให้กลายเป็นสินค้าที่มีมูลค่าขึ้นได้

www.flickr.com

www.rmweb.com.au

ตัวอย่างที่คั่นหนังสือ (ภาพซ้าย) และตัวอย่างเรือจำลอง (ภาพขวา) ที่ทำขึ้นอย่างเรียบง่ายแต่สวยงามแปลกตา

6.2.2 การสร้างสรรค์อัตลักษณ์ท้องถิ่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ควรทำร่วมกับการสร้างสรรค์สัญลักษณ์ของท้องถิ่น เช่น การสร้างสัญลักษณ์ความเป็นมอแกนผ่านชิ้นงานที่นำเสนอ หรือการสร้างลวดลาย/สัญลักษณ์ที่เป็นเอกลักษณ์ (signature) ของชาวมอแกนและหมู่เกาะสุรินทร์ นอกจากนั้น ก็ควรมีการเพิ่มเรื่องราว (story) ในผลิตภัณฑ์ นอกจากจะเป็นการเพิ่มมูลค่าแล้วยังเป็นการทำให้นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่ซื้องานหัตถกรรมได้รับทราบเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของงานฝีมือ และเห็นความสำคัญของงานฝีมือที่มากขึ้นด้วย เช่น มีป้ายแสดงข้อมูลว่ากระปุกเตยมีขั้นตอนการผลิตอย่างไร หรือมีป้ายแสดงข้อมูลเกี่ยวกับเรือและวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวมอแกน

www.zazzle.com

www-sul.stanford.edu

www.adelaide.edu.au

ภาพแสดงตัวอย่างของลวดลายพื้นเมืองที่นำไปประยุกต์ใช้ในงานฝีมือหรือใช้ประดับของที่ระลึกต่าง ๆ ได้

6.2.3 การออกแบบและผลิตหีบห่อหรือบรรจุภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่างานฝีมือ หีบห่อ

บรรจุภัณฑ์มีส่วนช่วยเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ ช่วยรักษางานหัตถกรรมและทำให้การขนย้ายเป็นไปได้โดยง่าย ทำให้งานนั้นไม่ถูกกระทบกระเทือนเสียหาย อย่างไรก็ตาม การออกแบบบรรจุภัณฑ์หรือหีบห่อนั้นควรคำนึงการใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่าควบคู่ไปกับความสวยงาม และต้องคำนึงการรักษาสมดุลธรรมชาติ ไม่สร้างขยะเพิ่มให้กับโลก

6.3 การวางแผนการตลาดเพื่อการจำหน่ายและกระจายสินค้า

การส่งเสริมงานหัตถกรรมมอแกนในอนาคต หากไม่มีการวางแผนการตลาดและกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน โอกาสในการส่งเสริมให้งานหัตถกรรมมอแกนเป็นทางเลือกในการประกอบอาชีพก็ยากที่จะบรรลุตามวัตถุประสงค์ได้ เพราะปัญหาหนึ่งที่ทำให้หัตถกรรมของชาวมอแกนขายไม่ค่อยได้คือการวางขายนั้นจำกัดเฉพาะที่หมู่บ้าน หากการท่องเที่ยวชมเขา มีจำนวนนักท่องเที่ยวน้อย จำนวนลูกค้าที่จะมาซื้องานหัตถกรรมก็ลดน้อยลงด้วย

สำหรับการผลิตและจำหน่ายงานหัตถกรรมนั้น ควรจะต้องมีการกำหนดเป้าหมายร่วมกันว่าจะให้เป็นงานที่ขายเฉพาะที่หมู่เกาะสุรินทร์และเป็นงานที่ทำเฉพาะในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว หรือจะให้เป็นงานหัตถกรรมที่ชาวมอแกนทำได้ตลอดปีและมีการรับซื้อเพื่อส่งไปขายในที่อื่น ๆ ด้วย ทางเลือกทั้งสองนั้นมีข้อดีข้อเสียที่ต่างกัน ซึ่งควรจะได้มีการจัดพูดคุยร่วมกันหลายภาคส่วนเพื่อหาทางทำงานร่วมกันให้เป็นไปตามเป้าหมายนั้น หรืออาจจะแบ่งงานหัตถกรรมบางงานให้เป็นงานที่ผลิตและจำหน่ายเฉพาะที่หมู่เกาะสุรินทร์ และบางงานผลิตเพื่อจัดส่งไปจำหน่ายที่อื่นด้วย ในช่วงฤดูฝนซึ่งมีข้อจำกัดในการเดินทางและการทำมาหากินทางทะเล ชาวมอแกนจะได้มีงานทำและมีรายได้ตามสมควร

รายงานชิ้นนี้ได้รวบรวมข้อมูลและสรุปบทเรียนเกี่ยวกับการส่งเสริมหัตถกรรมที่ผ่านมา รวมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอแนวทางในการส่งเสริมหัตถกรรมเพื่อที่ชาวมอแกนจะได้มีอาชีพทางเลือกเพิ่มขึ้น สิ่งที่จะต้องทำขณะที่มีการส่งเสริมและพัฒนางานฝีมือดังกล่าวคือการประชาสัมพันธ์ให้ผู้ที่มาเยือนหมู่เกาะสุรินทร์ได้รู้จักและเข้าใจวิถีชีวิตชาวมอแกน และเห็นคุณค่าในงานหัตถกรรมที่ทำขึ้นด้วยฝีมือ ส่วนนักท่องเที่ยวก็จะได้รับทราบว่างานฝีมือเหล่านี้วางขายที่หมู่บ้าน และได้รู้จักวิถีชาวมอแกนที่แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างระบบนิเวศชายฝั่งและวัฒนธรรมชนพื้นเมือง

หญิงมอแกนนั่งสานกระปุกใบเตยหนามสำหรับขายนักท่องเที่ยว และส่วนหนึ่งของกระปุกที่เป็นฝีมือของหญิงชาวมอแกน

ชาวมอแกนทำเรือจำลอง เริ่มตั้งแต่การถากและขุดไม้เป็นโครงเรือ (ซ้าย) จนถึงการประกอบส่วนต่าง ๆ ของเรือ (ขวา)

7. เอกสารอ้างอิง

โครงการนำร่องอันดามัน สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2546. คนพื้นเมืองกับพื้นที่อนุรักษ์.
กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

โครงการนำร่องอันดามัน สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2554. การประเมินสถานการณ์ชุมชนชาวเล
จากมุมมองของสิทธิเด็กและเยาวชน.

นฤมล อรุโณทัยและคณะ. 2549. ชุมชนมอแกนและอูรักลาโว้ยกับพื้นที่คุ้มครอง การเชื่อมโยงข้อมูลด้านเศรษฐกิจ
สังคมของชุมชนกับการวางแผนการจัดการพื้นที่คุ้มครอง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์.

กิจกรรมที่ 3: การประเมินสถานการณ์ สิ่งแวดล้อมชุมชน และเสนอแนวทางในการปรับปรุง

กิจกรรมที่ 3: การประเมินสถานการณ์สิ่งแวดล้อมชุมชน และเสนอแนวทางในการปรับปรุง

1. หลักการและเหตุผล

ในสมัยก่อน ชาวมอแกนอยู่อาศัยรวมกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ มีการโยกย้ายบ่อยครั้ง สิ่งแวดล้อมชุมชนจึงไม่ใช่ปัญหาหลักในการอยู่อาศัยและดำรงชีวิต แต่ปัจจุบันมีการตั้งหมู่บ้านขนาดใหญ่และถาวรมากขึ้น จึงเกิดปัญหาทั้งในเรื่องของน้ำอุปโภคบริโภค ความแออัดของบ้านเรือน ขยะจากวิถีการบริโภคที่เปลี่ยนไป ฯลฯ ทางอุทยานฯ ได้สร้างห้องน้ำห้องส้วมให้ภายหลังจากที่ทางอำเภอกระบุรีและอาสาสมัครได้สร้างหมู่บ้านแห่งใหม่นี้ขึ้น แต่ก็มีปัญหาเรื่องการดูแลสุขภาพ และเมื่อมีผู้คนมากขึ้น โครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้เริ่มไม่พอเพียง

โครงการนำร่องอันดามันได้ประเมินสถานการณ์สิ่งแวดล้อมชุมชนและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รวมทั้งสภาพต่าง ๆ ทั้งที่เป็นจุดแข็งและจุดอ่อน เพื่อที่จะเสนอแนวทางในการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชนให้ดีขึ้น และสามารถรองรับชุมชนที่ถาวรมากขึ้นเช่นในปัจจุบัน

2. วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

- 1) เพื่อเก็บข้อมูลและประเมินสถานการณ์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมชุมชน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังจากที่มีการสร้างหมู่บ้านขนาดใหญ่และถาวร
- 2) เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนในปัจจุบัน และค้นหาแนวทางในการปรับปรุงแก้ไข
- 3) เพื่อเสนอแนวทางในการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชน และหาทางส่งเสริมให้ชาวมอแกนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนในระดับหมู่บ้าน

3. สิ่งแวดล้อมและวิถีชุมชน: จากอดีตสู่การเปลี่ยนแปลง

ในอดีตชาวมอแกนอยู่อาศัยรวมกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ เป็นกลุ่มเรือ หรือ “บ้านลอยน้ำ” ที่ประกอบด้วยกลุ่มญาติพี่น้อง ในหน้าฝนก็มีการตั้งเพิงพักชั่วคราวบนฝั่ง อยู่รวมกันเป็นกลุ่มเครือญาติที่ใหญ่ขึ้น ลักษณะสังคมเช่นนี้ทำให้โครงสร้างสังคมค่อนข้างหลวมและยืดหยุ่น การรวมกลุ่มขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของสมาชิก หากเกิดความขัดแย้ง ก็สามารถจะแยกไปอยู่กับกลุ่มอื่นได้ และเมื่อเวลาผ่านไป ความคุ้นเคยหายไป สมาชิกก็เข้ามาอยู่ร่วมกันอีกได้ นอกจากเรื่องกลไกทางสังคมแล้ว การอยู่อาศัยเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ยังทำให้เป็นผลดีต่อสุขภาพอนามัยของมอแกนเอง และทรัพยากรป่ารวมทั้งทะเลบริเวณหมู่บ้านด้วย (นฤมล 2552: 48)

ปัญหาที่ชุมชนหลายแห่งประสบหลังจากที่เกิดกรณีพิบัติภัยในประเทศไทยคือการสร้างบ้านและชุมชนขึ้นมาใหม่ รัฐบาลดำเนินงานออกแบบและสร้างบ้านอย่างรวดเร็ว แต่เนื่องจากขาดการมีส่วนร่วมจากชาวบ้าน ทำให้ลักษณะบ้านไม่สอดคล้องกับบ้านแบบเดิม และไม่มีการพิจารณาถึงความต่อเนื่องของความเป็น “ชุมชน” ในบางแห่งเมื่อรัฐบาลสร้างบ้านให้เสร็จแล้ว แต่ชาวบ้านกลับปฏิเสธที่จะเข้าไปอยู่

สำหรับชุมชนมอแกนเกาะสุรินทร์นั้น หลังจากที่ถูกบ้านไทรเอนและหมู่บ้านอ่าวบอนเล็กถูกคลื่นสึนามิ กวาดเสียหายไปหมดในวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2547 ชาวมอแกนทั้งหมดต้องขึ้นมาบนฝั่งเพื่ออยู่อาศัยใน ศูนย์พักพิงชั่วคราวที่วัดสามัคคีธรรม (วัดป่าสำน) ในอำเภอคุระบุรี แต่ภายในไม่กี่สัปดาห์ ชาวมอแกนก็พร้อมใจกัน กลับไปที่หมู่เกาะสุรินทร์และเริ่มมีการสร้างบ้านหมู่บ้านแห่งใหม่ แม้ว่าชาวมอแกนจะออกแบบและสร้างบ้านเอง ได้เป็นอย่างดี แต่เพื่อความสะดวกและรวดเร็ว ทางราชการได้ออกแบบและหาแรงงานอาสาสมัครช่วยสร้างบ้านให้ ที่อ่าวบอนใหญ่ โดยที่ชาวมอแกนก็มีส่วนร่วมในการสร้างบ้านนั้นด้วย หมู่บ้านอ่าวบอนใหญ่มีขนาดใหญ่เพราะรวม เอาชาวมอแกนจากหมู่บ้านเดิมสองหมู่บ้านเข้าด้วยกัน หมู่บ้านใหม่สร้างขึ้นด้วยความเร่งรีบ ดังนั้น การจัดวางบ้าน และสถานที่ตั้งของบ้านไม่ได้มีรากฐานมาจากสังคมวัฒนธรรมเดิมของชาวมอแกน ทำให้มีข้อจำกัดหลายอย่าง⁶ แต่ในระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมา ชาวมอแกนได้รื้อบ้านเดิมเพื่อที่จะปรับปรุงหรือย้ายที่ตั้งของตัวบ้าน ทำให้หมู่บ้านมี ลักษณะเป็นธรรมชาติมากขึ้นไม่ได้มีบ้านที่เรียงแถวชิดติดกันจนกลายเป็นบ้านจัดสรรแบบเดิม

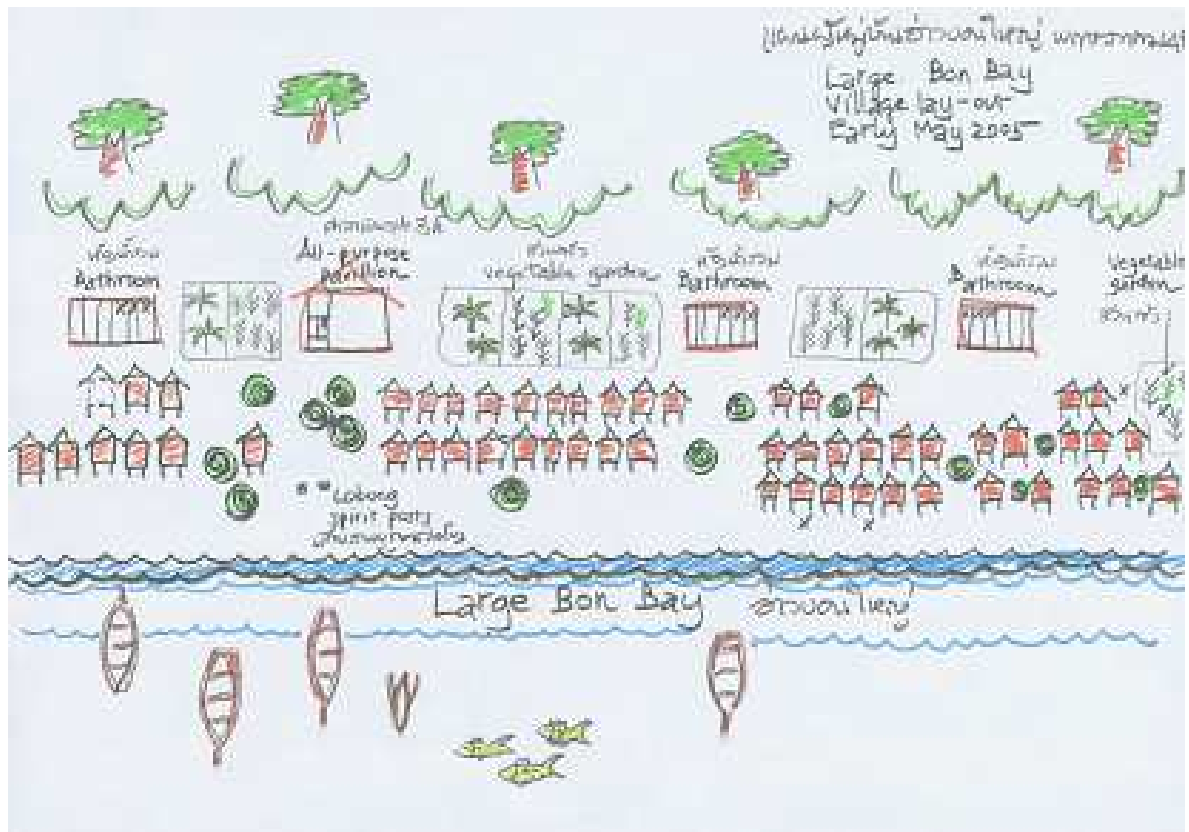

ลักษณะบ้านในหมู่บ้านก่อนสึนามิที่อ่าวบอนเล็ก (ซ้าย) และลักษณะบ้านที่เรียงแถวหลังสึนามิที่อ่าวบอนใหญ่ (ขวา)

ในการศึกษาเรื่อง “ชุมชนมอแกนและอุรูกลาไวกับพื้นที่คุ้มครอง” ซึ่งดำเนินการในช่วงต่อระหว่างก่อน และหลังสึนามินั้น ได้มีการคาดการณ์ว่าในอนาคตชาวมอแกนจะตั้งหลักปักฐานอย่างถาวรมากขึ้น เพราะนอกจาก จะมีปัจจัย 7 ประการที่ส่งผลต่อการเคลื่อนย้ายของชาวมอแกนแล้ว⁷ ยังมีปัจจัยภายหลังเหตุการณ์สึนามิ ที่ทำให้เกิดการอยู่ติดที่ คือ 1) นโยบายรวมหมู่บ้านและไม่ให้ชาวมอแกนตั้งชุมชนบริเวณอื่น ๆ ในหมู่เกาะสุรินทร์ 2) มีการสร้างระบบประปา หอน้ำห้องส้วมที่ถาวร 3) มีโรงเรียนที่เป็นอาคารถาวร 4) มีการปลูกพืชผักสวน ครัวด้านหลังหมู่บ้าน ซึ่งกิจกรรมการเพาะปลูกนี้ทำให้มอแกนอยู่ติดที่มากขึ้น

⁶ โปรดดู “บ้านมอแกน — และหมู่บ้านที่เปลี่ยนไป” โดยนฤมล อรุโณทัย ใน *พลวัตชาติพันธุ์ภาคใต้: ผู้คนและชุมชนบริเวณเกาะและชายฝั่ง อันดามัน*. รวบรวมความจากการเสวนาโดยสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสถาบันวิจัยเอเชียอาคเนย์ร่วมสมัย (IRASEC) (2552 หน้า 46-60)

⁷ โปรดดูใน “ชุมชนมอแกนและอุรูกลาไวกับพื้นที่คุ้มครอง” โดย นฤมล อรุโณทัยและคณะ. (2549) สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์

ภาพวาดแสดงผังหมู่บ้านช่วงหลังสึนามิที่บ้านเรียงแถวแบ่งเป็น 3 กลุ่มบ้าน มีการสร้างห้องน้ำห้องส้วม ศาลาหมู่บ้าน โรงเรียนหรือศูนย์เรียนรู้ชุมชน (ด้านขวามือ ไม่ปรากฏในภาพ) และสวนครัวหลังหมู่บ้าน

ภาพวาดแสดงผังหมู่บ้านในช่วงต้นปี พ.ศ. 2556 ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมากจากที่เริ่มสร้างช่วงหลังสึนามิ

จำนวนประชากรมอแกนบนเกาะสุรินทร์นั้นไม่แน่นอนเพราะเปลี่ยนแปลงไปตามรอบฤดูกาลและรอบปี ในระยะหลัง ชาวมอแกนออกไปทำงานบนฝั่งมากขึ้นในช่วงที่งานบนเกาะหายาก และบางช่วงก็มีคนกลับมาเยี่ยมญาติหรือหางานทำที่เกาะสุรินทร์เป็นจำนวนมาก ตารางด้านล่างเป็นข้อมูลจำนวนประชากรมอแกนที่เกาะสุรินทร์ที่เก็บรวบรวมโดยโครงการนาร่องอันดามันและกลุ่มมอแกนพาเที่ยว

ตารางแสดงจำนวนประชากรมอแกนที่หมู่เกาะสุรินทร์แยกหญิงชายและแยกรายปี ตั้งแต่ปี 2546-2556

	2546	2547	2548	2549	2550	2551	2552	2553	2554	2555	2556
จำนวนครัวเรือน	40	46	55	57	57	60	64	64	64	64	60
ชาย	68	77	101	102	108	107	99	104	103	114	103
หญิง	105	107	128	128	128	130	125	135	135	126	134
รวมประชากร	173	184	229	230	236	237	224	239	238	240	237

ที่มา: - ข้อมูลปี 2546-2548 จากการสำรวจของโครงการนำร่องอันดามัน ข้อมูล ณ วันที่ 2 พฤษภาคม 2549

- ข้อมูลปี 2552 และ 2554 จากการสำรวจของกลุ่มมอแกนพาเที่ยว หมู่เกาะสุรินทร์ จ.พังงา ข้อมูล ณ วันที่ 20 ตุลาคม 2552 และ วันที่ 30 มกราคม 2554

- ข้อมูลปี 2549-2551 และ 2553-2556 จากการสำรวจของโครงการนำร่องอันดามัน ข้อมูล ณ วันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2556

หมายเหตุ: - ในปี พ.ศ. 2548 มีประชากรเพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดดเนื่องจากเหตุการณ์สึนามิที่ทำให้ญาติพี่น้องชาวมอแกนเคลื่อนย้ายมารวมตัวกัน แต่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 จนกระทั่งปัจจุบัน (พ.ศ. 2556) จำนวนประชากรก็ค่อนข้างจะคงที่

3.1 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่สาธารณะ สวนครัว แหล่งน้ำ ห้องน้ำห้องส้วม

3.1.1 พื้นที่เปิดโล่งที่ใช้สอยร่วมกัน โดยปกติแล้วหมู่บ้านมอแกนมักจะมีการเว้น “พื้นที่เปิดโล่ง” เพื่อเป็นพื้นที่สาธารณะที่ใช้สอยร่วมกัน หมู่บ้านเดิมของมอแกนที่อ่าวบอนเล็กและที่อ่าวไทรเอนมีพื้นที่ว่างกลางหมู่บ้านภายใต้ร่มไม้ที่ชาวมอแกนใช้เป็นที่นั่งเล่นพูดคุยในเวลากลางวัน ทำงานหัตถกรรม ซ่อมแซมเครื่องมือเครื่องใช้ ที่ว่างยังเป็นสนามเด็กเล่นของเด็ก ๆ มอแกนในช่วงกลางวันและเป็นสนามตะกร้อของหนุ่มมอแกน ยามเย็น ส่วนหนึ่งของบริเวณนี้เป็นพื้นที่ที่มอแกนชุดเป็นหลุมเพื่อเผากิน พื้นที่นี้จึงสำคัญต่อชุมชนมอแกน ไม่ใช่แต่ในเชิงกายภาพที่มีพื้นที่โล่งใช้สอยร่วมกัน แต่ยังเป็นพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมให้ครอบครัวและชุมชนได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กัน สื่อสารถ่ายทอดข้อมูลความรู้กัน ส่วนลูกหลานก็เล่นอยู่ไม่ห่างไกลสายตา (นฤมล 2552: 49)

ในปัจจุบัน พื้นที่เปิดโล่งกลางหมู่บ้านลดน้อยลง เพราะการรวมเป็นหมู่บ้านเดียวทำให้จำนวนบ้านค่อนข้างหนาแน่น ในการออกแบบหมู่บ้านหลังสึนามิ ได้มีการแบ่งกลุ่มบ้านเป็น 3 กลุ่มตามสายเครือญาติ แต่ไม่ได้มีการวางแผนให้แต่ละกลุ่มบ้านมีพื้นที่เปิดโล่งที่ใช้ร่วมกัน สำหรับพื้นที่บริเวณศาลาพิธีการ ลานด้านหน้าและด้านข้างนั้น ชาวมอแกนไม่ค่อยได้มาใช้ประโยชน์เพราะในฤดูกาลท่องเที่ยวมักจะมีนักท่องเที่ยวเดินเข้าออกอยู่บ่อยครั้ง ชาวมอแกนได้ใช้พื้นที่บริเวณลานด้านหน้าศาลาเพื่อวางกระจาดขายหัตถกรรมในช่วงที่นักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้าน ในบริเวณนี้มีต้นมะม่วงป่าขนาดใหญ่ ในช่วงที่มีพายุลมแรง อาจจะเป็นบริเวณที่เสี่ยงอันตรายจากกิ่งไม้ขนาดใหญ่ที่หักโค่นลงมา

3.1.2 สวนครัวหลังหมู่บ้าน หลังเหตุการณ์สึนามิ ได้มีการส่งเสริมให้ชาวมอแกนปลูกพืชสวนครัวบริเวณหลังหมู่บ้าน เช่น กัลย มะละกอ พักทอง แตงโม พริก ตะไคร้ กะเพรา สับปะรด ฯลฯ ที่ราบด้านหลังหมู่บ้านที่โล่งเตียนลงเพราะผลจากคลื่นสึนามินั้นจึงกลายเป็นพื้นที่ใช้สอยที่มีชาวมอแกน 22 ราย ทำแปลงสวนครัว คิดเป็นพื้นที่สวนครัวขนาดเฉลี่ย 5x5 เมตร/แปลง แต่พื้นที่สวนครัวหลาย ๆ แปลงก็ไม่สามารถเพาะปลูกได้เต็มพื้นที่เพราะลักษณะกายภาพของพื้นที่ราบมีน้อย และยังมีพื้นที่เนินโขดหินปะปนอยู่ด้วยสวนครัวจึงเป็นพื้นที่ปลูกพืชผักที่เสมือนเป็นการจับจองของครัวเรือน เพราะครัวเรือนใดที่ใช้พื้นที่ดังกล่าวแล้ว ก็มักจะใช้ต่อ ๆ กันมา โดยมีบางครัวเรือนที่นำอวนหรือตาข่ายพลาสติกมาล้อมบริเวณที่ปลูกพืชผักไว้ เพื่อกันเด็ก ๆ ไม่ให้เข้ามาเล่นและเก็บพืชผลในแปลงนั้น บางบ้านก็กันบริเวณไว้ด้วยรั้วโปร่ง ๆ ซึ่งเป็นลักษณะทางวัฒนธรรมใหม่ เพราะสมัยก่อนชาวมอแกนไม่มีรั้ว ไม่มีประตูบ้าน แต่การพัฒนาหมู่บ้านขนาดใหญ่และการขาดการทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อสร้างกติกการอยู่ร่วมกัน ทำให้หมู่บ้านพัฒนาไปในทิศทางเช่นนี้

ใกล้สวนครัวด้านหลังหมู่บ้าน มีหลุมถ่านที่ครัวเรือนที่เป็นญาติกันใช้ร่วมกัน ในการหุงต้มชาวมอแกนใช้ถ่านซึ่งเผาเองโดยนำเศษไม้หรือกิ่งไม้ตายที่ล้มในป่ามาผ่าเป็นท่อน ๆ เรียงและเผา ในแต่ละหลุมจะใช้ไม้ปริมาณเฉลี่ย 20-30 กิโลกรัมต่อถ่านน้ำมัน 200 ลิตรที่ใช้สำหรับการเผาถ่าน ซึ่งจะได้ถ่านราว 2 ข่ง หรือคิดเป็นถ่านในปริมาณเฉลี่ย 5-10 กิโลกรัม หลุมถ่านในหมู่บ้านที่ยังใช้งานได้มีอยู่ 9 จุด ปัจจุบันมีครัวเรือนที่เผาถ่านใช้เองประมาณ 10 ครัวเรือน

หากมองในด้านผลกระทบต่อการใช้ทรัพยากรนั้น ในปัจจุบัน พบว่าไม่มีปัญหาหรือผลกระทบเนื่องจากมอแกนได้นำท่อนไม้แห้งขนาดใหญ่ที่ยืนต้นตายจากป่ามาเผาถ่าน และคาดว่าจะไม่ส่งผลกระทบในอนาคต เนื่องจากโดยธรรมชาติในพื้นที่ป่าก็จะมีต้นไม้ยืนต้นตายอยู่แล้ว ในการเผาถ่านของมอแกนในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าใช้ประโยชน์เพื่อการหุงต้มในครัวเรือนเท่านั้น หากมีการสนับสนุนและส่งเสริมให้การทำน้ำส้มควันไม้ อันเป็นผลพลอยได้ที่เกิดขึ้นในระหว่างกระบวนการผลิตถ่าน จะเป็นการต่อยอดจากถ่านเพื่อหุงต้มมาเป็นประโยชน์ที่เพิ่มขึ้นได้ โดยการใช้ น้ำส้มควันไม้เป็นสารป้องกันกำจัดศัตรูพืชที่ไม่มีสารตกค้างเป็นอันตราย เป็นต้น นอกจากนี้ ด้านหลังหมู่บ้านยังมีกองขยะและหลุมขยะ ซึ่งนับเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญของชุมชน ดังจะได้กล่าวถึงในหัวข้อที่ 3.2.1

บริเวณปลูกพืชผักสวนครัว ซึ่งบางรายมีการนำตาข่ายพลาสติกมาล้อมบริเวณที่ปลูกพืชไว้ แรกทีเดียวก็เป็นรั้วเดียว ๆ (บน) ต่อมาก็มีรั้วที่สูงขึ้น (ล่างซ้าย) และบ้านบางหลังมีการกันบริเวณไว้โดยรั้วโปร่ง ๆ (ล่างขวา)

3.1.3 แหล่งน้ำ หมู่เกาะสุรินทร์มีแหล่งน้ำจืดอยู่หลายแห่งในบริเวณนี้ พื้นที่ 10 แห่งบริเวณที่ชาวมอแกนเคยตั้งชุมชนอยู่ก็เป็นแหล่งที่มีน้ำจืดอย่างพอเพียงทั้งสิ้น หมู่บ้านเดิมของชาวมอแกนที่อ่าวบอนเล็กและที่อ่าวไทรเอนมีลำธารเล็ก ๆ ที่ไหลมาจากป่า และเมื่อมีการกันผายเล็ก ๆ ด้านบน ชาวมอแกนก็สามารถใช้น้ำในแอ่งธรรมชาติร่วมกันได้ บริเวณนั้นจึงเป็นที่ที่ชาวมอแกนมาอาบน้ำ ชักผ้า ล้างขาม และพูดคุยสังสรรค์กันได้ด้วย

หลังเหตุการณ์สึนามิ องค์กร Adventist Development and Relief Agency (ADRA) เข้ามาสำรวจแหล่งน้ำบริเวณอ่าวบอนใหญ่หลังจากที่มีแผนการสร้างหมู่บ้านแล้ว และพบว่าแหล่งน้ำบริเวณด้านข้างของอ่าวมีน้ำไหลตลอดและคุณภาพน้ำนั้นสะอาดใส ต่อมา ADRA จึงดำเนินการนำถังเก็บน้ำขนาดใหญ่มาติดตั้งให้และต่อท่อประปา รวม โดยให้มีหัวก๊อกตามจุดต่าง ๆ ทั่วหมู่บ้าน

หลังจากที่มีการต่อน้ำอุปโภคบริโภคจากแหล่งน้ำและจ่ายน้ำเป็นจุดใหญ่ ๆ เพื่อมอแกนได้ใช้น้ำร่วมกันในปี พ.ศ. 2548 ก็ปรากฏว่าชาวมอแกนเริ่มนิยมต่อท่อเพิ่มเติมน้ำจากจุดใหญ่ ๆ เข้าไปใช้ในบ้านเรือนของตนเอง ทำให้เกิดปัญหาเรื่องการบำรุงรักษาท่อ ซึ่งมีการรั่วซึมของการต่อเชื่อมและเปราะแตกเป็นครั้งคราว หลายครั้งน้ำถูกปล่อยให้ไหลทิ้งไปโดยเปล่าประโยชน์ และส่งผลให้น้ำไม่ไหลในหมู่บ้าน และน้ำที่ต่อท่อมาใช้อาจปนเปื้อนและไม่เหมาะสมกับการดื่ม องค์กร Adventist Development and Relief Agency (ADRA) จึงเข้ามาติดตั้งเครื่องกรอง

น้ำในหมู่บ้านและโรงเรียน เพื่อแยกน้ำจากท่อมาผ่านเครื่องกรองก่อนที่จะนำไปบริโภค แต่ในสภาพปัจจุบันเครื่องกรองน้ำในหมู่บ้านอยู่ในสภาพที่ไม่สามารถใช้งานได้เพราะขาดการดูแลบำรุงรักษา (นฤมล และคณะ 2549: 20)

ปัญหาอีกประการหนึ่งของการต่อท่อน้ำเข้าไปใช้ในบ้าน คือขามอแกนใช้น้ำมากขึ้น จนกระทั่งน้ำไม่พอใช้ในบางช่วง เช่น ช่วงเช้าและช่วงเย็น ปัญหาการขาดแคลนน้ำมีมากยิ่งขึ้นในหน้าแล้ง นอกจากนั้น การมีกิ่งไม้ใบไม้ และตะกอนสะสมบริเวณแหล่งน้ำและในถังกักเก็บเป็นอุปสรรคต่อการทำงานของระบบน้ำ ซึ่งในเรื่องนี้ชุมชนมอแกนประสบปัญหาสำนึกร่วมต่อสิ่งของสาธารณะ จึงยังไม่มีการร่วมแรงร่วมใจกันทำความสะอาดแหล่งน้ำ และถังเก็บกักน้ำ ทั้งที่บริเวณหมู่บ้านและข้างโรงเรียน

เมื่อมีการใช้น้ำมากขึ้น ก็เกิดน้ำทิ้งและน้ำเสียมากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณจุดจ่ายน้ำ ซึ่งบางจุดมีตะไคร้ขึ้นอยู่โดยรอบและบางที่เป็นน้ำครำไม่ถูกสุขลักษณะ การที่ขามมอแกนอยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก ทำให้น้ำทิ้งจากบ้านมีลักษณะท่วมขังหรือไหลซึมอยู่ใต้ถุนบ้าน บางบ้านต่อท่อน้ำทิ้งลงชายหาด แต่น้ำทิ้งของขามมอแกนก็นับว่ามีน้อยและส่วนใหญ่ไม่ได้ใช้สบู่ ผงซักฟอก หรือสารเคมีในปริมาณมาก รวมทั้งวิธีการบริโภคและประกอบอาหารในครัวเรือนส่วนใหญ่ประกอบอาหารโดยไม่ใช้น้ำมันทอด หรือปรุง แวน้ำมันที่จะส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมจึงไม่มากนัก ส่วนที่จะส่งผลกระทบก็คือคุณภาพของน้ำจากท่อที่อาจจะรั่วซึม และน้ำทิ้งที่อาจจะท่วมขัง แต่เนื่องจากพื้นที่เป็นดินทราย น้ำเหล่านี้จึงค่อย ๆ ซึมลงไปในดินในที่สุด จากการสังเกตวิธีการใช้ประโยชน์ของขามมอแกนแล้วไม่น่าจะส่งผลกระทบต่อชายหาดและน้ำทะเล แต่เพื่อการเฝ้าระวัง ป้องกัน และดูแลรักษาระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมชุมชนควรมีการเก็บตัวอย่างน้ำทะเลบริเวณหน้าหมู่บ้านเพื่อการตรวจสอบคุณภาพอย่างสม่ำเสมอ และสร้างการมีส่วนร่วมโดยชักชวนให้ขามมอแกนช่วยเก็บตัวอย่างน้ำเป็นจุด ๆ และส่วนอุทยานฯ ควรมีแผนและกิจกรรมการตรวจวัดน้ำทะเลอย่างสม่ำเสมอ

3.1.4 พื้นที่ห้องน้ำห้องส้วม ในสมัยก่อน หมู่บ้านมอแกนมีขนาดเล็ก ดังนั้น การขับถ่ายบริเวณชายหาดและชายหาดหรือป่าชายเลนทั้งสองด้านของหมู่บ้านจึงไม่ปัญหาแต่อย่างใด และน้ำทะเลที่ขึ้นลงวันละสองครั้งทำความสะอาดพื้นที่ริมฝั่งได้อย่างเกลี้ยงเกลา หลังเหตุการณ์สึนามิ (มีนาคม พ.ศ. 2548) อุทยานฯ ได้จัดให้มีการสร้างห้องน้ำห้องส้วมจำนวน 9 ห้องในหมู่บ้านใหม่ที่อ่าวบอนใหญ่ หลังจากการใช้งานมาเป็นเวลาปีกว่า ๆ ก็เกิดปัญหาส้วมเต็ม เนื่องจากห้องส้วมเดิมนั้นไม่ได้วางแผนรองรับการใช้งานในระยะยาว ในขณะที่ขามมอแกนรุ่นใหม่ ๆ หันมาใช้ห้องส้วมกันมาก แต่ทว่าส่วนใหญ่ยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับการรักษาความสะอาดเท่าที่ควร เมื่อห้องส้วมใช้การไม่ได้จึงถูกทิ้งร้างไป

ต่อมาในปี พ.ศ. 2551 จึงมีการสร้างห้องน้ำห้องส้วมใหม่จำนวน 3 จุด ในแต่ละจุดมีห้องส้วม 6 ห้อง และส่วนที่มีอ่างคอนกรีตสำหรับอาบน้ำ 2 ห้อง แต่ภายในเวลา 4 ปี ห้องน้ำห้องส้วมเหล่านี้ก็ทรุดโทรมผุพังลงแต่ละจุดนั้นเหลือห้องส้วมที่ใช้การได้เพียงห้องเดียวเท่านั้น เนื่องจากปัญหาการขาดความเอาใจใส่ดูแลบำรุงรักษาและบริเวณด้านข้างห้องส้วมที่มีการดำเนินการก่อสร้างนั้นคาดว่าจะระบบบ่อเกรอะน่าจะมีปัญหา เนื่องจากระบบบ่อเกรอะนั้นเป็นระบบปิด ซึ่งน้ำซึมได้ยาก ส่วนอ่างเก็บน้ำคอนกรีตที่ใช้สำหรับตักอาบนั้นก็ใช้ไม่ได้เพราะอ่างรั่วซึมหรือก๊อกน้ำหลุดไป หลังคาและผนังบังตาด้านนอกก็แตกหักเสียหายเพราะกิ่งไม้ตกลงมาใส่ ในปี พ.ศ. 2556 มูลนิธิสายเด็กได้เข้ามาสนับสนุนการปรับปรุงห้องน้ำห้องส้วมเหล่านี้

การมีห้องน้ำห้องส้วมที่ใช้การได้และถูกสุขลักษณะนั้นเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับหมู่บ้านที่มีขนาดใหญ่และมีประชากรมากเช่นนี้ เพราะเมื่อห้องส้วมทรุดโทรมลง ชาวมอแกนก็หันไปขับถ่ายบริเวณชายหาดและโคตหิน ซึ่งแม้ว่าจะพยายามไปให้ไกลจากหมู่บ้าน แต่ก็ยังมีผลกระทบจากกลิ่นและแมลงวันอยู่บ้าง ดังนั้น การรวมหมู่บ้านเป็นชุมชนใหญ่ขนาดนี้จะต้องวางแผนรองรับเรื่องสาธารณูปโภคและสาธารณสุขในระยะยาวและต้องมีกระบวนการสร้างศักยภาพให้ชาวมอแกนสามารถจะจัดการ ดูแล บำรุงรักษาสถานที่ของสาธารณะในชุมชนได้

สภาพห้องน้ำห้องส้วมบริเวณอ่าวบอนใหญ่ ซึ่งทรุดโทรมผุพังไปตามกาลเวลา

3.2 สถานการณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน

3.2.1 ปัญหาขยะสะสม

ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญที่สุดในหมู่บ้านคือขยะที่สะสมมากขึ้น ในอดีตนั้น ชาวมอแกนแทบจะไม่ได้ก่อให้เกิดขยะเลย เพราะขยะสดนั้นมีจำนวนน้อยและย่อยสลายได้ง่าย แต่วิถีการบริโภคที่เปลี่ยนไปจากการติดต่อสัมพันธ์กับภายนอกทำให้ชาวมอแกนหันมาบริโภคอาหารสำเร็จรูปในบรรจุภัณฑ์มากขึ้น จึงทำให้เกิดขยะเพิ่มขึ้นด้วย

แต่เดิมการกำจัดขยะโดยการเผาและฝังกลบก็เพียงพอสำหรับขยะเหล่านี้ แต่ต่อมามีขยะที่เป็นแก้ว กระป๋องอลูมิเนียม เศษพลาสติกแข็ง แผ่นพลาสติกห่อขนม และอื่น ๆ ที่กำจัดได้ยาก รวมทั้งขยะที่มีพิษและปนเปื้อนได้ง่าย เช่น ถ่านไฟฉาย ขณะเดียวกัน ยังไม่มีระบบการจัดการขยะ และชาวมอแกนก็ยังคุ้นเคยกับวิถีเดิม ๆ ที่ทิ้งขยะลงไปก่อน แล้วค่อยรวบรวมเก็บทำความสะอาดที่หลัง หรือทิ้งขยะสดที่อาจจะบูดเน่าส่งกลิ่นเหม็น

ในแต่ละครัวเรือนจะมีขยะสดประมาณ 1 กิโลกรัม/ครัวเรือน/วัน ประกอบด้วยเศษอาหารที่เกิดจากการประกอบอาหารเป็นต้น ส่วนขยะแห้งประมาณ 0.5 กิโลกรัม/ครัวเรือน/วัน ประกอบด้วยเศษกระดาษ กล่องโฟม กระป๋องน้ำอัดลมถุงและขวดน้ำพลาสติก เป็นต้น สำหรับศูนย์เรียนรู้ชุมชนนั้นมีการคัดแยกขยะ โดยขยะสดจะขุดหลุมฝังกลบบริเวณแนวป่าข้างหลังโรงเรียน ส่วนขยะแห้งก็มีการคัดแยกเพื่อนำไปขาย

บริเวณหลังหมู่บ้านที่เป็นที่ทิ้งขยะ โดยมีการขุดหลุมเตรียมไว้แล้ว แต่หลุมเหล่านี้ก็เต็มเร็วมาก (ชาย)
และมีมอแกนหลายบ้านที่เก็บคัดแยกขยะเตรียมเอาไปขาย (ชาว)

ที่มาของขยะในชุมชนมอแกนนั้นมาจากหลายแหล่งดังนี้

1) **ขยะจากชุมชนเอง** ดังที่กล่าวแล้วว่าขยะที่สะสมมากขึ้นเรื่อย ๆ ในหมู่บ้านมอแกนนั้นเกิดจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้บริโภคของชาวมอแกน ในขณะที่ยังไม่คุ้นชินกับวิธีการกำจัดขยะที่ถูกต้อง ปริมาณขยะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจนหลุมขยะเดิม ๆ ไม่สามารถรองรับขยะทั้งหมู่บ้านได้

2) **ขยะที่ถูกน้ำทะเลพัดเข้ามาติดฝั่ง** ในฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ เศษขยะในทะเลและจากฝั่ง มักจะถูกน้ำทะเลพัดเข้ามาติดที่หาดหน้าหมู่บ้านในช่วงน้ำขึ้น ถึงแม้จะมีบางคนที่เก็บกวาดและนำไปเผาแล้วก็ตาม ก็จะมีคลื่นซัดเข้ามาอีกเรื่อย ๆ ขยะประเภทนี้ก็จะจำกัดอยู่เฉพาะหน้าหาดเท่านั้น แต่ก็ทำให้ชายหาดดูสกปรก

3) **ขยะของเดิมที่ฝังอยู่ใต้ดินทราย** แต่เดิมนั้น อ่าวบอนใหญ่เคยเป็นที่ทิ้งขยะเก่าของทางอุทยานฯ (ประมาณปี พ.ศ. 2544-2547) มีการขุดหลุมกว้างเพื่อทิ้งเศษขยะโดยใช้เรือนำใส่ถังพลาสติกขนาดใหญ่มาจากอุทยานฯ ดังนั้น เมื่อขุดหลุมลงไปก็จะพบกับขยะเก่าเหล่านี้ หรือเมื่อกวาดหน้าดินออกก็จะพบกับเศษแก้วและเศษพลาสติกที่เดิมเคยฝังอยู่ใต้ดินทราย

4) **ขยะจากการนำมาจากผู้อื่นนอกชุมชน** ขยะส่วนหนึ่งมาจากนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่เข้ามาในหมู่บ้าน มาจากของขมหรือภาชนะบรรจุของแจกที่มีผู้นำมาให้ชุมชน นอกจากนั้นยังมีเศษขยะที่สามารถจะนำมาใช้ใหม่ได้ซึ่งเตรียมนำมาคัดแยกหรือดัดแปลงเป็นของใช้

ในชุมชนมีการรวบรวมเด็กและเยาวชนมาเก็บขยะเป็นครั้งคราว แต่ไม่ว่าจะเก็บเท่าใดก็ไม่มีวันหมด เพราะว่ามีคนทิ้งใหม่อยู่เสมอ เมื่อปี พ.ศ. 2555 มูลนิธิสายเด็กได้เข้ามาจัดการขุดหลุมฝังกลบจำนวน 3 จุดมีหลุมทั้งหมด 5 หลุม คือตรงกลุ่มบ้านด้านบ้านพักของอำเภอ จำนวน 3 หลุม ตรงกลุ่มบ้านช่วงกลางชุมชน จำนวน 1 หลุม และตรงกลุ่มบ้านด้านศูนย์เรียนรู้ชุมชน จำนวน 1 หลุม แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์การคัดแยกขยะ หลุมขยะบางหลุมใกล้จะเต็มแล้ว และพื้นที่ที่จะขุดหลุมขยะตำแหน่งต่อไปก็มีจำกัด หลุมขยะบางหลุมได้ส่งผลกระทบต่อพืชสวนของมอแกนในบริเวณนั้น เพราะการเผาขยะทำให้เกิดความร้อนซึ่งส่งผลให้พืชผักและต้นไม้บริเวณนั้นเฉาหรือตายลง ปัญหาขยะสะสมและน้ำขังทำให้เกิดปัญหาที่ตามมาคือสัตว์รบกวน เช่น ยุง แมลงวัน หนู แมลงสาบ ฯลฯ

ปัญหาการจัดการขยะกระตุ้นเตือนให้มีการตั้งคำถามถึงวิธีการบริโภคของทุกส่วนบนเกาะ รวมถึง ผังอุทยานฯ ด้วย ปัญหาการจัดการขยะทั้งสดและแห้งของชุมชนมอแกนไม่ใช่ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อบริเวณ อ่าวที่อยู่อาศัยของชุมชนมอแกนเท่านั้น หากปัญหานี้ยังเกี่ยวข้องกับพื้นที่อ่าวอื่น ๆ ในบริเวณหมู่เกาะสุรินทร์ รวมถึง พื้นที่หน่วยพิทักษ์อุทยานฯ ที่เป็นแหล่งรองรับนักท่องเที่ยวและมีปริมาณขยะที่เกิดขึ้นตามมาจากการให้บริการ เช่นกัน ปัญหาขยะเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศในภาพรวมด้วย

การจัดการกับปริมาณขยะจำนวนมากที่สะสมเพิ่มขึ้นในบริเวณเกาะที่ห่างไกลจากฝั่งนั้นเป็นเรื่องยาก เพราะเกาะมีพื้นที่จำกัด มีระบบนิเวศที่เปราะบาง หากต้องเคลื่อนย้ายขยะมาจัดการบนฝั่งก็มีต้นทุนในการขนส่ง สูง จึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือในการจัดการทั้งการวางแผน การศึกษาขีดความสามารถในการรองรับ เทคนิค วิธีการกำจัด การให้ความรู้ความเข้าใจต่อชุมชนและนักท่องเที่ยวรวมทั้งเจ้าหน้าที่ของอุทยานฯ ในการช่วยกันลด ปริมาณและกำจัดขยะ รวมถึงการกำหนดมาตรการต่าง ๆ เพื่อควบคุมและป้องกันความเสี่ยงที่อาจส่งผลกระทบต่อ ทรัพยากรธรรมชาติและชุมชน

3.2.2 ปัญหามลพิษทางเสียง

ปัญหามลพิษทางเสียงที่สำคัญสำหรับชุมชนคือเสียงจากเครื่องยนต์เรือ เสียงจากเครื่องปั่นไฟ และเสียง จากลำโพงขนาดใหญ่

แต่เดิมเรือเป็นทั้งบ้านและพาหนะที่สำคัญต่อวิถีการหาอยู่หากินกับทะเล เกาะ และชายฝั่ง และเรือกำบัง ดังเดิมก็ใช้ใบเรือหรือแรงคนกรรเชียง แต่ด้วยวิถีการดำรงชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป ชาวมอแกนในปัจจุบันจึงหันมาใช้ เรือหัวโทงติดเครื่องยนต์ที่ส่งเสียงดัง นอกจากเสียงของเครื่องยนต์เรือมอแกนเองแล้ว ในปัจจุบัน หมู่บ้าน มอแกนเป็นพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยว มีผู้มาเยี่ยมชมวิถีชีวิตชาวมอแกนบ่อยครั้งในช่วงฤดูกาล ท่องเที่ยว เสียงเครื่องยนต์เรื่อนำเที่ยวของบริษัททัวร์ต่าง ๆ จึงส่งเสียงกลบเสียงธรรมชาติของคลื่นทะเล อ่าวบอนใหญ่เช่นกัน

วิถีบริโภคใหม่ ๆ ได้คืบคลานเข้ามาสู่ชุมชนอย่างรวดเร็ว จากการวิจัยพบว่าก่อนเกิดเหตุการณ์สึนามิ (พ.ศ. 2547) หมู่บ้านมอแกนไม่มีเครื่องปั่นไฟ แต่บางบ้านมีแบตเตอรี่รถยนต์เพื่อที่จะชาร์จและเก็บไฟจาก ผังอุทยานฯ มาต่อกับอุปกรณ์ไฟฟ้าภายในบ้าน โดยในช่วงนั้นมีบ้านเรือนที่มีโทรทัศน์ขาวดำ ร้อยละ 43 ของ ครัวเรือนทั้งหมด ร้อยละ 37 มีวิทยุ และร้อยละ 26 มีชุดสเตอริโอ (นฤมลและคณะ 2549: 18) ภายหลังสึนามิ บ้านเรือนและสิ่งของถูกทำลายไปกับคลื่นยักษ์จนหมดสิ้น

ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2551 พบว่ามี 6 บ้านในชุมชนที่มีเครื่องปั่นไฟที่ใช้น้ำมันดีเซล (ขนาดตั้งแต่เครื่องยนต์ เล็กคือฮอนด้า 6.5 แรงม้า ถึงเครื่องยนต์เรือ 115 แรงม้า) และมีโทรทัศน์สีรวมทั้งเครื่องเล่นดีวีดี เมื่อปั่นไฟแล้ว บ้านอื่น ๆ โดยรอบก็นิยมต่อพ่วงสายไฟไปใช้ ในปีนั้นมีบ้าน 10 หลังที่มีโทรทัศน์ขาวดำ (คิดเป็นร้อยละ 20 ของ ครัวเรือนทั้งหมด) ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2555 พบว่าหมู่บ้านมอแกนมีเครื่องปั่นไฟฟ้า 3 เครื่องที่ยังใช้งานได้

เสียงเครื่องปั่นไฟทำลายความสงบของชุมชนในช่วงเวลาพักผ่อนที่ชาวมอแกนควรได้พักผ่อนและพูดคุย สันติกันภายในครอบครัว นอกจากนี้ ชาวมอแกนยังนิยมฟังเครื่องเสียงที่ต่อกับลำโพงขนาดใหญ่ จึงได้ยิน เสียงเพลงดังสนั่นแทนการฟังเสียงคลื่นลมและเสียงจากป่าธรรมชาติบนเกาะ เสียงเครื่องปั่นไฟและเสียงเพลง

ดังลั่นจากลำโพงนั้นนอกจากจะทำลายความสงบแล้วอาจส่งผลให้สุขภาพญาณการฟังการสังเกตสัญญาณจากทะเลและป่าที่มีนัยยะต่อทักษะภูมิปัญญาในการอยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมป่าและทะเลของมอแกนรุ่นใหม่ลดลง

นอกจากจะสร้างมลภาวะทางเสียงแล้ว เครื่องปั่นไฟยังสร้างภาระค่าใช้จ่ายเนื่องจากต้นทุนค่าน้ำมันดีเซลสูงขึ้นอย่างมาก การซื้อหาทำได้ยาก การใช้เครื่องไฟฟ้าในหมู่บ้านมอแกนในบางครั้งก็พบปัญหาไฟตกไฟไม่พอใช้ เนื่องจากปัจจุบันชาวมอแกนให้ความสนใจกับการดูละครโทรทัศน์และภาพยนตร์จากทีวีดีมอแกนรุ่นใหม่หลายคนจึงบริโภคสื่อซึ่งมีเนื้อหาทั้งที่เป็นประโยชน์และเป็นโทษ จนกระทั่งละเลยสื่อบุคคล สื่อพื้นบ้าน เพลงร้อง ดนตรีและการแสดงออกทางศิลปะแบบดั้งเดิม

ในปัจจุบันมูลนิธิสายเด็กได้รับการสนับสนุนจากบริษัทเอกชนติดตั้งแผงโซล่าเซลล์ในชุมชนเพื่อที่ชาวมอแกนจะได้ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการซื้อน้ำมันดีเซล โดยจะติดตั้งแผงโซล่าเซลล์สำหรับแต่ละบ้าน อย่างไรก็ตาม ชาวมอแกนมีวัฒนธรรมในการย้ายบ้านหากอยู่อาศัยแล้วไม่สบาย จึงเป็นอีกประเด็นที่ควรคำนึงถึงในการวางแผนติดตั้งเครื่องมืออุปกรณ์ที่ถาวร

ปัญหามลพิษทางเสียงจากเครื่องยนต์เรือ จากเครื่องปั่นไฟ และจากการฟังเพลงด้วยลำโพงขนาดใหญ่เป็นปัญหาที่อาจไม่ได้ส่งผลกระทบที่ชัดเจน แต่เสียงที่ดังมากนั้นมีผลกระทบต่อสไตประสาทโดยเฉพาะสำหรับเด็กทารกและเด็กเล็ก และอาจจะมีผลในระยะยาวต่อการได้ยิน นอกจากนี้ หากคำนึงถึงว่าพื้นที่นี้เป็นอุทยานแห่งชาติที่ควรจะมีเสียงสงบแล้ว ก็ควรจะมีการควบคุมเสียงให้อยู่ในระดับที่ไม่ดังรบกวนจนเกินไป

3.2.3 ปัญหาสัตว์เลี้ยงและการเลี้ยงสัตว์

แต่เดิมชาวมอแกนมักจะเลี้ยงสุนัขไว้เพื่อช่วยล่าหมูป่าและเฝ้าบ้านหรือเฝ้าเรือ บางครอบครัวก็เลี้ยงไก่จำนวน 2-3 ตัว ในช่วงปี พ.ศ. 2553-2554 การเลี้ยงสัตว์มีแนวโน้มว่าจะเป็นปัญหามากขึ้นเพราะมีผู้นำสัตว์เลี้ยงมามากขึ้น ชาวมอแกนส่วนหนึ่งยังขาดความรู้ความเข้าใจและสำนึกต่อการเลี้ยงสัตว์ รวมทั้งความรับผิดชอบต่อสังคมเพื่อนบ้านที่อยู่อาศัยร่วมกัน ในปี พ.ศ. 2553 หมู่บ้านมีสุนัขไม่ต่ำกว่า 20 ตัว เมื่อสุนัขโตขึ้นตามอายุ ประกอบกับไม่ได้รับการเอาใจใส่ดูแลที่ถูกต้องจากเจ้าของ เพราะมีการปล่อยให้หาเศษอาหารกินเอง หรือบางครั้งถูกเด็กหรือผู้ใหญ่บางคนแกล้ง ทำให้สุนัขมีความก้าวร้าวมากขึ้น สุนัขบางตัวไม่ได้รับการเอาใจใส่เป็นขี้เรื้อน แม้ว่าจะเคยมีการจับสุนัขมาทำหมัน แต่ปัญหายังคงอยู่เพราะเป็นการจัดการเฉพาะสุนัขที่มีอยู่ทั้งหมดบนเกาะ แต่ไม่ได้ควบคุมการนำสุนัขใหม่จากที่อื่นเข้ามาในหมู่บ้าน (โครงการนำร่องอันดามัน 2554: 33)

ในปี พ.ศ. 2554 ปัญหาเกี่ยวกับสุนัขได้รับการดูแลควบคุมจำนวนและป้องกันการแพร่ขยายพันธุ์อย่างเข้มงวดจากทางอุทยานฯ จนเหลือสุนัขเพียงไม่กี่ตัว แต่การแก้ปัญหาไม่ได้สร้างการมีส่วนร่วมจากชุมชน ไม่มีความพยายามที่จะกำหนดกฎกติการ่วมกัน ขาดการสร้างความรู้ความเข้าใจและการดูแลควบคุมกฎอย่างต่อเนื่อง และไม่เน้นความรับผิดชอบของมอแกนต่อการนำสัตว์มาเลี้ยงในชุมชน

ในปัจจุบันพบว่าชาวมอแกนหลายครอบครัวนำแมวมาเลี้ยง จากมุมมองของมอแกนแล้ว แมวเป็นสัตว์ขนาดเล็ก ดูแลไม่ยาก และไม่ดุอย่างสุนัข ดังนั้น การเลี้ยงแมวไม่น่าจะมีปัญหาอะไร แต่ปัญหาที่อาจเกิดตามมาในอนาคต คือการที่ชาวมอแกนปล่อยให้แมวหากินเอง ก็อาจจะทำให้แมวนั้นลักขโมยอาหารจากบ้านอื่น นอกจากนั้นยังอาจจะมีปัญหาอื่น ๆ เช่น มีกลิ่นเหม็นจากการขับถ่ายของแมว เกิดโรคติดต่อระหว่างคนกับแมว เช่น โรคหอบหืด

โรคมุมิแพ้ กลาก โรคพิษสุนัขบ้าในแมว และแมวเป็นสัตว์ที่มีรอบการผสมพันธุ์ดีกว่าสุนัขทำให้สามารถขยายพันธุ์ได้รวดเร็ว หากไม่มีการทำหมัน เป็นต้น ปัญหานี้เป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงโดยเฉพาะกับเด็กส่วนใหญ่ที่มีพฤติกรรมชอบคลุกคลีหรือเล่นกับสัตว์เลี้ยงที่อาจเป็นพาหะของโรคที่อาจติดต่อมาสู่คนได้ รวมถึงโรคติดต่อและอันตรายทั้งต่อสัตว์เลี้ยงและสัตว์ป่า เนื่องจาก โดยพฤติกรรมของสัตว์เลี้ยง เช่น สุนัข แมว นั้นจะควบคุมหรือจำกัดพื้นที่การเลี้ยงนั้นค่อนข้างทำได้ยาก เช่นเดียวกันกับการควบคุม “โรคติดต่อและอันตราย” จาก สัตว์เลี้ยงสู่สัตว์ป่า และสัตว์ป่าสู่สัตว์เลี้ยง โดยเฉพาะกับกลุ่มสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่มีการแพร่และรับโรคอาจจะเกิดขึ้นได้ ตัวอย่างของโรคในสัตว์เลี้ยงที่คร่าชีวิตสัตว์ป่าในพื้นที่อุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทั่วโลก เช่น โรคไข้หัดสุนัข (Canine distemper) โรคที่เกิดจากพยาธิ Toxoplasmosis ที่ติดต่อในสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมได้เกือบทุกชนิดรวมทั้งคนด้วย ซึ่งมักพบในแมวบ้าน และสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมอีกหลายชนิด โดยมีกลไกการแพร่เชื้อด้วยการที่สัตว์จำพวกแมวกินสัตว์พาหะที่มีพยาธิฝังตัวเข้าไป เมื่อถ่ายออกมาก็กระจายโรคได้ในระยะตัวอ่อน คนหรือสัตว์จึงสามารถที่จะติดเชื้อจากการสัมผัสโดยตรง หรือโดยอ้อม

3.2.4 ปัญหาสิ่งแวดล้อมสาธารณสุข

ด้วยเหตุที่มีการอยู่อาศัยร่วมกันในหมู่บ้านขนาดใหญ่ มีพฤติกรรมการกิน การใช้น้ำและอาหารที่ไม่ถูกสุขลักษณะในบางครั้ง ชาวมอแกนโดยเฉพาะเด็ก ๆ จึงเผชิญกับปัญหาสุขภาพ เช่น โรคหวัด ตาแดง พยาธิ โรคผิวหนัง ฯลฯ “หมอน้อย” หรือเจ้าหน้าที่สาธารณสุขชุมชนและครูจากศูนย์เรียนรู้ชุมชนได้พยายามจัดการดูแลความสะอาดของเสื้อผ้า ร่างกาย มือ เท้า เล็บของเด็กอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งให้เด็กโตช่วยดูแลเด็กเล็ก สำหรับผู้ใหญ่แล้ว พฤติกรรมหลายอย่างก็แสดงให้เห็นถึงการขาดความเอาใจใส่ดูแลให้สภาพแวดล้อมสะอาดปราศจากโรคภัยและความเสี่ยงต่าง ๆ เช่น เรือหลายลำที่ลากขึ้นมานอนบนบกไม่ว่าจะเป็นเรือหัวโทงหรือเรือแจว ก็มักจะไม่ได้คว่ำลงเพื่อป้องกันไม่ให้น้ำขัง บริเวณหมู่บ้านจึงมีเรือหลายลำที่เป็นแหล่งน้ำขังเพาะพันธุ์ยุงหลังจากที่ฝนตก การอยู่ติดที่อย่างถาวรในหมู่บ้านขนาดใหญ่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่จะต้องอาศัยความเข้าใจและการปรับตัวทั้งด้านสุขภาพอนามัย ด้านความรับผิดชอบร่วมในสังคม และด้านความเข้าใจหลักการอนุรักษ์ที่บูรณาการระหว่างชนบวัฒนธรรมดั้งเดิมและการจัดการสมัยใหม่โดยอุทยานฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในช่วงเปลี่ยนผ่านนี้

ตารางแสดงจำนวนผู้เสียชีวิตและสาเหตุหลัก

ปี	จำนวนผู้เสียชีวิต	สาเหตุหลักในการเสียชีวิต (ข้อมูลจากชุมชน)
2550	4	เป็นไข้ไม่สบาย / ผู้เสียชีวิตรายหนึ่งเป็นเด็กที่ท้องเสียอย่างรุนแรง
2551	7	สูงอายุ / ผู้เสียชีวิต 2 รายเป็นเด็กที่มีอาการไข้ตัวร้อนและอีกรายท้องเสียรุนแรง
2552	2	สูงอายุ / เป็นไข้เรื้อรัง
2554	3	ไอเรื้อรัง / เป็นไข้ไม่สบาย
2555	2	สูงอายุ / เป็นไข้เรื้อรัง

ที่มา : เก็บข้อมูลโดยโครงการนำร่องอันดามัน

ในอดีตเมื่อมอแกนเจ็บไข้ไม่สบายและต้องขึ้นฝั่งเพื่อรักษาพยาบาล ส่วนใหญ่จะเดินทางมาที่โรงพยาบาล กระบุรี ในจังหวัดพังงา ในกรณีที่มอแกนเจ็บหนักและทางโรงพยาบาลกระบุรีไม่สามารถรักษาพยาบาลหรือดูแลได้ ก็จะถูกส่งต่อไปที่โรงพยาบาลตะกั่วป่าซึ่งมักจะต้องเสียค่าใช้จ่ายรักษาพยาบาลเอง เนื่องจากมอแกนส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับสิทธิหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า การขึ้นฝั่งมาโรงพยาบาลต้องมีค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ค่าอาหารของญาติ นอกจากนี้ ชาวมอแกนส่วนหนึ่งไม่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้คล่อง เหล่านี้จึงเป็นปัญหาอย่างยิ่งและส่งผลให้ชาวมอแกนไม่อยากเดินทางขึ้นฝั่งเพื่อมาเข้ารับการรักษาพยาบาล หากไม่ป่วยหนักจนเกินเยียวยาก็มักจะใช้การรักษาตามแบบดั้งเดิม

จากสถานการณ์ปัญหาข้างต้น โครงการฯ ได้จัดให้มีกองทุนเพื่อช่วยเหลือให้ผู้ป่วยมอแกนและญาติสามารถจะขึ้นมารักษาพยาบาลบนฝั่งได้ กองทุนดังกล่าวตั้งขึ้นเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2548 โดยเจ้าหน้าที่และพยาบาลโรงพยาบาลกระบุรี เป็นผู้ดูแลกองทุน แต่เดิมในชุมชนมอแกนยังไม่มีการจัดระบบข้อมูลและบันทึกเกี่ยวกับผู้ป่วยและมอแกนที่ได้รับการตรวจสุขภาพ ในอดีตเมื่อมีหน่วยแพทย์อาสา หน่วยมาลาเรีย หน่วยแพทย์ทหารเรือมาตรวจสุขภาพ หรือแจกยาให้มอแกน จึงไม่มีการประสานข้อมูลกัน ภายหลังการประชุมและประสานงานระหว่างโรงพยาบาลกระบุรี สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ อนามัยเกาะพระทอง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมอแกน องค์กรพัฒนาเอกชนและโครงการฯ เมื่อปี พ.ศ. 2548 จึงได้ร่วมกันจัดทำ family folder ของประชากรชุมชนมอแกนขึ้นโดยสำนักงานสาธารณสุขอำเภอกระบุรี (สสอ.) เป็นผู้ดูแลแฟ้มข้อมูลดังกล่าว อีกทั้งเป็นหน่วยประสานกลางในการดูแลด้านสุขภาพอนามัยของชาวมอแกน

3.2.5 ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ

วิถีการดำรงชีวิตของชาวมอแกนนั้นใช้วิธีการเก็บหาเพื่อการยังชีพมาแต่ดั้งเดิมจนถึงปัจจุบัน แม้ในระยะหลังจะมีการนำทรัพยากรธรรมชาติที่เก็บหาได้ในการแลกเปลี่ยนกับคนภายนอก และพัฒนามาเป็นการซื้อขายแลกเปลี่ยนกับเจ้าแก้วบนฝั่ง และเพื่อการซื้อหาข้าวของอุปโภคบริโภคที่จำเป็น เช่น ข้าวสาร อาหารแห้ง ในช่วงฤดูแล้งหรือฤดูกาลท่องเที่ยวชาวมอแกนก็ยังคงพึ่งพาการเก็บหาทรัพยากรธรรมชาติบริเวณชายฝั่งและทะเลเป็นหลัก โดยอาศัยทักษะภูมิปัญญาและเครื่องมือเครื่องใช้ที่เรียบง่ายในการเก็บหา เช่น การดำน้ำ แหวงปลา ตกปลา แล้วนำปลาหรือสัตว์ทะเลที่ได้ไปขายให้กับทางโรงครัวของสำนักงานอุทยานแห่งชาติ หมู่เกาะสุรินทร์ และเจ้าหน้าที่หน่วยงานอื่น ๆ ที่ประจำอยู่ในพื้นที่บ้าง ซึ่งการใช้ทรัพยากรในส่วนนี้ของชาวมอแกนไม่ได้ส่งผลกระทบต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยรวมของพื้นที่อุทยานฯ เนื่องจากปริมาณที่เก็บหาและเจ้าหน้าที่ช่วยรับซื้อไว้เพื่อช่วยเหลือจนเจือชาวมอแกนให้มีรายได้ในฤดูกาลท่องเที่ยวเป็นจำนวนที่ไม่มากนัก

อย่างไรก็ดี ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในเขตพื้นที่อนุรักษ์นั้นควรมีแนวทางในการ ป้องกัน และส่งเสริมจิตสำนึกร่วมในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ร่วมกันในลักษณะพึ่งพิงอาศัย อาทิ การกำหนดโควตาของปริมาณที่จะมีการอะลูมิเนียมให้จับหาได้ โดยการสร้างข้อตกลง จัดโควตาโดยการมีส่วนร่วมของชาวมอแกน หมายรวมถึงส่วนอุทยานฯต้องทำความเข้าใจและรับรู้ร่วมกันกับชาวมอแกนด้วย อาทิ การรับรู้แหล่งรับซื้อคือใคร ที่ไหนบ้าง และในประเด็นการอนุรักษ์สิ่งมีชีวิตหลายชนิดทั้งพืชและสัตว์ในเขตอุทยานฯ ควรมีแผนการส่งเสริมและสนับสนุนให้ชาวมอแกนที่มีวิถีชีวิตพึ่งพิงและผูกพันกับป่าและทะเลมาช้านานได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และ

พื้นฟู อาทิ การสนับสนุนการปลูกต้นไม้บางชนิดเพิ่มเติม โดยเฉพาะพืชที่มีการนำมาใช้ประโยชน์ในงานหัตถกรรมของชาวมอแกน

3.2.6 ปัญหาสิ่งแวดล้อมเชิงสังคม

ดังที่กล่าวแล้วว่าแต่เดิมชาวมอแกนเป็นสังคมที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ มีพื้นฐานอยู่บนระบบเครือญาติ แต่ในปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทำให้สังคมแบบเครือญาติของชาวมอแกนที่เคยมีความเอื้ออาทรกันในชุมชนเริ่มห่างเหินกัน ต่างคนต่างอยู่มากขึ้น และมีปัญหาสิ่งแวดล้อมเชิงสังคมที่ส่งผลกระทบต่อการอยู่ร่วมกันของชุมชนกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

อิทธิพลจากสังคมภายนอกยังคงส่งผลกระทบให้วิถีมอแกนถูกดึงเข้าสู่การพึ่งพาภายนอกอย่างต่อเนื่อง ชาวมอแกนซึมซับพฤติกรรมการบริโภคใหม่ ๆ ในปัจจุบันมีครัวเรือนที่เปิดร้านค้าเล็กๆ ขายของภายในชุมชน รวมทั้งมีร้านค้าสวัสดิการชุมชน ส่วนหนึ่งของสินค้าคือขนมและน้ำอัดลมที่ไม่มีประโยชน์ทางโภชนาการ และทำให้เกิดค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นอย่างมากในครอบครัวเพราะเมื่อเด็ก ๆ เห็นขนมและน้ำหวานเหล่านี้ก็อยากจะบริโภคทั้งที่ไม่ได้ทำให้ท้องหรือมีประโยชน์คุ้มค่า

ร้านค้าบางร้านยังขายเหล้าขาว ซึ่งหลายคนในชุมชนบริโภคจนมีเมามาและเกิดการทะเลาะเบาะแว้ง คนภายนอกมักจะมองว่าเหล้าขาวเป็น “วัฒนธรรม” อย่างหนึ่งของชาวมอแกน ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ผิด ในสมัยก่อน มีการใช้เหล้าขาวเป็นเครื่องเซ่นในพิธีกรรม การดื่มจึงอยู่ในบริบทของการทำพิธีและดื่มเพื่อที่จะสร้างความเป็นหนึ่งระหว่างวิญญาณในธรรมชาติกับมนุษย์ และระหว่างมนุษย์ด้วยกัน นอกจากนั้น มีการใช้เหล้าขาวเพื่อเป็นยาหรือเป็นสารที่ทำให้รู้สึกผ่อนคลาย แต่เมื่อประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา มีการใช้ในปริมาณที่มากขึ้นและกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน ในระยะหลัง ชาวมอแกนรุ่นหลัง ๆ หันมาดื่มเหล้าชนิดอื่น ๆ รวมทั้งเบียร์ ยิ่งไปกว่านั้น เบียร์ยังถูกมองว่าเป็นเครื่องดื่มที่แสดงถึงความทันสมัย เพราะนักท่องเที่ยวและเจ้าหน้าที่หลายหน่วยงานและหลายบริษัทก็นิยมดื่ม บางทีก็ให้เบียร์แทนเงินค่าทิปแก่ชาวมอแกน จึงทำให้เกิดค่านิยมใหม่ในการดื่ม

สภาพหมู่บ้านมอแกนที่มีขนาดใหญ่ขึ้น มีบ้านหนาแน่นมากขึ้นในช่วงหลังสึนามิ ซึ่งทำให้เกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม อนามัยชุมชน และสังคม

ในมุมมองของชาวมอแกน ปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนไม่ว่าจะเป็นขยะที่สะสมเป็นจำนวนมาก น้ำกิน น้ำใช้ที่หยาบได้ไหลในบางครั้งเพราะท่อชำรุดหรือฝายเก็บน้ำมีใบไม้กิ่งไม้ทับถม ฯลฯ ได้สร้างความรำคาญหรือ เบื่อหน่ายให้กับครัวเรือน แต่ก็ยังไม่มีแนวคิดในการแก้ไขปัญหาโดยชุมชนอย่างจริงจัง เนื่องจากการขาด การรวมตัวกันและลักษณะสังคมที่เปลี่ยนไปทำให้เกิดการต่างคนต่างอยู่มากขึ้น ชาวมอแกนยังไม่ตระหนักว่าปัญหา เหล่านี้เป็นปัญหาร่วมกันในชุมชน และไม่เกิดแนวทางในการสร้างกฎกติกา สร้างเงื่อนไขในการอยู่ร่วมกันในชุมชน ขนาดใหญ่

ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาและปรับปรุงสถานการณ์จึงจะต้องมุ่งที่การทำงานกับชุมชนเพื่อที่จะดึง จุดแข็งและพลังชุมชนขึ้นมาแก้ไขปัญหาเหล่านี้ ในขณะเดียวกัน ปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งหมดที่กล่าวมาไม่สามารถจะ จัดการแก้ไขได้ด้วยชุมชนแต่เพียงฝ่ายเดียว เพราะมีปัจจัยแวดล้อมเกี่ยวข้องกับภายนอกมากมาย จึงต้องอาศัยการ ทำงานร่วมหลายภาคส่วนเพื่อที่จะส่งเสริมให้ชาวมอแกนยังคงเป็นส่วนสำคัญของนิเวศวัฒนธรรมของ หมู่เกาะสุรินทร์ได้ต่อไป

4. แนวทางในการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชน

4.1 การประสานข้อมูลและการทำงานร่วมกันของหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ที่ทำงานในพื้นที่

พื้นที่หมู่เกาะสุรินทร์มีหลายหน่วยงานและองค์กรลงไปทำงานในพื้นที่ แต่ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา สะท้อนให้เห็นว่าการทำงานมักจะเป็นไปในลักษณะเฉพาะเรื่องเฉพาะกิจ เฉพาะกลุ่มหรือเฉพาะความสนใจของ หน่วยงานและองค์กร รวมถึงช่วงและระยะเวลาของงบประมาณในการดำเนินงานของแต่ละองค์กรก็อาจจะไม่ ตรงกัน รวมทั้งการขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง จึงเกิดความซ้ำซ้อนและไม่ต่อเนื่อง นอกจากนั้น ก็ยัง ไม่ได้มีการประสานข้อมูลกัน ดังนั้น จึงควรมีการสรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมาและถอดบทเรียนร่วมกันเพื่อ พิจารณาถึงจุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหาอุปสรรค และเหตุผลที่ทำให้ปัญหาไม่ได้รับการแก้ไข รวมทั้งช่องว่างในการ ดำเนินงาน เพื่อที่จะวางแผนงานร่วมกันโดยมีวิสัยทัศน์ร่วมโดยคำนึงถึงชุมชนมอแกนในฐานะระบบ นิเวศวัฒนธรรมที่สำคัญของหมู่เกาะสุรินทร์

ในเอกสาร “ชุมชนมอแกนและอุรักลาไว้อยู่กับพื้นที่คุ้มครอง” (2549) ได้กล่าวถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 9 กลุ่มในบริบทของพื้นที่หมู่เกาะสุรินทร์⁸ และปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมในการวางแผนและการจัดการโดยบุคคล หน่วยงาน และองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การทำงานเรื่องชุมชนมอแกนไม่ควรจะเป็นเรื่องเฉพาะของชุมชน เท่านั้น แต่เป็นเรื่องของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับหมู่เกาะสุรินทร์ด้วย

⁸ นอกจากสำนักงานอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ กรมอุทยานฯ และชุมชนมอแกนแล้ว ยังมีหน่วยอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ กรมประมง สำนักงานอำเภอคุระบุรี (ซึ่งรวมถึงสำนักงานสาธารณสุขอำเภอ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ สำนักงานวัฒนธรรมอำเภอ ฯลฯ) องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะพระทอง ผู้ประกอบการธุรกิจและบริการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว นักวิชาการ เรือประมงพาณิชย์ องค์กรพัฒนา เอกชนและมูลนิธิ และหลังจากงานศึกษาชิ้นนั้นแล้ว หมู่เกาะสุรินทร์ยังมีสถานีย่อยของกองทัพเรือประจำอยู่เพิ่มเติมอีก และศูนย์เรียนรู้ชุมชนก็ ขยายและก่อสร้างใหม่เป็นอาคารที่ถาวรยิ่งขึ้น จึงถือว่าเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เพิ่มขึ้นมาจากเดิม

ปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนที่หนักหน่วงในปัจจุบันคือปัญหาขยะสะสม ที่ผ่านมานั้น การดำเนินงานส่วนใหญ่เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าและแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ เช่น ให้ชาวมอแกนเอาทรายมาฝังกลบน้ำทิ้งใต้ถุนบ้าน ให้ปิดกวาดทำความสะอาดหน้าบ้าน จัดหาถังขยะให้ ฯลฯ แนวทางการดำเนินการต่อไปจึงควรกำหนดนโยบายและแผนการจัดการที่ชัดเจนในระยะยาว ซึ่งจะต้องมองไปที่ต้นทางของขยะเหล่านี้นอกเหนือจากการมองที่ปลายทางของการกำจัดขยะ การมีเตาเผาขยะเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายทาง และอาจจะไม่เหมาะสมหากขยะส่วนใหญ่เป็นขยะสด หรือเป็นขยะที่ไม่สามารถกำจัดได้ด้วยการเผา ที่ผ่านมา เคยมีการพูดคุยถึงความพยายามที่จะนำเศษขยะที่เป็นสารอินทรีย์นำมาอัดแท่งเป็นถ่านก้อน (briquette) ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนมอแกนลดการพึ่งพาไม้ตามธรรมชาติด้วย แต่ก็ยังไม่ได้มีองค์กรหรือหน่วยงานใดเข้ามาให้การสนับสนุนเรื่องนี้อย่างจริงจัง นอกจากนั้น ต้นทางของขยะเหล่านี้ ทั้งร้านค้าในชุมชนและวิถีบริโภคที่เลียนแบบกันก็เป็นสิ่งที่จะต้องสร้างการตระหนักรู้และทำให้ชุมชนสามารถจัดการขยะและลดผลกระทบได้

และที่สำคัญคือควรมีแผนการจัดการขยะและของเสียในอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ที่ครอบคลุมไปถึงหมู่บ้านมอแกนด้วยเช่นกัน มิใช่กำจัดขยะแต่เพียงบริเวณที่บริการนักท่องเที่ยวเท่านั้น แผนการจัดการขยะนี้จะต้องคำนึงถึง ต้นทาง ของขยะ และวิธีการบริโภค/บริการภายในอุทยานฯ ด้วย เพราะอุทยานฯ ไม่ควรจะเป็นแหล่งบริการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวที่คุ้นชินกับวิถีบริโภคแบบในเมือง (การบริโภคที่สิ้นเปลือง ภาชนะบรรจุภัณฑ์แบบใช้แล้วทิ้ง ปริมาณขยะที่เพิ่มมากขึ้น ฯลฯ) แต่ควรจะเป็นแหล่งสร้างจิตสำนึกที่ใส่ใจต่อธรรมชาติและขีดจำกัดในการรองรับ

4.2 การวางแผนสิ่งแวดล้อมชุมชนโดยให้ชาวมอแกนมีส่วนร่วม

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าชุมชนอ่าวบอนใหญ่กลายเป็นชุมชนถาวรที่มีขนาดใหญ่ ดังนั้น จึงเกิดปัญหาหลายอย่างไม่ว่าจะเป็นเรื่องขยะสะสม น้ำจืดไม่พอใช้ ห้องน้ำห้องส้วมใช้การไม่ได้ มีมลพิษทางเสียง สัตว์คมอ่อนแอ ฯลฯ หากปล่อยให้เป็นเช่นนี้ต่อไป ปัญหาจะลุกลามบานปลายและแก้ยากขึ้น จึงจะต้องมีการวางแผนชุมชนและสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่ถาวรแห่งนี้ด้วย โดยมีการทำงานร่วมระหว่างหลายภาคส่วนรวมทั้งชุมชนเองเพื่อกำหนดการใช้ที่ดินเพื่อการเพาะปลูก มีการกำหนดกฎกติการ่วมกันและมีแนวทางในการบำรุงรักษาแหล่งน้ำ สาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐานในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ควรมีแผนในการบันทึกเก็บข้อมูลสิ่งแวดล้อมชุมชนโดยชาวมอแกนเป็นนักปฏิบัติการเอง อาทิ ข้อมูลจำนวนประชากร ครีวเรือน แหล่งน้ำจัดธรรมชาติ จุดหรือที่ตั้งระบบสาธารณูปโภคที่เป็นสาธารณะใช้ร่วมกันอย่างจุดจ่ายน้ำ ห้องน้ำห้องส้วม ฯลฯ รวมถึงต้องมีการบันทึกสภาพ สถานการณ์ปัญหาที่ควรได้รับการปรับปรุงแก้ไข ซึ่งข้อมูลสิ่งแวดล้อมชุมชนเหล่านี้จะเป็นฐานข้อมูลสิ่งแวดล้อมชุมชนที่จะเป็นประโยชน์ในการสนับสนุนการวางแผนการดูแล อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและการบริหารจัดการด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องต่อไป

นอกจากนั้น ควรจะสร้างการมีส่วนร่วมจากชุมชนอย่างแท้จริงโดยเปิดโอกาสให้มีการสื่อสารสองทาง ที่ผ่านมามหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ตมักจะเข้ามาบอกหรือสั่งให้ผู้นำชุมชนดำเนินการตามคำสั่งนั้น ๆ ชุมชนจึงขาดโอกาสในการร่วมคิดร่วมทำ เมื่อประมาณ 4-5 ปีที่ผ่านมา มีชาวมอแกนกลุ่มหนึ่งที่เสนอให้มีการแยกหมู่บ้านขนาดใหญ่นี้ออกเป็นชุมชนเล็ก ๆ ตามวิถีดั้งเดิม ชาวมอแกนกลุ่มนั้นต้องการสร้าง “สังคมตัวอย่าง” ที่เป็นสังคมปลอดเหล้า มี

การสร้างกฎกติกาชุมชนร่วมกัน มีการรื้อฟื้นศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิม และอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคี โดยจะขอตั้งหมู่บ้านที่อ่าวบอนเล็กซึ่งเป็นอ่าวที่ตั้งหมู่บ้านเดิมก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์สึนามิ

ความตั้งใจในการสร้างสังคมตัวอย่างนี้จะเป็นผลดีต่อการวางแผนชุมชนในอนาคต โดยเฉพาะในเรื่องการจำกัดพฤติกรรมการบริโภคและการเปลี่ยนแปลงสู่สังคมเมือง ยิ่งไปกว่านั้น การให้สิทธิตั้งบ้านเรือนตามอ่าวต่าง ๆ น่าจะเป็นผลดีในแง่ที่มือแกนจะสามารถช่วยสอดส่อง เป็นหูเป็นตาให้อุทยานฯ ได้ หากมีคนลักลอบเข้ามาจับสัตว์น้ำหรือตัดไม้บริเวณเขตอุทยาน แต่ทางอุทยานฯ ก็ไม่ได้รับฟังหรือใส่ใจในข้อเสนอแนะนี้ นอกจากนี้ ก็มีข้อเสนอแนะอีกหลายเรื่อง เช่น การจัดระเบียบร้านค้าและการห้ามเหล้าเบียร์ในชุมชน การแก้ปัญหาการเล่นไฟฟ้ ฯลฯ ซึ่งหากไม่ได้รับความร่วมมือจากภาคส่วนอื่น ๆ และไม่มีการทดลองนำร่องแล้ว ก็จะไม่มีความหวังว่าจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ หรือมีปัญหาอุปสรรคอย่างไร

ดังนั้น การวางแผนสิ่งแวดล้อมชุมชนโดยให้ชาวมอแกนมีส่วนร่วมนั้นจะบรรลุผลก็ต่อเมื่อมีหน่วยงาน/องค์กรที่ทำงานร่วมกันอย่างจริงจังและต่อเนื่อง และเปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมจริงแม้ว่าจะต้องใช้เวลายาวนานในการดำเนินการ

4.3 การสร้างการรวมกลุ่มและการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

ที่ผ่านมา การทำงานช่วยเหลือชุมชนนั้นออกมาในแนว “สังคมสงเคราะห์” คือเน้นการให้สิ่งที่ดีกว่า) ชาวมอแกนขาดแคลน ซึ่งการช่วยเหลือดังกล่าวแทนที่จะทำให้ชุมชนรวมกลุ่มกันได้และมีความเข้มแข็ง แต่กลับทำให้ชุมชนอ่อนแอลงและหวังพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอกตลอดมา ในระยะหลัง ชาวมอแกนจึงมักจะเรียกร้องค่าตอบแทนหรือเรียกร้องสิ่งของเมื่อถูกคาดหวังให้ช่วยงานบางอย่าง ทั้งที่เป็นงานเพื่อส่วนรวมหรือเพื่อสวัสดิภาพของชาวมอแกนทั้งชุมชน ดังนั้น การสร้างการรวมกลุ่มและการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนจึงไม่ใช่เรื่องง่ายนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่บ้านขนาดใหญ่ที่ชาวมอแกนมีวิถีต่างคนต่างอยู่เพิ่มมากขึ้น

การทำงานแบบเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนคือการเข้าไปฝังตัวอยู่ในชุมชน เรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรม แล้วหาช่องทางสร้างการรวมกลุ่ม หรือ “organize” ชุมชนโดยอาศัยกิจกรรมที่อิงกับรากฐานทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็งมาแล้วในหลายพื้นที่ และเป็นหลักการทำงานที่ตรงกับคำว่า “เข้าใจ... เข้าถึง... พัฒนา” แต่การทำงานเช่นนี้ต้องอาศัยเวลา ความตั้งใจและความอดทน รวมทั้งต้องได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น งานเช่นนี้ไม่ใช่จะง่ายไปไม่ได้ แต่ต้องอาศัย “พี่เลี้ยง” หรือ “ผู้ประสาน” ที่เกาะติดกับพื้นที่ ให้ความรู้ความเข้าใจและสร้างกระบวนการคิดให้ชุมชน ทำงานอย่างต่อเนื่องยาวนานและมองชุมชนเป็นองค์กรรวมไม่ได้จับงานเฉพาะบางด้าน

หากมีการทำงานเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในลักษณะนี้ จะเป็นการแก้ปัญหาไม่ใช่เพียงแต่เรื่องสิ่งแวดล้อมชุมชนเท่านั้น แต่ยังช่วยทำให้ชุมชนสามารถจะเผชิญปัญหาอื่น ๆ ได้อีกในอนาคต ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงหลังสึนามิทำให้เกิดชุมชนมอแกนขนาดใหญ่ที่ปกหลักถาวรและเกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงสังคมอย่างมากนั้น ชุมชนต้องเรียนรู้ที่จะปรับตัวรวมทั้งเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่จำเป็นต่อชีวิตในสังคมใหญ่ในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสุขลักษณะ การรักษานามยชุมชน การเรียนรู้เรื่องการดูแลสุขภาพของสาธารณะและสำนึกส่วนรวม การ

อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ฯลฯ และที่สำคัญที่สุดคือการรักษาความเป็นชุมชนที่ดำรงอัตลักษณ์วัฒนธรรมที่สามารถจะอยู่คู่กับหมู่เกาะสุรินทร์ได้ต่อไปอย่างยั่งยืน

5. สรุปลำดับความสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน

วิถีของชาวมอแกนเกาะสุรินทร์เกิดและเติบโตมากับวิถีแห่งป่าและทะเลที่สวยงามและน่าอยู่ แต่ในปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทำให้ชาวมอแกนต้อง “อยู่ติดที่” และเกิดปัญหาทางสังคมและกายภาพที่ส่งผลกระทบต่อการอยู่ร่วมกันของชุมชนกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น หลายคนได้สะท้อนมุมมองต่อปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนดังที่กล่าวรายละเอียดไว้ในหัวข้อข้างต้น ซึ่งนำมาสู่การสรุปลำดับความสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนได้ ดังนี้

ปัญหา	ปัจจัยหรือสาเหตุของปัญหา	แนวทางในการจัดการปัญหา
1. ขยะสะสม	- การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการบริโภคของมอแกนสู่การบริโภคอาหารสมัยใหม่ที่บรรจุในหีบห่อพลาสติก แก้ว หรืออะลูมิเนียม ที่เป็นขยะย่อยสลายยาก - ปริมาณขยะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง หลุมฝังขยะเดิมไม่สามารถรองรับการจัดการขยะของทั้งหมู่บ้านได้ ขณะที่พื้นที่สำหรับการขุดหลุมขยะใหม่มีจำกัด - ที่มาของขยะมาจากหลายแหล่ง ทั้งขยะจากชุมชนเอง ขยะที่ถูกน้ำทะเลซัดขึ้นมาติดฝั่ง ขยะของเดิมที่ฝังอยู่ใต้ดินทราย และขยะจากการนำมาของผู้อื่นนอกชุมชน - ความร้อนที่เกิดขึ้นจากการเผาขยะในหลุมขนาดใหญ่ส่งผลกระทบต่อพืชพรรณ	- กำหนดนโยบายและแผนการจัดการขยะและของเสียในพื้นที่อุทยานฯ ในระยะยาวที่นำไปสู่การปฏิบัติได้จริง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น การควบคุมและบริหารจัดการต้นทางของขยะ และวิธีการบริโภค/บริการภายในอุทยานฯ - ค้นหาแนวทางที่เหมาะสมในการกำจัดขยะและขีดจำกัดในการรองรับที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวิถีชุมชน - การสร้างความตระหนักรู้แก่ชุมชน เช่น ปลุกจิตสำนึกลดการสร้างขยะและรณรงค์เก็บขยะ การคัดแยกขยะแต่ละประเภทเพื่อให้เข้าใจที่มาของขยะ - ตั้งเป้าหมายเป็นอุทยานฯ ปลอดขยะ (zero waste) ซึ่งครอบคลุมถึงบริเวณชุมชนด้วย
2. แหล่งน้ำจืดไม่เพียงพอ	- แหล่งน้ำจืดเพื่อการอุปโภคบริโภคในฤดูแล้งไม่เพียงพอสำหรับประชากรที่เพิ่มมากขึ้นจาก 2 หมู่บ้านที่มารวมกันหลังสิ้นนามิ	- กำหนดกฎกติการ่วมกันและมีแนวทางในการบำรุงรักษาแหล่งน้ำ รวมถึงจุดจ่ายน้ำในบริเวณชุมชน - จัดให้มีคณะทำงานบำรุงรักษาสมบัติ

ปัญหา	ปัจจัยหรือสาเหตุของปัญหา	แนวทางในการจัดการปัญหา
	- ชุมชนยังขาดสำนึกร่วมในการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า จึงมีปัญหาการปล่อยน้ำไหลทิ้ง ท่อรั่วซึม ฯลฯ	สาธารณะในหมู่บ้านและมีการดูแลอย่างต่อเนื่อง
3. ห้องน้ำห้องส้วม	- ห้องน้ำห้องส้วมที่สร้างไม่ได้วางแผนรองรับการใช้งานในระยะยาว - ชาวมอแกนส่วนใหญ่ยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับการรักษาความสะอาดเท่าที่ควร เมื่อห้องส้วมใช้การไม่ได้จึงถูกทิ้งร้างไป	- กำหนดกฎกติการ่วมกันและมีแนวทางในการบำรุงรักษาสาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐานอื่นในชุมชน - การให้ความรู้แก่ชุมชนในเรื่องสุขลักษณะและการรักษานามียของชุมชน
4. มลภาวะทางเสียง	- เสียงของเครื่องปั่นไฟและเครื่องยนต์เรือที่สร้างความรำคาญให้กับมอแกนรุ่นเก่าและอาจสร้างความคุ้นชินให้มอแกนรุ่นใหม่ ที่จะส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้สัมผัสเสียงและสัญญาณจากธรรมชาติและปรับตัวอยู่ร่วมกับธรรมชาติของชาวมอแกนได้ลดน้อยลง	- กำหนดกฎกติการ่วมกันโดยอุทยานฯ และชุมชนในการควบคุมเสียงให้อยู่ในระดับที่ไม่ดังรบกวนจนเกินไป - สนับสนุนการใช้ตัวกรองเพื่อบรรเทาเสียงดังจากเครื่องยนต์เรือ - รณรงค์ไม่ให้มีเครื่องเสียงในพื้นที่อุทยานฯ เน้นการฟังเสียงธรรมชาติ “Listen to nature”
5. ปัญหาสัตว์เลื้อยและการเลี้ยงสัตว์	- การเลี้ยงสัตว์ เช่น สุนัข แมว มีแนวโน้มว่าจะเป็นปัญหามากขึ้นเพราะมีผู้นำสัตว์เลื้อยมามากขึ้น - ชาวมอแกนส่วนหนึ่งยังขาดความรู้ความเข้าใจและสำนึกต่อการเลี้ยงสัตว์ รวมทั้งความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อนบ้านที่อยู่อาศัยร่วมกัน - หากไม่มีการควบคุมดูแลแล้ว สัตว์เลื้อยอาจจะส่งผลกระทบต่อการสาธารณสุขชุมชนและระบบนิเวศของเกาะสุรินทร์	- การกำหนดกฎกติการ่วมกันในการควบคุมจำนวนและการแพร่ขยายพันธุ์โดยการมีส่วนร่วมของอุทยานฯ และชุมชนอย่างต่อเนื่อง - การสร้างความเข้าใจและความรับผิดชอบของมอแกนต่อการนำสัตว์มาเลี้ยงในชุมชน - การให้ความรู้เรื่องระบบนิเวศอุทยานฯ และผลกระทบของสัตว์-พืชต่างถิ่น
6. ปัญหาสิ่งแวดล้อมสาธารณสุข	- การอยู่อาศัยร่วมกันในหมู่บ้านขนาดใหญ่ มีพฤติกรรมการกิน การใช้น้ำ และอาหารที่ไม่ถูกสุขลักษณะในบางครั้ง ชาวมอแกนโดยเฉพาะเด็ก ๆ	- การให้ความรู้และสร้างความตระหนักการเอาใจใส่ดูแลให้สภาพแวดล้อมสะอาดปราศจากโรคภัยและความเสี่ยงต่าง ๆ

ปัญหา	ปัจจัยหรือสาเหตุของปัญหา	แนวทางในการจัดการปัญหา
	จึงเผชิญกับปัญหาสุขภาพ เช่น โรคหัด ตาแดง พยาธิ โรคผิวหนัง ฯลฯ	- การสร้างเสริมสุขภาพชุมชน (health promotion) ที่นำโดยหมอน้อยและโรงเรียน - การติดตามเฝ้าระวังโรคบางชนิดที่สำคัญหรือพบบ่อยในชุมชน
7. ปัญหาสิ่งแวดล้อมเชิงสังคม	- ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ส่งผลให้ความสัมพันธ์ในชุมชนมีลักษณะต่างคนต่างอยู่มากขึ้น - การพึ่งพาสินค้าของสังคมภายนอกมากขึ้น โดยเฉพาะสินค้าที่ไม่มีคุณค่าทางโภชนาการและส่งผลกระทบต่อพฤติกรรม เช่น เด็กกินขนมสมัยใหม่ที่ไม่มีคุณค่าทางอาหารมากขึ้น และร้านค้าในชุมชนขายเหล้า และยังมีบุคคลภายนอกที่นำมาให้ด้วย	- การสร้างความตระหนักรู้ให้กับชุมชน โดยความร่วมมือจากชุมชนและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง - การรณรงค์เรื่องของบริจาคหรือของฝาก ขาวมอแกนที่คำนึงถึงสุขภาพกายและสิ่งแวดล้อมเชิงสังคม - การสร้างกติกาสำหรับร้านค้าชุมชนเพื่อป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม/สุขภาพ - การพิจารณาข้อเสนอให้มีการแยกหมู่บ้านเพื่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมเชิงกายภาพและสังคม

6. เอกสารอ้างอิง

โครงการนำร่องอันดามัน สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2554. การประเมินสถานการณ์ชุมชนชาวเลจากมุมมองของสิทธิเด็กและเยาวชน.

นฤมล อรุโณทัยและคณะ. 2549. ชุมชนมอแกนและอูรักลาโว้ยกับพื้นที่คุ้มครอง การเชื่อมโยงข้อมูลด้านเศรษฐกิจสังคมของชุมชนกับการวางแผนการจัดการพื้นที่คุ้มครอง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์.

นฤมล อรุโณทัย. 2552. “บ้านมอแกนและหมู่บ้านที่เปลี่ยนไป” ใน พลวัตชาติพันธุ์ภาคใต้: ผู้คนและชุมชนบริเวณเกาะและชายฝั่งอันดามัน (Southern Ethnic Dynamism: the Andaman Littoral and Marine Populations) กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาคผนวก ก: ตารางแสดงหน่วยงาน องค์กร มูลนิธิ ที่ทำงานกับชุมชนมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์ จ.พังงา

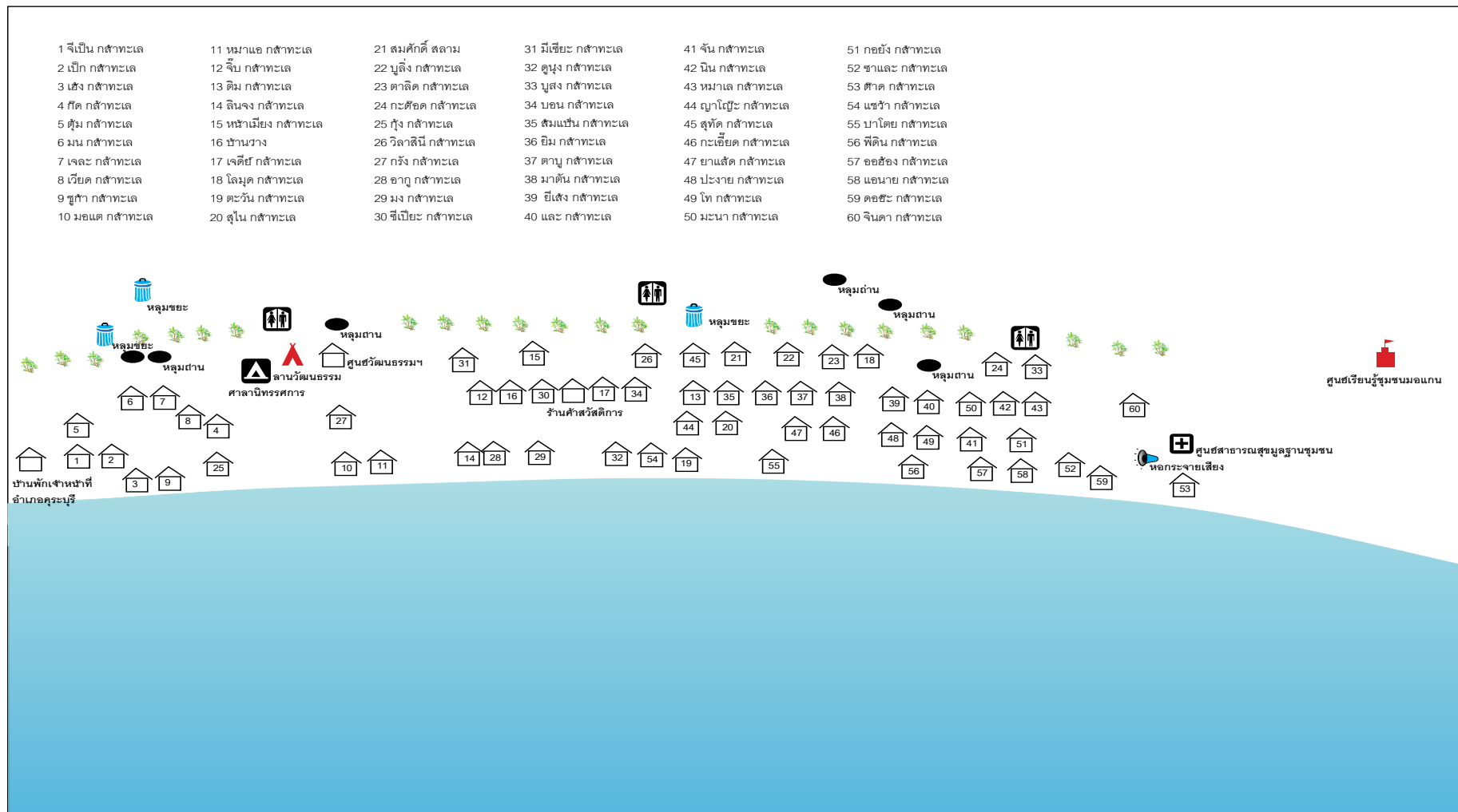
องค์กร	ความช่วยเหลือ
หน่วยงานรัฐ	
อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์	- ให้การช่วยเหลือเรื่องบ้านพักอาศัยถาวรกับชาวมอแกน สนับสนุนทุนและงบประมาณในการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานในชุมชน ห้างน้ำ
อำเภอกระบุรี	- ดูแลเรื่องความสงบเรียบร้อยทั่วไป - ออกหน่วยอำเภอเคลื่อนที่ร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ ของจังหวัด เพื่อไปสำรวจสถานะบุคคลและรับฟังปัญหาในช่วงต้นเปิดฤดูกาลท่องเที่ยวของทุกปี
ศูนย์ส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย	- ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดพังงา และศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอกระบุรีได้จัดตั้งศูนย์การเรียนชุมชนโดยใช้ชื่อว่า “ศูนย์การเรียนชุมชนชาวมอแกนอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์” เมื่อต้นปี 2548 เพื่อให้ความรู้แก่ชาวมอแกนตามพระราชดำริในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จนถึงปัจจุบัน โดยเปิดสอนเด็กมอแกนระดับก่อนประถมศึกษา(อายุ 3-5 ปี) และได้ขยายโอกาสทางการศึกษาโดยการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนสำหรับเด็กมอแกนจากเดิมมีเพียงช่วงชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 (ป.1-3) เป็นช่วงชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 (ป.4-6) ปัจจุบันมีครู 2 คน ซึ่งครูคนหนึ่งเป็นชาวมอแกนที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี - ดำเนินโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวมอแกน เช่น การฝึกอบรมทำน้ายา ชักผ้า และกิจกรรมห้องสมุดเคลื่อนที่ เป็นต้น
สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด และสำนักงานสาธารณสุขอำเภอ หน่วยมาลาเรีย	- งานอบรมกลุ่มแกนนำและอบรมฟื้นฟู อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน (อสม.) โดยคัดเลือกเจ้าหน้าที่จากอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ และอาสาสมัครทั่วไป ปัจจุบันการอบรมในส่วนนี้ยังไม่มีดำเนินการต่อ - งานบริการด้านการรักษาพยาบาลแก่ผู้ป่วยชาวมอแกน โดยการจัดหน่วยปฐมพยาบาลเคลื่อนที่ ณ อ่าวบอนใหญ่ และดำเนินการควบคุมและป้องกันโรคบริเวณที่ทำการอุทยานแห่งชาติ หมู่เกาะสุรินทร์ - สนับสนุนเรื่องสาธารณสุข โดยการจัดทำ “โครงการหมอน้อย” (ปัจจุบันยังทำงานอยู่ในพื้นที่เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง)

องค์กร	ความช่วยเหลือ
โครงการนำร่องอันดามัน สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ UNESCO	- วิจัยเชิงปฏิบัติการ เก็บข้อมูลสถานะบุคคลร่วมกับองค์กรที่เกี่ยวข้อง สร้างการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐ พัฒนาวัฒนธรรม ประเพณี รวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และกิจกรรมทางเลือกอาชีพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน พัฒนาข้อมูลพจนานุกรมศาสตร์พื้นบ้าน สังเคราะห์บทเรียนจากงานวิจัยสู่นโยบายในการพัฒนา
กองทัพเรือภาคที่ 3	- อำนวยความสะดวกให้กับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาช่วยเหลือชาวมอแกน เช่น การขนส่งอาหาร อุปกรณ์ และสิ่งของบริจาค - มีหน่วยแพทย์ทหารเรือให้บริการด้านสาธารณสุขกับมอแกนที่มีการเจ็บป่วยเล็กน้อยหรือต้องการความช่วยเหลือในกรณีฉุกเฉิน เช่น ขนส่งผู้เจ็บป่วยไปรักษาที่โรงพยาบาลบนฝั่ง เป็นต้น
หน่วยอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ กรมประมง	- ประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่ชาวมอแกนในการช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ - ในปี พ.ศ. 2537 เคยมีการจัดตั้งโรงเรียนเล็ก ๆ ขึ้นสอนวิชาพื้นฐาน เช่น ภาษาไทย คณิตศาสตร์ พลศึกษา ฯลฯ เพื่อให้เด็กมอแกนมีความรู้เบื้องต้นที่จะสามารถติดต่อสื่อสารกับสังคมใหญ่ได้
องค์กรรัฐและองค์กรรัฐ ท้องถิ่นอื่น ๆ	- เข้ามาทำงานและ/หรือให้การสนับสนุนเป็นครั้งคราว อาทิ สำนักงานวัฒนธรรมอำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะพระทอง เป็นต้น
หน่วยงานเอกชน	
มูลนิธิชัยพัฒนา	- ดำเนินงานกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวมอแกนตามแนวพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี - ให้นโยบายเกี่ยวกับงานในพื้นที่โดยประสานกับหน่วยงานรัฐ เช่น การส่งเสริมอาชีพ การสร้างเรือไฟเบอร์โดยใช้รูปแบบเรือกำบัง การให้บ้านถาวรเพื่อเป็นที่พักพิงบนฝั่ง ฯลฯ (ปัจจุบันยังลงมาในพื้นที่เป็นครั้งคราว) - งานส่งเสริมด้านการศึกษาและอาชีพ รับผิดชอบโดยกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม โดยจัดวิทยากรเข้าฝึกอบรม เพื่อพัฒนาฝีมืองาน จักสานจากใบเตย และการอบรมการพัฒนาฝีมืองานแกะสลักเรือจำลองจากไม้
โครงการสมเด็จพระเทพ รัตนฯ	- ประสานความร่วมมือกับศูนย์ส่งเสริมการศึกษานอกระบบฯ และศูนย์การเรียนรู้ ชุมชนมอแกน ดูแลสนับสนุนกิจกรรมด้านการศึกษา (ปัจจุบันยังทำงานอยู่ในพื้นที่)

องค์กร	ความช่วยเหลือ
ADRA	-เข้ามาช่วยทำระบบน้ำ และสาธารณสุข สนับสนุนเรือหัวโทง ในช่วงฟื้นฟูชุมชนหลังสึนามิ (สิ้นสุดโครงการ/กิจกรรม)
Andaman Discoveries	- ช่วยเรื่องข้าวสารและอาหารในช่วงฟื้นฟูชุมชนหลังสึนามิ - จัดกิจกรรม Eco-tourism พากลุ่มทัวร์นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมาใช้บริการทัวร์ดำน้ำและเดินป่าเส้นทางศึกษาธรรมชาติของกลุ่ม “มอแกนพาเที่ยว” ตั้งแต่ปี 2553
สิกขาเอเชีย	- สนับสนุนหนังสือเด็ก (สิ้นสุดโครงการ/กิจกรรม)
DC สุอันดามัน	- สนับสนุนโต๊ะเก้าอี้สำหรับศูนย์เรียนรู้ (สิ้นสุดโครงการ/กิจกรรม)
บริษัทธุรกิจท่องเที่ยว	- บางบริษัทสนับสนุนการประชาสัมพันธ์กิจกรรมมอแกนพาเที่ยว และ/หรือจ้างงานชาวมอแกนเป็นผู้ขับเรือ
มูลนิธิสายเด็ก ภายใต้การสนับสนุนของ องค์การแพลน (ประเทศไทย)	-จัดทำโครงการศึกษาและพัฒนาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและส่งเสริมคุณภาพชีวิตชาวมอแกนเกาะสุรินทร์ “เลปุยแห่น” หรือ สร้างฝันให้เป็นจริง -สนับสนุนด้านสุขภาวะ สาธารณสุขและสร้างเสริมประสบการณ์ของเด็ก ได้แก่ โครงการอาหารกลางวัน โดยจัดหากลุ่มแม่บ้านมอแกนมาช่วยประกอบอาหารที่ถูกต้องลักษณะให้กับเด็กในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน - สนับสนุนทุนและงบประมาณในการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานในชุมชน ได้แก่ หลุมขยะ ห้องน้ำ ศาลาเอนกประสงค์ พัฒนาระบบพลังงานทางเลือก“โซลาร์เซลล์” โดยการสนับสนุนจากการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค (กฟภ.)
มูลนิธิ และองค์กรเอกชน อื่น ๆ	-ลงมาทำงานให้การสนับสนุน และช่วยเหลือเป็นครั้งคราว อาทิ มูลนิธิกระต่ายในดวงจันทร์ มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอส.) เป็นต้น

ภาคผนวก ข: แผนผังหมู่บ้านมอแกนอ่าวบอนใหญ่ หมู่เกาะสุรินทร์

แผนที่หมู่บ้านมอแกน หมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา สํารวจเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2556

กิจกรรมที่ 4

การจัดกิจกรรมเพิ่มความรู้และทักษะสำหรับตัวแทนชุมชนและเยาวชน
โดยการจัดเรียนรู้ดูงาน ณ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคา
ชุมชนบ้านไร่ใน อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดระยอง และ
ชุมชนมอแกนบ้านทุ่งดาบ อำเภอเกาะพระทอง จังหวัดพังงา

กิจกรรมที่ 4 การจัดกิจกรรมเพิ่มความรู้และทักษะสำหรับตัวแทนชุมชนและเยาวชน
โดยการจัดเรียนรู้ดูงาน ณ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคา
ชุมชนบ้านไร่ใน อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดระยอง และชุมชนมอแกนบ้านทุ่งดาบ
อำเภอกะเปอร์ จังหวัดพังงา

1. หลักการและเหตุผล

การเพิ่มพูนความรู้และทักษะผ่านกิจกรรมการศึกษาเรียนรู้ดูงาน จัดเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับชุมชนมอแกน เพราะเป็นการช่วยส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพภายในตัวของคนในชุมชน ให้ได้รู้จักและเรียนรู้ถึงการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม การอยู่ร่วมกับชุมชนอื่น การใช้และดูแลรักษาทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชนอย่างเกื้อกูลกัน คนในชุมชนทั้งเด็กและเยาวชน กลุ่มคนทำงาน ผู้อาวุโส ต่างก็เป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาชุมชนมอแกน แต่กลุ่มคนเหล่านี้ยังขาดโอกาสในการเปิดโลกทัศน์และมุมมองใหม่ ๆ จากภายนอก รวมถึงการเรียนรู้เพื่อให้เท่าทันต่อสถานการณ์ที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงชุมชนหลากหลายด้าน

ที่ผ่านมาโครงการนำร่องอันดามัน สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นำโดย ดร.นฤมล อรุโณทัย และทีมงาน ได้แก่ นายพลเดช ณ ป้อมเพชร นางสาวกิงแก้ว บัวเพชร และนางสาวอุษา โคตรศรีเพชร ได้จัดกิจกรรมเรียนรู้ศึกษาดูงานให้กับชุมชนมอแกน อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ 3 ครั้ง ในช่วง พ.ศ. 2548-2553 และเห็นว่ากิจกรรมนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง ที่ช่วยพัฒนาศักยภาพกลุ่มมอแกนให้กลับมาคิดทบทวนการทำงานของชุมชนตนเองภายหลังการศึกษาดูงาน โครงการนำร่องอันดามันจึงมีแนวคิดที่จะต่อยอดและดำเนินกิจกรรมนี้ให้เกิดความต่อเนื่อง

กลุ่มมอแกนพาเที่ยว เป็นกลุ่มชายชาวมอแกนที่มีโอกาสเรียนรู้ดูงานในหลายพื้นที่ร่วมกับตัวแทนชาวมอแกนจากชุมชนอีกหลายคน คนกลุ่มนี้สามารถจะเป็นตัวแทนชุมชนในโอกาสต่าง ๆ ได้ แต่ผู้หญิงในชุมชนยังขาดโอกาสที่จะเรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการชุมชน โครงการนำร่องอันดามันจึงส่งเสริมกิจกรรมเพิ่มความรู้และทักษะสำหรับผู้หญิงที่เป็นตัวแทนชุมชน โดยการจัดการเรียนรู้ดูงานเพื่อที่กลุ่มผู้หญิงเหล่านี้จะเข้ามาหนุนงานพัฒนาชุมชน งานท่องเที่ยวชุมชน และได้รับความรู้หรือทักษะที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว/การอนุรักษ์/การเฝ้าระวังทรัพยากร เพื่อที่จะร่วมกับกลุ่มผู้ชายในการส่งเสริมกิจกรรมสาธิตมอแกนพาเที่ยวต่อเนื่องจากที่ทำมาแล้ว

2. วัตถุประสงค์การจัดกิจกรรมเพิ่มพูนความรู้และทักษะ

การจัดกิจกรรมนี้มีขึ้นเพื่อให้กลุ่มตัวแทนมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา ได้ศึกษาเรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ความสำคัญของระบบนิเวศทางทะเลและป่าไม้ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการทำงานพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ ยังเป็นการส่งเสริมให้ตัวแทนมอแกน

ได้รับประสบการณ์ใหม่ ๆ รวมทั้งถ่ายทอดประสบการณ์ให้สมาชิกคนอื่น ๆ รับทราบและหาแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของมอแกน อีกทั้งเป็นการค้นหากิจกรรมหนุนเสริมงานด้านการท่องเที่ยวชุมชน ค้นหาอาชีพทางเลือกตามความถนัดและเชี่ยวชาญ และเพื่อสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนภายในอำเภอ/จังหวัดใกล้เคียง

3. สถานที่จัดกิจกรรม

กิจกรรมเรียนรู้ศึกษาดูงาน (ครั้งที่ 4) จัดขึ้นที่ 1) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคา 2) ชุมชนบ้านไรโน อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดระยอง และ 3) ชุมชนมอแกนบ้านทุ่งตาบ อำเภอเกาะพะลวย จังหวัดพังงา

4. องค์กรที่สนับสนุน

กิจกรรมนี้ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานบริหารโครงการการสร้างเสริมความเข้มแข็งของเครือข่ายพื้นที่คุ้มครองทางทะเลอันดามัน กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช (โครงการ SAMPAN) ร่วมจัดกิจกรรมมอแกนเรียนรู้ดูงาน ครั้งที่ 4 ณ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคา ชุมชนบ้านไรโน อุทยานแห่งชาติแหลมสน จังหวัดระยอง และชุมชนบ้านทุ่งตาบ จังหวัดพังงา และทีมงานโครงการนำร่องอันดามัน สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สนับสนุนบุคลากร มีตัวแทนผู้ใหญ่และเยาวชนมอแกนจากอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา ร่วมกิจกรรมนี้ 16 คน

5. ขั้นตอนการศึกษาเรียนรู้ดูงาน มีดังนี้

5.1 ประชุมทีมงานและวางแผนกิจกรรม

5.1.1 การคัดเลือกผู้แทนชุมชนมอแกน ทีมงานพูดคุยปรึกษาเรื่องขั้นตอนการคัดเลือกผู้แทนชุมชนมอแกน โดยในการเพิ่มความรู้และทักษะครั้งนี้กลุ่มเป้าหมายคือผู้หญิงมอแกน เพราะส่วนใหญ่ผู้ชายจะได้ออกไปดูงานและประชุมภายนอกหมู่บ้าน แต่ผู้หญิงมักจะอยู่กับบ้านเพราะต้องดูแลบ้าน ดูแลลูกหลานและมีภาระรับผิดชอบเรื่องทำครัว ซักผ้า ฯลฯ แต่อันที่จริงแล้วผู้หญิงมีบทบาทเบื้องหลังการตัดสินใจของผู้ชายเป็นอย่างมาก ผู้หญิงจึงควรจะได้รับโอกาสในการศึกษาดูงานภายนอกบ้าง ทีมงานจึงเลือกแม่บ้านชาวมอแกนที่สมัครใจมาร่วมกิจกรรมจำนวน 14 คน ทั้งหมดแต่งงานแล้ว และ 13 คนมีลูกแล้วตั้งแต่ 1-3 คน นอกจากนั้นมีผู้แทนชุมชนที่เป็นชายอีก 2 คน

5.1.2 การกำหนดประเด็นในการเพิ่มพูนความรู้และทักษะ หลังจากการปรึกษาหารือกันแล้ว ทีมงานได้แบ่งการเรียนรู้ดูงานเป็น 2 ส่วน เพื่อให้ผู้ร่วมกิจกรรมเข้าใจทั้งเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับป่า และการทำงานเป็นกลุ่ม อีกส่วนหนึ่งเน้นเรื่องเกี่ยวกับชุมชน ซึ่งหัวข้อในการเรียนรู้คือการรวมกลุ่ม การเรียนรู้เรื่องการพึ่งตนเอง การพัฒนาอาชีพเสริม การพัฒนาชุมชนโดยหลักเศรษฐกิจพอเพียง การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการทำงานเพื่อชุมชน

5.1.3 การเลือกสถานที่จัดกิจกรรมและเลือกชุมชนดูงาน ทีมงานได้เลือกเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคาเป็นพื้นที่จัดกิจกรรม เพราะมีความสะดวกในเรื่องที่พัก-อาหาร ห้องประชุม-ที่จัดกิจกรรม มีวิทยากรที่มีประสบการณ์และเข้าใจในประเด็นชุมชนท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร ส่วนชุมชนที่เลือกในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ดูงาน ได้แก่ ชุมชนบ้านไร่ใน หมู่ที่ 7 ตำบลนาคา อำเภอสุขสำราญ จังหวัดระนอง เพราะเป็นชุมชนที่ได้รับรางวัลต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดการชุมชน และยังเป็นชุมชนตัวอย่างของแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอีกด้วย หลายครัวเรือนในชุมชนได้ค้นหาทางเลือกอาชีพและพร้อมที่จะแบ่งปันประสบการณ์ให้กับผู้มาเยือน อีกชุมชนหนึ่ง que เลือกคือชุมชนบ้านทุ่งดาบ อ.เกาะพระทอง จ.พังงา ที่เป็นชุมชนมอغلนซึ่งอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนและยังมีวิถีประมงพื้นบ้านที่พอเพียง เน้นการพึ่งตนเอง ผู้คนส่วนหนึ่งในชุมชนสามารถจะพูดภาษามอغلนได้ ทำให้การสื่อสารทำความเข้าใจและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชาวมอแกนและมอغلนเป็นไปได้ง่าย

5.2 เตรียมประสานวิทยากรและพื้นที่สำหรับจัดอบรมและทำกิจกรรม ทีมงานได้ปรึกษารื้อกับวิทยากรจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคา เพื่อเตรียมแผนและกำหนดการสำหรับกิจกรรม รวมทั้งประสานงานล่วงหน้ากับกลุ่มผู้นำชุมชนบ้านไร่ใน อำเภอสุขสำราญ และชุมชนบ้านทุ่งดาบ อำเภอเกาะพระทอง เพื่อบริหารเวลาและกิจกรรม เตรียมสถานที่ ได้แก่ อาคารฝึกอบรม พื้นที่บริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคา ศาลาเอนกประสงค์ประจำชุมชน บ้านผู้นำชุมชน บ้านผู้นำกลุ่มอาชีพ เตรียมอุปกรณ์สำหรับการเพิ่มพูนความรู้และทักษะผ่านกิจกรรมสันตนาการ เช่น เครื่องเขียน กระดาษ ปากกา นอกจากนั้น ก็ยังเตรียมการสำหรับอาหารสดที่จะต้องทำกับข้าวร่วมกัน เตรียมอาหารว่าง เครื่องดื่ม ฯลฯ หลังจากนั้นก็มีแบ่งทีมงานให้คอยเป็นพี่เลี้ยงดูแลและอำนวยความสะดวกในเรื่องต่าง ๆ

5.3 การจัดกิจกรรมและการสรุปงาน หลังจากที่ได้เตรียมการล่วงหน้าเรียบร้อยแล้ว ทีมงานก็ดำเนินการจัดกิจกรรมตามแผน และหลังจากที่การเรียนรู้ดูงานในแต่ละพื้นที่สิ้นสุดลง ทีมงานโครงการนำร่องอันดามันได้จัดให้ตัวแทนชาวมอแกนมีโอกาสพูดคุยแลกเปลี่ยนกับวิทยากรและผู้นำชุมชน สมาชิกกลุ่มได้ซักถาม ช่วยกันระดมความคิดว่าได้เรียนรู้และได้รับประโยชน์อะไรจากการศึกษาเรียนรู้ดูงานในแต่ละพื้นที่ รวมถึงความรู้สึกโดยรวม ความประทับใจต่อกิจกรรมต่าง ๆ และปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น ซึ่งทีมงานได้เขียนสรุปผลไว้ในหัวข้อที่ 7 สรุปผลการศึกษาดูงานชุมชน และการเพิ่มเติมความรู้และทักษะ หัวข้อที่ 8 ประโยชน์ที่ได้รับจากกิจกรรม (ควรอ่านควบคู่กับภาคผนวก ค ผลจากการตอบคำถามเพื่อประเมินงาน) และหัวข้อที่ 9 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาเรียนรู้ดูงานในอนาคต

6. ผลการดำเนินกิจกรรมเรียนรู้ดูงาน

6.1 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคา –กิจกรรมในส่วนนี้จัดขึ้นเพื่อสร้างการเรียนรู้และความเข้าใจต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับป่า และการทำงานเป็นกลุ่ม

กิจกรรมมอแกนเรียนรู้ดูงาน เริ่มต้นด้วย การปฐมนิเทศกลุ่ม ณ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคา โดยการแนะนำกำหนดการของกิจกรรมทั้งหมด วัตถุประสงค์ของกิจกรรม และเป้าหมายที่คาดหวัง หลังจากนั้นก็ฉาย

สารคดีเกี่ยวกับชาวเลในประเทศฟิลิปปินส์ ประมาณ 10 นาที เพื่อให้ตัวแทนชาวเลมอแกนได้รู้จักชุมชนชาวเลในสังคมอื่น เรื่องราวของชาวเลในสารคดีนั้นสะท้อนภาพวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับท้องทะเล ทั้งด้านการประกอบอาชีพ ประมงเพื่อยังชีพ การสร้างบ้านเรือน การใช้เรือในการทำมาหากิน และการเดินทางไปในทะเลเหมือนกับชาวเลมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์

จากนั้น ดร.นฤมล อรุโณทัย ได้นำกลุ่มมอแกนร่วมกิจกรรมแรก คือ การแนะนำเพื่อนข้างเคียง ให้ได้รู้จัก โดยให้มอแกนนั่งเป็นวงกลมและแนะนำเพื่อนข้าง ๆ กิจกรรมนี้ช่วยสร้างความสัมพันธ์ให้กับทุกคนในกลุ่ม แสดงถึงความผูกพัน ความเอาใจใส่ต่อเพื่อนบ้านข้างเคียง เพราะแต่ละคนนั้นล้วนอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน รู้จักกันดีอยู่แล้ว แต่ไม่เคยแนะนำตัวเป็นทางการเป็นภาษาไทยและไม่เคยคิดว่าตัวเองมีจุดเด่นตรงไหน ผลจากกิจกรรมพบว่าชาวเลมอแกนต่างสนุกสนานกับการได้บอกเล่าเรื่องราวของเพื่อนข้าง ๆ แม้จะแสดงอาการเขินอายบ้าง เล่าผิดเล่าถูกบ้าง แต่ก็สร้างเสียงหัวเราะและทำให้เกิดบรรยากาศแห่งความอบอุ่นในหมู่พวกพ้องเดียวกันเป็นอย่างดี

ต่อจากนั้น น.ส.กิงแก้ว บัวเพชร นำเล่น เกมใบ้คำ โดยให้มอแกนนั่งจับคู่กัน ให้คนหนึ่งเป็นคนจับสลากคำพร้อมทำท่าทางประกอบคำ เพื่อให้อีกฝ่ายเป็นคนทายว่าเพื่อนใบ้คำอะไร โดยห้ามพูดถึงสิ่งที่เขียนไว้ในสลาก เพียงทำท่าทางประกอบและบอกใบ้พูดถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคำในสลากได้เท่านั้น พบว่า มอแกนหลายคู่ใช้เวลาทายคำใบ้ไม่นาน เนื่องจากมีความคุ้นเคยกับสิ่งที่ใบ้อยู่แล้ว จึงสามารถทำท่าทางหรืออธิบายเป็นแนวทางให้เพื่อนทายคำได้ เช่น ดอกไม้ (บุงะ) หอย (เอี้ยก) ปลิงทะเล (ก่าจี) เต่า (ก่าละห์) เป็นต้น ขณะที่อีกหลายคู่ต้องพยายามทำท่าทางและทายคำอยู่นาน เนื่องจากได้คำที่ยากต่อการใบ้ เช่น พะยูน (ดูยุง) ทะเล (โคล่ง) ปลาไหล (ยะลาน) ต้นไม้ (โปกน)

กิจกรรมในวันแรก – การแนะนำตัวเองและกิจกรรมการใบ้คำ

จากนั้นเป็นการเล่น **เกมส่งข่าว** ด้วยการแบ่งกลุ่มมอแกนออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มละ 5-6 คน วิธีการเล่นคือผู้นำเกมแต่ละกลุ่มทำการส่งข่าวสารเป็นภาษาไทยและภาษามอแกนผ่านผู้รับสารคนแรก แล้วให้ผู้รับสารนั้นส่งข่าวสารต่อเพื่อน ๆ จนครบจำนวนคนในทีม ให้คนสุดท้ายเป็นคนบอกว่าเพื่อน ๆ ส่งข่าวสารอะไรมาบ้าง ซึ่งต้องเป็นข่าวสารที่ครบถ้วนทั้งประโยค ได้ใจความสำคัญเหมือนที่ผู้ส่งสารคนแรกรับข่าวสารจากผู้นำเกม

กิจกรรมการส่งข่าว

สิ่งที่ได้รับจากการร่วมเล่นเกมทั้งสองข้างต้น เป็นการฝึกลักษณะของการสื่อสาร-การรับส่งข่าวสาร โดยผู้รับสารในแต่ละเกมมีจำนวนแตกต่างกัน ในเกมใบ้คำ มีผู้ส่งสารและผู้รับสารเพียงคนเดียว (1-1) เป็นการสื่อสารทางตรงที่ผู้ส่งและผู้รับสามารถรับข่าวสารได้ใจความมากกว่า แม้ว่าจะใช้ลักษณะของการใบ้คำเพื่อให้เสียงหาย คำตอบก็ตาม ขณะที่เกมส่งข่าว เป็นเกมที่มีผู้ส่งสารเพียงคนเดียว แต่ผู้รับสารมีจำนวนมากถึง 5 คน (1-5) ซึ่งกว่าข่าวสารจะมาถึงคนรับสารคนสุดท้ายนั้น ผ่านการดัดแปลงและย่อข้อมูลข่าวสารมาจนสาระสำคัญของเนื้อหาข่าวสารและความหมายแตกต่างจากข่าวสารที่ผู้ส่งสารบอกแก่ผู้รับสารคนแรกทุกกลุ่ม โดยข่าวสารของบางกลุ่มยังคงรักษาใจความสำคัญได้ แม้จะไม่ครบถ้วนทุกข้อความ ขณะที่ข่าวสารบางกลุ่มถูกตัดทอนใจความสำคัญ ข้อมูลไม่ครบถ้วนและเปลี่ยนแปลงข่าวสารไปจนไม่สามารถจับใจความสำคัญได้โดยเฉพาะการส่งและรับข่าวสารภาษาไทย เพราะชาวมอแกนไม่ถนัดในการพูดสื่อสารภาษาไทยมากนัก การรับสารและทำความเข้าใจกับข้อมูลจึง

มีน้อย ขณะที่การรับ-ส่งข่าวสารด้วยภาษามอแกนจะสามารถสื่อสารและทำความเข้าใจได้ง่ายกว่าในการสื่อสารระหว่างมอแกนด้วยกันเอง สะท้อนให้เห็นถึงการรับ-ส่งข่าวสารในหมู่บ้านมอแกนด้วย ว่าต้องมีการค้นหาต้นสายปลายเหตุก่อนรับข่าวสารและส่งสารต่อ หากเพียงรับฟังต่อ ๆ กันมาเพียงอย่างเดียวโดยไม่แน่ใจในข้อมูลข่าวสาร อาจได้รับข้อมูลที่ผิดพลาดและนำมาซึ่งความขัดแย้ง ความไม่พอใจ ปัญหาทะเลาะเบาะแว้ง โกรธเคืองกันได้

กิจกรรมสันทนากาหลังจากผ่านกิจกรรมเกม คือ **กิจกรรมการวาดรูปตามรูปตัวอย่าง**ของแต่ละกลุ่ม โดยแบ่งสมาชิกเป็น 3 กลุ่ม ให้สมาชิกทุกคนในแต่ละกลุ่มดูรูปตัวอย่างพร้อมกัน และพยายามช่วยกันวาดรูปนั้นให้เหมือนรูปตัวอย่างมากที่สุด โดยสมาชิกทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการวาดรูปตามเวลาที่กำหนด กิจกรรมนี้แสดงออกถึงความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจของทุกคนในกลุ่มเพื่อช่วยกันรับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ แม้จะเจอปัญหาอุปสรรคระหว่างการทำงานเป็นทีมบ้าง แต่ผลจากการระดมความร่วมมือร่วมใจ ทำให้งานทุกอย่างสำเร็จลุล่วงไปได้ แม้จะต้องอาศัยระยะเวลาไม่น้อยต่างกันก็ตาม ทั้งนี้กิจกรรมการวาดรูปยังสื่อให้เห็นถึงความกล้าแสดงออกของแต่ละคน ความถนัด เชี่ยวชาญในแต่ละคนที่แตกต่างกันด้วย

กิจกรรมการวาดรูปโดยกลุ่ม

จากนั้น ทีมวิทยากรจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคา นำโดยคุณทัศนา จະนะดี ได้แนะนำพื้นที่และหน้าที่การทำงานของเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคา และ คุณนุกุล ทองสุข วิทยากรกิจกรรม ได้เล่าถึงความเป็นมาของการจัดกิจกรรมศึกษาเรียนรู้ดูงาน ประเด็นที่คุณนุกุลให้ความสำคัญคืออยากให้ชาวมอแกนเข้าใจหน้าที่หลักของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและพื้นที่คุ้มครองต่าง ๆ ว่างานสำคัญคือการอนุรักษ์ทรัพยากร ดังนั้นจึงมีกฎระเบียบต่าง ๆ เช่น การไม่อนุญาตให้เลี้ยงสัตว์ ห้ามส่งเสียงอึกที่ทกริโครม ห้ามดื่มสุราในพื้นที่ และต้อง

ขออนุญาตเข้าพื้นที่ก่อนทำกิจกรรม ต้องมีการทำหนังสือขอเข้าพื้นที่อย่างเป็นทางการ รวมทั้งต้องทำตามข้อกำหนดกฎหมายของทางเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า คุณนุกูลได้พูดถึงข้อปฏิบัติร่วมกันในการออกไปศึกษาดูงานนอกพื้นที่อื่น ๆ ในวันถัดไปจากนี้ และกระตุ้นให้กลุ่มตัวแทนมอแกนได้พยายามร่วมกันแสวงหาแนวทางในการทำงาน นำประสบการณ์ที่ได้พบเจอและเรียนรู้มาปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต และทำให้สามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นในชุมชนเดียวกันด้วยความสามัคคี

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคานี้เป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ มีพันธุ์ไม้และสัตว์ป่านานาชนิด โดยเฉพาะนกสำหรับพื้นที่ใช้สอยในเขตฯ ประกอบด้วยพื้นที่พักเรือนนอน ห้องจัดกิจกรรม และพื้นที่โรงครัว ข้อปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคาตลอดช่วงระยะเวลาที่ร่วมกิจกรรมศึกษาดูงานนี้มีหลายข้อ เช่น ไม่ควรจะออกมาเดินเล่นในช่วงกลางคืนในพื้นที่ที่ไม่ค่อยมีแสงสว่าง เพราะอาจได้รับอันตรายจากสัตว์ที่ออกหากินกลางคืน ห้ามทิ้งขยะ เศษอาหาร ก้นบุหรี่ยาสูบ ห้ามทิ้งขยะพลาสติกซึ่งมีสารเคมีเป็นส่วนประกอบเพราะถุงพลาสติก ขวดพลาสติก จะส่งผลกระทบต่อวงจรชีวิตของสัตว์ป่า ฯลฯ

ตัวแทนมอแกนได้ร่วมแลกเปลี่ยน แสดงความคิดเห็นและซักถามวิทยากรในประเด็นที่อยากรู้และสงสัย เช่น เรื่องเสือ ได้ข้อมูลว่าเสือในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าที่พบ เป็นเสือดาวขนาดเล็ก เป็นสัตว์ป่าที่ไม่ทำร้ายคน แต่การต่อสู้กันเป็นการป้องกันตนเองจากสิ่งที่เข้ามาใกล้ตัว เรื่องช้างและการปกป้องดูแลลูกอ่อนของช้าง โดยโขลงช้างจะช่วยกันเลี้ยงดูลูกหลานในฝูง มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในสังคมช้างที่มีลักษณะคล้ายการดูแลเลี้ยงดูลูกของมนุษย์ สัตว์และมนุษย์จึงมีลักษณะทางธรรมชาติที่คล้ายกัน

ภาพแสดงกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับสัตว์ป่าและการอนุรักษ์

ต่อมา คุณขำนิ อุ่นขาว ประธานกลุ่มเพลินไพรศรีนาคา แนะนำตัวเองและการทำงานเพื่อชุมชนว่าต้องอาศัยความร่วมมือของทุกคนในพื้นที่นั้น ต้องหากิจกรรมให้ทุกคนช่วยกันคิดและหาแนวทางแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน คุณขำนิมีคำแนะนำให้กับตัวแทนมอแกนเกี่ยวกับการเรียนรู้ในงานในชุมชน “ให้พยายามซักถามในสิ่งที่ยากๆ เพื่อสร้างโอกาสให้กับตนเองได้เปิดโลกทัศน์และมีประสบการณ์ใหม่ ๆ เพราะทุกคนในพื้นที่มีสิทธิเท่าเทียมกัน ต้องพยายามสร้างโอกาสให้ชุมชนของเราได้เรียนรู้อย่างเต็มที่จากชุมชนอื่นที่เคยประสบปัญหามาแล้ว ซึ่งชุมชนบ้านไร่ในเคยเผชิญกับปัญหาและได้แก้ไขปัญหาด้วยตนเองมาแล้ว จนได้รับรางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติ” คุณขำนิยังได้ให้ข้อคิดที่เป็นประโยชน์เรื่องการอยู่ในชุมชน การอยู่ในชุมชนจะอยู่แบบตัวใครตัวมัน บ้านใครบ้านมันไม่ได้ ต้องช่วยเหลือกัน ร่วมมือกันพัฒนาชุมชนตนเองให้มีคุณภาพที่ดีต่อไป

กิจกรรมในช่วงบ่ายจัดขึ้นบริเวณพื้นที่โล่งริมลำธารของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า โดยมีคุณนุกุลเป็นวิทยากร และผู้นำกิจกรรมร่วมกับคุณทัศนาศ ใน เกมเชือกมนุษย์ โดยมีการแจกอุปกรณ์เป็นเชือก 2 เส้น ให้ตัวแทนมอแกนจับคู่กัน นำเชือกเส้นแรกผูกข้อมือของเพื่อนทั้งสองข้าง ส่วนเชือกอีกเส้นนำมาไขว้ไว้กับเชือกเส้นแรกและผูกข้อมือทั้งสองข้างของอีกคน จากนั้นให้แต่ละคู่พยายามหาวิธีคลายเชือกสองเส้นให้เป็นอิสระต่อกัน โดยที่ข้อมือของทั้งสองคนยังคงมีเชือกผูกติดอยู่

มอแกนแต่ละคู่พยายามช่วยกันแก้เชือกด้วยวิธีการที่แตกต่างกันไป บ้างก็ให้เพื่อนลอดข้ามใต้เชือกของคู่ตน บ้างก็สอดเชือกไปยังมือของอีกคน แต่ก็ไม่มีคู่ไหนสามารถแก้เชือกที่ไขว้ให้เป็นอิสระได้ วิทยากรได้แนะนำ บอกใบ้ อธิบายเพิ่มเติมว่า “ต้นเหตุของปัญหาอยู่ที่ไหน ปัญหาอยู่ที่ข้อมือ ต้องพยายามแก้ปัญหให้ได้” ท้ายสุดวิทยากรได้เฉลยวิธีการและให้ข้อสรุปเรื่องนี้ว่า “ต้องมองถึงจุดเริ่มต้นของปัญหา คนส่วนใหญ่มักแก้ปัญหที่ปลายเหตุ” ซึ่งการแก้ปัญหามองต้องพยายามแก้ไขที่ต้นเหตุก่อน ทดลองแก้ เรียนรู้และหาวิธีการแก้ไขที่เหมาะสมจนสำเร็จแม้ต้องอาศัยระยะเวลาหรือน้อยก็ตาม

ต่อมาเป็นกิจกรรมสนทนาการชวนคิดชวนแก้ปัญหาด้วย แมงมุมเชือก กิจกรรมนี้ให้แต่ละทีมช่วยกันจับเชือกที่ถูกผูกโยงเรียงร้อยเป็นใยแมงมุม แต่มีห่วงตรงกลางเชือกที่สามารถให้คล้องขวดต่าง ๆ ได้ ให้สมาชิกกลุ่มแต่ละทีมช่วยกันบังคับ ดึง-ผ่อนเชือกเพื่อยับและวางขวดตามแท่นฐานที่กำหนด โดยไม่ให้ขวดที่วางและฐานล้ม จากนั้นเมื่อวางขวดครบจำนวนแล้วให้นำขวดแต่ละขวดกลับไปวางยังที่เดิม

กิจกรรมนี้ช่วยให้ตัวแทนชาวมอแกนได้เรียนรู้ถึงความสามัคคี ความพร้อมเพรียงของสมาชิกในกลุ่มในการช่วยกันบังคับทิศทางของเชือก การดึงและปล่อยเชือกเป็นจังหวะ รวมถึงการมีส่วนร่วมในการคิดร่วม วางแผนร่วม ตัดสินใจร่วมในการแก้ปัญหารวมถึงฝึกการสังเกตและฝึกการจดจำของแต่ละคน วิทยากรอธิบายสรุปจากกิจกรรมนี้ว่าสอนให้รู้จักวิธีการทำงานเป็นทีม “เมื่อมีคนมากย่อมมีปัญหา แต่ก็ต้องช่วยกันแก้ เมื่อล้มหรือผิดพลาดก็ต้องช่วยกันประคับประคอง ให้โอกาสเริ่มใหม่ ปัญหาทุกอย่างเมื่อเกิดขึ้นต้องมีการถกเถียง พูดคุยกัน เพื่อให้สามารถดำเนินไปสู่เป้าหมายร่วมกันได้” ซึ่งถือเป็นข้อคิดที่ดีในการทำงานร่วมกับคนกลุ่มใหญ่หรือคนจำนวนมาก

ภาพแสดงกิจกรรมกลางแจ้งเพื่อการเรียนรู้เรื่องการทำงานกลุ่ม

จากนั้นเป็น เกมสร้างหอคอย ที่ใช้หนังสือพิมพ์ 1 คู่ เชือก 1 เส้น ปากกาพ่นเทปขาว ให้แต่ละกลุ่มใช้อุปกรณ์ทั้งหมดนี้ สร้างหอคอยให้สูงที่สุดโดยวิธีการใดก็ได้ และหอคอยต้องมีความแข็งแรงไม่ล้มง่าย มอแกนแต่ละกลุ่มมีการพูดคุยสื่อสารและช่วยกันคิดวิธีการสร้างหอคอย บางกลุ่มทดลองวาดรูปแบบก่อน ขณะที่บางกลุ่มแบ่งส่วนของเชือกและกระดาษกาวมายึดติดกับกระดาษ จากนั้นแต่ละกลุ่มมีการม้วนกระดาษในลักษณะทรงสูงพร้อมการทดสอบความแข็งแรงหลายต่อหลายครั้ง

ภาพแสดงกิจกรรมการสร้างหอคอย

กิจกรรมนี้แสดงให้เห็นถึงความพยายามร่วมมือร่วมใจกันของสมาชิกในแต่ละคนในกลุ่มในการช่วยเหลือกันวางแผน คิด และลงมือทำด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจ เรียนรู้ลองผิดลองถูกและปรับปรุงแก้ไขจนประสบผลสำเร็จ ข้อคิดจากวิทยากรเปรียบเทียบบหอคอยนี้กับโครงสร้างของครอบครัวที่มั่นคงแข็งแรง การพูดคุยปรึกษาหารือกันภายใน

ครอบครัว การวางแผนชีวิตและแก้ปัญหาาร่วมกัน การสร้างความมั่นคงให้กับชีวิตครอบครัวต้องอาศัยระยะเวลา ไม่สามารถสร้างได้ด้วยระยะเวลาสั้น ๆ เท่านั้น

หลังจากนั้น วิทยากรคือคุณนุกุลได้ให้ความรู้เกี่ยวกับสัตว์ป่าโดยหยิบยกตัวอย่างนกเงือกว่าเป็น “ราชินีแห่งผืนป่า” ในประเทศไทยมีนกเงือก 13 ชนิด จังหวัดระนองมีนกเงือกมากที่สุด นกเงือกเป็นนกขนาดใหญ่ วัดจากปากกว้างประมาณ 2 เมตร นกเงือกจะมีคู่เพียงตัวเดียว ไม่ทิ้งครอบครัว ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตาย อีกฝ่ายจะไม่สามารถมีชีวิตอยู่ได้ ไม่หาคู่ใหม่ “นกเงือกรักเดียวใจเดียวอยู่ด้วยกันตลอดชีวิตจนกว่าจะตายจากกัน”

นกเงือกยังเป็นสุดยอดแม่ผู้ดูแลลูกโดยตัวเมียจะฝังตัวอยู่ในโพรงรังประมาณ 4 เดือน (120 วัน) ส่วนตัวผู้ซึ่งเป็นพ่อจะเป็นผู้หาอาหารมาให้ตัวแม่ หากตัวพ่อเสียชีวิตหรือทิ้งรังไป แม่ก็ไม่สามารถมีชีวิตหรือบินออกจากโพรงรังได้ เพราะได้ทำการสลัดขนที่บินเมื่อมีลูกหมดแล้ว จนไม่สามารถบินได้ แต่จะบินได้อีกครั้งเมื่อลูกเติบโต หากหาโพรงรังไม่ได้ก็จะไม่ใช่อีกเลย

นกเงือกจะเลือกทำรังจากโพรงธรรมชาติเท่านั้น เช่น โพรงที่เกิดจากหมีทำรัง แล้วใช้ดินและขี้ซึ่งมีลักษณะเหนียวปิดปากโพรงเพื่อพรางศัตรูจากกระรอกและสัตว์ต่าง ๆ เมื่อลูกเริ่มเติบโตใหญ่ ตัวแม่ก็จะเจาะปากโพรงรัง นกตัวที่ออกมาจากโพรงครั้งแรกคือ ตัวลูก ตัวแม่จะเฝ้าระวังในโพรง ส่วนตัวพ่อจะใช้จะงอยปากกระตุ้นลูกให้ค่อย ๆ ออกมาจากโพรง และจะบินวนระวางเหยี่ยวที่จะมาโฉบกินลูก ช่วงดูแลลูกตัวพ่อจะผอมมาก เพราะต้องหาอาหารให้ตัวเมียและลูกก่อน ต้องบินในระยะทางที่ยาวไกลหากบริเวณนั้นไม่ค่อยมีอาหาร การสังเกตเพศผู้-เพศเมียให้ดูขอบตา นกตัวเมียมีขอบตาสีขาว นกตัวผู้มีขอบตาสีแดง ถ้านกโตเต็มวัยจะมีโหนกสีชมพูเข้ม ท้ายสุดคุณนุกุลได้ฝากเรื่องการอนุรักษ์สัตว์ป่ากับกลุ่มมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์ให้ช่วยกันดูแลรักษา

ภาพแสดงการระดมความคิดและกิจกรรมกลุ่ม

6.2 ชุมชนบ้านไรโน หมู่ที่ 7 ตำบลนาคา อำเภอสุขสำราญ จังหวัดระนอง –กิจกรรมส่วนนี้เป็นการเรียนรู้ฐานชุมชนที่ได้รับรางวัลเกี่ยวกับการจัดการชุมชน ชุมชนตัวอย่างของแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง การค้นหาทางเลือกอาชีพ การรวมกลุ่ม การทำงานพัฒนาชุมชน

กิจกรรมเรียนรู้ฐานชุมชนเริ่มต้นเวลาเช้า ทีมงานโครงการและตัวแทนมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์เดินทางไปยังอาคารอเนกประสงค์หมู่บ้านไรโน ซึ่งเป็นชุมชนที่ได้รับรางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติ คุณชำนาญได้ให้ข้อมูลชุมชนบ้านไรโนว่าเป็นหมู่บ้านที่เกิดจากการย้ายถิ่นฐานของคนจากต่างถิ่นมาอยู่ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นคน

จากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คนจังหวัดนครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี ฯลฯ นอกจากนั้นก็ยังมั่งมีทั้งที่นับถือศาสนาพุทธและอิสลาม

แต่เดิมคนในหมู่บ้านไม่ค่อยมีการพบปะพูดคุยกัน เพราะต่างก็ทำงาน แต่ภายหลังจากมีการรวมตัวเพื่อพูดคุยถึงปัญหาในชุมชน ก็มีเรื่องทำงานต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาชีพเสริม ความพยายามลดรายจ่ายโดยใช้การจับบันทึกรายรับ-รายจ่ายในแต่ละวัน ซึ่งทำให้ชาวบ้านเห็นว่ามีค่าใช้จ่ายที่สิ้นเปลืองมาก เลยพากันเลิกกินเหล้าเล่นไพ่ ฯลฯ และต่อมาก็มีแนวคิดการรวมกลุ่มเพื่อที่จะสามารถต่อรองเรื่องการขายผลผลิต เช่น หมาก

นอกจากเรื่องรายจ่ายและการรวมกลุ่มเพื่อต่อรองราคาผลผลิตแล้ว ชาวบ้านยังพยายามหาทางออกด้วยอาชีพเสริมที่หลากหลาย เช่น ปลูกผักสวนครัวกินเองตามบริเวณบ้าน ทั้งพริก มะนาว มะเขือ ตะไคร้ มีบ่อเลี้ยงปลาหากมีเหลือจึงแบ่งปัน เอื้ออาทรกัน จากนั้นจึงมีภาครัฐเข้ามาส่งเสริมศูนย์เกษตร เครื่องอบหมาก ต่อมาเกิดสหกรณ์ที่มีคนในตำบลนาคาเป็นสมาชิก สามารถจัดสรรระบบการกู้ยืมเงิน มีการตั้งกฎกติกาตนเองและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดจนสามารถผลักดันหมู่บ้านให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงได้

ทุกคนที่นี่ยังอยู่เหมือนเป็นเครือญาติ แม้กระทั่งสิ่งแวดล้อมชุมชนก็มีการช่วยกันพัฒนาหมู่บ้านเดือนละ 2 ครั้ง มีการปลูกต้นไม้ตกแต่งข้างทางอย่างสวยงาม สองข้างทางไม่มีถังขยะเพราะใช้วิธีการจัดการแบบฝังกลบในสวนชุมชนจึงได้รับรางวัลหมู่บ้านเขียวขจีดีเด่นอีกด้วย พื้นที่บ้านไร่นาเป็นเขตรอยต่อกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและหน่วยพิทักษ์ป่า ดังนั้น เขตฯ จึงมีชาวบ้านเข้ามาเป็นผู้ช่วยดูแล ถ้ามีผู้บุกรุกป่าหลังสวนใคร คนนั้นจะต้องรับผิดชอบ

การดำเนินงานชุมชนที่ได้รับรางวัล ทำให้ตัวแทนมอแกนมีความรู้ที่สามารถจะนำมาประยุกต์ใช้ในชุมชนได้

ตัวแทนมอแกนได้แลกเปลี่ยนข้อมูลปัญหาในชุมชนมอแกนเรื่องการจัดการขยะ ปัญหาเกิดมาจากลักษณะต่างคนต่างอยู่ คนที่เก็บขยะก็เป็นกลุ่มที่เก็บอยู่ตลอด ในขณะที่คนที่ทิ้งขยะก็ไม่สนใจจะช่วยเหลือหรือช่วยแก้ปัญหา นอกจากนี้ ยังมีปัญหาเรื่องการเล่นไฟ การเผาสุราในชุมชน ซึ่งทำให้คนที่ทำงานพัฒนาชุมชนรู้สึกท้อแท้หมดกำลังใจในการทำงาน คุณธานีจึงให้กำลังใจกับคนทำงานว่าอย่าเพิ่งท้อแท้ หากทำดีไปเรื่อย ๆ สักวันต้องมีคนเห็นความดี ซึ่งบางอย่างต้องอาศัยระยะเวลาให้คนอื่นได้เห็น

ผู้ใหญ่บ้านไรริน คุณเทิดธรรม รามแก้ว ได้เล่าให้ฟังถึงหมู่บ้านว่ามีประชากร 523 คน เป็นหมู่บ้านที่ทำเกษตรกรรม แต่ก่อนเคยทำเกษตรเชิงเดี่ยว ปลูกกาแฟ ยางพารา ปาล์ม มังคุด แล้วประสบปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ ต้นทุนสูง ต้องซื้อปุ๋ยและยา จึงขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ ให้เข้ามาแนะนำเรื่องการใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนปุ๋ยเคมี และค่อย ๆ ลดปริมาณการใช้สารเคมีลง นอกจากนี้ก็มีการปลูกผักกินเองข้างบ้าน พยายามลดอบายมุข เหล้า เบียร์ บุหรี่ ฯลฯ

ต่อมามีเจ้าหน้าที่เข้ามาอบรมการทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย ทำให้รู้ปัญหาค่าใช้จ่ายและหนี้สิน ซึ่งพบว่าสามารถลดรายจ่ายให้กับครัวเรือนได้มาก นอกจากนี้ยังพยายามสร้างการรวมกลุ่ม มีทั้งกลุ่มสตรี กลุ่มเกษตรกร กลุ่มสหกรณ์ มีกองทุนมากมาย สามารถต่อรองกับพ่อค้าคนกลางได้ และมีการไปเรียนรู้ดูงานหมู่บ้านอื่น เช่นที่ระยอง ชุมพร ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จในการจัดการชุมชนแล้วนำแนวคิดต่าง ๆ ที่ได้เรียนรู้มาปรับและใช้กับชุมชนตนเอง

ผู้ใหญ่เทิดธรรมมองว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนี้เป็นแนวคิดที่สามารถนำมาใช้ได้ทุกระดับไม่ว่าจะเป็นคนในเมือง คนงานโรงงาน คนที่อาศัยในคอนโดมิเนียม ฯลฯ แต่ต้องนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมตามสภาพ เช่น การทำน้ำยาซักผ้า น้ำยาล้างจาน เพื่อเป็นการลดรายจ่ายซึ่งทำให้รายได้เพิ่มขึ้นทันทีเมื่อลดรายจ่ายได้ การปลูกผักกินเองรอบบ้าน การทำหมวกคลุมถ้วยรับน้ำยางเพื่อกันน้ำฝน การตั้งกลุ่มเห็ดฟางที่ปลูกเห็ดบนทะลายปาล์มซึ่งช่วยปรับสภาพดินไปในตัว คนปลูกเห็ดมีรายได้เฉลี่ย 10,000 บาทต่อครัวเรือนต่อรอบ การตั้งกลุ่มสัจจะที่มีสวัสดิการกับสมาชิก กลุ่มเกษตรกรที่มีการใช้ปุ๋ยชีวภาพปุ๋ยหมัก ซึ่งเป็นการเพิ่มผลผลิต และทำให้มีรายได้เพิ่ม

ตัวแทนชาวมอแกนได้ซักถามถึงวิธีการเริ่มต้นการทำงาน การรวมกลุ่ม ปัญหาอุปสรรคของชุมชนบ้านไรริน ผู้ใหญ่บ้านตอบว่าแม้จะเป็นคนต่างถิ่นที่มาอยู่อาศัยแต่ชุมชนมีต้นทุนเรื่องผู้นำที่ดี ชาวบ้านไม่แตกแยก เมื่อรวมกลุ่มกันได้จึงเป็นเรื่องง่ายต่อการจัดการ อีกทั้งผู้นำยังเป็นแกนหลักในการทำงาน ศึกษาความรู้เพิ่มเติมและถ่ายทอดต่อรวมทั้งนำไปปรับใช้กับชุมชน

ผู้ใหญ่บ้านมองว่าการรวมกลุ่มก่อให้เกิดประโยชน์ เริ่มต้นจากการมีแนวคิดและความมุ่งมั่นที่จะแก้ปัญหา คว้าปัญหาเราคืออะไร ชุมชนบ้านไรรินมีโครงสร้างหมู่บ้านที่ดี ผู้นำหมู่บ้าน และอบต. ร่วมกันหาวิธีชักชวนชาวบ้านมารวมกลุ่ม ช่วยกันคิด ใช้เวลาประมาณ 2-3 ปี กว่าจะเป็นกลุ่มที่เหนียวแน่น มีการพัฒนากลุ่มอย่างต่อเนื่อง ที่สำคัญผู้นำต้องมีความเสียสละ จึงจะช่วยสมาชิกได้ นอกจากนี้ปราชญ์ชาวบ้านซึ่งเป็นเกษตรกรที่ประสบปัญหามีแนวคิดที่จะแก้ปัญหาตนเอง ลองผิดลองถูก ปรับปรุง พัฒนาตนเองสม่ำเสมอ เช่น เรื่องหมวกคลุมถ้วยรองน้ำยางพารา ชุมชนบ้านไรรินเป็นต้นแบบและชุมชนอื่นนำไปใช้ต่อ ๆ กันจนเป็นที่นิยม เริ่มแรกที่ทำนั้นเป็นเพียงกระโปรงพลาสติกเปิดปิด ต่อมาพัฒนาเป็นร่มถาวร ส่วนเรื่องการทำบัญชีครัวเรือนนั้น ใช้รูปแบบของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ ธกส. สำนักงานเกษตร แต่สามารถใช้กระดาษธรรมดาทั่วไปจดบันทึกเองก็ได้

ต่อมา ตัวแทนมอแกนและทีมงานเดินทางไปยังบ้านผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คุณสมเดช ชุนฤทธิ์ เพื่อเรียนรู้เรื่องการพึ่งพาตนเอง คุณสมเดชและภรรยาเป็นตัวอย่างครอบครัวที่พึ่งพาตนเองและลดรายจ่ายในครัวเรือนด้วยการผลิตน้ำหมักชีวภาพจากผลไม้ พืชผักที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น ทำเป็นผลิตภัณฑ์น้ำส้มสำหรับปรุงรสอาหาร เช่น น้ำส้มกล้วย น้ำส้มเงาะ น้ำส้มมังคุด น้ำส้มเม็ดกาแฟ เป็นต้น รอบ ๆ บ้านปลูกพืชผักสวนครัว ทำปุ๋ยอ๋อเอ็มสำหรับเป็นปุ๋ยและสารปรับปรุงดินใช้กับต้นไม้ในสวน อีกทั้งยังทำแชมพูสระผม น้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้าใช้เองในครัวเรือน โดยมีการประยุกต์และปรับปรุงสูตรให้เหมาะสมและอ่อนโยน สามารถใช้กับร่างกายได้ทุกส่วนโดยไม่เป็นอันตราย กลุ่มตัวแทนมอแกนให้ความสนใจและซักถามถึงวิธีทำผลิตภัณฑ์อย่างง่ายไว้ในครัวเรือน เพื่อลดรายจ่าย (โปรดดูวิธีทำน้ำหมักชีวภาพผลไม้ น้ำยาล้างจาน แชมพู ในภาคผนวก ง) ทั้งคุณสมเดชและภรรยาแนะนำให้ตัวแทนมอแกนรวมกลุ่มเพื่อลองทำผลิตภัณฑ์ดังกล่าวไว้ในชุมชน จะช่วยแบ่งเบาค่าใช้จ่ายในครัวเรือนและช่วยเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งแรกเริ่มอาจมีคนในชุมชนมองว่าเป็นเรื่องไร้สาระแต่หากทำให้เขาเห็นผลและเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมและสิ่งแวดล้อมได้ ไม่นานก็จะเกิดการยอมรับและทำตาม

ภาพแสดงการดูงานครัวเรือนที่ทำน้ำหมักชีวภาพ น้ำยาล้างจาน แชมพู ฯลฯ ไว้ใช้เอง

ต่อมา คณะเดินทางไปยังบ้านคุณสุรศักดิ์ ทองปัสโน เพื่อเรียนรู้การปลูกผักสวนครัว การเพาะเห็ดฟางจากทะลายปาล์ม บ้านคุณสุรศักดิ์มีการแบ่งพื้นที่รอบบ้านเป็นสัดส่วนสำหรับการปลูกพืชสวนครัว เช่น พริก ตะไคร้ มะเขือ มะนาว ผักชี มะระขี้นก ฯลฯ มีการวางท่อซีเมนต์ไว้สำหรับทำปุ๋ยหมักจากเศษอาหารสดใน

ครัวเรือน มีการเลี้ยงปลาตกโดยสร้างอ่างเล็ก ๆ รอบบ้าน และหลังบ้านขุดบ่อเพื่อเลี้ยงปลา รอบ ๆ บ่อปลาเต็มไปด้วยผักสวนครัว อีกด้านหนึ่งของบ้านเป็นเล้าไก่และสวนปาล์ม ซึ่งสามารถลดค่าใช้จ่ายในบ้านได้เป็นจำนวนมาก ผักเหล่านี้ปลอดสารพิษเพราะปลูกเอง กินเอง ไม่ใช้ยาฆ่าแมลง ถ้าเหลือก็สามารถนำไปแบ่งเพื่อนบ้านหรือขายได้ จากนั้น ตัวแทนชาวมอแกนสนใจซักถามเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะการปลูกพืชผักสวนครัว

ภาพแสดงการดำเนินงานครัวเรือนที่ปลูกพืชผักสวนครัวและบ้านอื่น ๆ ที่มีกิจกรรมน่าสนใจ และกลับมาสรุปงานในศาลา

6.3 ชุมชนมอแกนบ้านทุ่งดาบ อ.เกาะพระทอง จ.พังงา --กิจกรรมเรียนรู้ดูงานส่วนนี้เป็นการสร้างการเรียนรู้เรื่องการพึ่งตนเอง การรวมกลุ่ม การทำงานเพื่อชุมชน การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ ป่าชายเลนด้วยวิถีประมงพื้นบ้าน

ชุมชนบ้านทุ่งดาบเป็นชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากสึนามิเช่นเดียวกับชุมชนมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์ ตั้งอยู่บนพื้นที่เกาะพระทอง มีประชากรเพียง 20 ครัวเรือน มีทั้งคนไทยและมอแกนอาศัยรวมกัน แต่ตั้งบ้านเรือน

ห่างกัน การเดินทางมายังบ้านทุ่งดาบต้องโดยสารเรือจากท่าเทียบเรือบ้านทุ่งละอองข้ามมายังท่าเทียบเรือบ้านทุ่งดาบ จากนั้นนั่งรถอีแต็กเข้าหมู่บ้านอีกประมาณ 2 กิโลเมตร

พืยาเป็นตัวแทนชาวมอแกนเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านภายหลังสึนามิ ซึ่งทำให้โรงเรียนบ้านทุ่งดาบต้องถูกยุบรวมเป็นโรงเรียนสาขาของโรงเรียนท่าปะโย้ย ก่อนหน้านี้นักบ้านพยายามช่วยกันรวบรวมเงินเพื่อช่วยเหลือทางโรงเรียนเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เช่น จัดเวรแม่บ้านมาช่วยจัดทำอาหารกลางวันแก่เด็ก ช่วยเรื่องอุปกรณ์ แก๊สหุงต้ม จัดหาทุน ผลิตเวรกันสอนหนังสือเด็ก จัดกิจกรรมวันเด็กให้กับทางโรงเรียนเพื่อแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายของครู แต่สุดท้ายโรงเรียนก็ถูกปิดตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2554 ทำให้เด็กต้องไปเรียนที่ท่าปะโย้ย เสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ครอบครัวก็ลำบาก ทั้ง ๆ ที่ไม่อยากส่งลูกหลานขึ้นไปเรียนไกลบ้านแต่ก็ต้องยอม เพราะไม่เช่นนั้นเด็กจะไม่ได้เรียนหนังสือ

ภาพการเดินทางโดยทางเรือและต่อด้วยรถอีแต็กเพื่อไปหมู่บ้านทุ่งดาบ

ภาพบรรยากาศการพูดคุยบริเวณหมู่บ้านทุ่งดาบ และภาพที่ถ่ายร่วมกันบริเวณท่าเทียบเรือ

ป้าเชียบ ซึ่งเป็นผู้อาวุโสของหมู่บ้านทุ่งดาบ เล่าให้กลุ่มมอแกนฟังถึงเรื่องราวของชาวมอแกนที่บ้านทุ่งดาบ ว่า มอแกนอยู่อาศัยที่นี่มานานแล้ว แต่ก่อนอยู่กันเฉพาะกลุ่มมอแกนเอง แต่เมื่อคนไทยเข้ามาในพื้นที่ก็มักจับจองครอบครองที่ดิน มอแกนเป็นกลุ่มที่รักความสงบ ไม่ค่อยมีเรื่องราวกับใคร หากอยู่ที่ไหนแล้วไม่สบายใจ จะ

พากันยกครว้นั่งเรือโยกย้ายไปอยู่ตามเกาะอื่น ๆ อาชีพของมอแกลนเริ่มแรก คือการทำมดักปลาจากไม้ไผ่ ปลาที่เข้ามาในมดักจะเอาเฉพาะปลาตัวใหญ่เท่านั้น ถ้าเป็นตัวเล็ก จะปล่อยกลับลงทะเล มีการตกเบ็ด ทำเบ็ดราวตกปลา และหาหอยตามป่าโกงกาง ชาวมอแกลนที่นี่พยายามรวมตัวกันและต่อต้านการทำลายทรัพยากรป่าชายเลนโดยคนภายนอก เพราะเห็นความสำคัญของป่าชายเลน ซึ่งเป็นแหล่งอาหารและความอุดมสมบูรณ์

พี่น้อง พี่ยาและพี่ส้มได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับความสามัคคี ความขยันทำงาน การช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันที่บ้านทุ่งดาบมีการรวมกลุ่มเพื่อช่วยกันพัฒนาหมู่บ้าน พื้นฐานของความสำเร็จเกิดจากความเสียสละ ความเป็นผู้นำ ซึ่งแม้จะมีปัญหาอุปสรรคจากความคิดหรือความไม่เห็นด้วยของคนบางคนในหมู่บ้าน แต่เมื่อเวลาผ่านไปก็สามารถพิสูจน์ตนเองให้เป็นที่ยอมรับได้

ชาวบ้านที่นี้รู้จักคิดและมีเงินเก็บ ทุกคนหนุ่มสาววัยทำงานต่างขยันทำงาน ปลูग्มะพร้าว มะม่วง หิมพานต์ หาสัตว์ทะเลตามป่าโกงกาง ไม่มีคนกินเหล้า เล่นไพ่ พี่ยามองว่าเป็นเรื่องของระบบคิดและพูดเปรียบเทียบให้กลุ่มมอแกลนฟังว่า “หากนักท่องเที่ยวนำเข้ามาในหมู่บ้านแล้วเห็นคนนั่งเล่นไพ่ กินเหล้า ก็ไม่มีใครอยากเข้ามาเที่ยว อยากช่วยเหลือ ถ้าเห็นก็รู้สึกอับอายขายหน้าแทน เก็บขยะหน้าหาดเป็นกิจกรรมที่น่าภาคภูมิใจมากกว่ากินเหล้า เล่นไพ่ การกินเหล้าทำให้เสียสุขภาพ เสียงาน ข้าวของเสียหาย หากนำเงินที่กินเหล้าไปซื้อข้าวอาหาร ทุกคนในครอบครัวก็ได้อิ่ม แต่ถ้ากินเหล้าทุกคนในครอบครัวก็ต้องอด ไม่เกิดประโยชน์ ดังนั้นการใช้จ่ายเงินต้องใช้อย่างประหยัด รู้คุณค่าและให้เกิดประโยชน์สูงสุด”

การมาพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ทำให้กลุ่มมอแกลนได้เรียนรู้ได้แนวคิดที่เป็นประโยชน์มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาของตนเอง ชาวมอแกลนบ้านทุ่งดาบได้พูดให้กำลังใจกลุ่มมอแกลน ว่าให้ทำงานด้วยความตั้งใจ เสียสละ ไม่ต้องหวังค่าตอบแทน เพราะคิดว่าทำเพื่อชุมชนของตนเอง

7. สรุปผลการศึกษาดูงานชุมชน และการเพิ่มเติมความรู้และทักษะ

7.1 สรุปผลการเรียนรู้สำหรับกิจกรรมที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคา

กิจกรรมที่จัดขึ้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคาเน้นกิจกรรมสนทนาและการเล่นเกมเพื่อสร้างการเรียนรู้ รวมทั้งมีการสอดแทรกเนื้อหาความรู้ในด้านการสร้างความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม ความเอาใจใส่ต่อเพื่อนใกล้เคียง การฝึกทักษะการรับและส่งข่าวสาร ความสามัคคีร่วมมือร่วมใจของกลุ่ม ความกล้าแสดงออก ตัวแทนชาวมอแกลนได้เรียนรู้เกี่ยวกับความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน โดยต้องเรียนรู้ ลองแก้ไขปัญหาจนสามารถยืนหยัดพึ่งตนเองได้ การรวมกลุ่มกันคิด ตัดสินใจร่วมกัน และเรียนรู้จากความผิดพลาดหรือประสบการณ์ที่มีในอดีต จะช่วยให้เกิดการพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาและนำไปสู่ความสำเร็จในเรื่องต่าง ๆ ได้ในอนาคต

นอกจากนั้น ยังได้เรียนรู้เกี่ยวกับสภาพสัตว์ป่าบางประเภทซึ่งเชื่อมโยงกับความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่อนุรักษ์ ตัวแทนชาวมอแกลนได้รับรู้ว่าการที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ จะต้องช่วยกันดูแลรักษาพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ป่าและทรัพยากร เพราะคนในพื้นที่จะรู้จักคุ้นเคยสิ่งที่มีในชุมชนของตนเองมากที่สุด

7.2 สรุปผลการเรียนรู้สำหรับกิจกรรมศึกษาดูงานชุมชนบ้านไร่ใน

ชาวมอแกลนที่ร่วมศึกษาดูงานบ้านไร่ใน ได้เห็นการทำงานของชุมชนที่ประสบความสำเร็จอย่างมากจนได้รับรางวัล ในช่วงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตัวแทนมอแกลนได้สะท้อนปัญหาที่ชุมชนตนเองประสบมาและปรึกษากับกลุ่ม

ผู้นำชุมชนบ้านไรโนและหัวหน้ากลุ่มอาชีพเสริม แม้ว่าผู้นำชาวมอแกนบางคนจะพยายามแก้ไขปัญหการจัดการขยะ ปัญหาการเล่นไฟ การเมาสุรา และการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอาชีพ และพยายามส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มเพื่อทำงานชุมชน แต่อุปสรรคคือไม่ได้รับความร่วมมือและไม่มีคนใส่ใจต่อการแก้ไขปัญหานั้น ผู้นำจึงรู้สึกท้อแท้ในการทำงานเพื่อชุมชน ซึ่งผู้นำบ้านไรโนได้เน้นย้ำว่าผู้นำต้องมีความเสียสละ ต้องมั่นใจในศักยภาพของตนเอง ร่วมมือกันทำงานกับคนที่มีความคิดคล้ายกัน และทำเพื่อชุมชนจริง ๆ เมื่อคนในชุมชนเห็นผู้นำที่มีความตั้งใจแน่วแน่ในการทำงานก็พร้อมที่จะสนับสนุนในที่สุด

กลุ่มแม่บ้านมอแกนให้ความสนใจกับอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว ซึ่งทางกลุ่มผู้นำชุมชนและหัวหน้ากลุ่มอาชีพเสริมชุมชนบ้านไรโนก็ได้ให้กำลังใจ และให้แนวปฏิบัติเพื่อความสำเร็จของชุมชน ตัวอย่างเช่นชุมชนบ้านไรโน แม้ว่าชาวบ้านจะมาจากหลากหลายพื้นที่ แต่เมื่อมีโอกาสได้มารวมตัว พูดคุยถึงปัญหาที่มีร่วมกัน ทำให้เกิดแนวคิดในการรวมกลุ่มสร้างอาชีพเสริม การลดค่าใช้จ่ายอย่างง่าย ๆ ด้วยการปลูกพืชผักสวนครัว การเลี้ยงสัตว์ การทำปุ๋ยหมัก ทำน้ายาล้างจานและน้ายาซักฟอกใช้เอง เป็นต้น เมื่อมีการรวมกลุ่มเข้มแข็งจนเกิดสหกรณ์และกลุ่มต่าง ๆ ก็มีภาครัฐเข้ามาช่วยสนับสนุนส่งเสริมจนได้รับรางวัลมากมาย สิ่งเหล่านี้เกิดจากการที่ทุกคนมองว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนคือปัญหาร่วมของทุกคน

ภายหลังจากการศึกษาดูงานชุมชนบ้านไรโน กลุ่มแม่บ้านชาวมอแกนที่ไปศึกษาดูงานได้มีการนำสูตรการทำน้ายาหมักชีวภาพและวิธีทำผลิตภัณฑ์อย่างง่ายไว้ใช้ในครัวเรือน จากคำแนะนำของคุณสมเดชและภรรยา มาทดลองปฏิบัติในชุมชนมอแกน ในเบื้องต้นได้มีการรวบรวมเงินช่วยกันจัดซื้อและเตรียมวัสดุอุปกรณ์ วัตถุดิบ หัวเชื้อต่าง ๆ ที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร จากนั้นจึงทดลองทำน้ายาหมักชีวภาพ น้ายาล้างจาน แชมพูสระผมไว้ใช้เองเป็นการลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน เมื่อพบว่าผลิตภัณฑ์ที่ใช้ได้ผลดี ก็มีการนำมาทดลองขายแก่คนอื่น ๆ ในชุมชนด้วย ได้รับความสนใจจากคนในชุมชนอย่างน่าพอใจ ทำให้ลดการพึ่งพาสินค้าจากภายนอกได้เป็นอย่างดี แม่บ้านหลายคนเห็นว่าสามารถทำผลิตภัณฑ์เหล่านี้เองได้ จึงมาขอเรียนรู้วิธีการและกลุ่มแม่บ้านที่ไปดูงานก็มีการเผยแพร่ความรู้นี้ต่อ ทั้งยังร่วมกันถอดบทเรียนหาวิธีการที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ของชุมชน เช่น เลือกใช้กับพืชผลไม้ที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น เกิดการรวมกลุ่มเล็ก ๆ ทำผลิตภัณฑ์ครัวเรือนเพื่อจำหน่ายสร้างรายได้เสริม หรือการนำขยะสดมาหมักเพื่อเป็นปุ๋ยพืชสดใช้ใส่พืชผักสวนครัว ช่วยลดปริมาณขยะสดในครัวเรือน ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพและช่วยรักษาสิ่งแวดล้อม

7.3 สรุปผลการเรียนรู้สำหรับกิจกรรมศึกษาดูงานชุมชนมอแกนบ้านทุ่งดาบ

ตัวแทนชาวมอแกนได้เรียนรู้จากการศึกษาดูงานชุมชนบ้านทุ่งดาบในเรื่องการพึ่งพาตนเองโดยไม่ต้องรอความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก เริ่มต้นจากการที่ชุมชนให้ความสำคัญกับการศึกษาของบุตรหลาน ความห่วงใยที่ไม่ต้องการให้บุตรหลานของตนเดินทางไปเรียนนอกพื้นที่ชุมชน จึงเสียสละเงินเล็กน้อยของแต่ละคน เพื่อช่วยเหลือค่าใช้จ่ายของโรงเรียนทั้งค่าอาหาร วัสดุอุปกรณ์การเรียน รวมถึงเงินเดือนครู แต่ผลสุดท้ายเมื่อโรงเรียนถูกปิดลงก็ต้องขยันทำงานเพื่อส่งเสียบุตรหลาน

ในขณะที่เกิดวิกฤตต่าง ๆ ก็เกิดผู้นำตามธรรมชาติจากวิกฤตนั้น และเกิดการรวมกลุ่มช่วยเหลือกันทำงานเพื่อช่วยให้ชุมชนพ้นจากปัญหาต่าง ๆ แม้จะมีปัญหาอุปสรรคแต่หากผู้นำไม่ท้อแท้และพิสูจน์ตนเองให้เป็นที่

ยอมรับและสร้างกำลังใจให้กับตนเองในการทำงานอยู่เสมอ ก็จะได้รับความร่วมมือจากชุมชน ส่วนปัญหาภายในชุมชน เช่น เรื่องเหล้า เรื่องการพนันนั้น ต้องสร้างระบบคิดและจิตสำนึกให้กับคนในชุมชน เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นค่าใช้จ่ายที่สูญเสียไปโดยไม่เกิดประโยชน์ นอกจากการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องการทำงานเพื่อชุมชนแล้ว การศึกษาดูงานที่บ้านทุ่งดาบยังทำให้ตัวแทนชาวมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์ได้มีโอกาสมาเยี่ยมชาวมอแกนซึ่งเป็นเสมือนญาติของตนเอง สร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างคนสองกลุ่มเพื่อการสร้างเครือข่ายในการทำงานในอนาคต

8. ประโยชน์ที่ได้รับจากกิจกรรม

ในกิจกรรมศึกษาดูงาน ตัวแทนชาวมอแกนเกาะสุรินทร์ได้มีโอกาสในการเรียนรู้ผ่านหน่วยงานรัฐคือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคา ทำให้ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้ที่ทำงานในพื้นที่คุ้มครอง ซึ่งชาวมอแกนเองก็อาศัยอยู่ในพื้นที่คุ้มครองเช่นเดียวกัน การได้เรียนรู้วิธีอยู่อาศัยร่วมกันระหว่างคนกับป่า ทำให้เกิดความตระหนักและให้ความสำคัญกับแนวทางการอนุรักษ์โดยหน่วยงานรัฐเพิ่มขึ้น กิจกรรมสนทนากลุ่ม ช่วยให้ชาวมอแกนที่ร่วมศึกษาดูงานครั้งนี้ได้ผลิตเพลีนและรู้จักวิธีการรวมกลุ่ม การคิด การกำหนดบทบาทหน้าที่ของแต่ละคนในการทำงาน ได้เรียนรู้วิธีการทำงานร่วมกัน การช่วยเหลือกัน ความเสียสละ ความเห็นอกเห็นใจ เข้าใจปัญหาอุปสรรคในการทำงานแต่ละอย่างและพร้อมที่จะแก้ไขปัญหาโดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกกลุ่มมากขึ้น

การเรียนรู้ศึกษาดูงานผ่านชุมชนบ้านไร่ในและชุมชนมอแกนบ้านทุ่งดาบทำให้ตัวแทนชาวมอแกนได้รู้จักชุมชนอื่น ๆ ในท้องถิ่น ทั้งสองชุมชนมีลักษณะที่แตกต่างกันทั้งในด้านโครงสร้างชุมชน ลักษณะทางกายภาพและสังคมรวมทั้งชาติพันธุ์-ศาสนา ผู้นำชุมชน ตลอดจนปัญหาที่ประสบ แต่การศึกษาดูงานชุมชนทั้งสองที่มีพื้นฐานแตกต่างกัน ทำให้ตัวแทนมอแกนได้มีโอกาสเรียนรู้ที่หลากหลายมากขึ้น มองเห็นภาพปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหาของแต่ละชุมชนได้ชัดเจนมากขึ้น เช่น ปัญหาค่าใช้จ่ายครัวเรือน ปัญหาการจัดการขยะ ปัญหาการประกอบอาชีพ การทำงานพัฒนาชุมชน จนเกิดการรวมกลุ่มเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ทั้งในด้านอาชีพ รายได้ ด้านสังคม ความสัมพันธ์กับคนและชุมชนอื่น ทั้งสองชุมชนต้องผ่านวิกฤต จนเกิดผู้นำและสร้างโอกาสให้กับชุมชนตนเอง แก้ไขปัญหาผ่านการลองผิดลองถูกและอาศัยประสบการณ์ของแต่ละคน เรียนรู้เพิ่มเติมจากชุมชนภายนอก จนสามารถหาวิธีการและนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับชุมชนตนเองได้เป็นผลสำเร็จ เหล่านี้ล้วนเกิดจากความตั้งใจและความมุ่งมั่นที่อยากเห็นชุมชนตนเองอยู่อย่างมีความสุข

9. ข้อเสนอแนะการศึกษาเรียนรู้ดูงานในอนาคต

1. ควรส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ดูงานอย่างต่อเนื่อง มีการเปิดพื้นที่ใหม่ ๆ ในการเรียนรู้ดูงาน และเลือกประเด็นเรียนรู้ที่หลากหลายยิ่งขึ้นโดยให้เชื่อมโยงกับปัญหาที่ชุมชนมอแกนเผชิญอยู่ เพื่อให้เห็นตัวอย่างชุมชนและปัญหาที่หลากหลาย เป็นการช่วยพัฒนาศักยภาพของชาวมอแกน ให้มีความรู้จนสามารถพัฒนาตนเองและนำความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาดูงานมาปรับใช้กับชุมชนของตน ซึ่งจะช่วยให้ชาวมอแกนมีความมั่นใจและภาคภูมิใจต่อสิ่งที่ได้เรียนรู้และนำมาปฏิบัติ

นอกจากนั้นควรจะประสานความร่วมมือกับหน่วยงานหรือองค์กรหลายส่วน เพื่อเป็นวิทยากรอบรมให้ความรู้กับชาวมอแกนในเรื่องราวที่หลากหลาย เช่น ประสานความร่วมมือกับอุทยานฯ เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรทั้งทางบกและทะเล ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานการท่องเที่ยว เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว การรับมือจากผลกระทบการท่องเที่ยว ประสานงานกับกลุ่มผู้นำชุมชนต่าง ๆ เพื่อมาอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ชุมชนให้ความสนใจ เช่น เรื่องการประกอบอาชีพเสริม เรื่องการปลูกผักสวนครัว ประสานงานกับโรงเรียนเพื่อให้เด็กมอแกนที่สนใจได้มีโอกาสร่วมเรียนรู้ดูงานกับกลุ่มผู้ใหญ่ จะช่วยสร้างโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ชุมชนภายนอก เป็นต้น

2. ควรจะจัดการเรียนรู้ดูงานให้กลุ่มต่าง ๆ ที่หลากหลาย ในชุมชน ผู้ที่สนใจศึกษาดูงานส่วนใหญ่มักเป็นกลุ่มเดิม คือกลุ่มที่เคยทำงานร่วมกับทีมงานโครงการนำร่องอันดามันและกลุ่มเยาวชน แต่ในครั้งนี้พบว่า กลุ่มผู้หญิงที่เป็นแม่บ้านให้ความสนใจเข้าร่วมเพราะต้องการรู้จักและเห็นตัวอย่างชุมชนอื่น ดังนั้น ควรจะมีการกระจายให้กลุ่มอื่น ๆ ได้มีโอกาสไปเรียนรู้นอกชุมชนด้วยโดยอาจจะวางแผนร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องในภาคส่วนอื่น ๆ เนื่องจากช่วงเวลาของการศึกษาดูงานนั้นติดต่อกันหลายวัน ผู้ที่เข้าร่วมดูงานอาจต้องหยุดงานที่ทำอยู่หรือขาดเรียน ในการดูงานครั้งนี้ ชาวมอแกนที่เป็นลูกจ้างของอุทยานฯ หรือเป็นลูกจ้างขับเรือบริษัทนำเที่ยวไม่ยากเข้าร่วมกิจกรรม เพราะการหยุดงานหลายวันทำให้ขาดรายได้ ในคราวหน้าจึงควรหาโอกาสและช่องทางให้กลุ่มอื่น ๆ เหล่านี้ ได้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ดูงานนี้ด้วย

3. ควรจะมีการติดตามผลการนำความรู้จากการดูงานไปประยุกต์ใช้ หลังจากที่ได้ดูงานมาแล้ว ตัวแทนชาวมอแกนมักจะมีคำถามหรือสิ่งที่น่าสงสัยที่เรียนรู้มาปรับใช้กับชุมชน เช่น มีการตั้งกรรมการหมู่บ้าน มีการวางแผนเรื่องกลุ่มออมทรัพย์ มีร้านค้าชุมชน มีการผลิตเวชระเบียนสุขภาพและจัดการขยะ มีการจัดการเรื่องการดื่มเหล้าและเล่นไฟ ฯลฯ แต่หลังจากที่ไม่ได้รับความร่วมมือและถูกคัดค้านจากคนในชุมชนที่ส่วนใหญ่ไม่มีประสบการณ์ดูงานและไม่ได้ไปเห็นตัวอย่างดี ๆ จากที่อื่น ตัวแทนชาวมอแกนก็มักจะท้อถอยหมดกำลังใจและไม่ดำเนินการต่อ ดังนั้น ควรจะมีการติดตามผลการนำความรู้มาทำงานต่อ และควรกระตุ้นให้ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยสนับสนุนให้การริเริ่มกิจกรรมดี ๆ เหล่านี้ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องและสร้างการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนมอแกนได้ในที่สุด

ภาคผนวก ก: รายชื่อผู้ที่เข้าร่วมการศึกษาเรียนรู้ดูงาน ครั้งที่ 4

ตัวแทนมอแกนผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 16 คน มีรายชื่อดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 มีสมาชิก 5 คน ได้แก่ น.ส.นิต กล้าทะเล
 น.ส.กอญ่อ กล้าทะเล
 น.ส.มะเจี้ยว กล้าทะเล
 น.ส.ซุ่น กล้าทะเล
 นายจ้าว กล้าทะเล

กลุ่มที่ 2 มีสมาชิก 5 คน ได้แก่ น.ส.จूरีย กล้าทะเล
 น.ส.ซาลิก้า กล้าทะเล
 น.ส.เหมียะเง่ กล้าทะเล
 น.ส.กอป้ง กล้าทะเล
 นางมอกี กล้าทะเล

กลุ่มที่ 3 มีสมาชิก 6 คน ได้แก่ น.ส.ย่าแลง กล้าทะเล
 นางเตน่อ กล้าทะเล
 น.ส.แคเนะ กล้าทะเล
 นางยามู กล้าทะเล
 นางก่าล้า กล้าทะเล
 นายดูนึ่ง กล้าทะเล

ภาคผนวก ข: กำหนดการกิจกรรม

สถานที่ : เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคา ชุมชนบ้านไร่ใน จ.ระนอง
ชุมชนมอแกลนบ้านทุ่งดาบ จ.พังงา

กำหนดการ

วันแรก

- 07.00 -12.00 น. ชาวมอแกลนออกเดินทางโดยทางเรือจากหมู่บ้านมอแกลน หมู่เกาะสุรินทร์ถึงหมู่บ้าน
ชัยพัฒนา-สภากาชาดไทย
- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน (หมู่บ้านชัยพัฒนา-สภากาชาดไทย)
- 15.00 น. ออกเดินทางโดยรถไปเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคา อ.กะเปอร์ จ.ระนอง
- 17.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 19.00 น. พักผ่อนตามอัธยาศัย

วันที่สอง

กิจกรรมหลัก : กิจกรรมอนุรักษ์ธรรมชาติภายในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคา

- 07.30 น. รับประทานอาหารเช้า
- 09.00 น. ปฐมนิเทศเกี่ยวกับการอบรมและการศึกษาดูงานที่ห้องประชุมเขตรักษาพันธุ์
สัตว์ป่าคลองนาคา
- 09.30 น. ร่วมกิจกรรมสันตนาการ โดยทีมงานโครงการนำร่องอันดามัน
- 10.30 น. ฟังการบรรยายสรุปเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยวิทยากรของเขต
รักษาพันธุ์สัตว์ป่าและคำแนะนำในการเรียนรู้ดูงานชุมชน จากประธานกลุ่ม
เพลินไพรศรีนาคา
- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน
- 13.00 น. ร่วมกิจกรรมสันตนาการและกิจกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติ (ต่อ)
- 17.00 น. ทำอาหารเย็น-รับประทานอาหารเย็นร่วมกัน
- 19.00 น. พุดคุยสรุปงานและการเรียนรู้
- 21.00 น. พักผ่อนตามอัธยาศัย

วันที่สาม

กิจกรรมหลัก : การเรียนรู้ดูงานชุมชนที่ได้รับรางวัลเกี่ยวกับการจัดการชุมชน ชุมชนตัวอย่างของแนวทางเศรษฐกิจ
พอเพียง การค้นหาทางเลือกอาชีพ การรวมกลุ่ม การทำงานพัฒนาชุมชน ชุมชนบ้านไร่ใน

07.30 น.	ทำอาหารเช้า-รับประทานอาหารเช้า
08.30 น.	เดินทางไปยังอาคารอเนกประสงค์ชุมชนบ้านไร่โน
09.00 น.	รับฟังบรรยายสรุป – การจัดการชุมชน การรวมกลุ่ม ของชุมชนบ้านไร่โน และแลกเปลี่ยนกับผู้นำชุมชน
12.00 น.	รับประทานอาหารเที่ยง
13.00 น.	เรียนรู้ดูงานภายในชุมชน บ้านผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน การทำน้ำหมักชีวภาพ ลดรายจ่ายในครัวเรือน จากนั้นเรียนรู้เรื่องการปลูกผักสวนครัว การเพาะเห็ดจากทะลายปาล์ม
16.00 น.	แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับตัวแทนชุมชนและเดินทางกลับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
17.00 น.	ทำอาหารเย็น-รับประทานอาหารเย็นร่วมกัน
19.00 น.	ร่วมพูดคุยสรุปงานและการเรียนรู้
21.00 น.	พักผ่อนตามอัธยาศัย

วันที่สี่

กิจกรรมหลัก : การสร้างการเรียนรู้เรื่องการพึ่งตนเอง การรวมกลุ่ม การทำงานเพื่อชุมชน การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนด้วยวิถีประมงพื้นบ้าน

07.30 น.	รับประทานอาหารเช้า
08.30 น.	เดินทางไปยังชุมชนมอกลอนบ้านทุ่งดาบ
09.00 น.	พูดคุยแลกเปลี่ยนกับผู้นำชุมชนเรื่องการทำงาน การรวมกลุ่ม การดูแลทรัพยากรป่าชายเลน
11.00 น.	แลกเปลี่ยนปัญหา-อุปสรรคในการทำงานกับชุมชน
12.00 น.	รับประทานอาหารเที่ยงร่วมกัน
14.00 น.	เดินทางกลับมายังเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคา
15.00 น.	เตรียมเก็บของกลับหมู่บ้านชัยพัฒนา-สภากาชาดไทย
17.00 น.	รับประทานอาหารเย็น (ตลาดกระบะบุรี/หมู่บ้านชัยพัฒนา)
19.00 น.	สรุปงานกิจกรรมการเรียนรู้ดูงาน (หมู่บ้านชัยพัฒนา-กาชาดไทย)
21.00 น.	พักผ่อนตามอัธยาศัย

วันที่ห้า

07.00 น.	รับประทานอาหารเช้า
08.00 น.	ออกเดินทางกลับหมู่เกาะสุรินทร์

ภาคผนวก ค: ผลจากการตอบคำถามเพื่อประเมินงาน

โครงการฯ ได้ขอความร่วมมือจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมเรียนรู้ดูงาน ตอบคำถามเกี่ยวกับกิจกรรมดังกล่าว ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นตัวแทนผู้ใหญ่และเยาวชนมอแกนจากอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา รวมจำนวน 16 คน แบ่งเป็นผู้หญิง 14 คน ผู้ชาย 2 คน โดยแบ่งการตอบคำถามเป็น 2 กลุ่ม เนื่องจากมอแกนส่วนใหญ่ไม่สามารถเขียนหนังสือได้ จึงต้องอาศัยวิธีการแบ่งกลุ่มช่วยกันคิด แสดงความคิดเห็น และอาศัยตัวแทนมอแกนที่สามารถเขียนหนังสือได้ช่วยเขียน ผลที่ได้รับนี้เป็นการรวบรวมความคิดเห็นจากทั้งสองกลุ่ม คือ

1. ความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนรู้ดูงาน

หัวข้อ	รายละเอียด
อาหาร	ทำกับข้าวร่วมกันสนุกดี กินอ้ม อร่อยดี ชอบทุกอย่าง โดยชอบส้มตำไทย แกงส้มปลา ผัดผักบุ้ง
สถานที่	สถานที่ดี กว้างขวาง นอนสบาย ห้องน้ำ ห้องประชุม สะอาด สะดวกสบาย หาดแหลมสนสวย ต้นไม้เยอะดี ที่ท่าเรือลมพัดเย็นสบาย
กิจกรรม	กิจกรรมเรียนรู้ดูงานดีมาก ชอบกิจกรรมชุมชนบ้านไรโน ได้เรียนรู้การทำน้ายาซักผ้า น้ายาล้างจาน การเพาะเห็ด
การเดินทาง	เดินทางสะดวกสบายด้วยรถกระบะ
ที่พัก	ที่พักสะดวกสบาย ได้ห้องนอนรวมกันหลายคนสนุกดี แต่ฟูกมีกลิ่น ห้องน้ำสะอาดแต่น้ำกลั้วไม่กล้าใช้เวลากลางคืน
ระยะเวลา	เวลาดูงานน้อย ระยะเวลาสั้นไป อย่างน้อยควรมีเวลา 7 วัน

2. ความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรม

สถานที่	ชอบกิจกรรมไหนมากที่สุด
เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคา	เกมสนุกทุกเกม ได้ทำงานเป็นกลุ่ม เกมแมงมุม สอนเรื่องความพร้อมเพรียง เกมหอคอย สอนเรื่องการวางแผน ใช้ของที่มีให้คุ้มค่า การเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและสัตว์ป่า เช่น นกเงือก รักกันช่วยกันดูแลลูก ได้เรียนรู้เรื่องการอยู่ร่วมกันกับป่าและสัตว์ป่าต่าง ๆ
หาดแหลมสน	ได้เรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ หาดหอย วิวสวย ลมพัดเย็นดี ได้เที่ยว ได้หาหอย
ชุมชนบ้านไรโน	ที่ศูนย์เรียนรู้ เรียนรู้เรื่องการรวมกลุ่ม การช่วยเหลือกันในชุมชน เช่น การรักษาความสะอาด การเก็บขยะ ไม่เล่นไฟ ไม่กินเหล้า การปลูกผัก การทำความดี การปลูกผักกินเอง ที่บ้านน้ำหมัก เรียนรู้การทำน้ำหมักจากผลไม้ กลั้ว มะนาว มะขาม มังคุด เม็ดกาแฟทำน้ำส้มไว้ปรุงเวลาทำกับข้าว เรื่องสมุนไพร ทำเครื่องดื่ม ทำปุ๋ยใส่ต้นไม้ ที่บ้านสวนครัว เรียนรู้เรื่องการเลี้ยงปลาตุ๊ก ไก่ ปลูกผักสวนครัวกินเองทำให้ลดรายจ่าย ขายก็ได้
ชุมชนทุ่งดาบ	ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนเรื่องหมู่บ้าน สอนเรื่องการรวมกลุ่ม สหกรณ์ การลงขันช่วยหมู่บ้าน ภูมบ้าน

3. การนำผลจากกิจกรรมมาใช้ประโยชน์กับหมู่บ้าน จะเอาอะไรมาใช้ประโยชน์กับหมู่บ้านมอแกนบ้าง

- เรียนรู้เรื่องการรวมกลุ่มเริ่มจากรวมกลุ่มเล็ก ๆ ก่อน ทำข้างบ้านให้ดี ให้เป็นตัวอย่าง ปลุกดอกไม้สวย ๆ ห้ามขายเหล้า ห้ามนำไฟและเล่นไฟในหมู่บ้าน
- เรียนรู้เรื่องการจัดการขยะ โดยแบ่งกลุ่มเก็บขยะทุกวัน เรียนรู้เรื่องสหกรณ์ออมทรัพย์

4. ความคาดหวังเกี่ยวกับอาชีพและเรื่องอื่น ๆ

- เรื่องอาชีพ อยากทำงานที่อุทยานฯ อยากทำสร้อย กำไล พวงกุญแจ ร้อยลูกปัดขายนักท่องเที่ยว อยากให้สอนทำกระเป๋าลูกปัด
- เรื่องกฎระเบียบชุมชน อยากให้ละเลิกอบายมุข ไม่ให้ร้านค้าขายเหล้า
- เรื่องสุขภาพ อยากให้มีการจัดการขยะมูลฝอยหรือเผา ทำความสะอาดหมู่บ้าน อยากให้จัดหายาที่เพียงพอในหน้ามรสุม
- เรื่องการศึกษา อยากได้ครูสอนหนังสือให้กับผู้ใหญ่ให้อ่าน-เขียนได้

5. ข้อเสนอแนะ

- อยากไปศึกษาเรียนรู้ดูงานที่ไหนอีก ---อยากดูเกี่ยวกับกลุ่มมัตย้อม กลุ่มสานเตย กลุ่มลูกปัด กลุ่มทำงานฝีมือ อยากไปดูงานบ้านน้ำเค็ม เขาหลัก บ้านราไวย์ บ้านกะเหรี่ยง
- การศึกษาเรียนรู้ดูงานแบบนี้มีประโยชน์อย่างไร ---ได้เรียนรู้จากชุมชนตัวอย่างจริง ๆ ได้รู้จักการรวมกลุ่มทำงาน ได้รู้จักเพื่อนในชุมชนบนฝั่งเพิ่มขึ้น

6. มีวิธีการเล่าให้ผู้อื่นที่ไม่ได้ไปศึกษาเรียนรู้ดูงานฟังอย่างไร

- กลับไปหมู่บ้านก็จะเล่าต่อ ๆ กันให้เพื่อน ๆ ฟังว่าไปทำอะไรมาบ้าง

7. มีวิธีการชักชวนคนอื่น ๆ ทำงานในชุมชนตนเองอย่างไรบ้าง

- ทำให้ดูก่อน และเลือกให้กลุ่มดูงานเป็นคณะกรรมการในหมู่บ้าน ชวนคนอื่นทำ ถ้าไม่ทำ เราทำก่อน เขาละอายก็ทำตามเอง

8. สรุปการประเมินกิจกรรมเรียนรู้ดูงานแยกตามประเด็น แบ่งได้ตามตารางด้านล่างนี้

หัวข้อ	เกณฑ์การให้คะแนนในแต่ละกิจกรรม (ร้อยละ)			
	ดี	พอใช้	ควรปรับปรุง	ข้อเสนอแนะ
อาหาร	62.50	37.50	0	-
สถานที่	100.00	0	0	-
กิจกรรม	56.25	43.75	0	-
การเดินทาง	56.25	43.75	0	-
ที่พัก	81.25	18.75	0	-
ระยะเวลา	31.25	50.00	18.75	อย่างน้อย 7 วัน

ภาคผนวก ง: วิธีทำน้ำหมักชีวภาพ น้ำยาล้างจาน แชมพู

วิธีทำน้ำหมักชีวภาพผลไม้⁹ ใช้ผลไม้ที่มีรสเปรี้ยวเป็นวัตถุดิบหลัก เช่น มะกรูด มะนาว สับปะรดหรือผลไม้ที่หาได้ในท้องถิ่น ผลไม้ที่มีรสเปรี้ยวจะมีความเป็นกรดสูงเหมาะกับการนำไปปรุงรสอาหาร หรือใช้ทำความสะอาด ผลิตภัณฑ์ซักล้าง

วัสดุและอุปกรณ์

1. ผลไม้รสเปรี้ยว ใช้ผลไม้ที่แก่หรือสุกจัด ใช้ทั้งเปลือก 3 กิโลกรัม
2. น้ำตาลทราย 1 กิโลกรัม
3. น้ำสะอาด 10 ลิตร
4. หัวเชื้อจุลินทรีย์ที่มีประสิทธิภาพ (EM) ชนิดน้ำ ปริมาณเล็กน้อย
5. ภาชนะสำหรับผสมวัตถุดิบและภาชนะบรรจุ เช่น ถังพลาสติก ขวดพลาสติก

วิธีทำ

1. ผสมน้ำตาลทรายกับน้ำสะอาดในถังพลาสติก คนให้น้ำตาลละลาย
2. หั่นผลไม้ตามขวางให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ ใส่ในถังที่ละลายน้ำตาลไว้ เลือกใช้ถังขนาดที่เมื่อใส่วัตถุดิบทั้งหมดแล้วเหลือที่อากาศเพียงเล็กน้อย (เหลือที่ประมาณ 1 ใน 10 ส่วน) จากนั้นปิดฝาถังให้สนิท หมักไว้ประมาณ 1-3 เดือน ขึ้นอยู่กับว่าจะนำน้ำหมักนั้นมาใช้ประโยชน์อะไร หากจะนำไปเป็นผลิตภัณฑ์ฟุ้ง ทำความสะอาด นำมาใช้งานได้หลังจากหมัก 1-2 สัปดาห์หรือเมื่อเห็นฟองจำนวนมากผุดขึ้นมาจากน้ำหมัก หากจะนำไปผสมเพื่อทำผลิตภัณฑ์ในครัวเรือน เช่น น้ำยาสระผม น้ำยาซักผ้า น้ำยาล้างจาน สบู่ ต้องหมักอย่างน้อย 3 เดือน

วิธีทำน้ำยาเอนกประสงค์¹⁰ เช่น น้ำยาล้างจาน แชมพู ฯลฯ (สามารถหาซื้อวัตถุดิบได้ที่สำนักงาน ธกส.ทุกสาขา)

วัตถุดิบ (สูตรนี้ได้ผลิตภัณฑ์ ประมาณ 11 กิโลกรัม)

1. หัวเชื้อ N 70 T	จำนวน	1	กิโลกรัม
2. F24	จำนวน	½	กิโลกรัม
3. ผงฟอง	จำนวน	1	ขีด
4. เกลือแกง	จำนวน	1	กิโลกรัม
5. น้ำหมักชีวภาพ (มะกรูด)	จำนวน	2	กิโลกรัมต่อลิตร
6. น้ำสะอาด	จำนวน	9	กิโลกรัมต่อลิตร
7. หัวน้ำหอม	จำนวน	10	ซีซี

⁹ สืบค้นจาก <http://krupawana.igetweb.com/articles/422288/> (เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2556)

¹⁰ สืบค้นจาก <http://topicstock.pantip.com/food/topicstock/2010/04/D9068484/D9068484.html> (เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2556)

ขั้นตอนการทำ

1. แบ่งน้ำ 2 ส่วน 6 กิโลกรัมต่อลิตร และ 3 กิโลกรัมต่อลิตร
2. ผสมเกลือแกง 1 กิโลกรัมกับน้ำ 3 กิโลกรัมต่อลิตร
3. นำหัวเชื้อ N 70 T จำนวน 1 กิโลกรัมใส่ลงในภาชนะที่เตรียมไว้แล้วกวนไปทางเดียวกันไม่น้อยกว่า 5 นาที แล้วนำน้ำเกลือ 1 กิโลกรัมต่อลิตร ผสมลงไปกวนทางเดียวกันไม่น้อยกว่า 5 นาที
4. เติม F24 ผสมลงไป
5. นำผงฟองละลายน้ำผสมลงไป
6. เติมน้ำหมักชีวภาพ 2 กิโลกรัมต่อลิตรผสมลงไป แล้วเติมน้ำเกลือที่เหลือ 2 กิโลกรัมต่อลิตรผสมลงไป
7. นำน้ำ 6 กิโลกรัมต่อลิตร ผสมลงไปคนทางเดียวกันไม่น้อยกว่า 10 นาที
8. พักไว้อย่างน้อย 6 ชั่วโมงเพื่อให้ฟองอากาศยุบตัว แล้วจึงเติมหัวน้ำหอมกลิ่นที่ต้องการ กวนเบา ๆ เพื่อไม่ให้เกิดฟอง
9. บรรจุใส่ขวดที่มีฝาปิด

กิจกรรมที่ 5 ร่างแผนชุมชนมอแกน
อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา

“ทำร่วม-รวมกลุ่ม-ชุมชนสุขภาวะ-พอกินพอใช้-ใส่ใจอัตลักษณ์-อนุรักษ์สุรินทร์”

กิจกรรมที่ 5 ร่างแผนชุมชนมอแกน

อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา

1. หลักการและเหตุผล

ที่ผ่านมา แผนและนโยบายเกี่ยวกับชุมชนชาวมอแกนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ยังไม่มี ความชัดเจน การท่องเที่ยวในปัจจุบันทำให้หมู่บ้านมอแกนเป็นแหล่งเปิดรับนักท่องเที่ยว อุทยานฯ ได้จ้างงานชาวมอแกนบางส่วนเป็นคนขับเรือ ผู้ช่วยในครัว แม่บ้าน ฯลฯ ภายหลังเหตุการณ์สึนามิ มีหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ เข้ามาให้ความช่วยเหลือชุมชน ทำให้ชุมชนยิ่งเปิดกว้างมากขึ้น อีกทั้งคนในชุมชนเองก็ออกไปหางานทำข้างนอก ชุมชนจึงมีลักษณะเปลี่ยนไปจากเมื่อ 10 ปีที่แล้วอย่างมาก ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงนี้ ชาวมอแกน ต้องการโอกาสในการสร้างเสริมศักยภาพของตนเองและชุมชนในการจัดการเรื่องสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้าน การมีส่วนร่วมในการดูแลคุ้มครองพื้นที่ และโอกาสการจัดการท่องเที่ยว ดังนั้น จึงควรจะมีการร่างแผนชุมชน เพื่อที่จะมีการดำเนินงานส่งเสริมสนับสนุนชุมชนอย่างจริงจังและทำให้ชุมชนอยู่อาศัยในอุทยานฯ ได้อย่างมีศักดิ์ศรีและความภูมิใจ มีความมั่นคงต่ออนาคต รวมทั้งมีทิศทางที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างยั่งยืนในพื้นที่คุ้มครอง ซึ่งพื้นที่นี้ น่าจะเป็นตัวอย่างหรือต้นแบบให้กับพื้นที่คุ้มครองอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี

2. วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

- 1) เพื่อค้นหาแนวทางให้ชุมชนอยู่อาศัยในอุทยานฯ ได้อย่างมีศักดิ์ศรีและความภูมิใจ มีความมั่นคงต่ออนาคต รวมทั้งมีทิศทางที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างยั่งยืนในพื้นที่คุ้มครอง
- 2) เพื่อรวบรวมข้อมูลจากชุมชนและหลายภาคส่วนในการร่างแผน โดยเป็นแผนที่ไม่ได้ร่าง “จากบนลงล่าง” แต่เป็นการวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ รวมทั้งความคาดหวังของคนในชุมชนเองเพื่อมองอนาคต
- 3) เพื่อร่างแผนชุมชนและร่วมกันผลักดันกับโครงการ SAMPAN เพื่อให้แผนนี้ได้รับการทดลองใช้และปรับปรุงโดยมีเป้าหมายให้ “ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นพร้อม ๆ กับการดำรงวิถีวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์”

องค์กรที่สนับสนุน สำนักงานบริหารโครงการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายพื้นที่คุ้มครองทางทะเลอันดามัน (SAMPAN) ภายใต้โครงการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนชาวมอแกน อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ ดำเนินการโดยโครงการนำร่องอันดามัน สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. ความจำเป็นในการวางแผนชุมชน

ชาวเลกลุ่มมอแกน นับเป็นชาวเลที่ยังคงรักษาวิถีชีวิตดั้งเดิมเอาไว้ได้มากที่สุด ในสมัยก่อน ชาวมอแกนเดินทางล่องเรืออยู่ในบริเวณทะเลอันดามัน ใช้ชีวิตส่วนใหญ่อาศัยอยู่บนเรือ ที่เรียกว่า “กำบัง” เดินทางไปตามเกาะต่าง ๆ เพื่อจับปลาและงมหอย ส่วนในช่วงที่ทะเลมีคลื่นลมจัดจากอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ พวกเขาจะอพยพขึ้นมาสร้างเพิงพักชั่วคราวอยู่บริเวณอ่าวที่หลบลมและสะดวกในการจอดเรือ ชาวมอแกนยังคงหากินกับท้องทะเลเหมือนอย่างที่บ้านบรรพบุรุษเคยทำมา การเก็บหาทรัพยากรธรรมชาติยังคงใช้อุปกรณ์การจับอย่างเรียบง่าย และเก็บหาอย่างพอเพียง

ทว่าในโลกปัจจุบัน กระแสความเจริญและวัฒนธรรมสมัยใหม่ได้ก้าวเข้ามามีบทบาทกับวิถีชีวิตของชาวมอแกนเป็นอย่างมาก ทั้งกระแสบริโภคนิยม และระบบเศรษฐกิจที่มีตัวเงินเข้ามามีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาวมอแกนอย่างรวดเร็ว เรือหัวโพงได้เข้ามาแทนที่เรือกำบังของชาวมอแกน ในฤดูที่มีการท่องเที่ยว ชาวมอแกนหันมาทำงานรับจ้างกับทางอุทยานฯ โดยผู้ชายรับจ้างขับเรือบริการนักท่องเที่ยว เก็บขยะ และแบกของ ส่วนผู้หญิงทำงานเป็นผู้ช่วยในโรงครัว มีหน้าที่ล้างจาน เตรียมอาหารหรือเป็นแม่บ้านทำความสะอาด ฯลฯ

หลังเหตุการณ์สึนามิในปี พ.ศ. 2547 ชุมชนมอแกนได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง หมู่บ้านไทรเอนและหมู่บ้านอ่าวบอนเล็กถูกคลื่นสึนามิกวาดเสียหายไปหมด ชาวมอแกนได้รับการสนับสนุนวัสดุก่อสร้างและเครื่องใช้จำเป็นภายในบ้าน รวมทั้งข้าวสารอาหารแห้ง และมีอาสาสมัครเข้ามาช่วยสร้างบ้านให้ที่อ่าวบอนใหญ่ หมู่บ้านอ่าวบอนใหญ่มีขนาดใหญ่เพราะรวมเอาชาวมอแกนจากหมู่บ้านเดิมสองหมู่บ้านเข้าด้วยกัน หมู่บ้านใหม่มีลักษณะต่างจากเดิม บ้านที่สร้างเรียงกันเป็นแถวขนานกันทำให้บ้านที่อยู่ด้านหลังค่อนข้างจะอับลมและคนในบ้านไม่สามารถจะมองออกมาเห็นทะเล หรือสังเกตเรือที่เข้ามาได้ นอกจากนั้นบ้านก็มีลักษณะเหมือนกันและมีขนาดเดียวกัน การที่หมู่บ้านมีขนาดใหญ่ขึ้นยังส่งผลกระทบต่อสุขอนามัยของคนในชุมชนในระยะยาว

1) **ด้านสาธารณสุขชุมชน** เมื่อหมู่บ้านกลายสภาพเป็นชุมชนที่แออัดมากขึ้น อีกทั้งผู้คนในชุมชนยังไม่คุ้นเคยกับการจัดการขยะและของเสียที่มาจากวิถีสมัยใหม่ ทำให้พื้นที่โดยรอบบ้านและภายในหมู่บ้านไม่เอื้อต่อสุขลักษณะ ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อสุขอนามัยของคนในชุมชนในระยะยาว

2) **ด้านระบบนิเวศและทรัพยากรป่าและชายฝั่งทะเล** ในอดีต ชาวมอแกนมีวิถีการเคลื่อนที่โยกย้ายพื้นที่ทำมาหากิน ทำให้สามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ ก่อนเหตุการณ์สึนามิมีหมู่บ้านมอแกน

2 แห่งตั้งอยู่ห่างกัน ทำให้สมาชิกแต่ละหมู่บ้านสามารถใช้ประโยชน์บนพื้นที่ซึ่งไม่ทับซ้อนกัน แต่ภายหลังการรวมเป็นหมู่บ้านใหญ่ เมื่อพื้นที่อยู่อาศัยถูกจำกัดลง ทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรในพื้นที่บริเวณเดียวกันเป็นเวลานาน อาจก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมได้ในอนาคต

3) **ด้านสังคม** ในอดีตการกระจายตัวของประชากรและความยืดหยุ่นของการโยกย้ายชุมชนเป็นกลไกทางสังคมที่ทำให้ชาวมอแกนสามารถจัดการกับความขัดแย้งในชุมชนได้ แต่ปัจจุบันเมื่อมีการรวมตัวกันเป็นชุมชนใหญ่ ความขัดแย้งก็มีแนวโน้มที่จะเกิดได้ง่ายขึ้น ในขณะเดียวกัน การอพยพโยกย้ายออกนอกชุมชนที่เคยเป็นกลไกที่จะช่วยบรรเทาความขัดแย้งและความบาดหมางในชุมชนก็ถูกจำกัดลง

การรวมหมู่บ้านเป็นชุมชนใหญ่ขนาดนี้ยังจะต้องวางแผนรองรับเรื่องสาธารณูปโภคและสาธารณสุขในระยะยาวและต้องมีกระบวนการสร้างศักยภาพให้ชาวมอแกนสามารถจะจัดการ ดูแล บำรุงรักษาสีของสาธารณะในชุมชนได้ การที่หน่วยงาน องค์กร และมูลนิธิต่าง ๆ เข้ามาให้ความช่วยเหลือชุมชนในหลายรูปแบบยิ่งส่งผลให้ชุมชนเปิดกว้างมากขึ้น ซึ่งทำให้เกิดทั้งโอกาสและภัยคุกคาม –คือเกิดโอกาสในแง่ที่มีทรัพยากรลงมาในชุมชนมากขึ้น ทำให้แรงสนับสนุนการทำงานเรื่องชุมชนมีมากขึ้น แต่อาจเป็นภัยคุกคามหากทิศทางการส่งเสริมและการพัฒนาไม่เป็นไปในทางที่กลมกลืนกัน ซึ่งอาจจะทำให้เกิดปัญหาอุปสรรคที่ส่งผลกระทบถึงชุมชนได้ในที่สุด

หมู่บ้านมอแกนอ่าวบอนเล็กก่อนประสบธรณีพิบัติภัย และซากปรักหักพังของหมู่บ้านมอแกนอ่าวบอนเล็กหลังประสบภัย

ในมุมมองของชาวมอแกน ปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนไม่ว่าจะเป็นขยะที่สะสมเป็นจำนวนมาก น้ำกินน้ำใช้ที่หยุดไหลในบางครั้งเพราะท่อชำรุดหรือฝายเก็บน้ำมีใบไม้กิ่งไม้ทับถม ฯลฯ ได้สร้างความรำคาญหรือเบื่อหน่ายให้กับครัวเรือน แต่ก็ยังไม่มีแนวคิดในการแก้ไขปัญหาโดยชุมชนอย่างจริงจัง เนื่องจากการขาดการรวมตัวกันและลักษณะสังคมที่เปลี่ยนไปทำให้เกิดการต่างคนต่างอยู่มากขึ้น ชาวมอแกนยังไม่ตระหนักว่าปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาร่วมกันในชุมชน และไม่เกิดแนวทางในการสร้างกฎกติกา สร้างเงื่อนไขในการอยู่ร่วมกันในชุมชนขนาดใหญ่ ข้อเสนอแนะใน

การแก้ปัญหาและปรับปรุงสถานการณ์จึงจะต้องมุ่งที่การทำงานกับชุมชนเพื่อที่จะดึงดูดและพลังชุมชนขึ้นมาแก้ไขปัญหานี้

จุดแข็งของชุมชนคือความเป็นกลุ่มก้อนที่มีพื้นฐานอยู่บนความสัมพันธ์แบบเครือญาติ รวมทั้งการมีภาษาวัฒนธรรม และความเชื่อร่วมกัน ซึ่งนับว่าเป็นชุมชนที่ทำงานร่วมได้ง่ายกว่าชุมชนที่มีความแตกต่างหลากหลาย ส่วนโอกาสของอุทยานฯ ในการทำงานกับชุมชนคือชาวมอแกนส่วนใหญ่ยังมีความเกรงใจอุทยานฯ เนื่องจากความสัมพันธ์ที่สืบเนื่องมายาวนานในอดีต และความเป็นผู้รักษากฎระเบียบในพื้นที่คุ้มครอง อย่างไรก็ตาม การศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติทางทะเลโดยทั่วไปชี้ให้เห็นว่าประสิทธิภาพของการจัดการอุทยานฯ ขึ้นอยู่กับตัวบุคคลมากกว่าแผนงานหรือนโยบาย (Chettamart and Emphandu 2002:130, นฤมล 2549: 41) สำหรับการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์นั้น มีอดีตหัวหน้าอุทยานฯ สมพงษ์ จีระเรณีนศักดิ์ และอดีตหัวหน้าวิโรจน์ โรจนจินดา ซึ่งได้ลงพื้นที่ชุมชนเพื่อพูดคุยสร้างความไว้วางใจ ทำให้ชาวมอแกนตื่นตัวเรื่องชุมชนและการทำงานร่วมกับอุทยานฯ แต่สถานการณ์เช่นนี้ก็ไม่ยั่งยืนด้วยเหตุผลที่กล่าวมาแล้ว

ในขณะเดียวกัน ก็ต้องยอมรับว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งหมดที่กล่าวมาไม่สามารถจะจัดการแก้ไขได้ด้วยชุมชนแต่เพียงฝ่ายเดียว เพราะมีปัจจัยแวดล้อมเกี่ยวข้องกับภายนอกมากมาย จึงต้องอาศัยการทำงานร่วมหลายภาคส่วนเพื่อที่จะส่งเสริมให้ชาวมอแกนยังคงเป็นส่วนสำคัญของนิเวศวัฒนธรรมของหมู่เกาะสุรินทร์ได้ต่อไป สำหรับอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์นั้น มีผู้ที่เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างน้อย 9 กลุ่ม (นฤมล 2549: 111) และมีหน่วยงาน/องค์กรทั้งรัฐ เอกชน และวิชาการที่ทำงานเกี่ยวข้องกับชุมชนมอแกนกว่า 17 หน่วยงาน/องค์กร¹¹ หลายหน่วยงานและองค์กรมีความพร้อมและมีใจที่จะร่วมมือทำงานอยู่แล้ว บางองค์กรก็ทำงานกับชุมชนมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน แต่อุทยานฯ ยังไม่ได้สนับสนุนให้เกิดการทำงานและสร้างวิสัยทัศน์ร่วมอย่างจริงจัง ซึ่งข้อจำกัดในการสร้างการมีส่วนร่วม (ในบริบทการจัดการป่า การจัดการอุทยานแห่งชาติทางบกและทางทะเล ฯลฯ) ก็ได้มีผู้วิเคราะห์ไว้อย่างละเอียดแล้วและสามารถนำมาใช้อ้างอิงเพื่อสร้างความเข้าใจในสถานการณ์ของอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ได้ (เช่น Chettamart et al. 2002 และปิยะทิพย์ 2546)

การวางแผนชุมชนจะทำให้เกิดการวางทิศทางการพัฒนาชุมชน รวมทั้งวางรากฐานการดำเนินงานอย่างจริงจังและทำให้ชุมชนอยู่อาศัยในอุทยานฯ ได้อย่างมีศักดิ์ศรีและความภูมิใจ มีความมั่นคงต่ออนาคต รวมทั้งมีทิศทางที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างยั่งยืนในพื้นที่คุ้มครอง จุดเริ่มต้นคือการพัฒนากระบวนการเรื่องชุมชนมอแกนในอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ ซึ่งอาจจะใช้ที่ประชุมคณะกรรมการที่ปรึกษาอุทยานฯ เป็นกลไกตั้งต้นใน

¹¹ โปรดดูในภาคผนวก ก: ตารางแสดงหน่วยงาน องค์กร มูลนิธิ ที่ทำงานกับชุมชนมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์ จ.พังงา ในรายงานกิจกรรมที่ 3: ประเมินสถานการณ์สิ่งแวดล้อมชุมชน และเสนอแนวทางในการปรับปรุง

การขับเคลื่อน ต่อจากนั้นจึงทบทวนการดำเนินงานที่ผ่านมาและถอดบทเรียนร่วมกันเพื่อพิจารณาถึงจุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหาอุปสรรค และเหตุผลที่ทำให้ปัญหาไม่ได้รับการแก้ไข รวมทั้งช่องว่างในการดำเนินงานเพื่อวางแผน งานในอนาคตร่วมกันโดยมีวิสัยทัศน์ร่วม หากไม่เริ่มต้นจากจุดนี้แล้ว การทำงานกับชุมชนมอแกนก็คงจะดำเนินไป อย่างแยกส่วน ต่างคนต่างทำตามที่เห็นว่าจะจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนที่สุด ซึ่งบางครั้งทำให้เกิดความซ้ำซ้อนหรือเกิด ความไม่เข้าใจกันดังที่เคยเป็นมาแล้ว

4. กระบวนการในการทำแผนชุมชน

4.1 การทบทวนเอกสาร ทีมงานโครงการนำร่องอันดามันได้ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะงานที่ เกี่ยวกับชุมชนมอแกน (ซึ่งปรากฏในเอกสารอ้างอิง) และนโยบายหรือแผนที่เกี่ยวกับชาวเล/ชาวมอแกนในบริบท พื้นที่อุทยานฯ ซึ่งมีนโยบายและแผนหลัก ๆ 4 ส่วน (เรียงลำดับตามช่วงเวลาของแผน) คือ

4.1.1 มติคณะรัฐมนตรี 30 มิถุนายน 2541 เรื่อง การแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ ว่าด้วยเรื่อง การตรวจพิสูจน์การครอบครองที่ดินของราษฎร โดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศพิจารณาร่วมกับพยานหลักฐานอื่น หาก พบว่า ราษฎรอยู่อาศัย/ทำกินมาก่อน ให้จัดทำขอบเขตบริเวณที่อยู่อาศัย/ทำกินให้ชัดเจนตามความจำเป็นเพื่อการ ครอบครองชีพ

4.1.2 แผนแม่บทอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ พ.ศ. 2543-2547 ซึ่งจัดทำโดยส่วนทรัพยากรที่ดิน และป่าไม้ กรมป่าไม้ เอกสารแผนฯ ได้ให้ข้อมูล “ชาวเล” ว่ามีทั้งหมด 27 ครอบครัว จำนวน 181 คน อาศัยอยู่ที่ อ่าวบอนเล็กและอ่าวไทรเอน และบรรยายว่า “ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเลเป็นจุดที่นักท่องเที่ยวสนใจอีกแห่งหนึ่ง”

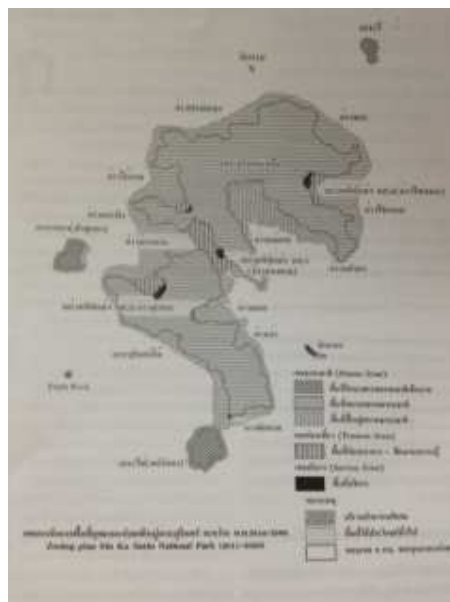
สำหรับนโยบายต่อชาวมอแกนนั้น แผนแม่บทอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ ระบุว่า “วิถีชีวิตของชาวเล ยังชีพโดยการจับสัตว์ทะเล เก็บหอยมาขายเป็นของที่ระลึกให้กับนักท่องเที่ยว ซึ่งขัดกับ พ.ร.บ. อุทยานแห่งชาติ จึง จำเป็นต้องมีการดำเนินการหรือจัดรูปแบบที่เหมาะสม เพื่อไม่ให้เกิดการพักพิงของชาวเลดังกล่าวทำลาย สภาพแวดล้อมของอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์” ในช่วงของการจัดทำแผนนี้มีการย้ายชาวเลจากช่องขาดให้มา อยู่ที่อ่าวบอน “ซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยดั้งเดิมของชาวเลมาก่อน” (หน้า 4-13) ส่วนการเก็บและขายเปลือกหอยนั้น มี การห้ามตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2540-2541

4.1.3 มติคณะรัฐมนตรี 2 มิถุนายน 2553 เรื่องการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล ซึ่งแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลให้ ความสำคัญกับเรื่องวิถีชีวิตของชนพื้นเมืองและมีนโยบายที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่สะสมมานาน รวมทั้งส่งเสริมการ ฟื้นฟูวิถีวัฒนธรรมของชาวเลทั้งสามกลุ่ม โดยแยกเป็น 1) มาตรการระยะสั้น ระยะเวลา 6 - 12 เดือน มีเรื่องการ สร้างความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพ การช่วยเหลือด้านสาธารณสุข การแก้ปัญหาสัญชาติ การ

ส่งเสริมการศึกษา การแก้ปัญหาอคติทางชาติพันธุ์ การส่งเสริมภาษาวัฒนธรรมท้องถิ่น การสนับสนุนและส่งเสริมสื่อพื้นบ้านของชาวเล การจัดสรรงบประมาณเพื่อสนับสนุนกิจกรรมเครือข่ายชาวเลอย่างเป็นรูปธรรม และ 2) มาตรการฟื้นฟูระยะยาว ระยะเวลา 1-3 ปี เน้นเรื่องกำหนดเขตพื้นที่วัฒนธรรมพิเศษที่เอื้อต่อกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีลักษณะจำเพาะ ทั้งนี้หน่วยงานที่รับผิดชอบ ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (โปรดดูรายละเอียดในภาคผนวก ข)

4.1.4 แผนแม่บทการจัดการพื้นที่แหล่งอนุรักษ์ทะเลอันดามัน พ.ศ. 2554-2563 ซึ่งจัดทำโดยสถานวิจัยความเป็นเลิศความหลากหลายทางชีวภาพแห่งคาบสมุทไทย คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และได้รับการรับรองให้เป็นแผนแม่บทการจัดการฯ

แผนแม่บทการจัดการพื้นที่แหล่งอนุรักษ์ทะเลอันดามัน พ.ศ. 2554-2563 ได้ระบุการแบ่งเขตการจัดการตามเงื่อนไขสภาพพื้นที่อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ไว้ 8 ประเภท คือ 1) เขตหวงห้าม 2) เขตสงวนสภาพธรรมชาติ 3) เขตฟื้นฟูสภาพธรรมชาติ 4) เขตนันทนาการและศึกษาหาความรู้ 5) เขตบริการ 6) เขตกิจกรรมพิเศษ 7) เขตใช้ประโยชน์ทั่วไป และ 8) เขตกันชน โดยเขตกิจกรรมพิเศษนั้น “เป็นบริเวณที่จำแนกไว้เป็นพิเศษเพื่อรองรับกิจกรรมบางประเภทของหน่วยงานราชการอื่นที่ไม่ได้อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของอุทยานแห่งชาติ” และสำหรับอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์นั้น กำหนดให้อ่าวบอนเป็น “พื้นที่ถือครองหรือมีการขอใช้ประโยชน์” โดยให้เป็นที่อยู่ของชุมชนมอแกน (หน้า 5-37 ถึง 5-46)

แผนที่แสดงหมู่บ้านมอแกนเป็นเขตกิจกรรมพิเศษ

แผนแม่บทยังได้ระบุถึงแผนงานนันทนาการและสื่อความหมาย (หน้า 8-2) ซึ่งมีบางโครงการน่าจะเชื่อมโยงกับการวางแผนชุมชนมอแกน เช่น โครงการรณรงค์การท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ (ซึ่งในแผนเน้นเฉพาะในเรื่องสิ่งแวดล้อมแต่ควรจะมีด้านอื่น ๆ ด้วย เช่น ด้านการสร้างสำนึกใหม่ในวัฒนธรรมท่องเที่ยว ด้านการเฝ้าระวังผลกระทบต่อวัฒนธรรมชุมชน) (หน้า 8-12) โครงการฝึกอบรมการเป็นมัคคุเทศก์ให้กับเจ้าหน้าที่ ครอบครัวเจ้าหน้าที่ และประชาชนในท้องถิ่น (หน้า 8-13) และโครงการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ (หน้า 8-30)

แผนงานส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน (หน้า 9-2) มีข้อเสนอที่สามารถจะเชื่อมโยงกับแผนชุมชนได้หลายอย่าง ตั้งแต่การจัดตั้งคณะกรรมการระดับพื้นที่ โดยใช้แนวทางของการจัดการพื้นที่คุ้มครองแบบมีส่วนร่วม (Joint Management of Protected Area หรือ JoMPA) ซึ่งมีกิจกรรม เช่น การรวมตัวของกรรมการและเครือข่ายในการทำกิจกรรมอนุรักษ์ พันธุ์ธรรมชาติ กิจกรรมด้านวัฒนธรรมประเพณีที่ส่งผลให้ชุมชนเป็นสุข การส่งเสริมการดำรงชีวิตด้วยวิถีเศรษฐกิจพอเพียง การสร้างความร่วมมือและความสัมพันธ์อันดีระหว่างเจ้าหน้าที่และประชาชนในชุมชนโดยรอบ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับพื้นที่คุ้มครองอื่น ๆ ในการทำงานอย่างมีส่วนร่วม นอกจากนั้น ยังเสนอเรื่องการหมายแนวเขต จัดทำแผนผังแสดงการใช้ที่ดินและทะเลเพื่อกิจกรรมต่าง ๆ มีข้อตกลงการใช้พื้นที่ร่วมในการใช้ประโยชน์พื้นที่ ความพยายามผ่อนปรนที่ชาวชุมชนและเจ้าหน้าที่เห็นชอบร่วมกันและถือปฏิบัติอย่างจริงจัง (หน้า 9-8) ในแผนฯ ยังมีตัวอย่างการตั้ง “กฎกติกาประชาคม”¹² จากอุทยานแห่งชาติแหลมสน (หน้า 9-14)

ภายใต้แผนงานส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ยังมีการเน้นเรื่องการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างอุทยานแห่งชาติ ชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน และส่งเสริมการอนุรักษ์โดยภาคชุมชน จัดประชุม จัดการศึกษาดูงานตัวอย่างการจัดการพื้นที่โดยกระบวนการมีส่วนร่วม จัดตั้งเครือข่าย สร้างกิจกรรมร่วมกัน (หน้า 9-18) การส่งเสริมเครือข่ายชุมชนประมงชายฝั่ง โดยให้กลุ่มประมงชายฝั่งเป็นเครือข่ายเฝ้าระวังการประมงที่ผิดกฎหมาย กำหนดกิจกรรมและเครื่องมือประมงที่ไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากร ฯ (หน้า 9-19) โครงการค่ายเยาวชนพิทักษ์อุทยานแห่งชาติ (หน้า 9-27)

4.2 การเก็บข้อมูลภาคสนามในชุมชน

4.2.1 การสำรวจพื้นที่ชุมชน ทีมงานได้มีโอกาสติดตามสถานการณ์ชุมชนนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา และสังเกตเห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างช้า ๆ แต่น่าเป็นห่วง ในการสำรวจเรื่องสิ่งแวดล้อมชุมชน (ซึ่งปรากฏในรายงานกิจกรรมที่ 3) ทีมงานได้สังเกตและบันทึกการเปลี่ยนแปลงพื้นที่สาธารณะ สวนครัว แหล่งน้ำ

¹² ซึ่งระบุเรื่องคณะกรรมการ การอนุรักษ์ทรัพยากร (ป่าไม้ สัตว์ป่า การประมง แหล่งน้ำ สิ่งแวดล้อม) เครื่องมือและอุปกรณ์การกระทำผิด การเงิน (รายได้-รายจ่าย) และเรื่องอื่น ๆ

ห้องน้ำห้องส้วม และได้นำเสนอสถานการณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน ปัญหาขยะสะสม ปัญหามลพิษทางเสียง ปัญหาสัตว์เลื้อยและ การเลี้ยงสัตว์ ปัญหาสิ่งแวดล้อมสาธารณสุข ปัญหาสิ่งแวดล้อมเชิงสังคม รวมทั้งได้เสนอแนวทางในการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชน ซึ่งต้องเน้นการประสานข้อมูลและการทำงานร่วมกันของหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ที่ทำงานในพื้นที่ การวางแผนสิ่งแวดล้อมชุมชนอย่างมีส่วนร่วม และการสร้างการรวมกลุ่มและการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

นอกจากการสำรวจพื้นที่ชุมชนแล้ว ทีมงานได้สังเกตปฏิสัมพันธ์ของชาวมอแกนในชุมชน การท่องเที่ยวในชุมชน การทำงานของบุคคล องค์กร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชน และมีส่วนร่วมในบางกิจกรรม-พิธีกรรมเพื่อประกอบกับการทำความเข้าใจสถานการณ์ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

4.2.2 การพูดคุยกับตัวแทนชุมชน การสัมภาษณ์ผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับชุมชน ทีมงานได้พูดคุยกับตัวแทนชุมชนและสัมภาษณ์ผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับชุมชน ทั้งจากหน่วยงานรัฐ มูลนิธิและองค์กรเอกชน การจัดกิจกรรมกับชุมชน เช่น การอบรมยุวมัคคุเทศก์ การจัดการเรียนรู้ดูงาน การฉายภาพยนตร์เพื่อกระตุ้นการเรียนรู้และการคิดเกี่ยวกับอนาคตชุมชนและสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ทีมงานได้สังเกตและรับฟังความคิดเห็นในแง่ต่าง ๆ จากชุมชน

4.3 การประมวลข้อมูลเพื่อการร่างแผนชุมชนมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์ ทีมงานได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและนำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสังเกต พูดคุย การสัมภาษณ์ แล้วจึงร่างแผนชุมชนโดยกำหนดเป้าหมายของแผน ประเด็นหลัก ประเด็นรอง และโครงการ/กิจกรรมเพื่อการขับเคลื่อนแผนไปสู่เป้าหมาย

5. การวิเคราะห์สถานการณ์ชุมชน

5.1 พัฒนาหรือไม่พัฒนา มีส่วนร่วมหรือไม่มีส่วนร่วม เป็นคำถามใหญ่

ชาวมอแกนเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมที่มีวิถีผูกพันกับทะเล เกาะและชายฝั่งแถบชายฝั่งทะเลอันดามันมาช้านานก่อนที่จะมีการประกาศเป็นพื้นที่คุ้มครอง ชาวมอแกนอาจจะไม่มีแผนที่ชัดเจนในการบอกกล่าวหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาสนับสนุนและช่วยเหลือในการพัฒนาโครงการต่าง ๆ เพราะอาจไม่ถนัดในการเขียนหนังสือ หรือพูดจาสื่อสาร แต่วิถีปฏิบัติที่ชาวมอแกนตอบแทนให้กับธรรมชาติที่ตนพึ่งพา และสืบทอดกันมาคือภาพความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในระบบนิเวศที่พวกเขาได้พึ่งพิงอาศัยและเป็นส่วนหนึ่งตลอดวิถีชีวิตที่เคลื่อนย้ายถิ่นฐานทำมาหากินและอยู่อาศัยในดินแดนแถบนี้

การพูดไม่เก่ง เขียนไม่คล่อง จึงไม่น่าจะเป็นอุปสรรคในการสนับสนุนให้ชาวมอแกนได้ลุกขึ้นมารวมพลังในการ “สร้างสรรค์” กฎ กติกาต่าง ๆ ในการดูแล ปรับปรุงแก้ไขปัญหาล้อมของหมู่เกาะสุรินทร์ด้วยตนเอง โดยชุมชนเป็นศูนย์กลางในการทำงาน อย่างไรก็ตาม ด้วยชาวมอแกนเป็นชุมชนพื้นเมืองที่มักได้รับการปฏิบัติจากสังคม

ภายนอกในลักษณะของกลุ่มคนชายขอบ การทำงานร่วมกันของชุมชนในลักษณะการประสานเครือข่ายเป็นกลุ่มก้อน และต้องมีแผนการดำเนินงาน ขั้นตอนต่าง ๆ จึงไม่ใช่สิ่งที่คุ้นเคย การเริ่มต้นจึงไม่ใช่เรื่องง่าย แต่ด้วยโอกาสที่พื้นที่และชุมชนมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์มีหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ ให้ความสนใจและสนใจลงมาทำงานด้วยอย่างมากมาย จึงน่าจะเป็นโอกาสที่หน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ จะร่วมมือกันในการสนับสนุนในฐานะ “พี่เลี้ยง” และผลักดันให้ชุมชนมอแกนลุกขึ้นมาแก้ไขและปรับปรุงปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยตนเอง และสามารถต่อยอดการดำเนินงานนี้ไปสู่การขับเคลื่อนชุมชนในการต่อสู้ ป้องกัน แก้ไขและรับมือปัญหาอื่น ๆ ที่ชุมชนอาจต้องเผชิญในอนาคต

ทัศนคติของเจ้าหน้าที่องค์กรต่าง ๆ ก็สำคัญเหมือนกัน โดยเฉพาะของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดกับชาวมอแกนมากที่สุด ชาวมอแกนเป็นชนพื้นเมืองที่มีภาษาและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ และวิถีดั้งเดิมก็ทำให้มอแกนสามารถอนุรักษ์ให้เกาะสุรินทร์มีสภาพสมบูรณ์อย่างเช่นที่เห็นกันอยู่ ดังนั้นความเข้าใจในสิทธิ ด้านวัฒนธรรมและการสานต่อทางด้านวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็น โดยเฉพาะแนวทางการปฏิบัติและวิถีพอเพียงที่เป็น “วัฒนธรรม” ที่เอื้อให้ชาวมอแกนอยู่ในระบบนิเวศที่เปราะบางเช่นนี้ได้

เจ้าหน้าที่บางคนมีทัศนคติว่า “ปล่อยให้พวกเขาอยู่แบบนี้ดีแล้ว ไม่ต้องไปยุ่งไปจัดกิจกรรมให้มากนัก ยิ่งไปยุ่งมาก เขาก็ยิ่งเปลี่ยนมาก” ซึ่งอันที่จริงก็น่าจะเป็นทัศนคติที่ถูกต้อง หากหมู่เกาะสุรินทร์ หมู่เกาะมะริด และชายฝั่งทะเลอันดามันยังเป็น “ดินแดน” ของชาวมอแกนอยู่เหมือนในอดีตและชาวมอแกนมีอิสระที่จะดำรงชีวิตโยกย้ายเคลื่อนที่เหมือนในสมัยก่อน แต่ทัศนคติเช่นนี้ละเลยความเป็นจริงที่ว่ามอแกนไม่ได้ดำรงชีวิตอยู่เหมือนเมื่อก่อนแล้ว นับตั้งแต่มีการอนุรักษ์และการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่ง เพราะ “ดินแดน” และวิถีชีวิตของมอแกนได้เปลี่ยนแปลงไปนับตั้งแต่มีการจัดตั้งอุทยานฯ มีการส่งเสริมการท่องเที่ยว มีการขยายตัวของชุมชนเมือง มีการช่วยเหลือหลังสึนามิ ฯลฯ

วิถีมอแกนเปลี่ยนไปเมื่อมีการตั้งหมู่บ้านอย่างถาวร มีการรวมหมู่บ้านเล็ก ๆ เข้าเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ มีการขายสินค้าอุปโภคบริโภค สุรา ยาสูบ การออกไปนอกชุมชนเพื่อการรับจ้าง ฯลฯ ดังนั้น คำพูดที่ว่า “ปล่อยให้พวกเขาอยู่แบบนี้ดีแล้ว” จึงไม่ได้สะท้อนความจริงที่ว่าชุมชนมอแกนได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว และจะต้องสร้าง “ภูมิคุ้มกัน” “โอกาสในการเรียนรู้” และ “ความรู้เท่าทันสังคมใหญ่” เพื่อที่ทิศทางการพัฒนาในอนาคตจะไม่ได้เป็นไปอย่างชาวเขาหลายชุมชนที่ถูกเบียดให้กลายเป็น “ผู้พลัดถิ่น” หรือเป็น “แรงงานอพยพในเมือง” ซึ่งในขณะนี้ก็เริ่มเห็นเค้าลางว่าชาวมอแกนหลายคนเดินทางออกมาจากเกาะไปเป็นแรงงานไร้ฝีมือตามเมืองใหญ่ ๆ ในภาคใต้หลายเมืองแล้ว

5.2 สถานการณ์ด้านสถานะบุคคล

ภายหลังเกิดเหตุการณ์สึนามิ ชาวมอแกนเป็นที่รู้จักและได้รับความสนใจจากสังคมไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะปัญหาการไร้สถานะของชาวมอแกน ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมาเป็นเวลานาน ได้เห็นความสำคัญของ

ปัญหาและความจำเป็นที่จะต้องมีการเร่งรัดแก้ไขปัญหาด้านสถานะอย่างเร่งด่วน ต่อมา คณะกรรมการการพัฒนาระบบและความมั่นคงของมนุษย์ วุฒิสภาได้แจ้งให้กรมการปกครอง ตรวจสอบและดำเนินการกรณีชาวมอแกนในพื้นที่ประสบภัยธรรมชาติ (สึนามิ)

ในระหว่างวันที่ 14-18 มีนาคม พ.ศ. 2548 กรมการปกครองร่วมกับสำนักทะเบียนอำเภอกระบุรี จังหวัดพังงา และสถานีตำรวจภูธรอำเภอกระบุรี ออกสำรวจและจัดทำทะเบียนประวัติชาวมอแกนในพื้นที่เกาะสุรินทร์ ตำบลเกาะพระทอง อำเภอกระบุรี จังหวัดพังงา ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2549 มีชาวมอแกนอาศัยอยู่ในจังหวัดพังงา จำนวน 93 คน สามารถดำเนินการเพิ่มชื่อเข้าในทะเบียนราษฎร (ท.ร.14) ตามระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการจัดทำทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2535 ข้อ 97 ซึ่งเป็นกรณีการเพิ่มชื่อบุคคลสัญชาติไทยได้ ส่วนมอแกนที่เหลือจำนวน 139 คน ไม่สามารถดำเนินการเพิ่มชื่อเข้าในทะเบียนราษฎร (ท.ร.14) ได้ เนื่องจากไม่สามารถหาหลักฐานมาพิสูจน์ว่าเป็นบุคคลสัญชาติไทย (อุดมเขต 2552)

ต่อมา ฝ่ายทะเบียนราษฎรอำเภอกระบุรี ได้รับมอบหมายจากกรมการปกครอง ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2549 ให้อำเภอกระบุรีสอบประวัติชาวมอแกนที่ถือเป็นบุคคลที่ไม่มีรายชื่ออยู่ในระบบทะเบียนราษฎร ปัจจุบันมอแกนได้รับการสำรวจและมีบัตรประจำตัวบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียนเรียบร้อยแล้ว (บัตรขึ้นต้นด้วยเลข 0) แต่ก็ยังมีบุคคลที่ตกสำรวจ

ที่ผ่านมา บทเรียนที่สำคัญในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสถานะบุคคลมอแกน พบว่ามีปัญหาอุปสรรคและข้อจำกัดค่อนข้างมาก อาทิเช่น ปัญหาเกี่ยวกับการเดินทาง โดยเฉพาะชาวมอแกนที่อาศัยอยู่ที่เกาะสุรินทร์ ซึ่งอยู่ห่างไกลจากฝั่งมาก เมื่อเข้าสู่ช่วงฤดูมรสุม ทะเลมีคลื่นลมจัดส่งผลให้การเดินทางระหว่างฝั่งเป็นเรื่องที่ยากลำบาก นอกจากนี้ ยังมีปัญหาเรื่องการสื่อสารกับเจ้าหน้าที่ เนื่องจากชาวมอแกนบางส่วนไม่เข้าใจภาษาไทย ส่งผลให้การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสถานะบุคคลที่ดำเนินงานโดยหน่วยงานรัฐที่ผ่านมาบางส่วนได้ข้อมูลที่คลาดเคลื่อน เช่น เรื่องชื่อของมอแกนและเรื่องความสัมพันธ์ในครอบครัว เนื่องจากชื่อของมอแกนหลายคนมีการตั้งตามภาษาและวัฒนธรรมของตน อีกทั้งภาษามอแกนมีเพียงภาษาพูด ไม่มีภาษาเขียน เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยจึงฟังไม่ชัดเจนและสะกดชื่อตามเสียงที่ได้ยิน ที่สำคัญคือการตรวจสอบชื่อดังกล่าวกับคนในชุมชนเพื่อความถูกต้อง ยกตัวอย่างชื่อที่สะกดผิดเพี้ยนไปเช่นชื่อ “ม่ง” ซึ่งมีความหมายว่า “ปลาหมอง” แต่กลับสะกดเพี้ยนเป็น “ม่อง” เป็นต้น ซึ่งการบันทึกชื่อนี้จะสามารถแก้ไขได้ โดยให้เจ้าตัวมายื่นใบคำร้องขอเปลี่ยนชื่อใหม่ภายหลังการได้บัตร ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว ชาวมอแกนไม่สามารถดำเนินการยื่นคำร้องต่าง ๆ ได้ด้วยตัวเองทั้งหมดด้วยข้อจำกัดทางด้านการอ่านเขียนภาษาไทย

5.3 สถานการณ์ด้านสาธารณสุข การรักษาพยาบาล

แม้ทุกวันนี้ชาวมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์บางส่วนได้รับสัญชาติไทย โดยได้รับสิทธิการรักษาพยาบาลเหมือนคนไทยทุกประการ ในขณะที่เหลือส่วนใหญ่อยังคงถือบัตรเลข 0 หรือบัตรผู้ไม่มีสถานะทางทะเบียนราษฎรซึ่งต้องจ่าย

ค่ารักษาพยาบาล (ยกเว้นที่โรงพยาบาลกระบี่) การขึ้นฝั่งมาโรงพยาบาลยังต้องมีค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ค่าอาหารของญาติที่มาเฝ้าไข้ นอกจากนี้ ชาวมอแกนบางส่วนไม่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้อย่างคล่อง เหล่านี้จึงเป็นปัญหาอย่างยิ่งและส่งผลกระทบต่อมอแกนไม่ยากเดินทางขึ้นฝั่งเพื่อมาเข้ารับการรักษาพยาบาล หากไม่ป่วยหนักจนเกินเยียวยาก็มักนอนป่วยอยู่ที่เกาะโดยใช้การรักษาตามภูมิปัญญาดั้งเดิม

จากสถานการณ์ปัญหาข้างต้น โครงการนำร่องอันดามัน สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้จัดตั้งกองทุนเพื่อช่วยเหลือให้ผู้ป่วยมอแกนและญาติขึ้นเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2548 เพื่อกระตุ้นให้ชาวมอแกนเดินทางขึ้นมารักษาพยาบาลบนฝั่งได้ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นค่าใช้จ่ายในเรื่องของการเดินทางและอาหารสำหรับญาติที่ขึ้นมาเฝ้าไข้ โดยมีพยาบาลและเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลกระบี่เป็นผู้ดูแลบัญชีดังกล่าว ปัจจุบันบัญชีนี้ก็ยังอยู่ที่โรงพยาบาลกระบี่

ในเรื่องการกินยารักษาโรคร้ายไข้เจ็บนั้น ชาวมอแกนบางรายยังมีความเชื่อและพฤติกรรมการกินยาที่ไม่ถูกต้อง ด้วยความไม่เข้าใจในภาษาไทย อ่านฉลากข้างซองยาไม่ถูก ดังนั้น การสร้างความเข้าใจและให้ความรู้เรื่องอนามัยและสาธารณสุขจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อชาวมอแกนเป็นอย่างมาก ในช่วงหลังสึนามิ สสอ. กระบี่ได้จัดให้มีการอบรมอาสาสมัครสาธารณสุขชาวมอแกน (อสม.) ขึ้น และต่อมามีโครงการ “หมอน้อย” หรือเจ้าหน้าที่สาธารณสุขชุมชนซึ่งอยู่ประจำในหมู่บ้าน

การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการเดินทางอพยพโยกย้ายบ่อยครั้ง และจากการทำมาหากินทางทะเลและหาของป่ามาเป็นวิถีที่ตั้งหลักแหล่งอย่างถาวรหรือถาวร วิธีการทำงานรับจ้างรายวัน วิธีการอยู่รวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ทำให้การดำรงชีวิตของชาวมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์เปลี่ยนแปลงไป ผู้หญิงมีบทบาทน้อยลงในการทำมาหากินและมีเวลาว่างมากขึ้น จึงมีการจับกลุ่มเล่นไพ่ พุดคุยนินทา ส่วนผู้ชายเมื่อมีรายได้ก็นำมาซื้อเหล้า หลายรายเป็นโรคพิษสุราเรื้อรัง และหลายรายเมื่อเมาแล้วเกิดการทะเลาะวิวาท ส่งเสียงเอะอะรบกวน เมื่อวิถีการบริโภคเปลี่ยนไป มีความต้องการด้านวัตถุมากขึ้น ก็ทำให้ผู้ชายต้องทำงานหนักมากขึ้น ต้องใช้ยาแก้ปวด ยาคลายกล้ามเนื้อ ดังนั้น ผู้ชายมอแกนจึงมีปัญหาสุขภาพเนื่องจากดื่มเหล้า การใช้ยาผิดขนาด ฯลฯ ส่วนกลุ่มแม่บ้านมอแกนก็มีพฤติกรรมเล่นไพ่ จับกลุ่มพุดคุย บางรายติดไฟตลอดทั้งวันจนไม่ทำอาหารให้สามีและลูกรับประทาน ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัวและต่อภาวะโภชนาการของลูก ๆ

ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2549 ตัวแทนมอแกนและโครงการฯ ได้นำเรื่องเรียนปรึกษาหัวหน้าอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ เรื่องขอความร่วมมือช่วยตักเตือนมอแกนให้ลดปริมาณการดื่มเหล้าและตั้งกฎในหมู่บ้านว่า ห้ามนำเครื่องดื่มมึนเมามาจำหน่ายเด็ดขาด ซึ่งได้มีการประชุมสร้างความเข้าใจในหมู่บ้านเน้นย้ำเรื่องกฎ “การห้ามขายเหล้าในหมู่บ้าน ห้ามดื่มและนำเหล้ามาในหมู่บ้าน” รวมถึงสร้างกฎเรื่องห้ามเล่นไพ่ “หากมีการเล่นไพ่ในหมู่บ้าน ตำรวจจะมาตักเตือนและให้เสียค่าปรับ” โครงการฯ พบว่าในช่วงแรกชาวมอแกนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี กลุ่มร้านค้าไม่ขายเหล้า ส่วนกลุ่มผู้หญิงก็ไม่เล่นไพ่และต่างหารือกันว่าอยากมีงานทำเพื่อหารายได้เสริมด้วย

แต่ทว่า การดำเนินการสร้างกฎและขอความร่วมมือดังกล่าวไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างจริงจัง และไม่ได้รับการหนุนเสริมจากทางอุทยานฯ

เมื่อเวลาผ่านไป กฎที่ตั้งไว้ร่วมกันจึงไม่ได้รับความยอมรับเชื่อถือ ตัวแทนมอแกนที่ทำงานชุมชนก็เกิดท้อใจและอ่อนล้าลงมากและหันมาสนับสนุนแนวคิดการแยกหมู่บ้าน ซึ่งจะทำให้การรวมกลุ่มและปฏิบัติตามกฎกติกาเป็นไปได้ง่ายขึ้นและสร้างความสามัคคีได้มากยิ่งขึ้น ในระยะหลังอิทธิพลจากสังคมภายนอกยังคงส่งผลกระทบให้วิถีมอแกนถูกดึงเข้าสู่การพึ่งพาภายนอกอย่างต่อเนื่อง

5.4 สถานการณ์ด้านการศึกษาของเด็กมอแกน

ตั้งแต่ปีการศึกษา พ.ศ. 2537 เด็ก ๆ มอแกนได้รับการศึกษาในระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนสุรสวัสดิ์ (ภายในหน่วยอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ หมู่เกาะสุรินทร์) แต่หลังจากที่งบประมาณการจ้างครูโรงเรียนสุรสวัสดิ์หมดไปในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2547 และโรงเรียนเสียหายจากคลื่นในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2547 ได้มีการสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมอแกนที่อ่าวบอนใหญ่ และมีงบประมาณจ้างครูอาสาสมัครประจำโรงเรียน 2 คน ตั้งแต่เดือนเมษายน พ.ศ. 2548 โดยเป็นการเรียนการสอนในระบบการศึกษานอกโรงเรียน ได้รับทุนสนับสนุนด้านการศึกษาจากโครงการสมเด็จพระเทพฯ เป็นหลัก ภายใต้การดูแลของ 3 หน่วยงานคือ โครงการสมเด็จพระเทพฯ ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน และอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ ในขณะนี้ ศูนย์การเรียนรู้ฯ ยังไม่มีแผนและแนวทางที่ชัดเจนเกี่ยวกับการสนับสนุนเด็กมอแกนที่ต้องการศึกษาต่อ จึงพบว่าเด็กหลายคนถูกดึงเข้าสู่ตลาดแรงงาน บ้างก็เดินทางไปรับจ้างเป็นแรงงานก่อสร้างที่ภูเก็ตหรือกระบี่ บ้างก็รับจ้างอุทยานฯ ในการเก็บขยะ แยกของ และถือท้ายเรือไม่ต่างจากคนรุ่นพ่อแม่ ทั้ง ๆ ที่มีโอกาสในการพัฒนาตนเองได้มากกว่า

ในปัจจุบัน ครูคนหนึ่งในศูนย์การเรียนรู้เป็นชาวมอแกนที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี จึงมีแนวทางที่จะพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อให้มอแกนเรียนรู้ประวัติความเป็นมา ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตดั้งเดิม โรงเรียนจะได้เป็นแหล่งเรียนรู้และให้ข้อมูลกับชุมชนมอแกน เช่น การสืบทอดความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับสมุนไพร วรรณกรรมมุขปาฐะ ศิลปวัฒนธรรม รวมถึงการให้ข้อมูลความรู้ใหม่ ๆ เกี่ยวกับการป้องกันรักษาสุขภาพ ผลกระทบจากสารเสพติด และให้ความรู้แก่ชุมชนให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ฯลฯ

ในอีกด้านหนึ่ง จะต้องมีการส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมมอแกนให้กับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ทั้งในหน่วยงานรัฐ องค์กร มูลนิธิต่าง ๆ รวมทั้งชาวบ้านในท้องถิ่นด้วย เนื่องจากปัจจุบันมีผู้รู้จักและสนใจเรื่องราวของมอแกนมากขึ้น มีผู้ให้ความช่วยเหลือและต้องการเข้ามา “พัฒนา” มอแกนมากขึ้น แต่กิจกรรมที่ดำเนินงานโดยไม่เข้าใจถึงรากฐานวัฒนธรรมอันเปราะบางของมอแกนจะทำให้อัตลักษณ์และความภูมิใจในวัฒนธรรมมอแกนลดลงในที่สุด เช่น การเปิดเพลงคาราโอเกะหรือฉายภาพยนตร์โดยไม่พิจารณาถึงความสอดคล้องกับวัฒนธรรมและวัย

ของผู้ดู โดยมีจุดเน้นเพียงการสร้างจุดสนใจเท่านั้น ตรงจุดนี้กลับทำให้มอแกนหันมาสนใจในสื่อใหม่ ๆ ที่มีเสียงดังกว่า ดึงดูดกว่า และละเลยพิธีกรรมดั้งเดิม หันหลังให้กับการรำยา การเล่นดนตรี และการร้องเพลงที่เป็นเอกลักษณ์ของมอแกน อีกทั้งสื่อภาพยนตร์ดังกล่าวยังแฝงความรุนแรงต่อเด็กอย่างมาก ซึ่งอาจส่งผลให้เด็กใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาในอนาคตได้

5.5 ความมั่นคงด้านการทำมาหากินและอาชีพ

ชาวมอแกนส่วนใหญ่ยังทำมาหากินโดยการจับสัตว์น้ำเพื่อบริโภคเป็นหลัก และเมื่อมีเรือหัวโทงใช้เองก็สามารถรับนักท่องเที่ยวดำน้ำดูปะการังได้ในฤดูท่องเที่ยว โดยการจัดเป็นกลุ่มเรือรับนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ทางอุทยานฯ ควรจะเป็นผู้ช่วยจัดคิวเรือ รวมทั้งประชาสัมพันธ์และประสานงานกับนักท่องเที่ยวที่จะจองเรือไปดำน้ำดูปะการัง และชมหมู่บ้าน และควรมีการสร้างเสริมศักยภาพให้มอแกนสามารถเป็นมัคคุเทศก์นำชมหมู่บ้าน กระท่อม นิทรรศการในหมู่บ้าน เส้นทางเดินป่าบริเวณหมู่บ้าน และเส้นทางศึกษาธรรมชาติและวัฒนธรรมด้วย โครงการนำร่องอันดามันได้จัดกิจกรรมอบรมมัคคุเทศก์น้อย (โปรดดูรายงานกิจกรรมที่ 1) ซึ่งก็ได้รับผลสำเร็จเป็นอย่างดี แต่จะต้องเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนเหล่านี้ได้ฝึกฝนและพัฒนาเพื่อที่จะทำให้งิจกรรมมัคคุเทศก์กลายเป็นทางเลือกอาชีพได้ต่อไป

ทั้งนี้ ก่อนที่จะสนับสนุนให้มอแกนเข้าร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว ควรมีแผนรองรับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาในหมู่บ้าน เพราะแน่นอนว่าการท่องเที่ยวจะมีผลกระทบต่อชุมชนและวัฒนธรรมมอแกน ณ ปัจจุบันนี้ วัฒนธรรมมอแกนยังเปราะบางและไม่พร้อมสำหรับการท่องเที่ยวที่เข้มข้นและการที่นักท่องเที่ยวเข้ามาพักอยู่ในชุมชนแบบ Home stay ดังนั้น ควรมีการห้ามพักแรมในชุมชนมอแกนและควรมีการจำกัดนักท่องเที่ยวและสื่อต่าง ๆ ที่เข้าไปในหมู่บ้าน โดยการจัดให้นักท่องเที่ยวเยี่ยมชมหมู่บ้านเป็นกลุ่มหรือเป็นช่วงเวลาโดยมีชาวมอแกนเป็นมัคคุเทศก์

สำหรับกลุ่มมอแกนที่ควรให้การดูแลและช่วยเหลือเป็นพิเศษนั้น โครงการฯ เห็นว่าควรเน้นไปที่หญิงหม้าย ซึ่งขาดแรงงานหลักของครอบครัวและที่พึ่งไป นอกจากนี้ ควรส่งเสริมเพาะปลูก “วนวัฒน” สำหรับพืชที่เป็นวัตถุดิบ เช่น เตยหนาม ปอทะเล ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ อาทิ ในงานหัตถกรรม หรือเป็นไม้ฟืน ทั้งนี้หน่วยงานในพื้นที่โดยเฉพาะอุทยานฯ ควรมาให้ข้อคิดเห็น ร่วมพัฒนาและส่งเสริมอาชีพดังกล่าวไปพร้อม ๆ กัน

ปัจจุบัน แรงงานมอแกนส่วนใหญ่เป็นงานแรงงานไร้ฝีมือ ไม่ได้คำนึงถึงการต่อยอดจากศักยภาพที่มอแกนมีอยู่แล้ว เช่น ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการดำน้ำ ความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับป่าและทะเล จุดแข็งของมอแกนคือรู้จักสังเกตธรรมชาติ รู้ถึงความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ บริเวณหมู่เกาะสุรินทร์ เพราะมอแกนเป็นผู้ที่อยู่ประจำบนหมู่เกาะสุรินทร์โดยตลอด ไม่เหมือนเจ้าหน้าที่อุทยานฯ และหน่วยอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำที่มีการโยกย้าย เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น ควรที่จะให้ชาวมอแกนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการอุทยานฯ เช่น เป็นผู้ช่วยในการสำรวจ

ติดตาม เฝ้าระวังทรัพยากรทางทะเล เป็นเจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่าและทะเล เช่นที่ผ่านมามีการส่งเสริมให้ชาวมอแกน ร่วม ติดตามการขึ้นวางไข่ของเต่าทะเล แต่โครงการก็ไม่ได้มีอย่างต่อเนื่อง ฯลฯ การให้มอแกนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการและการส่งเสริมเรื่องอาชีพจะทำให้ลดปัญหาเกี่ยวกับการพนันและการติดเหล้าได้ด้วย

ปัญหาของการจ้างงานคือมอแกนส่วนหนึ่งยังไม่มีบัตรประชาชนทำให้ไม่สามารถใช้งบประมาณแผ่นดินในการจ้างงาน ดังนั้น ควรมีการผลักดันในระดับนโยบายให้มีการพัฒนาศักยภาพของมอแกนและจัดทำเป็นพื้นที่นำร่องจ้างงานมอแกนโดยพิจารณาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นและความเชี่ยวชาญทางทะเลอีกด้านหนึ่งด้วย

5.6 การสนับสนุนการพึ่งพาตัวเองและการออมทรัพย์

หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องควรกระตุ้นให้มอแกนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แผนแม่บทการจัดการอุทยานฯ ได้เปิดช่องทางสำหรับการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนเช่นเรื่องการอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น การจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ การรวมตัวของกรรมการและเครือข่ายในการทำกิจกรรมอนุรักษ์ ป่าชุมชน ธรรมชาติ กิจกรรมด้านวัฒนธรรมประเพณีที่ส่งผลให้ชุมชนเป็นสุข การส่งเสริมการดำรงชีวิตด้วยวิถีเศรษฐกิจพอเพียง การสร้างความร่วมมือและความสัมพันธ์อันดีระหว่างเจ้าหน้าที่และประชาชนในชุมชนโดยรอบ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับพื้นที่คุ้มครองอื่น ๆ ในการทำงานอย่างมีส่วนร่วม ฯลฯ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนและส่งเสริมให้มอแกนพึ่งพาตนเองได้และมีนิสัยการออมเพื่ออนาคต เนื่องด้วยในช่วงฤดูท่องเที่ยวนี้ กลุ่มมอแกนส่วนใหญ่จะมีรายได้จากการทำงานรับจ้างอุทยาน บริษัทท่องเที่ยวและหัตถกรรมท้องถิ่น ซึ่งรายได้ส่วนนี้หากมีการเก็บออมและเตรียมพร้อมไว้ในช่วงฤดูฝนแล้วจะทำให้มอแกนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในวิถีแบบพอเพียง

6. การวางแผนโดยการกำหนดเป้าหมายของชุมชน

เมื่อได้มีการสำรวจสถานการณ์เบื้องต้นของชุมชน ประกอบกับการพิจารณานโยบายและแผนที่มียอยู่แล้ว และการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเพิ่มเติมดังที่ได้กล่าวแล้ว ทีมงานก็กำหนดเป้าหมายของชุมชนโดยมองจากภายนอกเข้าไปภายในและมองไกลไปยังอนาคต โดยมีคำสำคัญหรือเรียกได้ว่า “วิสัยทัศน์” ชุมชนมอแกนอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ คือ “**ทำร่วม-รวมกลุ่ม-ชุมชนสุขภาวะ-พอกินพอใช้-ใส่ใจอัตลักษณ์-อนุรักษ์สุรินทร์**”

เป้าหมายแรกต้อง “**ทำร่วม**” คือเน้นที่องค์กร หน่วยงาน มูลนิธิ บุคคลภายนอกที่เข้าไปให้การสนับสนุน ก่อน เพื่อให้ต่างฝ่ายต่างเข้าใจกันจะได้ส่งเสริมให้การทำงานที่เกี่ยวกับชุมชนเป็นไปโดยมีวิสัยทัศน์ร่วมและเป็นเอกภาพ โดยมองชุมชนมอแกนในฐานะระบบนิเวศวัฒนธรรมที่สำคัญของหมู่เกาะสุรินทร์ ไม่ใช่เป็น “ผู้รับการสงเคราะห์” เป้าหมายที่สองมุ่งไปที่การสร้างความเป็นกลุ่มเป็นชุมชน ซึ่งจะเป็นจุดเริ่มต้นของการทำงาน

ดังนั้น จะต้องส่งเสริมการ “รวมกลุ่ม” ให้ชุมชนมีกลุ่ม มีผู้นำที่เข้มแข็ง สามารถสร้างระบบการจัดการภายในชุมชนได้ มีสิ่งแวดล้อม สุขภาวะ และคุณภาพชีวิตที่ดี

เมื่อได้แกนนำชุมชนที่มีใจจะทำงานเพื่อส่วนรวมแล้ว ก็จะต้องมีการหนุนเสริมจากภายนอกอย่างต่อเนื่อง เพราะที่ผ่านมา นั้น แกนนำหมดแรงที่จะทำงานท่ามกลางความไม่ใส่ใจและความเห็นที่แตกต่างในชุมชน นอกจากนี้ วัฒนธรรมการรวมกลุ่ม ประชุม ทำงานร่วมกันเป็นทีมใหญ่ก็ไม่ใช่ลักษณะนิสัยของชาวมอแกนมาแต่ดั้งเดิม การรวมกลุ่มทำงานควรจะมุ่งที่ “ชุมชนสุขภาวะ” โดยเน้นที่เป้าหมายให้ชุมชนมีสิ่งแวดล้อมชุมชนและสุขภาวะที่ดีขึ้น ต่อจากนั้น ก็หันมาทำงานเพื่อเป้า “พอกินพอใช้” เพื่อให้ชุมชนมีความมั่นคงด้านการทำมาหากิน มีอาชีพ มีเศรษฐกิจพอเพียงที่ตั้งอยู่บนรากฐานวัฒนธรรมและทำให้การท่องเที่ยวสามารถเกื้อกูลชุมชนได้

ถ้าเทียบกับชุมชนชาวเลด้วยกันแล้ว ต้องถือว่าชาวมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์ยังดำรงวิถีดั้งเดิมอยู่มากกว่าที่อื่น ๆ จึงสามารถที่จะเป็นแหล่งวัฒนธรรมสำหรับการฟื้นฟูชุมชนอื่น ๆ ได้ด้วย เป้าหมายถัดไปจึงเป็นเรื่อง “ใส่ใจอัตลักษณ์” โดยมุ่งให้ชุมชนดำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและสืบทอดภาษา ขนบประเพณี จิตวิญญาณความเป็นชาวมอแกนต่อไป ส่วนเป้าหมายสุดท้ายนั้น มองไปในอนาคตระยะยาว เพื่อให้ชาวมอแกนมีศักยภาพเพียงพอที่จะ “อนุรักษ์สุรินทร์” คือให้ชุมชนมีส่วนร่วมในงานอนุรักษ์ของอุทยานฯ และมีบทบาทสำคัญด้านการอนุรักษ์จากรากฐานวัฒนธรรมดั้งเดิม โดยในปัจจุบันมีตัวชี้วัดที่ชุมชนสามารถทำได้ง่าย เช่น นักสืบสายน้ำ หรือนักสืบชายหาด ที่มีตัวชี้วัดอย่างง่าย สำหรับในอนาคตการเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ของชาวมอแกน ซึ่งพวกเขาสามารถเก็บบันทึกตัวเลขสถิติ เพื่อรวบรวมเป็นฐานข้อมูลชุมชน อาทิ จำนวนครัวเรือน จำนวนประชากร จำนวนเรือหัวโทง เรือแจว หรือจำนวนสัตว์เลี้ยงในหมู่บ้าน เป็นต้น

ตารางแสดงเป้าหมายของแผน คำสำคัญและรายละเอียดของเป้าหมาย

เป้าหมาย	คำสำคัญ	รายละเอียดของเป้าหมาย
เป้าหมายที่ 1	ทำร่วม	การทำให้งานที่เกี่ยวกับชุมชนเป็นไปโดยมีวิสัยทัศน์ร่วมและเป็นเอกภาพ โดยมองชุมชนมอแกนในฐานะระบบนิเวศวัฒนธรรมที่สำคัญของหมู่เกาะสุรินทร์
เป้าหมายที่ 2	รวมกลุ่ม	ชุมชนมีกลุ่ม มีผู้นำที่เข้มแข็ง สามารถสร้างระบบการจัดการภายในชุมชนได้ มีสิ่งแวดล้อม สุขภาวะ และคุณภาพชีวิตที่ดี
เป้าหมายที่ 3	ชุมชนสุข	ชุมชนมีสิ่งแวดล้อมชุมชนและสุขภาวะที่ดีขึ้น

	ภาวะ	
เป้าหมายที่ 4	พอกิน พอใช้	ชุมชนมีความมั่นคงด้านการทำมาหากิน/อาชีพ/มีเศรษฐกิจพอเพียงบนรากฐานวัฒนธรรม/และทำให้การท่องเที่ยวสามารถเกื้อกูลชุมชนได้
เป้าหมายที่ 5	ใส่ใจ อัตลักษณ์	ชุมชนดำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและสืบทอดภาษา ขนบประเพณี จิตวิญญาณความเป็นชาวมอแกน
เป้าหมายที่ 6	อนุรักษ์ สุรินทร์	ชุมชนมีส่วนร่วมในงานอนุรักษ์ของอุทยานฯ และมีบทบาทสำคัญด้านการอนุรักษ์จากรากฐานวัฒนธรรมดั้งเดิม

7. แผนชุมชนมอแกน (กรุณาดูแผนด้านล่าง)

แผนชุมชนมอแกน (หมายเหตุ : ระดับความเร่งด่วน 1 = มาก 2 = ปานกลาง 3 = น้อย)

ประเด็นหลักของแผน	ประเด็นรอง	การขับเคลื่อนผ่านโครงการหรือ กิจกรรม	กิจกรรมย่อยที่สนองตัวชี้วัดตาม เป้าหมาย	ระดับความ เร่งด่วน
1. เป้าหมาย – “ทำร่วม” – การทำให้งานที่เกี่ยวกับชุมชนเป็นไปโดยมีวิสัยทัศน์ร่วมและเป็นเอกภาพ โดยมองชุมชนมอแกนในฐานะระบบนิเวศวัฒนธรรมที่สำคัญของหมู่เกาะสุรินทร์				
การหนุนเสริมงานชุมชนโดย องค์กร/หน่วยงาน/มูลนิธิ หรือบุคคลภายนอก	การปรึกษาหารือ การ ประสานแลกเปลี่ยนข้อมูล	การพัฒนาคณะทำงานเรื่องชุมชนมอแกน หมู่เกาะสุรินทร์ หรือใช้การประชุม คณะกรรมการที่ปรึกษาอุทยานเป็นตัว ขับเคลื่อน	1. ประชุมเครือข่ายคนทำงานประเด็น ชุมชนมอแกน 2. จัดตั้งคณะทำงานโดยใช้คณะกรรมการที่ ปรึกษาอุทยานเป็นตัวขับเคลื่อนและ ติดตามผล 3. ประชุมเชิงปฏิบัติการให้ความรู้ความ เข้าใจเกี่ยวกับวิถีวัฒนธรรมชาวมอแกน กับคนภายนอก	1 1 1
	การสรุปทบทวนร่วมกันและ หาทิศทางร่วมในการทำงาน	การสรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมาและ ถอดบทเรียนร่วมกันเพื่อพิจารณาถึง จุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหาอุปสรรค และ เหตุผลที่ทำให้ปัญหาไม่ได้รับการแก้ไข รวมทั้งช่องว่างในการดำเนินงาน เพื่อ วางแผนงานร่วมกันโดยมีวิสัยทัศน์ร่วม	1. ประชุมถอดบทเรียนการทำงานกับ ชุมชนมอแกนและสร้างวิสัยทัศน์ร่วม 2. ประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อติดตาม ประเมินการปฏิบัติตามแผนชุมชน มอแกน ทั้งระยะสั้น (6-12 เดือน) และ ระยะยาว (1-3 ปี)	1 2-3
2. เป้าหมาย – “รวมกลุ่ม” – ชุมชนมีกลุ่ม มีผู้นำที่เข้มแข็ง สามารถสร้างระบบการจัดการภายในชุมชนได้ มีสิ่งแวดล้อม สุขภาวะ และคุณภาพชีวิตที่ดี				
การส่งเสริมการรวมกลุ่มของ ชุมชน	การสร้างการรวมกลุ่มใน ชุมชน	การส่งเสริมให้มีคณะกรรมการใน หมู่บ้าน การพัฒนาและเสริมความ	1. พัฒนาศักยภาพเรื่องคณะกรรมการ หมู่บ้านและเลือกตั้งคณะกรรมการ	1

ประเด็นหลักของแผน	ประเด็นรอง	การขับเคลื่อนผ่านโครงการหรือ กิจกรรม	กิจกรรมย่อยที่สนองตัวชี้วัดตาม เป้าหมาย	ระดับความ เร่งด่วน
การส่งเสริมการรวมกลุ่มของ ชุมชน (ต่อ)	การส่งเสริมการกำหนดกติกา ชุมชน	เข้มแข็งของกลุ่มต่าง ๆ รวมทั้งกลุ่มที่มี อยู่แล้ว	หมู่บ้าน 2. จัดกิจกรรมส่งเสริมกลุ่มมอแกน พาเที่ยว/กลุ่มแม่บ้าน/กลุ่มต่าง ๆ ที่มี อยู่แล้ว	1-2
		การส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ การสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์/ เครือข่ายชุมชนพื้นเมือง	1. จัดกิจกรรมมอแกนเรียนรู้ฐานชุมชน (โปรดดูรายงานกิจกรรมที่ 4 เป็น จุดอ้างอิง) 2. จัดกิจกรรมสร้างเครือข่ายชุมชน พื้นเมืองในพื้นที่คุ้มครอง	2 3
		การกำหนดกติกาชุมชนและส่งเสริมให้มี การประชุม/จัดพูดคุยประเด็นการ พัฒนาชุมชนอย่างสม่ำเสมอ	1. ประชุมเพื่อร่างกฎและกติกาหมู่บ้าน 2. ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านอย่าง สม่ำเสมอและเน้นการติดตามผลการ ประชุม	1 1
	การส่งเสริมสำนักเรื่องสิทธิ- หน้าที่	การรับการหนุนเสริมจากภายนอก เพื่อให้กติกาชุมชนได้รับการยอมรับและ ปฏิบัติตาม เช่น การจัดระเบียบร้านค้า การห้ามเหล้าเบียร์และอบายมุขใน ชุมชน ฯลฯ	1. ประชุมกำหนดกติการ่วมกันในชุมชน และติดตามผลการปฏิบัติ ค้นหา แนวทางหนุนเสริมจากภายนอก	1-2

ประเด็นหลักของแผน	ประเด็นรอง	การขับเคลื่อนผ่านโครงการหรือกิจกรรม	กิจกรรมย่อยที่สนองตัวชี้วัดตามเป้าหมาย	ระดับความเร่งด่วน
การส่งเสริมการรวมกลุ่มของชุมชน (ต่อ)	การส่งเสริมสำนักเรื่องสิทธิ-หน้าที่ (ต่อ)	การกำหนดประเด็นเพื่อสร้างความเข้าใจในชุมชนเรื่องสิทธิ-หน้าที่ ความคาดหวังและการรับผิดชอบ และการจัดรับฟัง-พูดคุยแลกเปลี่ยนกับชุมชนในการส่งเสริมเรื่องสิทธิชุมชนและหน้าที่ชุมชน	1. จัดหลักสูตรอบรมสิทธิ/หน้าที่ของพลเมืองให้แก่ชาวมอแกนโดยประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 2. จัดหลักสูตรเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิตและสิทธิ-หน้าที่ให้แก่เยาวชนมอแกน	2 2
3. เป้าหมาย – “ชุมชนสุขภาวะ” –ชุมชนมีสิ่งแวดล้อมชุมชนและสุขภาวะที่ดีขึ้น				
การส่งเสริมสิ่งแวดล้อมและสาธารณสุขชุมชน	การวางแผนและการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน	การวางแผนสิ่งแวดล้อมชุมชนโดยมีรากฐานจากวัฒนธรรมชุมชน กำหนดแนวทางในการบำรุงรักษาแหล่งน้ำ สาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐานในชุมชน ฯลฯ	1. จัดให้มีคณะทำงานบำรุงรักษาสมบัติสาธารณะในหมู่บ้านและมีการดูแลอย่างต่อเนื่องโดยกฎกติการ่วม 2. จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนความรู้เชิงปฏิบัติการกับชุมชนบนฝั่งเรื่องสร้างความตระหนัก รักตนเอง ห่วงไกลโรคภัย	1-2 2
		การรับการหนุนเสริมเรื่องการปรับปรุงภูมิทัศน์ชุมชน และการดำเนินงานจัดภูมิทัศน์โดยชุมชน	1. ปรับปรุงภูมิทัศน์ รักษาสิ่งแวดล้อมชุมชน 2. ปรับปรุง/พัฒนาลานวัฒนธรรมพื้นบ้าน	1-2 2-3

ประเด็นหลักของแผน	ประเด็นรอง	การขับเคลื่อนผ่านโครงการหรือกิจกรรม	กิจกรรมย่อยที่สนองตัวชี้วัดตามเป้าหมาย	ระดับความเร่งด่วน
การส่งเสริมสิ่งแวดล้อมและ สาธารณสุขชุมชน (ต่อ)	การวางแผนและการจัดการ สิ่งแวดล้อมชุมชน (ต่อ)	การกำหนดแนวทางเรื่องการจัดการขยะ โดยชุมชนและการนำสู่การปฏิบัติ	1. กำหนดนโยบายและแผนการจัดการ ขยะของทั้งอุทยานฯ ค้นหาแนวทางที่ เหมาะสมในการกำจัดขยะและขีดจำกัด ในการรองรับ ตั้งเป้าหมายเป็นหมู่เกาะ ปลอดขยะ (zero waste) 2. อบรมเชิงปฏิบัติการ “การปลูก จิตสำนึกในการลดและคัดแยกขยะใน ครัวเรือนและชุมชน” และติดตามผล	1 2
		การกำหนดกฎกติการ่วมกันโดยอุทยาน ฯและชุมชนในการควบคุมเสียงให้อยู่ใน ระดับที่ไม่ดังรบกวนจนเกินไป	1. สนับสนุนการใช้ตัวกรองเพื่อบรรเทา เสียงดังจากเครื่องยนต์เรือและ เครื่องยนต์อื่น ๆ 2. รณรงค์ไม่ให้มีเครื่องเสียงขนาดใหญ่ ในพื้นที่อุทยานฯ เน้นการฟังเสียง ธรรมชาติ “Listen to nature”	1-2 2-3
		การกำหนดกติการ่วมกันเกี่ยวกับการ ควบคุมดูแลสัตว์เลี้ยงที่อาจจะส่ง ผลกระทบต่อสาธารณสุขชุมชนและ ระบบนิเวศ	1. การกำหนดกฎกติการ่วมกันในการ ควบคุมจำนวนและการแพร่ขยายพันธุ์ โดยการมีส่วนร่วมของอุทยานฯและ ชุมชน	1

ประเด็นหลักของแผน	ประเด็นรอง	การขับเคลื่อนผ่านโครงการหรือกิจกรรม	กิจกรรมย่อยที่สนองตัวชี้วัดตามเป้าหมาย	ระดับความเร่งด่วน
การส่งเสริมสิ่งแวดล้อมและสาธารณสุขชุมชน (ต่อ)	การวางแผนและการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน (ต่อ)		2. การสร้างความเข้าใจและความรับผิดชอบของมอแกนต่อการนำสัตว์มาเลี้ยงในชุมชน 3. การให้ความรู้เรื่องระบบนิเวศอุทยานฯ และผลกระทบของสัตว์-พืชต่างถิ่น	1 2-3
		การพัฒนาระบบที่ชุมชนสามารถจะร่วมในการติดตาม รักษา และเฝ้าระวังโรคภัยไข้เจ็บ	1. ฝึกอบรมอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และการการติดตามเฝ้าระวังโรคบางชนิดที่สำคัญหรือพบบ่อยในชุมชน 2. การให้ความรู้และสร้างความตระหนักการเอาใจใส่ดูแลให้สภาพแวดล้อมสะอาดปราศจากโรคภัยและความเสี่ยงต่าง ๆ	1 2
	การสร้างเสริมสุขภาพชุมชน		1. การสร้างความตระหนักให้กับชุมชน โดยความร่วมมือจากชุมชนและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง การตรวจสุขภาพ/การสร้างเสริมสุขภาพชุมชน (health promotion) ที่นำโดย สสอ. หมอน้อยและโรงเรียน	2

ประเด็นหลักของแผน	ประเด็นรอง	การขับเคลื่อนผ่านโครงการหรือกิจกรรม	กิจกรรมย่อยที่สนองตัวชี้วัดตามเป้าหมาย	ระดับความเร่งด่วน
การส่งเสริมสิ่งแวดล้อมและสาธารณสุขชุมชน (ต่อ)	การสร้างเสริมสุขภาวะชุมชน (ต่อ)		2. รณรงค์และปฏิบัติการโดยอุทยานฯ และชุมชนมอแกนร่วมใจทำไกลเหล่าบุหรี	1-2
		การรับการหนุนเสริมเรื่องการสร้างเสริมสุขภาวะชุมชนโดยมีรากฐานจากวัฒนธรรมชุมชน การพัฒนาอาสาสมัครสุขภาพชุมชน การปรับพฤติกรรมเสี่ยง ฯลฯ (ต่อ)	3. อบรบเยาวชนรู้ทัน ไม่หมกมุ่น อบายมุข รู้จักเสี่ยง ไม่เสี่ยงเอดส์ 4. รณรงค์เรื่องของบริจาคหรือของฝาก ชาวมอแกนที่คำนึงถึงสุขภาพกายและ สิ่งแวดล้อมเชิงสังคม 5. สร้างกติกาสำหรับร้านค้าชุมชนเพื่อ ป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม/สุขภาพ 6. พิจารณาข้อเสนอให้มีการแยก หมู่บ้านเพื่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมเชิง กายภาพและสังคม	2-3 1 1 1
4. เป้าหมาย – “พอกิน-พอใช้” -- ชุมชนมีความมั่นคงด้านการทำมาหากิน/อาชีพ/มีเศรษฐกิจพอเพียงบนรากฐานวัฒนธรรม/และทำให้การท่องเที่ยวสามารถเกื้อกูลชุมชนได้				
การส่งเสริมอาชีพหัตถกรรม (อยู่ในรายงานกิจกรรมที่ 2)	การส่งเสริมการพัฒนาฝีมือและจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง	การกำหนดให้มีผู้ประสานงานหลักที่รู้จักชุมชนเป็นอย่างดี และส่งเสริมวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในการทำหัตถกรรม	1. ประชุมถอดบทเรียนการพัฒนาและส่งเสริมหัตถกรรม 2. สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์สำหรับงานหัตถกรรม	1 1

ประเด็นหลักของแผน	ประเด็นรอง	การขับเคลื่อนผ่านโครงการหรือกิจกรรม	กิจกรรมย่อยที่สนองตัวชี้วัดตามเป้าหมาย	ระดับความเร่งด่วน
การส่งเสริมอาชีพหัตถกรรม (ต่อ)	การส่งเสริมการพัฒนาฝีมือและจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง (ต่อ)	การรับการหนุนเสริมเรื่องกิจกรรมฝึกฝนอบรมที่กระทำอย่างสม่ำเสมอ ต่อเนื่อง และติดตามผล	1. ฝึกอบรมพัฒนางานฝีมือประดิษฐ์เรือจำลองและส่งเสริมการทำหีบห่อใส่เรือจำลอง 2. การฝึกอบรมพัฒนางานหัตถกรรมใบเตยหนาม	2 2
		การรับการหนุนเสริมเรื่องวัสดุจากธรรมชาติและวนวัฒน	1. ส่งเสริมเพาะปลูก “วนวัฒน” สำหรับพืชที่เป็นวัตถุดิบ เช่น เตยหนาม ปอทะเล 2. จัดกิจกรรมฟื้นฟู อนุรักษ์ดูแลป่าโดยชุมชนมอแกน เน้นพืชวัตถุดิบ	1 2
	การพัฒนางานหัตถกรรมหรืองานสร้างสรรค์รูปแบบใหม่ๆ	การส่งเสริมและพัฒนางานหัตถกรรมรูปแบบใหม่ๆ การสร้างสรรค์อัตลักษณ์ท้องถิ่น การออกแบบและผลิตหีบห่อหรือบรรจุภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่างานฝีมือ	1. ศึกษาดูงานชุมชนหัตถกรรม (บนฝั่ง) และนำมาประยุกต์ใช้ 2. จัดสัปดาห์งานศิลปหัตถกรรมนักเรียนชาวมอแกน 3. จัดประกวดบรรจุภัณฑ์หัตถกรรมชาวมอแกน คัดเลือกรูปแบบที่จะนำมาใช้จริง และพัฒนาต่อเนื่อง	2 3 3
			1. จัดจำหน่ายและกระจายสินค้าหัตถกรรมชาวมอแกน	1
	การวางแผนการตลาดเพื่อการจำหน่ายและกระจายสินค้า	การกำหนดแนวทางเรื่องการจำหน่ายและการตลาด	1. จัดจำหน่ายและกระจายสินค้าหัตถกรรมชาวมอแกน	1

ประเด็นหลักของแผน	ประเด็นรอง	การขับเคลื่อนผ่านโครงการหรือกิจกรรม	กิจกรรมย่อยที่สนองตัวชี้วัดตามเป้าหมาย	ระดับความเร่งด่วน
การส่งเสริมอาชีพหัตถกรรม (ต่อ)	การส่งเสริมการพัฒนาฝีมือและจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง (ต่อ)	การร่วมกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อประชาสัมพันธ์และสร้างความตระหนักในคุณค่าของงานหัตถกรรม	1. กิจกรรมจัดแสดงนิทรรศการเผยแพร่เรื่องราวหัตถกรรมชาวมอแกน (งานประจำจังหวัด)	2
การส่งเสริมงานท่องเที่ยว	การส่งเสริมและขยายผลกิจกรรมสาธิต “มอแกนพาเที่ยว”	การรับการหนุนเสริมเรื่องกระท่อม นิทรรศการ การสื่อความหมาย ธรรมชาติ-วัฒนธรรม การบำรุงรักษา แหล่งข้อมูลวัฒนธรรมในชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว การจัดอบรมเพื่อขยายกลุ่ม “มอแกนพาเที่ยว”	1. ปรับปรุงอาคารนิทรรศการ และ ส่วนจัดแสดงที่หมู่บ้านมอแกน 2. ปรับปรุงเส้นทางศึกษาธรรมชาติ-วัฒนธรรมชุมชนมอแกน ซ่อมแซมป้าย เส้นทางศึกษาธรรมชาติวัฒนธรรม	2
		การรับการหนุนเสริมด้านงาน ประชาสัมพันธ์และการสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับชุมชน พื้นเมืองและพื้นที่คุ้มครอง การรับการ หนุนเสริมด้านกิจกรรมนำร่องให้ “มอแกนพาเที่ยว” ได้ฝึกภาคปฏิบัติ	1. ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ “มอแกนพาเที่ยว” ในกลุ่มที่นิยมเรื่อง eco-tourism, cultural tourism โดย คำนึงถึงการเคารพวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมของชาวมอแกน 2. พัฒนาให้ชาวมอแกนเป็นมัคคุเทศก์ ท้องถิ่นและส่งเสริมให้บริษัทนำเที่ยวใช้ มัคคุเทศก์ท้องถิ่นในการนำชมหมู่บ้าน	2-3 2-3

ประเด็นหลักของแผน	ประเด็นรอง	การขับเคลื่อนผ่านโครงการหรือกิจกรรม	กิจกรรมย่อยที่สนองตัวชี้วัดตามเป้าหมาย	ระดับความเร่งด่วน
การส่งเสริมงานท่องเที่ยว (ต่อ)	การส่งเสริมและขยายผลกิจกรรมสาธิต “มอแกนพาเที่ยว”(ต่อ)	การรับการหนุนเสริมการอบรมและเรียนรู้ในส่วนที่เกี่ยวข้องเช่น วิธีการดูแลความปลอดภัยทางทะเลและการช่วยชีวิตเบื้องต้น หลักการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ทรัพยากร ฯลฯ	1. จัดอบรมหลักสูตรอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น การดูแลความปลอดภัย-การช่วยชีวิตเบื้องต้น การท่องเที่ยวกับการอนุรักษ์ อาสาสมัครช่วยเหลือนักท่องเที่ยว	2-3
	การส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เข้าใจวิถีชุมชน	การพัฒนาการร่วมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในชุมชนมอแกน การลดผลกระทบการท่องเที่ยวต่อชุมชน	1. สร้างการมีส่วนร่วมในการร่างกฎ/กติการ่วมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในชุมชนมอแกนและส่งเสริมการปฏิบัติตามกติกา	1
	การสร้างและพัฒนายุวมัคคุเทศก์ชุมชน (อยู่ในรายงานกิจกรรมที่ 1)	การรับการส่งเสริมให้มีการจัดอบรมยุวมัคคุเทศก์ชุมชนอย่างสม่ำเสมอและเรียนรู้เรื่องต่าง ๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้องการรับการหนุนเสริมด้านกิจกรรมนำร่องให้ยุวมัคคุเทศก์ได้ฝึกภาคปฏิบัติ	1. อบรมและเตรียมความพร้อมยุวมัคคุเทศก์ และส่งเสริมโอกาสในการฝึกปฏิบัติ	2
การส่งเสริมวิถีทำมาหากินแบบยั่งยืน	การส่งเสริมวิถีทำมาหากินแบบดั้งเดิมที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์	การส่งเสริมการทำมาหากินกับป่าและทะเลโดยคำนึงถึงหลักความยั่งยืน โดยมีรากฐานจากวัฒนธรรมดั้งเดิมและความรู้สมัยใหม่เรื่องการอนุรักษ์	1. สร้างข้อตกลงในการใช้ประโยชน์พื้นที่อย่างมีส่วนร่วม ส่งเสริมความพยายามผ่อนปรนที่ชาวมอแกนและเจ้าหน้าที่เห็นชอบร่วมกันและถือปฏิบัติอย่างจริงจัง กำหนดกิจกรรมและ	1-2

ประเด็นหลักของแผน	ประเด็นรอง	การขับเคลื่อนผ่านโครงการหรือกิจกรรม	กิจกรรมย่อยที่สนองตัวชี้วัดตามเป้าหมาย	ระดับความเร่งด่วน
การส่งเสริมวิถีทำมาหากินแบบยั่งยืน (ต่อ)	การส่งเสริมวิถีทำมาหากินแบบดั้งเดิมที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์ (ต่อ)		เครื่องมือประมงที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรน้อยที่สุด	
			2. ส่งเสริมเครือข่ายชุมชนประมงชายฝั่ง โดยให้กลุ่มประมงชายฝั่งเป็นเครือข่ายเฝ้าระวังการประมงที่ผิดกฎหมาย	2
			3. สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างอุทยานแห่งชาติ ชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน และส่งเสริมการอนุรักษ์โดยภาคชุมชน	3
			4. สร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการและการส่งเสริมเรื่องอาชีพ โดยเน้นอาชีพที่มีความถนัดเป็นทุนเดิม	1-2
5. เป้าหมาย – “ใส่ใจอัตลักษณ์” -- ชุมชนดำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและสืบทอดภาษา ขนบประเพณี จิตวิญญาณความเป็นชาวมอแกน				
การอนุรักษ์ภาษาและวัฒนธรรม	การส่งเสริมและพัฒนาเขตคุ้มครองวัฒนธรรม	การรับการหนุนเสริมเพื่อพัฒนาเขตคุ้มครองทางวัฒนธรรมและส่งเสริมวิถีดั้งเดิมที่กลมกลืนกับธรรมชาติ การหนุนเสริมทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจในวิถีอนุรักษ์แบบดั้งเดิม	1. จัดแสดงดนตรีพื้นบ้านและการรำของเยาวชนมอแกนกลุ่ม “กำไ้ไร่รักษ์อ้อเกน”/“กลุ่มฉั่นรักทะเล”	1
			2. จัดกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการถ่ายทอดศิลปะการแสดงของชาวมอแกนจากรุ่นสู่รุ่น	2

ประเด็นหลักของแผน	ประเด็นรอง	การขับเคลื่อนผ่านโครงการหรือกิจกรรม	กิจกรรมย่อยที่สนองตัวชี้วัดตามเป้าหมาย	ระดับความเร่งด่วน
การอนุรักษ์ภาษาและวัฒนธรรม (ต่อ)	การส่งเสริมและพัฒนาเขตคุ้มครองวัฒนธรรม (ต่อ)	การส่งเสริมให้มีการใช้ “นามสถาน” ในภาษาอแกนสำหรับพื้นที่ต่าง ๆ ในหมู่เกาะสุรินทร์ เพื่อให้หมู่เกาะสุรินทร์เป็นอุทยานแห่งชาติแห่งแรกในประเทศไทย ที่มี “แผนที่นามสถานอุทยานฯ เป็นภาษาท้องถิ่น”	1. ส่งเสริมให้มีการใช้ “นามสถาน” ในภาษาอแกน 2. จัดทำแผนที่และเผยแพร่แผนที่ “นามสถานอุทยานฯ เป็นภาษาท้องถิ่น”	1 1
		การพัฒนาวิชาท้องถิ่นศึกษาหรือหลักสูตรท้องถิ่นโดยให้ภาคส่วนต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการเพิ่มเติมเนื้อหา และสนับสนุนในด้านต่าง ๆ	1. จัดกิจกรรมเพาะเมล็ดพันธุ์ภูมิปัญญาพื้นบ้านมอแกน 2. ทำร่างหลักสูตรท้องถิ่นสำหรับเยาวชนมอแกน 3. จัดงานสัปดาห์ภูมิปัญญาพื้นบ้านมอแกน	2-3 1 2
		การรับการหนุนเสริมจากภายนอกเรื่อง การส่งเสริมครูภูมิปัญญา /ผู้อาวุโส/ครูอาสา จัดการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ สื่อที่เหมาะสม ฯลฯ	1. นำหลักสูตรท้องถิ่นมาดำเนินงานในโรงเรียนและชุมชน จัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนโดยผู้อาวุโส/ครูภูมิปัญญา/ครูอาสา	2
		การรับการหนุนเสริมจากภายนอกเรื่อง ขยายอัตราจ้างครูท้องถิ่น	1. ส่งเสริมให้เยาวชนและชาวมอแกนรุ่นใหม่มีโอกาสเป็นครูและส่งเสริมให้มีการขยายการจ้างงานครูชาวมอแกน	2-3

ประเด็นหลักของแผน	ประเด็นรอง	การขับเคลื่อนผ่านโครงการหรือกิจกรรม	กิจกรรมย่อยที่สนองตัวชี้วัดตามเป้าหมาย	ระดับความ เร่งด่วน
6. เป้าหมาย – “อนุรักษ์สุรินทร์” – ชุมชนมีส่วนร่วมในงานอนุรักษ์ของอุทยานฯ และมีบทบาทสำคัญด้านการอนุรักษ์จากรากฐานวัฒนธรรมดั้งเดิม				
การมีส่วนร่วมในงานอนุรักษ์ ของอุทยานฯ	การส่งเสริมบทบาทชาว มอแกนในงานอนุรักษ์ การ ติดตามเผ่าละวั้งทรัพยากร	การรับการหนุนเสริมให้มีส่วนร่วมในการ ติดตามเผ่าละวั้งทรัพยากร การมีส่วน ร่วมในโครงการอนุรักษ์ฯ หรือ โครงการวิจัย-การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับ ทรัพยากรชายฝั่งและการเผ่าละวั้ง	1. กิจกรรมส่งเสริมให้มอแกนเป็นผู้ อนุรักษ์เต่าทะเล 2. จัดหลักสูตรอบรมความรู้ด้าน วิทยาศาสตร์ทางทะเล 3. วิจัย-การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับ ทรัพยากรชายฝั่งโดยการมีส่วนร่วมของ ชาวมอแกน พัฒนาตัวชี้วัดที่ชุมชน สามารถทำได้ง่าย เช่น นักสืบสายน้ำ หรือนักสืบชายหาด 4. สร้างเครือข่ายในการทำกิจกรรม อนุรักษ์ พื้นฟูธรรมชาติ พื้นฟูกิจกรรม ด้านวัฒนธรรมประเพณีที่ส่งผลให้ชุมชน เป็นสุข มีเศรษฐกิจพอเพียง ร่วมมือใน การอนุรักษ์	2 3 3 3
		การรับการหนุนเสริมเรื่องการอบรม/ เรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง ทะเล ความเชื่อมโยงระหว่างระบบ นิเวศกับวิถีวัฒนธรรมชนพื้นเมืองชายฝั่ง	1. จัดหลักสูตรอบรมความรู้เกี่ยวกับ ทรัพยากรชายฝั่ง 2. จัดกิจกรรมค่ายนิเวศวิทยาทางทะเล ไทย-มอแกน และกิจกรรมค่ายเยาวชน	3 3

ประเด็นหลักของแผน	ประเด็นรอง	การขับเคลื่อนผ่านโครงการหรือกิจกรรม	กิจกรรมย่อยที่สนองตัวชี้วัดตามเป้าหมาย	ระดับความเร่งด่วน
การมีส่วนร่วมในงานอนุรักษ์ของอุทยานฯ (ต่อ)	การส่งเสริมบทบาทชาวมอแกนในงานอนุรักษ์ การติดตามเผ่าระวังทรัพยากร (ต่อ)	ทะเล วงจรชีวิตสัตว์ทะเลในมุมมองทางวิทยาศาสตร์ ฯลฯ	พิทักษ์อุทยานแห่งชาติ	
			3. จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนบริเวณพื้นที่คุ้มครองอื่น ๆ ในการทำงานอย่างมีส่วนร่วม	3
		การรับการหนุนเสริมให้มีการจ้างงานชาวมอแกนในระดับการพิทักษ์/เผ่าระวังทรัพยากร นอกเหนือการจ้างเป็นแรงงานไร้ฝีมือ	1. ฝึกอบรมชาวมอแกนเพื่อทำหน้าที่เป็นพนักงานพิทักษ์ป่า 2. ส่งเสริมนโยบายการจ้างงานคนท้องถิ่น/ชนพื้นเมืองในอุทยานฯ โดยเน้นความถนัดและต่อยอดความรู้ที่มีอยู่เดิม	1-3 1-3

8. เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- โครงการนำร่องอันดามัน. 2546. คนพื้นเมืองกับพื้นที่อนุรักษ์ โครงการนำร่องอันดามัน หมู่เกาะสุรินทร์. สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ. 82 หน้า.
- นฤมล อรุโณทัย. 2546.ชาติพันธุ์และมายาคติ. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ.
- นฤมล อรุโณทัย, สุพิน วงศ์บุษราคัม, พลาเดช ณ ป้อมเพชร และสร้อยมาศ รุ่งมณี. 2549. ชุมชนมอแกนและชุมชนอุรักลาโว้ยกับพื้นที่คุ้มครอง. กรุงเทพฯ. 130 หน้า.
- ปิยะทิพย์ เอียวพานิช. 2546. “ก้าวต่อไปเพื่อการจัดการพื้นที่คุ้มครองของประเทศไทย.” วารสารป่ากับชุมชน. ปีที่ 10 ฉบับที่ 18 เดือนมีนาคม: 4-8.
- พลาเดช ณ ป้อมเพชร. 2546. โลกของชาวมอแกน มองจากความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับทะเลและพื้นที่ชายฝั่ง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 195 หน้า.
- โครงการนำร่องอันดามัน. 2551. ร่างข้อเสนอแนะในการพัฒนาชุมชนมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์. สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สถานวิจัยความเป็นเลิศความหลากหลายทางชีวภาพแห่งคาบสมุทรไทย คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. 2553. แผนแม่บทการจัดการพื้นที่แหล่งอนุรักษ์ทะเลอันดามัน พ.ศ. 2554-2563. กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช.
- อุดมเขต ราชภู่บุญ. 2552. รักษาโรคไร้สัญชาติด้วยนโยบายของประเทศไทย (ฉบับชาวเลมอแกนและคนไทยพลัดถิ่น). กรุงเทพฯ: มูลนิธิเอเชีย.

ภาษาอังกฤษ

Chettamart, Surachet and Dachanee Emphandu. 2002. Experience with Coastal and Marine Protected Area Planning and Management in Thailand. In Environment Protection and Rural Development in Thailand, Challenges and Opportunities. Studies in Contemporary Thailand. edited by Philip Dearden, 11: 113-136.

Jacques Ivanoff. 2001. Rings of Coral Moken Folktales. Bangkok : White Lotus Co., Ltd.

ภาคผนวก ก: เรื่อง การแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ตามมติคณะรัฐมนตรี 30 มิถุนายน 2541

คณะรัฐมนตรีเห็นชอบการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ ตามมติคณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติ ดังนี้

1. คณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติ ได้พิจารณาทบทวนมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าไม้แล้ว มีความเห็นในเรื่องเกี่ยวกับการพิสูจน์การครอบครองที่ดินของราษฎร ให้ใช้ภาพถ่ายทางอากาศเป็นหลักร่วมกับหลักฐานอื่น และการกำหนดมาตรการการอยู่อาศัยในพื้นที่ป่าไม้ไม่ให้ขยายพื้นที่เพิ่มเติมมติคณะกรรมการฯ โดยสรุปให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (กรมป่าไม้) พิจารณาปรับปรุงมติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ โดยเฉพาะมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 17 เมษายน 2540 วันที่ 22 เมษายน 2540 และวันที่ 29 เมษายน 2540 โดยให้ใช้แนวทางมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 22 เมษายน 2540 เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาพื้นที่ป่าไม้ในภาพรวมทั้งประเทศเป็นฐานในการปรับปรุงและนำความเห็นของคณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติไปประกอบการพิจารณาด้วย

2. คณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติได้ประชุมเมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2541 เกี่ยวกับเรื่อง การแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ มีมติเห็นชอบตามที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เสนอ โดยมีมาตรการและแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ โดยมีสาระสำคัญดังนี้ เพื่อเป็นการสงวนคุ้มครองป้องกันพื้นที่ป่าไม้ของชาติที่เหลืออยู่ไว้ให้ได้ จึงกำหนดมาตรการและแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวในพื้นที่ป่าไม้ เป็น 2 ด้าน คือ

1. ด้านการจัดการทรัพยากรที่ดินและป่าไม้

1.1 ป่าสงวนแห่งชาติ

1) พื้นที่ป่าที่เหมาะสมต่อการเกษตร และพื้นที่ป่าเพื่อเศรษฐกิจที่เสื่อมสภาพ กรมป่าไม้ได้มอบพื้นที่ดังกล่าวให้ ส.ป.ก. นำไปดำเนินการปฏิรูปที่ดินตามนโยบายรัฐบาล เมื่อปี พ.ศ. 2536 แล้ว ดังนั้น เพื่อให้นโยบายการปฏิรูปที่ดินของรัฐบาลสัมฤทธิ์ผล จึงให้ดำเนินการ ดังนี้

(1) ให้กรมป่าไม้ และ ส.ป.ก. ปฏิบัติตามข้อตกลงว่าด้วยแนวทางปฏิบัติในการกันพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติกลับคืนกรมป่าไม้ เมื่อวันที่ 14 กันยายน 2538 โดย เร่งรัดดำเนินการให้แล้วเสร็จทุกป่าโดยเร็ว

(2) พื้นที่ที่ไม่สมควรนำไปปฏิรูปที่ดิน ให้กรมป่าไม้ดำเนินการตามหน้าที่และความรับผิดชอบ และเพื่อเปิดโอกาสให้ราษฎรในพื้นที่มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ อย่างเป็นรูปธรรม ให้กรมป่าไม้พิจารณาตามความเหมาะสมจัดการพื้นที่ที่มีสภาพป่าแปลงเล็กแปลงน้อยในพื้นที่ราบและมิใช่เป็นพื้นที่ที่ควรสงวนรักษาไว้เพื่อคุ้มครองระบบนิเวศ

และสภาพแปลงดังกล่าวจะต้องไม่ติดกับป่าผืนใหญ่ โดยร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล
ท้องที่ และ ส.ป.ก. กรณีนี้ให้พิจารณาจัดทำเป็นพื้นที่ทดลองจัดการเป็นบางแห่งก่อน

(3) ให้ ส.ป.ก. นำผลการปฏิบัติตามบันทึกข้อตกลงไปเร่งรัดกำหนดเขตปฏิรูปที่ดิน
เมื่อมีเขตปฏิรูปที่ดินแล้วให้ ส.ป.ก. เร่งรัดดำเนินการต่อไป และให้กำหนดเป็นเงื่อนไขการ
ใช้ที่ดิน ส.ป.ก. ให้ราษฎรปลูกไม้ผลและ/หรือไม้ยืนต้นอย่างน้อยร้อยละ 20 ของเนื้อที่ที่
ได้รับ กรณีเป็นที่ดินที่ติดกับเขตป่าไม้จะต้องปลูกไม้ผลและ/หรือไม้ยืนต้นเป็นแนวกันชน
และให้นำเอาวิธีการจัดรูปแบบที่ดินให้มีขนาดเหมาะสม เพื่อใช้แก้ไขปัญหาเรื่องที่ดินอยู่
อาศัย/ทำกินของราษฎรในเขตป่าไม้ด้วย

2) พื้นที่ป่าอนุรักษ์เพิ่มเติม ตามผลการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้
ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 10 และ 17 มีนาคม 2535 ซึ่งกำหนดไว้ว่า
เมื่อดำเนินการในพื้นที่ให้กรมป่าไม้ปรับแนวเขตได้ตามสภาพข้อเท็จจริงและความเหมาะสมในภูมิ
ประเทศ ผลจากการปรับแนวเขตให้ดำเนินการ ดังนี้

(1) บริเวณพื้นที่ที่ปรับออกเป็นพื้นที่ป่าเพื่อเศรษฐกิจ หากมีราษฎรอยู่อาศัย/ทำกิน
ให้กรมป่าไม้พิจารณาดำเนินการตามความเหมาะสม

(2) พื้นที่ที่ผ่านการตรวจสอบและมีความเหมาะสมที่จะกำหนดไว้เป็นป่าเพื่อการ
อนุรักษ์ ให้กรมป่าไม้กำหนดเป็นป่าอนุรักษ์ตามกฎหมาย ตามความเหมาะสมในแต่ละพื้นที่
ทั้งนี้ ให้กรมป่าไม้จัดทำแนวเขตที่ชัดเจน และป้องกันดูแลคุ้มครองอย่างเข้มงวด ไม่ให้
ราษฎรบุกรุกเข้าไปยึดถือครอบครองอยู่อาศัยทำกิน หากมีการบุกรุกเข้าไปยึดถือ
ครอบครองให้ดำเนินการตามกฎหมายอย่างเฉียบขาด

1.2 ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมาย เช่น อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่า และป่า
อนุรักษ์ตามมติคณะรัฐมนตรี (พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ 1, ชั้นที่ 2 และเขตอนุรักษ์ป่าชายเลน)

เนื่องจากเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ได้กำหนดขึ้น เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ พันธุ์พืช และพันธุ์สัตว์ที่มี
คุณค่า หายาก เพื่อการป้องกันภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัยและการพังทลายของดิน รวมตลอดถึงเพื่อประโยชน์
ด้านการศึกษา วิจัย นันทนาการของประชาชนและความมั่นคงของชาติ ดังนี้

1) ยืนยันนโยบายของรัฐที่จะไม่นำพื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมาย และป่าอนุรักษ์ตามมติคณะรัฐมนตรีไปดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

2) ให้กรมป่าไม้สำรวจพื้นที่ที่มีการครอบครองให้ชัดเจนและขึ้นทะเบียนผู้ครอบครอง เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการจัดการเพื่อการอนุรักษ์และการพัฒนาอย่างยั่งยืน

3) ให้กรมป่าไม้ประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตรวจสอบพิสูจน์การครอบครองที่ดินของราษฎร โดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศของกรมแผนที่ทหาร (หากไม่มีให้ใช้ภาพถ่ายดาวเทียม) ซึ่งถ่ายภาพพื้นที่นั้นไว้เป็นครั้งแรกหลังวันสงวนหวงห้ามเป็นพื้นที่ป่าไม้ตามกฎหมายครั้งแรก ตรวจสอบร่องรอยการทำประโยชน์ต่อเนื่องมาก่อนวันสงวนหวงห้ามเป็นพื้นที่ป่าไม้ตามกฎหมายครั้งแรก และต้องพิจารณาร่วมกับพยานหลักฐานอื่น ซึ่งแสดงว่าได้มีการครอบครองทำประโยชน์ต่อเนื่องมาก่อนวันสงวนหวงห้าม นั้น ๆ ด้วย

4) กรณีผลการตรวจพิสูจน์พบว่า ราษฎรอยู่อาศัย/ทำกินมาก่อน ให้กรมป่าไม้จัดทำขอบเขตบริเวณที่อยู่อาศัย/ทำกินให้ชัดเจน ห้ามขยายพื้นที่เพิ่มเติมโดยเด็ดขาด และดำเนินการตามกฎหมายเพื่อให้ราษฎรอยู่อาศัย/ทำกิน ตามความจำเป็นเพื่อการครองชีพ แต่ถ้าเป็นพื้นที่ล่อแหลมคุกคามต่อระบบนิเวศ พื้นที่ที่มีผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการคุ้มครองดูแลพื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมาย และมติคณะรัฐมนตรี ให้พิจารณาดำเนินการช่วยเหลือราษฎรตามความเหมาะสมเพื่อให้หาที่อยู่อาศัย/ทำกินแห่งใหม่ หรือดำเนินการเคลื่อนย้ายราษฎรออกจากบริเวณนั้นไปอยู่อาศัย/ทำกินในพื้นที่ที่เหมาะสม โดยในพื้นที่รองรับให้มีการสนับสนุนด้านสาธารณูปโภค การพัฒนาคุณภาพชีวิต และส่งเสริมอาชีพทั้งในและนอกภาคเกษตรกรรม รวมทั้งพิจารณารับรองสิทธิในที่ดินตามระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง พื้นที่ที่ราษฎรได้เคลื่อนย้ายออกไปแล้ว ให้ทำการปลูกฟื้นฟูสภาพป่าต่อไป

5) กรณีผลการตรวจพิสูจน์พบว่า ราษฎรอยู่อาศัย/ทำกินหลังวันประกาศสงวนหวงห้ามเป็นพื้นที่ป่าไม้ตามกฎหมายครั้งแรก ให้กรมป่าไม้พิจารณาดำเนินการ ดังนี้

(1) ให้เคลื่อนย้ายราษฎรออกจากพื้นที่ป่าอนุรักษ์นั้น แล้วทำการปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูสภาพสิ่งแวดล้อม การเคลื่อนย้ายราษฎรออกจากพื้นที่ให้เตรียมแผนการรองรับในพื้นที่ที่เหมาะสม โดยสนับสนุนด้านสาธารณูปโภค การพัฒนาคุณภาพชีวิต และส่งเสริมอาชีพทั้งในและนอกภาคเกษตรกรรม รวมทั้งการพิจารณารับรองสิทธิในที่ดินตามระเบียบ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

(2) หากยังไม่สามารถเคลื่อนย้ายราษฎรออกจากพื้นที่ได้ทันที ให้ดำเนินการควบคุมขอบเขตพื้นที่มิให้ขยายเพิ่มเติมโดยเด็ดขาด และในระหว่างรอการเคลื่อนย้ายให้จัดระเบียบที่อยู่อาศัย/ทำกินให้เพียงพอกับการดำรงชีพ

6) การดำเนินการตาม 4) และ 5) จะต้องกำหนดเงื่อนไขการใช้พื้นที่ให้เป็นไปในรูปแบบของการอนุรักษ์ที่ยั่งยืน เพื่อให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ และ/หรือสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

7) ให้ทุกส่วนราชการที่ดำเนินการพัฒนาพื้นที่สูง ทำการพัฒนาเฉพาะความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีพ

1.3 พื้นที่อื่น ๆ ที่สงวนหรืออนุรักษ์ไว้เพื่อกิจการป่าไม้

กรณีที่มีราษฎรร้องเรียนเสนอปัญหา ให้จังหวัดดำเนินการตั้งคณะทำงานตรวจสอบข้อเท็จจริง โดยให้มีทั้งฝ่ายราชการและราษฎรฝ่ายละเท่า ๆ กัน การตรวจสอบข้อเท็จจริงให้พิสูจน์การอยู่อาศัยครอบครองทำประโยชน์ในพื้นที่ให้ชัดเจนว่ามีมาก่อนหรือไม่ ราษฎรเดือดร้อนอย่างไร เคยได้รับการช่วยเหลือจากทางราชการมาแล้วหรือไม่ แล้วเสนอมาตรการหรือแนวทางแก้ไขปัญหามาให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องพิจารณา ตามมาตรการและแนวทางของแต่ละพื้นที่ที่เป็นปัญหา ทั้งนี้ ให้หน่วยงานผู้รับผิดชอบให้ความเป็นธรรมกับราษฎรให้มากที่สุด

2. ด้านการป้องกันพื้นที่ป่าไม้ และอื่น ๆ

2.1 ถ้ามีการกระทำใด ๆ อันเป็นการบุกรุกพื้นที่ป่าใหม่และ/หรือขยายพื้นที่อยู่อาศัย/ทำกินเพิ่มเติม หรือเป็นการทำลาย หรือกระทบกระเทือนต่อการรักษาป่าและ/หรือสิ่งแวดล้อม ให้ดำเนินการตามกฎหมายโดยเฉียบขาด และเพื่อป้องกันมิให้มีการยึดถือครอบครองพื้นที่ ให้ผู้มีอำนาจหน้าที่สั่งให้ผู้กระทำผิดออกจากพื้นที่ ทำลาย รื้อถอน และ/หรือดำเนินการอื่น ๆ ตามที่กฎหมายกำหนด

2.2 ให้คณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติกำกับดูแลให้หน่วยงานหรือคณะกรรมการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ประสานการปฏิบัติกันอย่างสอดคล้อง และมีเอกภาพ เพื่อความมีประสิทธิภาพ และสัมฤทธิ์ผลในการป้องกันรักษาทรัพยากรป่าไม้ของชาติ

2.3 ให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ร่วมกับกระทรวงมหาดไทย โดยจัดให้องค์กรปกครองท้องถิ่น เช่น อบต. หรือสภาตำบล และชุมชนเข้ามาร่วมดูแลรักษาสภาพป่าไม้มิให้มีการบุกรุก ทำลาย หรือกระทำใดอันเป็นการกระทบกระเทือนต่อการรักษาป่าและ/หรือสิ่งแวดล้อม

2.4 ให้กรมป่าไม้ดำเนินการตามแผนการจัดการทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ระดับพื้นที่ ซึ่งประกอบด้วย แผนงาน 4 ด้าน คือ

- 1) ด้านการป้องกันพื้นที่
- 2) ด้านการควบคุมพื้นที่
- 3) ด้านการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ
- 4) ด้านการติดตามประเมินผลและระบบข้อมูล

โดยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความร่วมมือดำเนินการให้เป็นไปตามแผนการจัดการฯ อันจะทำให้ การบริหารจัดการทรัพยากรที่ดินและป่าไม้เป็นไปอย่างเป็นระบบ ยั่งยืน และเกิดความชัดเจนในการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่

2.5 ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องพิจารณาดำเนินการแก้ไขปัญหการออกหนังสือแสดงสิทธิในที่ดินที่ออก โดยมีขอบในพื้นที่ป่าไม้ ให้แล้วเสร็จเป็นรูปธรรมโดยเร็ว

2.6 ให้สำนักงานประมาณพิจารณาสนับสนุนงบประมาณแผ่นดินให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนิน กิจกรรมตามนโยบาย มาตรการและแนวทางแก้ไขปัญหาในแต่ละประเภทพื้นที่ รวมถึงการดำเนินการ แผนการจัดการทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ในระดับพื้นที่ตามความจำเป็นและเหมาะสม โดยให้เสนอขอตั้ง งบประมาณเป็นปี ๆ ไป

ภาคผนวก ข: แผนนโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล
ตามมติคณะรัฐมนตรี 2 มิถุนายน 2553

คณะรัฐมนตรีเห็นชอบหลักการ "แผนนโยบายการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล" ตามที่กระทรวงวัฒนธรรมเสนอ และให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำแผนดังกล่าวไปเป็นแนวทางปฏิบัติต่อไป โดยแผนนโยบายการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล มีดังนี้

1. มาตรการฟื้นฟูระยะสั้น ดำเนินการภายใน 6-12 เดือน	หน่วยงานที่รับผิดชอบ
1.1 การสร้างความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย ด้วยการจัดทำโฉนดชุมชน เพื่อเป็นเขตสงวนและวัฒนธรรมพิเศษสำหรับกลุ่มชาวเล โดยให้มีการพิสูจน์สิทธิในที่อยู่อาศัยของชุมชนผ่านภาพถ่ายทางอากาศ และด้วยวิธีอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เอกสารสิทธิ แต่เพียงอย่างเดียว	กระทรวงมหาดไทย (มท.) กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม (ทส.)
1.2 การให้ชาวเลสามารถประกอบอาชีพประมง หาทรัพยากรตามเกาะต่าง ๆ ได้ และเสนอผ่อนปรนพิเศษในการประกอบอาชีพประมงที่ใช้อุปกรณ์ดั้งเดิมของกลุ่มชาวเล การเข้าไปทำมาหากินในพื้นที่อุทยานและเขตอนุรักษ์อื่น ๆ และกันพื้นที่จอด ช่อมเรือ เส้นทางเข้า-ออกเรือ และการควบคุมเขตการทำประมง อวนลากและอวนรุนให้เป็นไปตามข้อตกลงอย่างแท้จริง	(ทส.) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (กษ.)
1.3 การช่วยเหลือด้านสาธารณสุข เพื่อฟื้นฟูสำหรับผู้ได้รับผลกระทบจากการประกอบอาชีพหาปลา/ดำนํ้า และการมีปัญหาด้านสุขภาพ	กระทรวงสาธารณสุข (สธ.)
1.4 การช่วยแก้ปัญหาสุขภาพในกลุ่มชาวเลที่ไม่มีบัตรประชาชน	มท.
1.5 การช่วยส่งเสริมด้านการศึกษาแก่เด็กและสนับสนุนทุนการศึกษาอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งจัดตั้งการศึกษาพิเศษ/หลักสูตรท้องถิ่นที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน	กระทรวงศึกษาธิการ (ศธ.)
1.6 การแก้ปัญหาอคติทางชาติพันธุ์และให้มองชาวเลอย่างมีศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์	วธ.
1.7 การให้การส่งเสริมด้านภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวเล สนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรมต่อเนื่อง เช่น ส่งเสริมให้มีโรงเรียนสอนภาษา วัฒนธรรมในชุมชน ส่งเสริมให้มีการสอนศิลปวัฒนธรรมชาวเลในหลักสูตรสามัญ ส่งเสริมชมรมท้องถิ่นในโรงเรียน เช่น ชมรมภาษา ชมรมร้องเงี้ยว ส่งเสริมการใช้สื่อที่หลากหลาย สื่อบุคคล สื่อพื้นบ้าน สื่อสมัยใหม่ ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน เป็นต้น	วธ. ศธ.
1.8 ส่งเสริมชุมชนให้เกิดกิจกรรมที่มีความต่อเนื่อง	กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคง ของมนุษย์ (พม.)

1. มาตรการฟื้นฟูระยะสั้น ดำเนินการ ภายใน 6-12 เดือน	หน่วยงานที่รับผิดชอบ
1.9 จัดสรรงบประมาณ เพื่อส่งเสริมการทำงานของเครือข่ายพี่น้องชาวเลให้ เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมและให้มีงบประมาณส่งเสริม "วันนัดพบวัฒนธรรมชาวเล" เพื่อจัดกิจกรรมและการพบปะแลกเปลี่ยน	พม. วธ.
2. มาตรการฟื้นฟูระยะยาว ดำเนินการ ภายใน 1-3 ปี	หน่วยงานที่รับผิดชอบ
2.1 โดยพิจารณากำหนดพื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษที่เอื้อต่อกลุ่มชาติพันธุ์ที่มี ลักษณะสังคมวัฒนธรรมจำเพาะ	ทส. มท. พม. ศธ. วธ.

ภาคผนวก ค: ร่างกฎกติกาและระเบียบชุมชน

(ร่างโดยตัวแทนชาวมอแกน ร่วมกับโครงการนำร่องอันดามัน)

1. ให้ทุกคนช่วยกันรักษาความสะอาดบริเวณบ้านของตนเอง
2. เก็บขยะรอบหมู่บ้าน หน้าหาด สัปดาห์ละ 1 ครั้ง และทำหลุมขยะประจำหมู่บ้าน
3. แบ่งหน้าที่ในการดูแลรักษาความสะอาดห้องน้ำ-ห้องอาบน้ำ ทั้ง 3 จุด โดยจัดแบ่งหน้าที่กันทำความสะอาดอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง
4. ช่วยกันดูแล อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบนเกาะสุรินทร์
5. เงินบริจาคต้องผ่านคณะกรรมการหมู่บ้าน
6. ห้ามเล่นการพนันในหมู่บ้านโดยเด็ดขาด หากฝ่าฝืนปรับ 500 บาทและจับส่งตำรวจ
7. ห้ามซื้อ-ขายเหล้าในหมู่บ้าน รวมถึงการดื่มเหล้าในที่สาธารณะภายในหมู่บ้านมอแกน ยกเว้นการประกอบพิธีกรรมสำคัญ และห้ามอุทยานฯ ขายเหล้าให้กับมอแกน หากผู้ใดมีการฝ่าฝืนปรับ 500 บาทและจับส่งตำรวจ
8. ห้ามทิ้งขยะเกลื่อนกลาดในหมู่บ้านและบริเวณหน้าหาด รวมทั้งห้ามทิ้งข้าวสุก อาหารสดบริเวณหน้าหาด หากผู้ใดทิ้งข้าวสุกและอาหารดังกล่าว ต้องฝังกลบให้เรียบร้อย
9. ห้ามขับถ่ายบริเวณหน้าหาด หากลูกหลานผู้ใดถ่ายอุจจาระหน้าหาด ให้พ่อแม่ฝังกลบทำความสะอาดให้เรียบร้อย
10. หน่วยงาน องค์กรหรือบุคคลที่เข้ามาทำงานในหมู่บ้าน ต้องทำหนังสือเป็นลายลักษณ์อักษรถึงอุทยานแห่งชาติก่อนทุกครั้ง และแจ้งให้คณะกรรมการหมู่บ้านทราบ และหากต้องพักในหมู่บ้านต้องแจ้งเหตุผลอันสมควรและได้รับการอนุญาตจากอุทยานแห่งชาติก่อน

ร่างแนวทางการพัฒนาชุมชนที่ชาวมอแกนเสนอแนะ

1. ต้องการให้มีหน่วยแพทย์เคลื่อนที่มาตรวจสุขภาพประจำปี ทั้งในฤดูแล้งและฤดูฝน
2. จัดตั้งกลุ่มฟื้นฟูวัฒนธรรม การร้องเพลงมอแกน การรำรำ และการเล่นดนตรีพื้นบ้าน โดยผู้อาวุโสในชุมชนเป็นผู้สอนและถ่ายทอดความรู้ให้กับกลุ่มเด็ก ๆ
3. จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ไว้เป็นกองทุนในการซ่อมแซมเรือหัวโทงหรือใช้จ่ายซื้อข้าวสารในช่วงฝน
4. ต้องการให้ลูกหลานเรียนในระดับชั้นสูง ๆ และกลับมาพัฒนาหมู่บ้านมอแกน

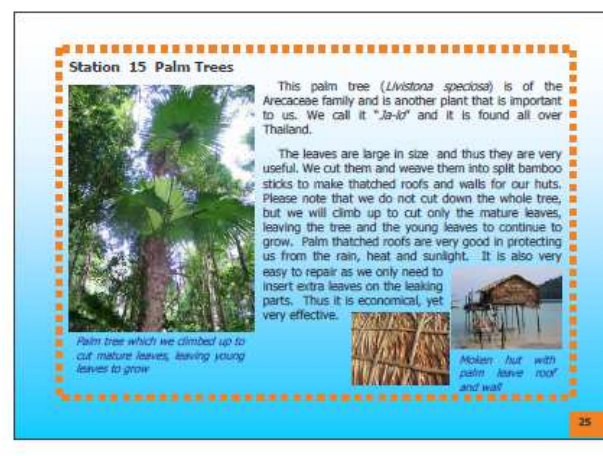
ร่างกฎกติกาและระเบียบสำหรับนักท่องเที่ยว

1. นักท่องเที่ยวที่เข้ามาหมู่บ้านมอแกนควรศึกษาและปฏิบัติตามกฎกติกาชุมชนมอแกน เมื่อมีโอกาสเดินทางเข้าเยี่ยมหมู่บ้านมอแกน กรุณาปฏิบัติตามอย่างเหมาะสม “เรียนรู้ เข้าใจ และเคารพในวิถีชีวิต

- ของชาวมอแกน” นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในหมู่บ้านมอแกนควรแต่งกายสุภาพ มิติดชิด ไม่สวมชุดว่ายน้ำที่เปิดเผยร่างกายเข้ามาในหมู่บ้าน หากสวมใส่ชุดว่ายน้ำ ควรมีผ้าคลุมร่างกายด้วย
2. การขึ้นชม/ถ่ายภาพภายในบ้านชาวมอแกน กรุณาขออนุญาตจาก “เจ้าของบ้าน/สมาชิกภายในบ้าน” ทุกครั้ง เสมือนเป็นแขกมาเยี่ยมเยียนบ้านของผู้อื่น ที่ควรให้ความเคารพในสถานที่ส่วนตัวของบุคคล
 3. นักท่องเที่ยวควรระมัดระวังการถ่ายภาพบางลักษณะที่ไม่เหมาะสมภายในหมู่บ้านมอแกน อาทิ ภาพนักท่องเที่ยวการสวมกอดหรือจูบกัน ควรกล่าวคำขออนุญาตทุกครั้งก่อนการถ่ายภาพร่วมกับชาวมอแกน และไม่ควรมอบเงินให้ภายหลังการถ่ายภาพ
 4. การนำ “ขนม” เข้ามาแจกเด็กมอแกน ควรคำนึงถึงเรื่องสุขภาพอนามัยของเด็ก ควรเป็นอาหาร/ขนมที่อ่อนท้องและมีประโยชน์ต่อร่างกาย อาทิ ผลไม้/ผลไม้อบแห้ง/ข้าวสาร/ขนมที่มีน้ำตาลน้อย เป็นต้น ทั้งนี้ ยอยากให้แจ้ง คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือครูจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมอแกน
 5. นักท่องเที่ยวหรือบุคคลภายนอกไม่ควรสร้างวัฒนธรรมการ “ให้” เช่น การให้สัญญาว่าจะช่วยเหลือ หากนักท่องเที่ยวต้องการช่วยเหลือชาวมอแกน กรุณาเลือกอุดหนุนซื้อ ผลิตภัณฑ์งานฝีมือที่วางขายอยู่ภายในหมู่บ้าน ดีกว่าให้สตางค์ หากต้องการบริจาคเงินช่วยเหลือให้ติดต่อผ่านคณะกรรมการหมู่บ้าน หรือศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมอแกน หรืออุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์
 6. ห้ามนำสุรา ของมีเนมา ยาเสพติดเข้ามาในหมู่บ้าน และขอความกรุณาอย่าซื้อเหล้าและบุหรี่แจกให้ชาวมอแกนไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ก็ตาม
 7. นักท่องเที่ยวควรช่วยกันรักษาความสะอาด ไม่นำขยะ ถัง ขวดพลาสติกต่าง ๆ เข้ามาทิ้งในหมู่บ้าน
 8. นักท่องเที่ยวควรจะต้องเดินทางออกจากหมู่บ้านมอแกนก่อนเวลาพลบค่ำ

ภาคผนวก ง: กรณีศึกษา-การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

ในการจัดทำเส้นทางศึกษาระรรมชาติ-วัฒนธรรม “ชอกมาดีะห์”

ภาคผนวก จ: กิจกรรมสาธิตมอแกนพาเที่ยว

กิจกรรมสาธิต “มอแกนพาเที่ยว”

เชิญเยี่ยมชมหมู่บ้านมอแกน และเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีของมอแกนอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา โดยไกด์มอแกน (ใช้เวลาประมาณ 3 ชั่วโมงครึ่ง)

1. ชมศาลาพิพิธภัณฑ์มอแกนและเดินเที่ยวชมหมู่บ้านอ่าวบอนใหญ่

ชมศาลาพิพิธภัณฑ์ที่มีรูปและข้อมูลเบื้องต้นให้ท่านทำความรู้จักกับมอแกนเสร็จแล้วเดินเยี่ยมชมหมู่บ้านและโรงเรียนที่สร้างขึ้นในเดือนมกราคม-มีนาคม 2548 หลังเหตุการณ์สึนามิ

อ่าวบอนใหญ่เคยเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2536 แต่เมื่อเกิดโรคภัยไข้เจ็บขึ้น มอแกนได้ย้ายไปอยู่ที่อ่าวบอนเล็ก เกาะสุรินทร์ใต้ และอ่าวไทรเอน เกาะสุรินทร์เหนือ อ่าวนี้จึงถูกทิ้งร้างไปเป็นเวลากว่า 10 ปี ต่อมาคลื่นสึนามิได้ทำลายหมู่บ้านอ่าวบอนเล็ก และอ่าวไทรเอน จึงมีการสร้างหมู่บ้านใหม่และศูนย์การเรียนรู้ชุมชนขึ้นที่อ่าวบอนใหญ่แห่งนี้ ท่านจะมีเวลาเลือกซื้อผลิตภัณฑ์จากหมู่บ้านมอแกนด้วย (กิจกรรมนี้ใช้เวลาประมาณ 45 นาที)

2. เดินเส้นทางศึกษาธรรมชาติ-วัฒนธรรม “ชอกมาดะห์” หรือ “ตะบิง กอดาน”

ให้ท่านเลือกเส้นทางใดเส้นทางหนึ่ง หากท่านเป็นผู้ที่แข็งแรงพร้อมที่จะเดินเส้นทางผจญภัย ปีนป่าย ควรจะเลือกเส้นทาง “ชอกมาดะห์” แต่ถ้าท่านอยากจะได้ชมสบายๆ ชมทิวทัศน์ ควรจะเลือกเส้นทาง “ตะบิง กอดาน”

“ชอกมาดะห์” เป็นเส้นทางที่ลัดเลาะป่าไปสู่หาดด้านตะวันตกของเกาะสุรินทร์ใต้ เส้นทางมีความยาวประมาณ 800 เมตร ช่วงแรกจะสูงชัน ต่อมาจะเป็นที่ราบและลาดลงสู่อ่าวเล็กๆ ที่ชื่อชอกมาดะห์ ตามเส้นทางมีป้ายสื่อความหมาย 20 แห่งให้ท่านเรียนรู้เกี่ยวกับการใช้พืชชนิดต่างๆ ของมอแกน เมื่อเดินไปถึงชอกมาดะห์ จะมีเรือไปรับที่นั่น ท่านไม่ต้องเดินย้อนกลับทางเดิม (กิจกรรมนี้ใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง)

“ตะบิง กอดาน” มีความยาวประมาณ 100 เมตร เป็นเส้นทางเชื่อมด้านหลังศูนย์การเรียนรู้มอแกนและกอดานที่หลังหมู่บ้านมอแกน ตามเส้นทางมีป้ายสื่อความหมาย 18 แห่ง คุณจะได้เดินบนที่ราบๆ ผ่านป่าที่ร่มรื่น ดูนกในที่สูงๆ อย่าง “ช้างกระทิง” และที่ความสูงกับพันธุ์ไม้ต่างๆ ที่มอแกนใช้ทำบ้าน ทำเรือ และทำอาหาร

3. นั่งเรือคายักขานักดูปะการังที่ป่ามอแกน

ท่านจะได้ลองฝีมือแจวเรือคายักแบบดั้งเดิมของมอแกน เพื่อเดินทางมายังป่ามอแกน หรืออ่าวเต่า

ด้านน้ำใสแจ๋ว ดูหมู่ปลาและปะการัง รวมทั้งเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตใต้ทะเล และความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับทะเลของมอแกน เสร็จแล้วเราจะนำท่านกลับไปที่พักที่อุทยานฯ หรือที่หาดไม้งาม กิจกรรมนี้ใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง 45 นาที มีผู้ชีพและเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวก

“มอแกนพาเที่ยว” รับนักท่องเที่ยวตั้งแต่ 4-8 คน โดยทัวร์จะเริ่มเวลาประมาณ 9.00 น. และทัวร์จะใช้เวลาประมาณ 14.00 น. โปรดติดต่อจองทัวร์ที่หมู่บ้านมอแกน อ่าวบอนใหญ่ เกาะสุรินทร์ใต้ ติดต่อสอบถามรายละเอียดได้ที่ 085-553-9364 หรือที่ paladej1@yahoo.com

“TOURING WITH THE MOKEN”

Now you can join the tour led by the Moken, visit their village and learn about their way of life. This tour will take about 3 1/2 hours.

1. Visit the Interpretive center and walk around the village and school at Large Bon Bay.

The Interpretive center provides you with basic information about the Moken. This new village was built in January-March 2005 after the other two villages were destroyed by the tsunami. The Moken used to be a nomadic group who moved frequently, so several beaches around the islands were their “homes.” You will have time to shop for souvenirs like pandanus mats and boxes and miniature wooden boats and figures. (This will take about 45 minutes).

2. Take a walk along “Chok Madah” or “Tabing Kotan” nature-culture trail.

You can choose to walk one of these trails. If you are strong and adventurous, then “Chok Madah” trail will give you some challenges.

Surin Island National Park Phang-nga Province, THAILAND

But if you prefer easy nature walk, then “Tabing Kotan” trail is suitable for you.

“Chok Madah” trail takes you towards the western beach of the South Surin Island. It is about 800 meters long. The first part is rather steep, then you walk through a flat plain towards a slope which leads to a nice small beach. Chok means “small bay” in Moken language, and Madah is the name of the late Moken who frequently anchored his kabang here in this bay. Along the trail, there are 20 stations to inform you about Moken ethnobotany. When you reach Chok Madah bay, we will bring the boat to fetch you, so there is no need to walk back and you can save your energy for snorkeling. (This will take about 1 hour).

“Tabing Kotan” means the edge of the forest. This trail is about 100 meters. It starts behind Moken Community Learning Center and veers back towards the village. There are 18 stations along the trail. You will see interesting plants like “Crying Elephants” (*Borassodendron machadonis*), and learn more about Moken ethnobotany. (This will take about 40 minutes).

3. Take a kabang ride to snorkel at Chaba Bay.

You can try your hand on rowing the kabang, which is the Moken traditional boat. The boat is made of salacca which is very light and floatable wood. The kabang will take you for a “wavy” ride to Chaba Bay where you can take your time snorkeling and learning about the Moken marine knowledge. (This will take about 1 hour and 45 minutes. Mask and life jacket will be provided).

“Touring with the Moken” accepts a small group of tourists (4-8 people). The morning round will start around 9 a.m. and the afternoon round will start around 2 p.m. Please make a reservation or join the tour at the Large Bon Bay Village, South Surin Island; or you can call 085-553-9364, email: paladej1@yahoo.com for more information.

ภาคผนวก ข: ตัวอย่างเว็บไซต์ที่อ้างอิงถึงชุมชนมอแกน

